

studiu lingvistic, în care se analizează și se compară patru manuscrise românești din secolul XVII-lea, care au ca subiect comun Cartea a cincea din Biblia de la București (1688). Manuscrisele studiate sunt: ms. 45 (Biblioteca Națională din București), ms. 4 389 (Biblioteca Națională din București), ms. 100 (Biblioteca Națională din București) și ms. 101 (Biblioteca Națională din București). Studiul se concentrează pe aspecte lingvistice precum accentul, fonetica, morfologia și sintaxa.

STUDIU LINGVISTIC

ASUPRA CĂRȚII A CINCEA (A DOUA LEGE) DIN BIBLIA DE LA BUCUREȘTI (1688), ÎN COMPARAȚIE CU MS. 45 ȘI CU MS. 4 389

DE

VASILE ARVINE

INTRODUCERE

Cea de a cincea carte din *Pentateuh*, intitulată în grecește Δευτερονόμιον (= A doua lege), iar în latinește *Deuteronomium* (de aici abrevierea Dt.), a fost tradusă integral, pentru prima dată, în românește în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, în textele menționate în titlu și anume, în ms. 45, din grecește, de către Nicolae Milescu, și în ms. 4 389, din slavonește, de către episcopul Daniil Panoneanul. Textul tipărit din *Biblia de la București* (BB) are la bază varianta tradusă de Milescu, modificată, sub unele aspecte ale normei limbii literare, de către diortositorii bucureșteni, frații Șerban și Radu Greceanu, și, parțial, de tipografii moldoveni de sub ascultarea episcopului de Huși, Mitrofan, care a condus lucrul tipografic, fiind, cum spune chiar el: „*A tot meșterșugul tipografiei și îndrepertării cuvintelor românești ostenitoriu*“.

Ca și în cazul volumelor I–IV ale ediției filologice a *Bibilei* lui Șerban Cantacuzino¹, studiul de față² are ca scop cercetarea normelor limbii române literare în epoca menționată. Modul de prezentare, de analizare și de explicare a fenomenelor lingvistice caracteristice a fost expus și ilustrat cu numeroase exemple în studiile precedente. Nu vor fi reluate chestiunile abordate în paginile acestora, dar vor fi făcute trimiteri dese la fenomenele asemănătoare din toate cele patru studii.

¹ Vol. I, *Facerea*, cu abrevierea ST. L. FAC.; vol. al II-lea, *Ieșirea* (ST. L. EX); vol. al III-lea, *Preoția* (ST. L. LV); vol. al IV-lea, *Numerii* (ST. L. NM).

² Cu abrevierea ST. L. DT.

FONETICA

1. ACCENTUL

1.1.0. Accentul dinamic, pe prima silabă, în cuvîntul *ărîpă* este atestat în BB și în ms. 45 (Dt. 14, 9, 10); *ărîpile*, în toate cele trei texte (Dt., 32, 11), precum și numai în ms. 4 389 (Dt., 33, 12). Vezi ST.LEX., p. 1, I.1.1.0.; ST.L.V., p. 1, I.1.1.0.

1.2.0. Accentul pe prima silabă este prezent și în cazul substantivului *vûltur*, în BB și în ms. 45 (Dt. 28, 49); *vûlturul de mare* (*ibid.*); accentul pe a doua silabă se întîlnește în ms. 4 389: *vultúrul* (Dt. 14, 12; 32, 11); *vultúrul de mare* (Dt., 14, 12); *vultúri* (Dt., 28, 49). Vezi ST.L.V., p. 1, I.1.2.0.

1.3.0. Accentul, oarecum neobișnuit, notat, din cuvîntul *aúzutul* se dătorește derivării cu sufixul *-oi* (-ut) a acestui termen (vezi mai jos, p. 32, III.1.16.0.).

1.4.0. În substantivul *amiazăzi* 'sud' apar uneori două accente: unul principal, pe *-á-*, și altul secundar, pe *-i*; în ms. 45, *amiádzădži*, și în ms. 4 389, *amiiázäzi* (Dt., 33, 23); în BB, însă, este notat numai accentul principal: *amíázäzi* (*ibid.*).

1.5.0. Pronumele și adjecțivul demonstrativ, gen.-dat. sg., fem., este accentuat fie pe penultima silabă, *aceștiia*, în BB: „*Făgăduinții aceștiia*“ (Dt., 29, 9), fie pe antepenultima, *acéștiia*, în ms. 45 și în ms. 4 389 (*ibid.*).

1.6.0. Substantivul *mîrîște* poartă accentul pe al doilea *-i*, în ms. 4 389 (Dt., 24, 19). La fel este accentuat acest cuvânt și în *Îndrepertarea legii* (vezi H. Tiktin, DRG², s.v.).

2. VOCALISMUL

2.1.0. Vocala *ă* neaccentuată din verbul *a zăbăvi*, prez. ind. *zăbăvesc* (< vsl. *za-baviti*; cf. și subst. *zăbavă* < vsl. *zabava*), este înlocuită prin vocala *o*, în silaba a doua de la începutul cuvântului, printre-un fenomen fie de disimilație, fie de labializare prin *b* precedent, în BB: „*Vești zăbovi*” (Dt., 4, 25; în ms. 45: „*Zăbăvi*”; în ms. 4 389: „*Veș trăi mult*”); în ms. 4 389: „*Va zăbovi*” (Dt., 7, 10; în BB și în ms. 45: „*Zăbăvi*”). Varianta cu *-o*, devenită astăzi literară, apare și în textele din volumele I–IV, menționate în nota 1. În epocă, ea reprezenta o inovație, care, ulterior, a fost acceptată în normă.

2.1.1. Un fenomen întrucâtva asemănător cu cel din paragraful precedent este reprezentat de modificarea succesiunii sonore *ă – ă*, neaccentuate, în succesiunea *o – o*, în ms. 45: „*Nu să slobonogească inima voastră!*” (Dt., 17, 8; în BB: „*Nu să slăbească*”; în ms. 4 389: „*Să nu slăbească*”; în ms. 45: „*Căce au văzut pre ei slobonidziți... și lipsiți... și părăsiți*” (Dt., 32, 36; silaba *-ni-*, din *slobonidziți*, este, în manuscris, suprascrisă; probabil că este o eroare a lui Dumitru din Cîmpulung, care, în transcrierea textului lui Nicolae Milescu, în loc de *slobonogîți* a scris forma menționată; în BB: „*Slobănobogîți*”; în ms. 4 389: „*Că sănt slabî și... slăbănobogî*”). Varianta fonetică *slobonogi* mai este atestată în BB, în carteia *Isaia*, 13, 7: „*Toată mină se va slobonogi*”. Etimonul ar putea fi sîrb. *slabanogǔ* ‘schwachfüßig’, sau un derivat de la *slab* + sufixul *-anog* (H. Tiktin, *DRG*², s.v.; G. Pascu, *Suf. rom.*, p. 215).

2.1.2. Vocala *ă* neaccentuată este substituită prin *o* în adj. *învoierat*, *-ă* (part. vb. **a, învăieră* < *vaier*), în ms. 45: „*Inimăd învoierată*” (Dt., 28, 65; în BB: „*Inimăd măhnuită*”; în ms. 4 389: „*Inimă aprinsă*”).

2.2.0. Vocala *e* accentuată + *n* + cons. nu s-a închis la *i* + *n* + cons. în exemple ca: „*Amente*”, din BB: „*Ia-te amente pre tine*” (Dt., 11, 15; în ms. 45: „*Ia-te aminte*”); „*Simenții*” (Dt., 1, 8; în ms. 45: „*Semînție*”; la fel în ms. 4 389); „*Vîntrele*” (Dt., 18, 3; în ms. 45 și în ms. 4 389: „*Vîntrele*”). Vezi ST.L.FAC., p. 52, I.2.6.0.; ST.L.EX., p. 4, I.2.5.0.; ST.L.LV., p. 3, I.2.3.0.; ST.L.NM., p. 3, I.2.3.0.

2.2.1. Vocala *e* neaccentuată, în poziție nazală + cons. apare netransformată în *i*: „*Înfierbenteală*”, în BB (Dt., 28, 22; în ms. 45: „*Fierbînteală*”; în ms. 4 389: „*Arsură*”), iar pe margine: „*Păliciune*”); „*Simenție*”, în BB: „*Pănd la a zêce simenție*”; în ms. 45 și în ms. 4 389: „*Semînție*”); „*Semenție*”, în BB (Dt., 28, 59; 34, 4; în ms. 45 și în ms. 4 389: „*-in-*”); „*Semenția*”, în BB (Dt., 10, 15; 29, 22); „*Semenții*”, în BB (Dt., 11, 9; în ms. 45 și în ms. 4 389: „*-in-*”). Ca și în cazul prezentat în paragraful precedent, textul BB manifestă o preferință pentru varianta mai arhaică, cu *e* + nazală. Vezi ST.L.FAC.,

p. 52, I.2.6.1.; ST.L.EX., p. 4, I.2.5.1.; ST.L.LV., p. 2, I.2.3.0.

2.2.2. Vocala *e* neaccentuată din pronumele nehotărît *une[le]*, urmat de *alte*, devine, prin fenomenul numit sinalefă, *ę* semivocalic, formând diftong ascendent -*ęā* din cuvântul *unealte*, cu sensul ‘avere’, ‘bunuri’; ‘moștenire’, în BB: „*Va da cu sorțu filor lui unealtele lui*” (Dt., 21, 16, ~~ořečené~~; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Avuția sa*”). În exemplul următor, sensul este ‘lucruri’ (‘arme’): *Luând fieștecarele unealtele cîle de războiu ale lui*” (Dt., 1, 41; în ms. 45: „*Vasele... de război*”), iar pe margine: „*Ciniile*”, în ms. 4 389: „*Armele... de război*”. De la pl. *unealte*, s-a refăcut sg. *unealtă*. La pl. diftongul *-ęā-* în poziție -*e* s-a monoftongat după secolul al XVII-lea, rezultînd forma *unelte*. Vezi ST.L.FAC., p. 50, I.2.2.3.

Același fenomen de contopire a două silabe fără eliziune (sinalefă) se întîlnește atunci când prepoziția *de* este urmată de prepoziția *asupra*. Față de succesiunea sonoră „*De asupra*”, transcrită *À e acsپra*, din ms. 45 (Dt., 28, 13), în BB întîlnim „*Deasupra*” (*À t-*), iar în ms. 4 389 „*Dăsupra*” (<*de + supra*).

2.2.3. Vocala *e* neaccentuată trece, uneori, la *i*: a) înainte de accent: „*Gălcivitoriu*”, în BB (Dt., 21, 18; în ms. 45: „*Gilcevitor*”); „*Judicătorilor*”, în BB (Dt., 1, 15); „*Tribui*”, în ms. 45 (Dt., 15, 8, 10; în BB: „*Trebui*”); b) după accent: „*Faciți*”, în BB (Dt., 24, 8; în ms. 45: „*Faceți*”). Vezi ST.L.FAC., p. 52–53, I.2.6.3.; ST.L.EX., p. 4, I.2.6.0. – 2.6.3.; ST.L.LV., p. 2, I.2.3.1.; ST.L.NM., p. 3, I.2.3.1.

2.3.0. Vocala *i* neaccentuată trece, uneori, la *e*: a) înainte de accent: „*Cerezile*”, în ms. 43 (Dt., 7, 13; 28, 4, 18, 51; în BB și în ms. 4 389: „*Ci-*”); „*Premejdiia*”, în BB (Dt., 28, 55; în ms. 45: „*Pri-*”); „*Premenească*”, în BB (Dt., 17, 17; în ms. 45: „*Pri-*”); „*Sprejeni*”, în BB (Dt., 33, 29; în ms. 45: „*Sprijini*” sau *sprđini* (?), cuvînt adăugat pe margine, pentru „*Ajuta*”, din text); b) după accent: „*Inema*”, în BB (Dt., 1, 28; 6, 5, 6; 11, 13; 29, 19; 30, 1, 2, 6, 6, 6; 29, 4; uneori, această variantă apare și în ms. 45 (Dt., 1, 28); „*Inemii*”, în BB (Dt., 29, 19); „*Gadenilor*”, în BB (Dt., 28, 26); „*Margenea*”, în BB (Dt., 28, 49); „*Nemérnecului*”, în BB (Dt., 1, 16; 10, 18, 19); „*Praznecul*”, în BB (Dt., 16, 14, 16, 16); „*Tarenii*”, în BB (Dt., 14, 22). Vezi ST.L.FAC., p. 53, I.2.8.3.; ST.L.EX., p. 4, I.2.7.1.; ST.L.LV., p. 2, I.2.4.1.; ST.L.NM., p. 3, I.2.4.0.

2.3.1. Semivocala *ę* din cuvântul *cuiub* [< lat. * *cubium* (sau * *culbium*; cf. gr. κλωβός, ngr. κούλβι, κλούβι(ov), vsl. *kul̄vija*, în CADE, s.v.); cf. lat. *habeat* > *aibă*; *rubeus* > *roib*] apare cu un *u* sonant într-un diftong ascendent, *iu*: „*Cuiubul*, în BB și în ms. 45 (Dt., 32, 11); „*Cuiub*”, în BB (Dt., 22, 6). Diftongul *iu* se întîlnește și în varianta „*Șoiumul*”, față de *șoim*, în BB (Dt., 14, 18; în ms. 45 și în ms. 4 389: „*Șoimul*”). În acest caz, *-iu-*, prezent și într-o atestare din anul 1467,

din Muntenia, în forma diminutivală *șuiumiel* (= şoimel), ar putea proveni din etimonul maghiar *sólyom* (vezi Lajos Tamás, *EWUR*, p. 738–9). Vezi ST.L.FAC., p. 54, I.2.10.1; ST.LEX., p. 5, I.2.13.0; ST.L.LV., p. 2, I.2.3.1.; ST.L.NM., I.2.6.1.

2.3.2. Vocala *i* neaccentuată din vb. *a dezlipi* este înlăcută cu vocala *u*, în ms. 4 389: „(Să) dăzlupească” (Dt., 4, 9); „(Va) dăzlupe” (Dt., 19, 19; 31, 6). Forma cu *-u-* este semnalată și în *Îndreptarea legii*, din 1652 [H. Tiktin, *DRG*², s.v. *a dezlipi*; aici este menționată și varianta vsl. *lupiti* (*razlupiti*), alături de vb. *a lipi*, care provine din vsl. *lēpiti*]. Avem a face cu o particularitate a normei literare promovată de episcopul Daniil Panoneanul, despre care se știe că a contribuit și la traducerea lucrării *Îndreptarea legii*.

2.4.0. Diftongul -oá- în poziție *-uā-*, în cuvintele bisilabice de tipul *noáuā* < *nobis, novem, novae; voáuā* < *vobis*, cunoaște acum un fenomen de închidere, devenind *ó*. În textele studiate, mai apar atestări ale fazei mai vechi: „Roáoa” (art.) pentru *roua*, în ms. 4 389 (Dt., 33, 13); „Roáoi”, gen.-dat. de la subst. *roauă*, în BB (Dt., 33, 13). În ms. 45, însă, găsim *-ó-*: *Róái* (ρόαι) (*ibid.*) Vezi ST.L.FAC., p. 49, I.2.2.0; ST.LEX., p. 2, I.2.3.0.; ST.L.NM., p. 2–3, I.2.2.0.

2.4.1. Diftongul -oá- apare într-un cuvînt pătruns nu prea de mult timp în română, anume în forma „*Ciuboatele*”, din BB (Dt., 29, 5), pe cînd în ms. 45 transformarea analogică nu s-a produs: „*Ciobotele*”. Vezi mai jos, p. 34–35, IV.1.3.10.

2.4.2. Varianta fără diftong, „Rodele”, în loc de *roadele*, din ms. 45 (Dt., 28, 18; în BB: „*Roadele*”), poate să fie o simplă chestiune de grafie: *pwAEAE* = *roadele*.

2.5.0. Diftongul -ói- este semnalat în ms. 45: „*Roidii*” (Dt., 8, 8; în BB: „*Rodii*”; în ms. 4 389: „*Rodiilor*”). Vezi ST.LEX., p. 4, I.2.7.3.; p. 37, IV.1.5.29.; ST.L.NM., p. 3, I.2.6.0.

2.6.0. Varianta arhaică „Nuăr”, pentru *nour*, este prezentă în derivatul adj. „*Noǎros*”, în ms. 45 (Dt., 33, 28; în BB și în ms. 4 389: „*Noros*”). Vezi ST.L.FAC., p. 54, I.2.10.0; ST.LEX., p. 5, I.2.11.0.

2.7.0. Vocala *o* neaccentuată se întâlneste în cuvîntul „*Conoscut*”, în BB (Dt., 9, 24; 34, 10). Vezi ST.L.FAC., p. 53, I.2.9.1.; ST.LEX., p. 5, I.2.9.0.; ST.L.NM., p. 3, I.2.6.1.

2.8.0. Vocala *u* accentuată din cuvîntul *corui* este substituită prin vocala *ă*, „*Cordiul*”, în ms. 45 (Dt., 14, 14; în BB: „*Coruiul*”; în ms. 4 389: „*Uliul*”). Astăzi, forma curentă este cu *-o-*, *coroi*. Etimonul este magh. *karvaly*; *karoly*, *karuly* < tc. *quaruy* ‘Jagdfalk’ (vezi Lajos Tamás, *EWUR*, p. 272). Varianta cu *-ă-* trebuie să provină din varianta cu *-o-*, în urma unui fenomen de delabializare.

2.9.0. Același fenomen de delabializare s-a petrecut și în varianta „*Răgină*” ‘mălură’, ‘tăciune’, din ms. 4 389 (Dt., 28, 42; în BB: „*Pălitură*”; în ms. 45: „*Polegnită*”). Etimonul latinesc al cuvîntului *rugină* avea *-u-*: lat. *aerugina. Varianta delabializată, cu *ă*, presupune o formă anterioară cu *-ō-*, pentru că *ă* provine dintr-un *-ō-* delabializat.

2.9.1. Un fenomen similar de delabializare a avut loc și în cazul succesiunilor sonore *cio-*, *ciu-*, neaccentuate, care s-au transformat în *ce-*, *ci-*, în cuvinte ca: „*Cepliturile*” ‘statui de zei’, în ms. 4 389 (Dt., 12, 3; în BB și în ms. 45: „*Cioplitele*”); adj. „*Mincinoasă*”, din expr. „*Mărturie mincinoasă*”, în ms. 4 389 (Dt., 19, 16; în ms. 45: „*Minciunoasă*”). În ultimul caz, varianta delabializată a pătruns în norma limbii literare actuale: *mincinos*, *-oasă*, deși în alte elemente ale familiei de cuvinte în discuție se menține succesiunea *-ciu-* (*minciună*, vb. *a minciuni*, *minciunea*, *-ele*, *minciunică*), care provine din lat. *-tiō-*, din lat. pop. *mentionem. Pentru alternanța dintre *cō-*, pe de o parte, și *če-*, *či-*, pe de altă parte, în română, vezi V. Arvinte, *Contribuții semantice*: „*Viermii iadului cei neadormiți*”, în „*Dacoromania*“. Jahrbuch für östliche Latinität, 7, 1988, p. 291–292.

2.10.0. Un fenomen de labializare este prezent în varianta fonetică „*Ciumiliturd*”, din ms. 45: *Vei fi acoló intru... ciumiliturd*” (Dt., 28, 37; cuvîntul în discuție este adăugat pe margine, de aceeași mînă, în locul termenului *tălc*, din text; în BB: „*Tîlc*”; în ms. 4 389: „*În privirea tuturor*”). Varianta cu *ciu-* apare și la Dosoftei (1683), precum și la alți autori. Mult mai frecventă este, însă, varianta cu *ci-*. Pentru etimon, cf. vb. *a cimili* ‘a da de ghicit’; ‘a dezlegă o ghicitoare’, din *cimel-cimel!* (interj.).

2.11.0. Diftongul *iu*, neaccentuat, este prezent în „*Zidiurile*”, în BB (Dt., 28, 52; în ms. 45 și în ms. 4 389: „*Zidurile*”). Vezi ST.L.LV., p. 3, I.2.7.1.

2.12.0. Vocala *-u* (final) se menține în exemple cum sunt: „*Cîndu-l vei trimite pre el slobod de la tine*”, în BB (Dt., 15, 13; în ms. 45: „*Cîndu il vei...*”); „*Oricîtu-i va trebui*”, în BB (Dt., 15, 10), „*Cumu-ſ*”, în ms. 4 389 (Dt., 16, 10, 10); „*Cătu-i va lipsi*”, în ms. 4 389 (Dt., 15, 8). În urma unui fenomen de delabializare a lui *-u*, a apărut vocala *ſ*, care s-a alipit de pronumele conjuncte următoare: din *cumu-ſ* a rezultat *cum ſi(i)*; din *cîndu-ſ* a rezultat *cînd ſi(i)*; din *cîndu-i*, *cînd ſi*; din *cumu-i*, *cum ſi*. Astfel au apărut pronumele conjuncte cu *ſ*. Într-un exemplu din ms. 45 (menționat mai sus), stau alături două faze ale acestei prefaceri: *-u* se menține alături de *ſ*, din pronume: „*Cîndu il vei trimite*” (Dt., 15, 13). Vezi ST.L.FAC., p. 54, I.2.10.4.; ST.LEX., p. 6, I.2.15.2.

2.13.0. Grafia dublă a vocalei *a*, fără valoare fonematică, a fost consimnată în două exemple din ms. 45: „*Pre lăngă maare*” (Dt., 1, 7); „*Maarea*” (Dt., 33, 23).

2.14.0. În textele studiate, slova **ă**, care apare în interiorul cuvintelor și în finală, are, de regulă, valoarea de **i** (vocala închisă, posteroară sau velară, nerotunjită). În secolul al XVII-lea, s-a constituit opozitia vocalică **ă / i** în română literară (vezi și Andrei Avram, *Nazal.*, p. 27). Dintre textele în discuție, cel al *Bibliei* de la București dă dovadă de consecvență în distingerea celor două foneme: pentru **ă** se folosește slova **ă**, iar pentru **i**, slova **ă** (Vezi ST.L.FAC., p. 51, I.2.5.0.-2.5.2.; ST.L.NM., p. 1-2, I.2.1.1.). Situația din ms. 4 389 este însă diferită în ceea ce privește folosirea celor două slove, **ă** și **ă**, față de textul tipărit din BB. În ms. 4 389 apare, în poziție finală, uneori (în unele cuvinte), în locul slovei **ă** (= **ă**), slova **ă**: „*Tarsă*” (Dt. 29, 28); „*Noaoă*” (Dt., 29, 29); „*Cătră*” (Dt., 30, 2); „*După*” (Dt., 30, 2); „*Toată*” (Dt., 30, 2); „*Măcară*” (Dt., 30, 4). De asemenea, aceeași slovă se întâlnește și în poziție finală accentuată: „(Se) *îngroșă*” (Dt., 32, 15). În toate cazurile, valoarea este **ă**. Exemple de acest fel nu se întâlnesc în BB. În ms. 45, situația este ca în BB, cu unele deosebiri. Astfel, am semnalat mai sus, p. 3, I.2.4.0. grafia **pō̄kū**, gen.-dat. sg. art. al subst. **rouă**. Foarte probabil că valoarea era **ă**, dar nu este exclusă nici rostirea **i**.

2.14.1. Slova ă, folosită, de regulă, pentru notarea vocaliei velare nerotunjite, de deschidere mijlocie, **ă**, are, uneori, în ms. 4 389, valoarea **i**, în exemple ca: „*Va ură*”, scris **Ва орѣ** (Dt., 24, 1, 2, 3); „*Vei ură*”, scris **Вен орѣ** (Dt., 21, 14); *Au urăt*, scris **Ау орът** (Dt., 22, 16); „*Pogorîu*”, cu **-ръ-**, (Dt., 9, 15). Delimitarea fonemelor **ă** și **i**, prin apariția opozitiei vocalice **ă / i**, nu se realizase în întregime în a doua jumătate a secolului al XVII-lea la nivelul limbii literare.

3. C O N S O N A N T I S M U L

3.1.0. Palatalizarea labialelor. Pentru *fiere* (< lat *fēle), întâlnim în BB varianta palatalizată „*Hiiare*” (**χιάρε**): „*Strugure de hiiare*” (Dt. 32, 32; în ms. 45 și în ms. 4 389: „*Fiiare*”). Varianta palatalizată este însă prezentă și în ms. 45: „*Hiiare și amărăciune*” (Dt., 29, 18; în BB și în ms. 4389: „*Fiiare*”). Un alt exemplu este „*Hier*”, pentru *fier*, atestat în BB: „*Cuptorul cel de hier*” (Dt., 4, 20; în ms. 45 și în ms. 4 389: „*Fier*”); în BB: „*Pietrile lui hier*” (Dt. 8, 9; în ms. 45: „*Pietrile lui săntu hier*”; în ms. 4 389: „*Fier*”); în BB și în ms. 45: „*Lanțu de hier*” (Dt. 28, 48; în ms. 45: „*Lanțuh de hier*”; în ms. 4 389: „*Jug de fier*”). Vezi ST.L.FAC., p. 54, I.3.1.0.; ST.L.EX., p. 6, I.3.1.0.; ST.L.LV., p. 3, I.3.1.0.; ST.L.NM., p. 3, I.3.1.0.

3.1.1. Consemnăm cîteva exemple cu forme ale verbului *a răsfira*, în care, fenomenul palatalizării

spirantei **f + i** a avut loc în condiții și cu rezultate speciale (vezi ST.L.FAC., p. 54-55, I.3.1.1.): „*Vor răschira*”, în BB și în ms. 45 (Dt., 31, 16, 20; în ms. 4 389: „*Vor răsipi*”); „*Va răschira*”, în BB și în ms. 45 (Dt., 30, 1); „*Au răschirat*”, *ibid.* (Dt. 30, 3); „*Răschirare*”, *ibid.* (Dt., 28, 25); „*Răschirarea*”, *ibid.* (Dt., 30, 4; în ms. 4 389: „*Răsipirea*”). Vezi și ST.L.EX., p. 6, I.3.1.1.; ST.L.LV., p. 3, I.3.1.1.; ST.L.NM., p. 3, I.3.1.1.

3.2.0. Consemnăm și variantele hipercorecte (sau hiperliteralizate) ale cuvintelor *vicleșug* și *a vicleni*, din BB, în comparație cu cele etimologice, cu **hi-**: „*Va ficieni*” (Dt., 15, 9; în ms. 45: „*Va vicleni*”); „*Au ficienit*” (Dt., 19, 19; în ms. 45: „*Au viclenit*”); „*Ficleșug*” (Dt. 27, 24; în ms. 45: „*Vicleșug*”; în ms. 4 389: „*Hicleșug*”). Ultima variantă, din ms. 4 389, are **hi-**, care provine din etimon: magh., *hitlenség*, *hátlenség* ‘Treubruch’, ‘Untreue’; magh. *hitlen*, *hátilen* ‘ungläublich’, ‘treulos’. Variantele cu **vi-** sau cu **fi-** sunt hipercorecte. Varianta cu **vi-** este admisă acum în limba literară românească. Vezi ST.L.FAC., p. 55, I.3.3.0.; ST.L.EX., p. 6, I.3.2.0.; ST.L.NM., p. 3, I.3.2.0.

3.3.0. Africata sonoră ġ (ȝ), caracteristică pentru norma variantei literare nordice, moldoveniști, pînă în secolul al XIX-lea, este frecvent atestată în textul ms. 45, datorită lui Nicolae Milescu. Cu rare excepții, această variantă a fost înălțatură din textul tipărit al *Bibliei* de la București, introducindu-se sistematic în locul ei spiranta șiuerătoarea palato-alveolară sonoră **ž** (ж), care era singura admisă în norma literară sudică, muntenească, și care a rămas în norma limbii literare române moderne. Un exemplu: mold. **ȝos**, munt. **ȝos** < lat. *deorsum* > *dīosu >**ȝos**. Africata **ȝ** în română mai provine din lat. **g + ī + ō, ú** > **ȝo**, **ȝu** și din lat. **j + ī, ú**. Cuvintele care conțin aceste succesiuni sonore latinești au fost redate în română prin varianta cu **ȝ** sau cu **ž** (nu intră în discuție aici cuvintele de origine latină în care africata **ȝ** provine din lat **g + e, i**, schimbare petrecută în epoca de formare a limbii române).

O problemă mai puțin clarificată este apariția în aria sudică a dialectului dacoromân, precum și în alte dialektele românești, a variantelor fonetice cu sunetul **ȝ**, în loc de **ȝ**, în elementele latine. După G. Ivănescu, *ILR*, p. 209-210, o primă fază în procesul de apariție a șiuerătoarei sonore **ȝ** se placează chiar în epoca de formare a limbii române (cca. secolul al V-lea – al VII-lea, al VIII-lea). Acum, **ȝ** a provenit din africata sonoră **ȝ** (dz), devenită **z**, prin pierderea elementului ocluziv: *rotunzire* > *rotunzire*; *mǎnzi, pl. de *mǎnzu (cu **z** < **ȝ** mai vechi) > *mǎnži. S-a creat, astfel, alternanța **z / ž** (*harbuz* – *harbuji* etc.). Vezi și PHILIPPIDE, O.R., II, p. 161.

A doua fază de apariție a șuierătoarei sonore ţ se situează în epoca preliterară, cu mult înainte de secolul al XIV-lea. Întră aici cuvintele care aveau ţ prin africativarea petrecută în epoca latinei populare tîrzii, în formele menționate mai sus: prima africativare, constînd din trecerea spirantei palatale sonore j, urmată de ō, ū, la ţō, ţū, și a doua africativare, ilustrată de trecerea consoanei velare g + ţ + ō, ū la ţ și a consoanei dentale d, în aceleasi condiții, la ţ. Astfel, alături de ţoc apare și ţoc; alături de ţudec, ţudec. Schimbarea a avut loc și în dialectul meglenoromân: patižuni <boteğune (vezi G. Ivănescu, ILR, p. 406). Nu participă la acest fenomen elementele latinești în care ţ provine din lat. g + e, i (a treia africativare, care a avut loc în epoca de formare a limbii române): ger, genunchi, ginere, nu cunosc variante cu ţe-, ţi- (care există, totuși, în graiul din Crișana).

Numărul elementelor lexicale în care apare fonemul ţ a crescut în română o dată cu pătrunderea unor cuvinte din alte limbi, cuvinte în care acest fonem era prezent. Printre acestea, împrumuturile de origine veche slavă meridională au fost cele mai numeroase și mai importante pentru fixarea în limbă a respectivului fonem. Este cunoscut că limba slavă veche nu cunoștea fonemul ţ. De aceea, se poate formula ipoteza că, în jumătatea de sud a teritoriului daco-român (Oltenia, Muntenia, Dobrogea, sudul Transilvaniei), substituirea fonemului ţ prin ţ a putut fi un rezultat al contactului lingvistic româno-slav, care, în regiunea menționată, a fost mai intens și de mai mare durată. Pot fi invocate în sprijinul acestei idei numărul mare de toponimice vechi slave din jumătatea de sud a teritoriului dacoromân (E. Petrovici a ilustrat cu exemple numeroase această idee), precum și unele fapte de natură lexicală și chiar morfologică (de pildă, răspîndirea în această parte a țării a vocativului feminin în -o, de origine slavă).

Prezența consoanei ţ în română a creat dificultăți celor care scriau documentele vechi slave în țările românești, pentru că alfabetul chirilic slav nu avea un semn pentru acest fonem. De aceea, în textele slavoromâne, în locul lui ţ apărea, uneori, slova Ȑ (= ţ), alteleori, un r+ i, sau succesiunea de semne Ȑ, sau Ȑ. De pildă, numele propriu Ğurăga era transcrit Ţurža, iar Ğurca, Ţurca (vezi N. A. Constantinescu, Dictionar onomastic românesc, p. 67, unde se dau încă multe alte exemple). Dar, încă din anul 1415 este folosit într-un document slav din Muntenia semnul special pentru ţ, anume Ȑ, preluat din scrierea sîrbească și rezultat printr-o ușoară modificare a slovei Ȑ, care nota africata surdă č. Semnul Ȑ apare în Moldova la anul 1454. Pînă atunci, fusese folosită aici slova Ȑ, cu valoarea atât de ţ, cât și de č (spiranta moldovenească sonoră, care corespunde africatei muntenești ţ) (vezi G. Ivănescu, ILR, p. 524).

Substituirea africatei ţ prin șuierătoarea ţ în cuvinte ca ţudef-ţudef; ţudec-ţudec; ţoc-ţoc; ţos-ţos etc.

nu a fost explicită de G. Ivănescu, op. cit., care face însă precizarea că schimbarea este mai nouă decît prefacerea lui ţ (<d>) + i la ţ, din *mänzi > mänži > mînži.

Cum am mai spus, este foarte posibil ca schimbarea ţ>ţ (notat astăzi cu grafemul ţ) să se fi datorat influenței slave vechi.

Într-adevăr, în limba slavă, împrumuturile latino-române în care exista africata ţ conțin în locul acesteia șuierătoarea palato-alveolară sonoră ţ. Astfel, lat. crūcem, transformat în zona fiulană și în dialectul venețian în *croğe sau croȝe, cunoaște în limbile slave varianta cu ţ : vsl. križl, kryžl 'cruce'; rus. kryžl; ucr. kryž; scr. kríž, gen. križa; ceh. kříž; polon. krzyż etc.; cf. și rom. cîrđ, de origine slavă (vezi E. Berneker, SEW, I, p. 619-620; H. Mihăescu, La romanité dans le Sud-Est de l'Europe, București, 1993, p. 436). Un alt exemplu este lat. calicem 'potir'; 'cupă'; 'pahar cu picior', care a devenit în dialectul venețian *cálige (față de ital. cálice), pătrunzînd, apoi, în vechea slavă bisericescă cu forma kalež, în dial. bg. din Vinga (Banat) kalež, în scr. kâlez, gen. kâleža (E. Berneker, SEW, I, p. 472; H. Mihăescu, ibid.). Tot astfel, lat. pop. pâpex, papičem (din lat. pâpa + pontifex), cu sensul 'papa', a devenit în dialectul venețian și în friulană papeȝe sau papeze, de unde vbg. papeȝi; sloven. papeȝ; ceh. papeȝ; polon. papiez (M. Vasmer, REW, II, p. 311-312, admite originea cuvîntului din limba misionarilor bavarezi din Regensburg și Salzburg: vbavar. pâpes, ahd. bâbes; H. Mihăescu, op. cit., p. 437-438 este pentru originea din dialectul venețian sau din friulană, după P. Skok și I. Popović). Un alt element din această categorie este lat. diaconus, devenit în lat. pop. ȝakanu(s). Acesta din urmă a pătruns în scr.: žakān, žakan 'le cleric en général'. Faptul că ocluziva velară -c- nu s-a transformat în -g-, fenomen caracteristic pentru Italia de nord, este explicat de P. Skok prin proveniența cuvîntului nu din zona eclesiastică a Aquileiei, ci din cea a bisericilor din Sirmium, Salona și Doclea (H. Mihăescu, op. cit., p. 438). De asemenea, lat. *diacus, devenit în lat. pop. *ȝaku(s), a intrat în scr. sub formele ȝak, kaikavian žak; ceh. žak, de unde polon. žak (H. Mihăescu, op. cit., p. 438). Un alt cuvînt este etnonimul lat. judaeus 'habitant de Jude '. Aceasta a devenit în lat. pop. ȝûdeo (cf. it. giudeo 'juif'), iar apoi, în venetă sau în dalmată, a cunoscut transformarea lui ū în ū. Din aceste zone române, termenul a pătruns în vsl., cunoscînd fenomenul substituirii lui ţ- prin ţ-: vsl. *ȝydu, vbg. ȝid, cu derivatele ȝidovinu, ȝidinu 'judaicus'; scr. žid, v. sîrb. žudij; ceh. slovac, ucr., rus. žid, polon. žyd; soraba de jos žyd; cf. rom. jidov. Lat. judaeus a cunoscut întîi forma slavă žudij (Vezi Fr. Miklosich, Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen, Wien, 1886, p. 411; H. Mihăescu, op. cit., p. 463).

În lumina exemplelor de mai sus, se poate face presupunerea că vorbitorii de limbă slavă de pe teritoriul românesc, cînd au adoptat română ca limbă maternă, după o perioadă de bilingvism româno-slav, au substituit fonemul *g*, pe care nu-l aveau în limba lor, cu fonemul *ž*. Acesta din urmă și-a consolidat poziția în sistemul fonologic românesc și datorită numeroaselor împrumuturi slave în care el cunoștea o mare occurență (cf. *jale*, *jar*, *cîrjă*, *jidov* etc.). Rămîne, însă, neînțeles faptul că substituirea lui *g* prin *ž* nu s-a produs, totuși, în elementele de origine latină în care *g* provine din *g + e*, *i latinești*: *ger*, *ginere* (paralelă cu acest fenomen este africatizarea lui *c + e*, *i*, devenit *č*). Situația amintește evoluția specifică în dialectul aromân a acestor succesiuni sonore. În acest dialect, *c + e*, *i* devine *f* (exemplu: *finfi*, < lat. *cīnque), iar *g + e*, *i* devine *dz* (exemplu *dzeană* < lat. *gēnna). De aici s-ar putea deduce faptul că această serie de africate, rezultată prin cea de a treia africatișare, poseda unele trăsături deosebite, pe care nu le putem defini. Pe de altă parte, cum am mai spus, în dialectul crișan, *g* a trecut la *ž* și în aceste exemple: *žană*, *ženunchi*.

În textele biblice de care ne ocupăm, se reflectă, în linii generale, situația din graiuri: ms. 45, de proveniență moldovenească, conține africata *g* în cea mai mare parte a exemplelor de tipul celor amintite mai sus (unele excepții provin din modificările făcute de copistul Dumitru din Cîmpulung, sub influența normei literare munteană); *Biblia* tipărită la București nu păstrează norma moldovenească din ms. 45, ci substituie aproape sistematic pe *g* prin *ž*; iar episcopul Daniil Panoneanul, în ms. 4 389, respectă norma munteană cu *ž*.

Consemnăm, în continuare, exemplele cu africata *g* din ms. 45, cartea *A doua lege*. În BB și în ms. 4 389, în locul africatei *g*, apare șiuerătoarea *j* (=*ž*). Dar exemplele din ultimul grup nu le mai înregistram, pentru că ele sănătăză caracteristice pentru norma limbii române literare. Exemple din ms. 45: „(A-i) *agiuta*“ (Dt., 22, 27); „(Vă) *agiutorească*“ (Dt., 32, 38); (subst.) „*Agiutori*“ (Dt., 33, 7); *Gios* (Dt., 4, 39; 5, 8); „(Vor) *giudeca*“ (Dt., 16, 18); „(Va) *giudeca*“ (Dt., 32, 36); „*Giudecați*“ (Dt., 1, 16); „*Giudecători*“ (Dt., 16, 18; 17, 9); „*Giudecătorii*“ (Dt., 29, 10; 31, 28); „*Giudecătorilor*“ (Dt., 1, 15, 16; 19, 17); „*Giudecătile*“ (Dt., 4, 1; 26, 17); „(Să) *giudeci*“ (Dt., 1, 17); „*Giudef*“ (Dt., 1, 17; 16, 18, 18; 25, 1; 32, 4, 41); „*Giudeful*“ (Dt., 1, 17; 17, 8, 11; 18, 3; 24, 17; 27, 19); „*Giudefului*“ (Dt., 17, 12); „*Giudêfe*“ (Dt., 4, 5, 8, 14); „*Giudêfele*“ (Dt., 5, 1, 31; 7, 11; 8, 11; 11, 1, 31; 12, 1; 26, 16; 30, 10, 16); „*Giugul*“ (Dt., 5, 21); „*Giumătate*“ (Dt., 3, 12, 13; 29, 8); „*Giunca*“ (Dt., 21, 4); „*Giuncă*“ (Dt., 25, 3); „*Giuncăi*“ (Dt., 21, 4, 6); „(Ve) *giunghea*“ (Dt., 12, 15, 18; 16, 2, 6); „(Să) *giunghi*“ (Dt., 16, 5); „(Am) *giurat*“ (Dt., 1, 35; 6, 10; 10, 11); „(Au) *giurat*“ (Dt., 2, 14; 6, 23; 7, 8, 12, 13; 8, 1, 18; 9, 27; 11, 9, 21; 13, 17; 28, 11; 29, 13; 30, 20; 31, 7, 20); „(Ai) *giurat*“ (Dt., 26, 15); „(Să) *giură*“ (Dt., 1, 34); „(Să) *giuri*“

(Dt., 6, 13; 10, 20); „(A) *încungiura*“ (Dt., 2, 2, 3); „(Am) *încungiurat*“ (Dt., 2, 1); „*Încungiuratu-l-au*“ (Dt., 30, 6); „*Prenpregiurul*“ (Dt., 1, 7; 3, 13, 14; 6, 14; 13, 7; 17, 14; 21, 2); „*Prenpregiururile*“ (Dt., 34, 3).

Copistul ms. 45, Dumitru din Cîmpulung, a înlocuit africata *g* prin *ž* (j) în exemplele următoare: „(Vor) *judeca*“ (Dt., 25, 1); „*Judecătorilor*“ (Dt., 25, 2); „*Judeful*“ (Dt., 32, 40); „*Judêfele*“ (Dt., 4, 45); „(Au) *jurat*“ (Dt., 4, 21); „*Jugul*“ (Dt., 5, 14, 14); „(Voi) *jura*“ (Dt., 32, 40). Vezi ST.L.FAC., p. 55, I.3.4.0.; ST.L.EX., p. 6, I.3.3.0.; ST.L.LV., p. 3, I.3.2.0.; ST.L.NM., p. 3-4, I.3.3.0.

3.4.0. Fenomenul velarizării prin șiuerătoare. Vezi ST.L.FAC., p. 56-58, I.3.5.0. – 3.5.17; ST.L.EX., p. 6-9, I.3.5.0. – 3.5.20; ST.L.LV., p. 3-5, I.3.3.0. – 3.3.14; ST.L.NM., p. 4, I.3.4.0. – 3.4.8. Rostirea cu timbru palatal a consoanei alveolo-palatale surde, *š*, are ca efect apariția vocalelor prepalatale *e* sau *i*, din seria *še*, *ši*, *šia*, *šio*, *šiu*, în exemple care provin, în cea mai mare parte, în textele studiate, din manuscrisul 45, pe cînd rostirea dură, velară, a aceleiași șiuerătoare duce la apariția seriei dure *ša*, *šă*, *ši*, *šo*, *šu*, prezentă în textul BB și în cel al ms. 4 389. Prima serie este caracteristică pentru norma literară nordică, moldovenească, iar cea de a doua, pentru norma literară sudică, munteană. Aceasta era situația în secolul al XVII-lea. Mai tîrziu, norma sudică a devenit generală în româna literară modernă, care prezintă un amestec de forme velarizate și nevelarizate. Situația din graiurile populare este inversă, astăzi: cele nordice au seria *ša*, *šo*, *šă*, *ši*, iar cele sudice *šă*, *šo*, *šu*, *še*, *ši* (în transcrierea ALR: *ša*, *šo*, *šu*, *še*, *ši*).

În cele ce urmează, vom pune față în față, în ordine alfabetică, exemplele din prima serie, cu șiuerătoarele muiate, din ms. 45, cu echivalentele lor din seria dură, velară, din BB și din ms. 4389. Astfel, în timp ce în ms. 45 apare varianta „*Așea*“ (اعا) (Dt., 4, 5; 5, 29; 12, 22), în BB și în ms. 4 389 este prezentă forma „*Aşa*“ (اعا); varianta „(Să) *aşaze*“, din ms. 4 389 (Dt. 29, 13), a rezultat prin velarizarea lui *ę* din diftongul *ęá*; tot astfel, în același text, șiuerătoarea dură *şă* apare în „*Aşăzămînt*“ (Dt., 28, 65); pe cînd în ms. 45 ne întâmpină variantele fonetice de tipul „(Va) *aşeza*“ (Dt., 25, 5), „*Aşedzat*“ (Dt., 32, 25), în BB și în ms. 4 389 apar variantele cu *ş* dur: „*Aşaza*“, „*Aşazat*“ (ibid.); în timp ce în ms. 45 există forma „*Boaşele*“, cu *-še-* (Dt., 22, 11), în BB și în ms. 4 389 apare forma de pl. neart. „*Boaşă*“; față de varianta „*Desertu*“, din ms. 45 (Dt., 15, 13; 32, 49), în BB se întâlnește varianta velarizată „*Deşărt*“; același cuvînt are silaba *-şé-*, „*Desert*“, în ms. 45 și în BB (Dt., 16, 16), dar *-şă-*, „*Deşărt*“, în ms. 4 389 (ibid.); în BB se produce, uneori un amestec de norme; varianta fonetică cu *-şă-* este prezentă în „*Deşălare*“, în BB (Dt., 32, 24); preluarea variantei muiate cu *-še-*, din ms. 45, în BB este ilustrată de cuvîntul „*Greşeşti*“ (Dt., 7, 26), pe cînd în ms. 4 389

apare -şă-, „Greşăştii”; substantivul „Greşeală” (cu -шă-) este atestat în ms. 45 (Dt., 15, 9; 19, 15; 22, 26; 29, 19), pe cînd în BB apare varianta „Greşală” (*ibid.*); forma articulără „Greşealele” este prezentă în ms. 45 (Dt., 9, 18, 27), față de „Greşalele”, din BB (*ibid.*); în silaba finală, rostirea muiată a lui ş duce la apariția vocaliei -e, în ms. 45: „Gingăşे” (Dt., 28, 56), față de „Gingaşă”, în BB și în ms. 4 389, cu toate acestea, în derivatul cu sufixul -ie, „Gingăşie” (Dt., 28, 56), șuierătoarea -ş- nu s-a durificat în nici unul din cele trei texte; față de varianta cu -şea-, din ms. 45, „(Să) înfricoșeadze” (-шѣ-), în BB și în ms. 4 389 se întâlnește „(Să) înfricoșaze” (*ibid.*), iar față de „Înfricoșezi”, din ms. 45 (Dt., 31, 6), în BB și în ms. 4 389 apare „Înfricoșăzi” (*ibid.*); în ms. 4389, amestecul de forme velarizate și nevelarizate se întâlnește uneori, de pildă în construcția verbală intensivă „Îngroşind se îngroşă” (Dt., 32, 15); varianta velarizată a cuvintelor „(Să) înşale” (Dt., 13, 5) și „Înşăldăciune” (Dt., 29, 19) apare în ms. 4 389; în ms. 45 găsim „Înşelându-te”, cu -şe-, pe cînd BB are „Înşăldindu-te”, cu -şă- (Dt., 4, 19; 30, 17; în ms. 4389: „(Să) înşălař” (*ibid.*); în același text: mişălie (Dt., 24, 8); cuvîntul mişăl, cu -şă-, apare și în ms. 45, dar textul, adăugat pe margine, de altă mînă, aparține lui Necula, care scria în varianta sudică, muntenescă, a limbii literare (Dt., 24, 21); pe cînd în ms. 45 apare varianta cu -si-, „Ruşinare” (Dt., 23, 14), în BB se întâlnește „Ruşânare”, (cu -шъ-); varianta cu -si-, contrar așteptărilor, este prezentă și în ms. 4 389, în „Ruşine”; în poziție finală, -ş este atestat în BB în forma „Rămaş” (Dt., 19, 20), față de „Rămaşii”, din ms. 45 (*ibid.*); în ms. 4389: „Ş-alſii”, în loc de „Şi-~” (Dt., 19, 20); numeralul „A şaptea” (cu -шѧ-) este prezent în ms. 45 (Dt., 5, 14; 16, 8), în timp ce în ms. 4 389 și în BB forma este „A şaptea” (*ibid.*); verbul „A şedea” cunoaște în ms. 45 forme cu varianta -şea-(-şe), ca „Şeade” (Dt., 1, 38); „Şedea” (Dt., 2, 12; 17, 18; 21, 13); „Şedea” (Dt., 2, 12; 17, 18; 21, 13); „Şedeam” (Dt., 3, 29); „Şedzăndu” (Dt., 1, 45; 2, 10; 6, 7; 11, 19); „(Ari) şedzüt” (Dt., 1, 46, 46), pe cînd în BB, și în majoritatea cazurilor din ms. 4389, silaba inițială este şă- sau şa-: „Şade”, „Şădea”, „(Să) şază” (în ms. 4 389, Dt., 21, 13), „Şadeam”, „Şazind”, „Şazut”; în ms. 45 apare varianta fonetică „Şesu” (Dt., 4, 43), în timp ce în ms. 4 389 acest termen este scris „Şăs”, iar în BB, „Şăsu”; de asemenea, variantei cu șuierătoarea muiată, „Şearpe” (cu шă-), din ms. 45, îi corespund în BB „Şärpi” și în ms. 4 389 „Şärpii” (Dt., 8, 15). Un ultim exemplu: în ms. 45 avem „Uşe” (Dt., 15, 17); „Uşile” (Dt., 22, 21; 31, 14, 14, 15, 15), pe cînd în BB se întâlnesc: „Uşă”; „Uşale”; în ms. 4 389: „Uşii” (gen.-dat. sg.).

3.4.1. Velarizarea prin ţ (j). Vezi ST.L.FAC., p. 58–59, I.3.6.0.–3.6.7.; ST.L.EX., p. 9–10, I.3.6.0.–3.6.8.; ST.L.LV., p. 5, I.3.4.0.–3.4.4.; ST.L.NM., p. 4,

I.3.5.0. Pe cînd în ms. 45 apar succesiunile sonore ţea, ţe, ţi, ţio, ţiu, în BB și în ms. 4 389 sunt prezente grupurile sonore ţa, ţă, ţi, ţo, ţu. Astfel, în ms. 45 întâlnește varianta „Jecuit” (Dt., 28, 31), față de „Jăfuit”, din BB; în ms. 45, „Jefuindu-te” (Dt., 28, 29), dar în BB „Jăfuindu-te”. Etimonul avea ţa- (vezi ST.L.FAC., p. 59, I.3.6.7.; p. 66, I.3.20.0.). În mod normal, trebuia să apară numai forma cu ţă-; apariția variantei cu ţe- în ms. 45 indică existența unei norme cu șuierătoarele muiate. La fel s-au petrecut lucrurile în cazul cuvîntului vsl. ţală: în ms. 45 apare „Jelii” (gen.-dat. sg.), iar în BB, „Jălii” (Dt., 34, 8) (vezi ST.L.FAC., p. 58, I.3.6.0.–3.6.1.). Varianta etimologică, cu ji-, apare în ms. 45: „Jiganii” (Dt., 32, 24); „Jiganiile” (Dt., 7, 22), pe cînd cea cu ji- se întâlnește în BB; în ms. 4 389, cu jă-: „Jăgănii” (Dt., 4, 18); în ms. 45: „Jidovul”, „Jidofcă” (Dt., 15, 12), dar în BB: „Jidovul”, „Jidofcă” (*ibid.*). Grupul sonor ji- este prezent în „Jirtăvnic(u)l”, în ms. 45 (Dt., 12, 27, 27; 27, 5, 5; 33, 10), pe cînd jî- este prezent în BB (*ibid.*); „Jirtvă”, în ms. 45 (Dt., 27, 7), dar „Jirtvă” în BB (*ibid.*) și „Jărtvă” în ms. 4 389 (*ibid.*); „Jirtvuirile” în ms. 45 (Dt., 12, 6), dar „Jirtvele” în BB și „Jărtvăle” în ms. 4 389 (*ibid.*); vb. „Jirtvui” în ms. 45 (Dt. 27, 7; 39, 19), dar „Jirtvui” în BB (*ibid.*); „Jirtvuiescu” în ms. 45 (Dt., 18, 3), dar „Jirtvuiescu” în BB (*ibid.*); „Jirtvuit” în ms. 45 (Dt., 32, 17), dar „Jirtvuit” în BB (*ibid.*) și „Jărtvuiră” în ms. 4 389 (*ibid.*). Grupul jî- este prezent în „Jitniſile” din BB (Dt., 28, 17), deși etimonul slav are ţi-. Succesiunea -jă- apare în „Năcăjăsc” (Dt., 28, 55); „Năcăjască” (Dt., 8, 16), din ms. 4 389. Verbul a sluji cunoaște forme cu je-, ji- și cu jă-, jî-. Primele sunt prezente în ms. 45: „Slujeşti” (Dt., 5, 9; 7, 16; 10, 20; 28, 14), dar în BB și în ms. 4 389, „Slujăştii” (*ibid.*; în ms. 4 389, Dt., 28, 14: „Slujit”). În toate cele trei texte apare „Slujască” (18, 5; 29, 18; în ms. 4 389, forma mai este atestată și în 10, 8; 13, 13, 17, 12). „Slujăştii” este semnalat în ms. 4 389 (Dt., 17, 12). În ms. 45: „Vitejeaşte-te” (cu -шѧ-). (Dt., 31, 6, 7, 23), iar în BB „Vitejaşte-te” (Dt., 31, 23); în ms. 45: „Vrăjind vraje” (Dt., 18, 10), iar în BB „Vrăjind vrajă”; în ms. 4 389 „Vrăj” (*ibid.*); Varianta „Vrăjitoare”, în BB (Dt., 23, 18).

3.5.0. Velarizarea prin labiale. Vezi ST.L.FAC., p. 59–60, I.3.7.0.–3.7.3.; ST.L.EX., p. 10, I.3.7.0.–3.7.3.; ST.L.LV., p. 5, I.3.5.0.–3.5.5.; ST.L.NM., p. 4, I.3.6.0.–3.6.3.

3.5.1. Velarizarea prin labiala p. Semivocala ę din diftongul eă, trecînd prin faza *āā, a dispărut în „(Să) lipască”, în ms. 45 (Dt., 28, 21), dar este prezentă în „(Să) lipească”, din BB (*ibid.*). Cuvîntul priпăc ‘căldură mare’, din ms. 4 389 (Dt., 28, 22), are un -ă- provenit prin velarizarea lui e precedat de p: etimonul este bg. pripek. Un fenomen invers, de develarizare, prezintă forma verbală „Încăpestrezi”, din ms. 45 (Dt., 25, 4); etimonul este substantivul căpăstru (< lat. *capistrum*).

3.5.2. Velarizarea prin labiala *b*. Este prezentă în varianta „*Gălbănariul*“ 'mălură', 'rugină la grâu', din ms. 45 (Dt., 28, 22); în BB: „*Gălbenarea*“; la fel și în ms. 4 389 (*ibid.*). Vezi ST.L.LV., p. 5, I.3.5.2.; p. 8, II.1.2.4. Velarizarea prin *b* mai este ilustrată de următoarele exemple: „*Iubăscu*“, în ms. 45 și în BB (Dt., 5, 10; 7, 9), dar „*Iubesc*“ în ms. 4 389 (*ibid.*); „*Orbăscu*“ în ms. 45 (Dt., 16, 19), față de „*Orbescu*“ din BB (*ibid.*) și de „*Orbête*“ (cu *Ń*), din ms. 4 389 (*ibid.*); „*Usăbască*“ în ms. 45 (Dt., 13, 10), față de „*Usebească*“ din BB (*ibid.*).

3.5.3. Velarizarea prin spiranta labiodentală surdă *f* este ilustrată printr-un singur exemplu: „*Famān*“ [< lat. (*homo*) *fēmīnus], în BB (Dt., 23, 1); cuvântul conține și fenomenul velarizării prin *m*.

3.5.4. Velarizarea prin spiranta labiovelară sonoră *v* a vocalelor *e*, *i* și *ɛ* din diftongul *ɛá* este prezentă în exemple ca: „(Să) *blagoslovască*“, în ms. 45 (Dt., 14, 29; 18, 5; 23, 20; 24, 19; 28, 12), pe cind în BB și în ms. 4 389 există varianta „*Blagoslovească*“ (*ibid.*); „(Să) *ivască*“, în ms. 45 (Dt., 16, 4); 31, 11), față de „(Să) *ivească*“, în BB (*ibid.*); „*Vărtutea*“, în ms. 45 și în BB (Dt., 32, 13), apoi, numai în ms. 45 (Dt., 3, 24; 33, 22); în BB întîlnim varianta „*Virtute*“ (Dt., 3, 24; 33, 11).

3.5.5. Velarizarea prin *m*. În afară de exemplul de sub 3.5.3., *famān*, fenomenul mai este prezent în: „*Fărmăcători*“, din ms. 45 (Dt., 10, 18), alături de „*Fermăcători*“, din BB (*idem.*), unde silaba inițială *fe-* provine din *fă-* (< lat. *pharmaco*, -*are*), după ce avusese loc trecerea silabei următoare *-mă-* la *-me-*, cind era urmată în silaba a treia de *e*, *i*, sunt muiat: (*tu*) *farmeci*; (să) *farmece* (< *farmăce*), printr-un proces de delabializare; cf. v. rom. *băsareacă* (< lat. *basilica*) > *besereacă* > *biserică*; și în ms. 4 389: „*Fărmecănd* *farmece*“ (Dt., 18, 11); „(Să) *margă*“, în ms. 45 (Dt., 20, 5, 6, 7, 8; 29, 18), față de „*Meargă*“, în BB (*ibid.*) și în ms. 4 389 (Dt., 29, 18); „(Au) *mărsu*“, în BB (Dt., 4, 3), dar în ms. 45, poate datorită copistului muntean, „*Mersu*“; „(Să) *numească*“, în ms. 45 (Dt., 12, 5), față de „(Să) *numească*“, din BB (*ibid.*); „(Nu) *rumăgă*“, în BB (Dt., 14, 8), față de „*Rumegă*“, în ms. 4 389 (Dt., 14, 6) și „(Nu să) *rumăgă*“, în ms. 45 (Dt., 14, 8); „*Rumăgală*“ în ms. 45 (Dt., 14, 6, 7, 8); „*Rumăgătură*“, în BB (Dt., 14, 6, 7, 8) în ms. 4 389; „*Rumegare*“ (Dt., 14, 8). De la *geamān*, s-a format verbul „*Îngemăneadză*“, în ms. 45 (Dt., 14, 7, 8), față de „*Îngemenează*“ din BB (*ibid.*), iar de la *camătă*, vb. „(Să) *cămătedzi*“, în ms. 45 (Dt., 23, 20), față de „(Să) *cămetezi*“, din BB (*ibid.*); în ultimul text, și forma „(Să) *cămătuieste*“ (Dt., 23, 21, 21). Fenomenul velarizării prin labiale este mai frecvent în varianta literară moldovenească din ms. 45.

3.6.0. Velarizarea prin *f* și *d* (dz). Vezi ST.L.FAC., p. 60–61, I.3.8.0.–3.8.3.; ST.L.EX.,

p. 10–12, I.3.8.0.–3.8.5.; ST.L.LV., p. 5, I.3.6.0.; ST.L.NM., p. 4–5, I.3.7.0. Fenomenul trecerii vocalelor *e*, *i* și *ɛ* din diftongul *ɛá* la *ă*, *î* și *ă*, cind precede consoana *f*, este caracteristic pentru textul din ms. 45, fiind ilustrat de exemple ca: „*Despărțală*“ (Dt., 24, 1, 3), față de „*Despărjeală*“, din BB (*ibid.*); „*Înmulțască*“, în ms. 45 (Dt., 17, 16, 16, 17), față de „*Înmulțească*“, din BB (*ibid.*); în ms. 4 389, și forma „*Mulțească*“ (*id.*'); „*Vîțăl*“, în ms. 45 (Dt., 9, 16; 14, 4; 18, 3; 22, 10), pe cind în BB apare varianta „*Vîtel*“ (*ibid.*); tot așa și în ms. 4 389, Dt., 9, 16; 14, 4; „*Vîțălul*“, în ms. 45 (Dt., 9, 21; 15, 19; 21, 1; 28, 31), față de „*Vîtelul*“, din BB (*ibid.*); tot așa și în ms. 4 389, Dt., 9, 21; 15, 19; 21, 1). În ms. 45, verbul *a afița* cunoaștește varianta „(Va) *afița*“ (Dt., 29, 20), poate datorită intervenției copistului muntean Dimitrie din Cîmpulung, pe cind în BB și în ms. 4 389 există varianta „*Afăta*“ (cu *-tă*) (< lat. *atitio, -*are* < *titio*).

Pentru velarizarea prin *d* (dz), devenit, în aria sudică, *z*, vezi paragraful următor.

3.7.0. Velarizarea prin sibilantele *s* și *z*. Vezi ST.L.FAC., p. 61–63, I.3.9.0.–3.10.4.; ST.L.EX., p. 12–13, I.3.10.0.–3.11.3.; ST.L.LV., p. 5–6, I.3.7.0.–3.8.0.; ST.L.NM., p. 5, I.3.8.0.–3.8.2. În studiile menționate sunt consemnate exemple pe care le întîlnim și în Dt., ca de pildă: *lipsască*, față de *lipsească*; *năsilnic*, față de *năsilnic*; *osăbi*, față de *osebi*; *săcure*, față de *secure*; *a sămăna*, față de *a semăna*; *sămn*, față de *semn*; *său*, față de *seu*; *sîngur* (*săngur*), față de *singur* etc. Variantele cu *să*, și sînt din ms. 45, cele mai multe. Adăugăm alte cîteva exemple din cartea Dt.: „(Să) *agonisască*“, în ms. 45 (Dt., 28, 68; la fel în BB); „(Să) *mărturisască*“, în ms. 45 (Dt., 19, 15), față de „*Mărturisească*“, din BB și din ms. 4 389 (*ibid.*); „*Mărturisăscu*“, în ms. 45 (Dt., 32, 46), față de „*Mărturisescu*“, din BB (Dt., 32, 48; ultima formă, dar fără *-u*, și în ms. 4 389, Dt., 32, 46). Există și situația cind varianta cu *-să-* apare în BB: „*Mărturisăscu*“ (Dt., 30, 19), iar cea cu *-se-*, în ms. 45, „*Mărturisescu*“. În ultimul caz, probabil avem a face cu o intervenție a copistului muntean, iar în cazul BB, cu menținerea de către tipografia moldovenească a variantei moldovenești din textul lui Nicolae Milescu. În ms. 45, mai semnalăm: „*Săticiunea*“ (< *sete*) (Dt., 32, 10), față de „*Seteciu-nea*“, din BB (*ibid.*).

3.7.1. Cîteva forme hipercorrecte au apărut ca o reacție la variantele velarizate, considerate neliterare. Acestea se întîlnesc în BB: (Conj.) „*Se*“ 'dacă', în loc de „*Să*“, se întîlnește în: „*Jard se va slăbi de la tine* cuvînt la judecată“ (Dt., 17, 8; în ms. 45 și în ms. 4 389: „*De*“); „*Zioa simbetilor*“ (Dt., 5, 12), față de „*Sămbetii*“, din ms. 45 și din ms. 4 389; „*Simbete*“ (Dt., 5, 14), față de „*Sămbete*“, din ms. 45 și față de „*Sămbetii*“, din ms. 4 389 (*ibid.*); „*Cind sevîrși Moisi scriind*“ (Dt., 31, 24), față de „*Săvârși*“, din ms. 45 și din ms. 4 389 (*ibid.*).

3.7.2. Velarizarea prin sibilanta sonoră *z* (*d*, *dz*). Diftongul *-eā* este redus la *ā* în „(Să) păzască”, în ms. 45 (Dt., 5, 15; 17, 19; 32, 48), pe cind în BB avem „(Să) păzească” (Dt., 17, 19; 32, 48); la fel în ms. 4 389 (Dt., 32, 48). Oscilația între vocala velară, *ă*, și cea prepalatală, *i*, este prezentă în forme ca: „Zimbru”, în ms. 45 și în ms. 4 389 (Dt., 14, 5), față de „Zămbru” (cu *-b-*), în BB (*ibid.*). Etimonul este vsl. *zōbrū*.

3.8.0. Velarizarea prin *t*, *d*, *n*. Vezi ST.L.FAC., p. 63–65, I.3.11.0.–3.17.3.; ST.LEX., p. 13–15, I.3.12.0.–3.13.12; ST.L.LV., p. 6, I.3.9.0.–3.9.7.; ST.L.NM., p. 5, I.3.9.0.–3.9.2.

Velarizarea prin *t* a vocaliei *e* pare a fi prezentă în forma „*Stăjariul*”, din ms. 4 389 (Dt., 11, 30; cuvîntul este adăugat pe margine, de aceeași înțină), față de varianta cu *-e-*, „*Stejariul*”, din ms. 45 și „*Stejarul*”, din BB (*ibid.*). Este, însă, posibil ca *ă* să provină din *-o*, prin delabializare (< bg. *stožer*).

Variantele velarizate și nevelarizate ale verbului *a blestema* (< lat. *blasphēmo*, *-āre*), anume *blăstām*, *blăstām*, *a blăstāmā* etc. au fost prezentate amănunțit în ST.L.FAC., p. 63, I.3.11.1. Variantele cu velarizare sunt răspîndite în aria nordică, provenind din ms. 45, iar cele cu *-e-* sunt inovații din aria sudică, fiind prezente în BB și în ms. 4 389. Adăugăm aici cîteva atestări deosebite. Astfel, în BB apare varianta „*Blestēmele*” (Dt., 30, 7), căreia îi corespunde în ms. 45 „*Blăstāmile*”. Interesant este faptul că în ms. 4 389 apare varianta cu *-eā*, „*Blestēamele*” (cu *-t-*). Forma din BB, cu succesiunea *e–e*, mai este atestată în Dt., 28, 15, 45; 29, 27, în timp ce succesiunea *eā–e* este prezentă în ms. 4 389 (Dt., 28, 15, 45), pe cînd ms. 45 are „*Blăstāmile*” (*ibid.*). Absența diftongului *-eā* în textul BB și apariția vocaliei *-e-* în substantivul „*Blestēmele*” se datorează, desigur, substituirii formei velarizate prin cea nevelarizată de către frații Greceanu. Totodată, însă, ea constituie o dovedă că închiderea diftongului *-eā-* în poziție *e* era în curs de desfășurare. Cf. ST.L.NM., p. 14, II.6.13.0., unde este semnalată, prima dată în aceste texte, forma *este*, în loc de *iaste*. Închiderea diftongului *-eā-* în poziție *e* nu se întîlnește, însă, în forma verbală „(Să) *bleăsteme*” (cu *-t-*), din BB (Dt., 23, 4), rezultată prin fenomenul de delabializare. În ms. 45, găsim forma etimologică „(Să) *blasteme*”.

3.8.1. Velarizarea prin *d* este prezentă în următoarele exemple: (Va) *dăochea*”, în ms. 45 (Dt., 28, 54, 56); „*Dăparte*”, în ms. 4 389 (Dt., 14, 24; 29, 22); „(Au) *dăprins*”, în ms. 4 389 (Dt., 28, 56); „*Dăscântece*”, în ms. 4 389 (Dt., 18, 11); „*Dăscântindu*”, în ms. 45 (Dt., 18, 10); „*Dăscântând*”, în ms. 4 389 (Dt., 18, 11); *Dăscopere*, în ms. 4 389 (Dt., 22, 30); „*Dăscoperirea*”, în ms. 4 389 (Dt., 27, 20); „*Dăscoperii*”, în ms. 4 389 (Dt., 27, 20); „*Dăspărțală*”, în ms. 45 (Dt., 24, 1, 3); „*Dăspăr-*

fiindu-se”, în ms. 4 389 (Dt., 24, 1); „*Dăstul*”, în ms. 45 (Dt., 3, 26); „*Dăstulit*”, în ms. 45 (Dt., 32, 10); „*Dăsupra*”, în ms. 4 389 (Dt., 28, 13; 32, 27); „*Dăsupt*”, în ms. 4 389 (Dt., 28, 13; 32, 22); „*Dășărturile*”, în ms. 4 389 (Dt., 28, 57); (Vor) *dășchide*”, în ms. 4 389 (Dt., 20, 11); „*Dășchizăndu-*ș”, în ms. 4 389 (Dt., 11, 6); „(Va) *dăzlegă*”, în ms. 45 (Dt., 25, 9); „(Să) *dăzlege*”, în ms. 4 389 (Dt., 25, 9); „*Dăzlegat*”, în ms. 4 389 (Dt., 25, 10); „(Să) *dăzlupească*”, în ms. 4 389 (Dt., 4, 9); „(Va) *dăzlupi*”, în ms. 4 389 (Dt., 19, 19; 31, 6); „(Vor) *dăzrădăcina*”, în ms. 4 389 (Dt., 28, 52); „*Dăzrădăcinară*”, în ms. 4 389 (Dt., 2, 12); „(Să) *dăzvăluie*”, în ms. 4 389 (Dt., 22, 17); „*Îndălungarea*”, în ms. 43 89 (Dt., 30, 20); „*Îndălungat*” în ms. 45 (Dt., 17, 20); „(Să) *îndălungaț*”, în BB și în ms. 45 (Dt., 11, 9); „*Îndălungați*”, în ms. 45 (Dt., 5, 33; în BB: „*Îndelungați*”); „*Îndăstulitu-l-au*”, în ms. 4 389 (Dt., 32, 10).

Verbul *a nădăjdui*, care are în radical substantivul *nădejde*, iar acesta provine din vsl. *nadežda*, cunoaște această variantă, cu *-ă*, precedat de *d*, provenit din *-etimologic*, în ms. 45 și în ms. 4 389: „*Nădăjduiești*”, în ms. 45 (Dt., 28, 52); în ms. 4 389: „*Te nădăjduiești*”); „*Nădăjduindu*”, în ms. 45 (Dt., 33, 12, 28; în ms. 4 389: „(Se va) *nădăjdui*”, în Dt., 33, 12 și „*Nădăjduindu-se*” în Dt., 33, 28); „*Nădăjduai*”, în ms. 45 (Dt., 32, 37; în ms. 4 389: „(Se) *nădăjduia ei*” etc. În BB, sunt folosite numai formele cu *-e-*: „(Ai) *nădejduit*” (Dt., 28, 52); „*Nădejduia*” (Dt., 32, 37); „*Nădejduind*” (Dt., 33, 12, 28); „(Să) *nădejduiască*” (Dt., 32, 2).

3.8.2. Velarizarea prin *n* se întîlnește în exemple ca: „*Dumnăzăul*”, în BB (Dt., 2, 7; 8, 19); „*Dumnăzăi*”, în BB (Dt., 8, 19). În forma „*Năcăjască*”, din ms. 4 389 (Dt., 8, 16), vocala *ă* din silaba *nă-* este etimologică (bg. *năkaz* < vsl. *nakazati* ‘strafen’). Varianta cu *ne-* constituie o inovație, fiind semnalată de H. Tiktin, *DRG*², s.v., în BB, Ps., 12, 5. Ea s-a generalizat în limba literară modernă și contemporană, rezultând formele *necaz*, *necăji*, *necăjīt* etc., prin-tr-un proces de hiperliteralizare.

3.9.0. Alte fenomene în domeniul consonantismului

Verbul *a scuipa* cunoaște în ms. 45 varianta „(Va) *ștuiupi*” (Dt., 25, 9); în BB: „(Va) *scuipi*” (*ibid.*); în ms. 4 389: „(Să) *scuipe*” (*ibid.*). Vezi discuția amplă din ST.L.LV., p. 7–8, I.3.12.0.

3.9.1. Cuvîntul *ușor* (la ușă) cunoaște și varianta *umșor*, în ms. 45: „*Umșori*” (Dt., 15, 17); „*Umșorii*” (Dt., 6, 9; 11, 20). Vezi ST.L.EX., p. 5, I.2.14.0.

3.9.2. În ms. 45, a fost notată varianta cu *șt-* a cuvîntului *stejar*: „*Ștejariul cel înmaltu*” (Dt., 11, 30; în BB: „*Stejarul*”; în ms. 4 389: „*Stăjariul*”); vezi mai sus, I.3.8.0.

II. MORFOLOGIA. SINTAXA

1. SUBSTANTIVUL

1.1.0. Declinarea. Varianta mai veche *mănuile* este folosită, alături de *mănilă*, în ms. 45 și, de aici, uneori, și în BB, dar este absentă în ms. 4 389: „*Mănuile* (cu -ă-), în ms. 45 (Dt., I, 25; în BB: „*Mănilă*“ (cu -ă-); în ms. 4 389: „*Mănilă*“ (cu -ă-)); „*Mănuile*“, în ms. 45 (Dt., I, 27; în BB: „*Mănilă*“: în ms. 4 389: „*Mănilă*“; aceleși forme și în Dt. 2, 36; 3, 2; 14, 25; 23, 24; în ultimul caz, în BB apare varianta „*Mănilă*“). Ultima variantă se întâlnește cîteodată și în ms. 45 (Dt., 26, 4; 32, 39), probabil datorită copistului muntean Dumitru din Cîmpulung. Vezi ST.L.FAC., p. 69, II.1.1.0.; ST.L.EX., p. 16, II.1.1.0.; ST.L.LV., p. 8, II.1.1.0; ST.L.NM., p. 5, II.1.1.0.

1.1.1. Forma mai veche sor 'soră' (< lat. *soror*), reprezentând un rest din declinarea a III-a imparisilabică latinească, este semnalată în ms. 45 și în BB: „*Cela ce doarme cu sor*“ (Dt., 27, 22); în ms. 4 389: „*Cu soru-sa*“ (*ibid.*). Forma cu -ă-, *soră*, este și ea în circulație. Vezi ST.L.FAC., p. 69, II.1.1.1.; ST.L.LV., p. 8, II.1.1.1.; ST.L.NM., p. 6, II.1.1.2.

1.1.2. Substantivul tătîni (< lat. *tatāne, cu sensul 'tată', urmat de adj. posesiv *său*, este atestat în BB: „*La ușăle casii tătîni-său*“ (Dt., 22, 21); „*Tătîne-său*“ (Dt., 27, 20) este atestat în ms. 45 și în ms. 4 389 (Dt., 21, 18; 33, 9). Vezi ST.L.FAC., p. 70, I.1.1.6.

1.1.3. Tipul latinesc mamma, -ănis este continuat în: „*Măne-sa*“, din ms. 45 (Dt., 33, 9; la fel în ms. 4 389, Dt., 27, 22); „*Măni-sa*“, în BB (Dt., 33, 9); „*Mumă-sa*“, în BB (Dt., 27, 16, 22); și în ms. 4 389, Dt., 27, 16); „*Mume-sei*“, în ms. 4 389 (Dt., 33, 9). Vezi ST.L.FAC., p. 70, II.1.1.7.; ST.L.LV., p. 19, IV.1.3.32.

1.1.4. După modelul oferit de substantivele tată, pl. tătîni, mamă, pl. mămîni, s-a creat și substantivul frate, pl. frătîni, apoi și sg. frătine: în ms. 4 389: „*Frătine-tău*“ (Dt., 15, 3; în ms. 45 și în BB: „*Fratelui-tău*“); „*Frătine-său*“ (Dt., 25, 7). Vezi ST.L.FAC., p. 70, II.1.1.8.; ST.L.LV., p. 9, II.2.1.0.

1.1.5. Substantivul latinesc pavo, -ōnem s-a păstrat în românește în forma de declinarea a III-a *păune*, după care a trecut la declinarea a II-a, *păun*. Prima formă este atestată în ms. 4 389: „*Păunele*“ (Dt., 14, 17; în BB: „*Păun*“; în ms. 45: „*Paun*“, cu a). Forma *păune* nu este înregistrată în H. Tiktin, *DRG*², s.v. Din datele oferite de *DLR*, litera *P*, s.v., ea a fost notată în cercetările dialectale pentru *Atlasul lingvistic român: ALR I* 1019, în pct. 49, din Banat, în pct. 61, 87, 90 și 305 din jumătatea de sud a Crișanei, în pct. 186, de la est de Brașov, și în pct. 878 din Oltenia, pe Valea Oltului, la est de Craiova. Prezența formei *păune* la episcopul Daniil Panoneanul, autorul ms. 4 389, poate fi corelată cu datele dialectale menționate, pentru stabilirea originii locale a acestui mare cărturar. Cît privește schimbarea de declinare, de la declinarea a III-a la a II-a, ea se mai întâlnește și în alte cazuri: lat. *tabōnem a

devenit în română *tăune* și *tăun*; *Creationem* a devenit *Crăciune și *Crăciun*; *versionem* > vrom. *vierşun* 'rămășag'.

1.1.6. Substantivul umăr are și formă de declinarea a III-a: (un) *umere*, (două) *umere*, în ms. 4 389: „*Pre umerile său*“ (= umărul) (Dt., 32, 11); în același text: „*În mijlocul umerelor lui*“ (Dt., 33, 12; în BB: „*Întru mijlocul umerelor lui*“; în ms. 45: „*Umerilor*“). Vezi ST.L.FAC., p. 70, II.1.1.10; ST.L.LV., p. 8, II.1.1.6.; ST.L.NM., p. 6, II.1.1.5.

1.1.7. Substantivul năpastă, de declinarea I, cunoaște și o formă de declinarea a III-a, *năpaste* (etimonul este vsl. *napastă*), în ms. 4 389: „*Va grădi asupra lui năpaste*“ (Dt., 19, 16); și „*Năpasta*“ (Dt., 19, 17).

1.2.0. Genul. Substantivul *feliu* 'semintie', 'trib', din contextul: „*La locul carele va alăge Domnul... intr-una a feliurilor voastre*“ (Dt., 12, 5), este de genul feminin, după cum rezultă din acordul lui cu pronumele nehotărît feminin *una* (în loc de *unul*). Traducătorul textului, Nicolae Milesiu, a preluat genul feminin din grecește: (ñ) φυλή, -ῆς 'trib', 'semintie', din contextul: ἐν μιᾷ τῶν φυλῶν ὑμῶν (μία este forma de feminine a numeralului cardinal). Greșeli de acord asemănătoare sînt destul de numeroase în ms. 45.

1.2.1. În manuscrisul 45, substantivul *gingine* este de genul masculin și are la nom.-ac., pl., art. forma „*Gingenii*“: „*Nice s-au stricat gingenii lui*“ (Dt., 34, 7).

1.2.2. Substantivul „Pustiu“ este de genul neutru în ms. 45 și în BB (Dt., I, 1), dar de genul feminin, „*Pustie*“, în ms. 4 389 (*ibid.*). Vezi ST.L.FAC., p. 70, II.1.2.2.

1.2.3. Modelul grecesc 1-a influențat pe Nicolae Milesiu în crearea unei forme de masculin, „*Gălbenariul*“ 'mălură', 'rugină (la grâu)', în ms. 45 (Dt., 28, 22), pe cînd în BB și în ms. 4 389 există forma „*Gălbenarea*“ (*ibid.*). Într-adevăr, corespondentul din versiunea grecească este substantivul (ó) ἕκτερος, -ου 'jaunisse'.

1.3.0. Numărul. Pluralul substantivului *an* este, uneori, *ai*, în ms. 4 389: „*Vei trăi ai mulț pre pămănt*“ (Dt., 5, 16), precum și în ms. 45: „*Îndelungat de ai*“ (*ibid.*), în vreme ce în BB este prezentă varianta *ani*: „*Să te facă îndelungat de ani*“ (*ibid.*). Vezi ST.L.FAC., p. 71, II.1.3.3.

1.3.1. Desinența de plural, feminină, -e, alternează cu -i în: „*Unghèle*“, din ms. 45 (Dt., 21, 12), față de „*Unghile*“, din BB și din ms. 4 389 (*ibid.*); „*Pricele*“ din ms. 45 (Dt., I, 12) față de „*Pricile*“, în BB (*ibid.*); „*Maslinele*“, în ms. 45 (Dt., 24, 20), față de „*Maslinile*“, din BB (*ibid.*); „*Colibile*“, ms. 4 389 (Dt., 11, 6). Pluralul substantivului „*Maslinet*“ 'livadă de măslini' este „*Maslinete*“, în ms. 45: „*Vii și maslinete*“ (Dt., 6, 11).

1.3.2. Pluralul nearticulat, nom. -ac.. al substantivului *fără* este *fără*, în ms. 4 389: „*Limibile ale căroră fără le va da fie*“ (Dt., 28, 42); forma articulată de nom. ac., pl. este „*Tărăle*“, în ms. 4 389 (Dt., 4, 38; 28, 25; 29, 8; 30, 1). Vezi ST.L.EX., p. 17, II.1.4.1.; ST.L.LV., p. 6, II.3.9.1.; ST.L.NM., p. 6, II.1.4.0.

1.3.3. Forma rară de plural, „*Hrane*”, este atestată în ms. 45 (Dt., 1, 31; în BB: „*Hrană*”). Vezi mai jos, p. 52, IV.2.1.80., *a purta*.

1.4.0. Cazul. Substantivul *fără* (vezi mai sus, p. 10, sub II.1.3.2.) cunoaște, în ms. 4 389, la gen.-dat., sg. nearticulat, forma *fără*: „*Aceștii fără*” (Dt., 29, 24). În același text, forma articulată de singular este, la gen.-dat. sg., „*Tărăi*” (Dt., 19, 2, 3; 28, 4, 11; 29, 1; 31, 4; 33, 21; 34, 11), iar la plural: „*Tărălor*” (Dt., 2, 25; 4, 6). Varianta „*Tărărор*” din ms. 4 389 (Dt., 7, 19) este, desigur, o eroare de copist: „*Tuturor fărărор*”.

1.4.1. Construcția cu prepoziția *la*: „*La părinții tăi*”, din ms. 45 (Dt., 28, 11), cu sensul ‘părintilor tăi’, după gr. τοῖς πατέρων σου, este redată prin forma de dativ art. în BB și în ms. 4 389: „*Au jurat Domnul părinților tăi*” (*ibid.*).

1.4.2. Forma articulată de gen.-dat. sg., „*Tatului*”, creată prin analogie cu forme ca *omului*, *domnului* etc., este semnalată, alături de „*Tatălui*”, în BB (Dt., 22, 30; în ms. 4 389: „*Tatăne-său*”).

1.4.3. Forma de gen.-dat., sg., art., „*Vădui*”, față de nom.-ac., sg., „*Vădua*” și de nom.-ac., pl., „*Vădui*”, este semnalată în ms. 45 (Dt., 24, 17, 19, 21; 26, 12, 13; 27, 19). În BB și în ms. 4 389: „*Văduvei*”. Vezi ST.L.FAC., p. 48, I.1.1.0.; p. 7, II.1.1.9.; p. 102, IV.2.3.152.; ST.L.NM., p. 6, I.1.4.1.

1.4.4. Substantivul *făță* cunoaște în textele studiate, la plural, forma „*Feafe*” (Φέατε), articulat „*Feafele*” (Φέατες); valoarea slovei *ță* era, foarte probabil, aceea de *ea*, redată în textele noastre prin semnul *e*. Dar în cuvântul *feafe* diftongul *ea* nu este etimologic, căci în latinește pluralul a fost * *faciae*, față de sg. *facia, care a apărut în locul formei clasice *facies*, -*ei*. Din -*ā*- nu putea rezulta *ea*. Diftongul este rezultatul influenței analogice din partea unor substantive ca *fată*, pl. *feafe*; *masă*, pl. *mease*; *pană*, pl. *peane*; *pată*, pl. *peate*. Acestea au avut, la început, și la singular diftongul *ea*, dar, precedat de labialele *p*, *m* sau de fricativa labio-dentală *f*, *e* (semivocalic) s-a velarizat: -*ea*- > *-*āā*- > -*ā*: *fată*, *masă*, *pată*, *pană*. La plural, diftongul *ea* s-a menținut, pentru că velarizarea prin labiale se produce numai dacă în silaba următoare (sau în imediată vecinătate) nu există *e*, *i*, sunet muiat. Formele menționate aveau, însă, un -*e*, care nu a permis producerea fenomenului de velarizare a semivocalei *e* (prin multe graiuri, el se păstrează sau a devenit un *e* deschis). Datorită identității de formă, la substantivele feminine, dintre plural și genitiv-dativul singular, în română veche se întâlnesc forme de gen.-dat., sg. fem. cu diftongul *ea*, de tipul *feafe* (*a unei ~*); art. *feafei*, în ms. 45, Φέατη (Dt. 30, 1), și în ms. 4 389, Φέατη (ibid.). Mai mult chiar, sub presiunea sistemului morfolitic, s-a creat și forma *feafii* (Φέατη), din BB (ibid.; vezi și 1, 21), în care existența diftongului *ea*, cind în silaba următoare nu este *e* (sau *a*), ci vocala *i*, este complet nejustificată din perspectiva istoriei

sunetelor. În situația din urmă se află și forma „*Featei*”: „*Să le dea tatălui featei*” (Φέτη), în ms. 4 389 (Dt., 22, 19).

1.4.5. La genitiv-dativ, singular, feminin, formele articulate pot avea astfel -*ei*, cît și -*ii*: „*Casei*”, în ms. 45 (Dt., 26, 11) și „*Casii*”, în BB (*ibid.*); „*Ficioarei*”, în ms. 45 (Dt., 22, 19) și „*Fecioarii*”, în BB (*ibid.*); „*Stricăciunei*”, în ms. 45 (Dt., 24, 8) și „*Stricăciunii*”, în BB (*ibid.*). Vezi ST.L.FAC., p. 71, II.1.4.0.; ST.L.EX., p. 17, II.1.4.0.; ST.L.LV., p. 4, I.3.3.4.; p. 9, II.1.4.0.–1.4.2.

1.4.6. Desinența de vocativ -*e!* apare la unele nume masculine: „*Doamne!*”, în toate cele trei texte (Dt., 9, 26; 26, 10); „*Împărate!*”, în ms. 45 și în BB (Dt., 9, 26); „*Israile!*”, în ms. 4 389 (Dt., 4, 1) și în BB (Dt., 5, 1; 6, 3; 20, 3; 33, 29); în multe locuri, acest cuvînt nu are -*e!*: „*Israil!*”, în ms. 45 și în ms. 4 389 (Dt., 5, 1; 6, 3; 20, 3; 33, 29); „*Zavuloane!*”, în toate cele trei texte (Dt., 33, 18).

1.4.7. Uneori, forma de vocativ este precedată de interjecția *o!*, iar desinența -*e* este alipită de forma articulată a substantivului: „*Vezi, o judecătoriule, cum și se cade să judeci*”, în ms. 4 389 (Dt., 25, 2); aceste cuvinte sunt un comentariu adăugat pe margine, de aceeași mînă, care se referă la conținutul versetului 2).

1.5.0. A poziția acordată. După modelul grecesc, se întâlnesc în textele studiate apoziții în cazul genitiv-dativ: „*Au făcut fiilor Isaf, celora ce lăcuesc la Sîir*”, în BB (Dt., 2, 22; în ms. 45: „*Fiilor...celor ce*”), după gr. „*Tοῖς νιῶταις Ἡσαῦ τοῖς κατασικοῦσιν ἐν Σητείᾳ*”. Vezi ST.L.NM., p. 7, II.1.4.4.

1.6.0. Nume proprii. În ST.L.FAC., p. 48–49, I.1.3.1. și în ST.L.EX., p. 17–18, II.1.4.3., au fost prezентate unele chestiuni privitoare la numele proprii din textele studiate. Printre acestea, o atenție specială a fost acordată numelor proprii de țări și de regiuni, care, în partea finală, au terminația -*ia*. Aceasta funcționează în multe cazuri ca sufix specializat pentru numele de țări. Acest sufix are în grecește accentul pe *í*, deci *ía*-(-íox), pe silaba penultimă, iar în latinește acest sufix este neaccentuat. Accentul dinamic se află pe silaba antepenultimă, care aparține radicalului. De exemplu, numele de țară *Siria* este accentuat în grecește *Siría*, iar în latinește *Síria*. Chestiunea am tratat-o pe larg în cartea *Roman, românesc, România. Studiu filologic*, București, 1983, p. 97–102; 107–121; 174–180. Modul de accentuare a numelor de țări din grecește, pe silaba penultimă, este preponderent în textul ms. 45, tradus de Nicolae Milescu direct din grecește, pe cînd accentuarea latinească pe antepenultima este frecventă în BB și în ms. 4 389. În cazul ultimului text, traducătorul, episcopul Daniil Panoneanul, a folosit din plin și versiunea latinească a *Bibliei*, alături de cea slavonească, pe care o avea drept bază.

1.6.1. În ms. 45, numele de țară menționat are accentul de intensitate pe penultima silabă, ca în grecește: „*Siría*” (Dt., 26, 5), pe cind în BB și în ms. 4 389 accentul este pe antepenultima silabă, ca în latinește: „*Síria*” (accentul este notat) (*ibid.*). Totuși, există o oscilație între cele două moduri de accentuare chiar în același text, fenomenul fiind caracteristic secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea. Astfel, după modelul oferit de ms. 45, unde numele de țară „*Capadochiā*” are accentul notat pe penultima silabă (Dt., 2, 23), în BB este prezent în „*Capadochiā*” același mod de accentuare grecesc (în gr. Ἐκ Καππαδοκίας) (*ibid.*). Însă, în ms. 4 389, numele este „*Cappadóchia*”, cu accentul pe silaba antepenultimă.

Textele în discuție conțin și numele poporului din această țară: „*Cappadóchii*”, în BB și în ms. 4 389 (Dt., 2, 23); „*Capadochii*” în ms. 45 (*ibid.*); cf. gr. Καππαδόκες; lat. „*Cappadoces*”.

În alte versiuni ale *Biblei*, în locul denumirilor menționate, apar numele de țară „*Caftorim*” și numele etnic „*Caftorimi*” (*Biblia*, 1975, *ibid.*); în germană: „*Kapftoriter*” sănătății locuitorii, iar „*Kaphtor*” este țara; în BJ: „*Les Captorim*”, iar țara: „*Caphtor*”. Prin acest nume de țară, se înțelege insula Creta, iar prin etnonimul menționat „*Les Philistins*, venus de Crète ou d'Asie Mineure” (BJ, p. 203, nota f). Vezi și G. Braulik, Dt., I, p. 33, 2, 23 și G. von Rad, Dt., p. 31, 2, 23.

1.6.2. Accentul dinamic este oscilant și în cazul numelui de țară „*Andilivánul*”, din BB (Dt., 3, 25), față de „*Andilivanul*” din ms. 45 (*ibid.*). În ultimul caz, accentul este ca în gr. Αντιλίβανον (cf. fr. „*Le Liban*”; germ. „*Libanon*”; lat. „*Libanum*”; B 1975: „*Libanul*”). Față de aceste versiuni, cea din ms. 4 389, în locul unui nume propriu, conține sintagma: „*și dumbrăvile căle frumoase*”, preluată din slavonește: „*И краинъ абрѣгъ*”.

1.6.3. În româna veche, unele denumiri de țari au avut ca punct de plecare numele poporului care locuia în acea țară, căruia i se adăuga sufixul *-ime*. Procedeul nu a fost productiv. Citeva exemple: „*Ungurimea de Sus*” ‘partea de nord a Ungariei neocupată de turci’; „*Bulgărimea*” ‘Bulgaria’; „*Turcimea din Asia*” ‘Turcia asiatică’; „*Norocita Arăpime*” ‘Arabia fericită’ etc. (vezi V. Arvintè, Român, p. 145). Procedeul este prezent și în textele de care ne ocupăm aici. Astfel, în ms. 45 (și de aici în BB), înțîlnim denumirea geografică „*Arăpimea*” ‘Țara arăpescă’, ’Arabia’: „*Toată Arăpimea decinde(a) de Iordan, despre răsărita soarelui*” (Dt., 4, 49); în ms. 4 389: „*Toată Țara Harăpească decindea de Iordan*” (*ibid.*). În BJ: „*La Araba*”; în gr. Πάσσαν τὴν Ἀραβᾶ”; G. Braulik, Dt.: „*Die ganze Araba jenseits des Jordans*”; G. von Rad, Dt.: „*Die ganze Steppe östlich des Jordan bis zum Arabameer*”.

1.6.4. În ms. 45, apare adjecativul arapăcă în „*Calea arapăcă*” (Dt., 2, 8); în BB: „*Calea*

Arăbei”, după gr. „*Οδὸν τὴν Ἀραβᾶ*”; în ms. 4 389: „*Calea Aradului*” (*ibid.*; pe margine este adăugat, de aceeași mînă, cuvîntul „*Harăpească*”: Cf. BJ: „*La route de la Araba*”; G. Braulik: „*Vom Weg durch die Araba*”; G. von Rad, Dt.: „*Abseits der Arabastrasse*”). Este vorba despre depresiunea Araba, dintre golful de la Elath și Marea Moartă. Vezi ST.L.NM., p. 18, III.1.3.0.

1.6.5. În vechea română literară, existau denumiri de țari (sau de teritorii) care aveau la bază singularul sau pluralul etnonimului din acea țară. De exemplu, „*Prusi*” însemnă ’Prusia’; „*Svezi*” ’Suedia’; „*Franțozul*” ’Franța’; „*Neamțul*” ’Austria’ sau ’Germania’; „*Persul*” ’Persia’ etc. (vezi V. Arvintè, Român, p. 106–107). În ms. 45, se vorbește de o regiune numită „*Prenpregiurul Aravilor*”, în contextul: „*Păsați...cătră toți ceia de Prenpregiurul Aravilor*” (Dt., 1, 7); în BB: „*De pe Împrejurul Haravilor*”. Cuvintele „*Prenpregiurul*” și „*Împrejurul*” au sensul ’ținut’; ’regiune’, ’teritoriu’, vezi ST.L.FAC., p. 100, IV.2.3.18 (vezi și IV.2.3.48); ST.L.LV., p. 37, IV.2.2.29. În gr. „*Πρὸς πάντας τὸν περιόκους Ἀραβᾶ*” [(τὸ) περιόκουν, -ou ’terrain autour d'une maison ou d'une ville’; (ή) περιόκια, -oīs ’étendue de pays autour d'une ville’, ’banlieu’; adj. περίοικος, oīs, -ov ’qui habite autour ou aux environs’]. În alte versiuni: „*În Arava*”, în ms. 4 389; în BJ: „*Qui habitent la Araba*”; G. Braulik, Dt.: „*In der Araba*”.

1.6.6. O serie de etnonime biblice apar la singular, dar cu sens colectiv, de exemplu: „*Horeul*”, în BB și în ms. 45 (Dt., 2, 22): „*Horei*”. În BB, Dt., 7, 1, apare o înșiruire de nume de popoare, toate la singular: „*Va rădica limbi mari și multe dennaintea feații tale, pre Hetéu, și pre Ghergheséu, și pre Amoréu, și pre Hananéu, și pre Ferezéu, și pre Evéu, și pre Evuséu, șapte limbi mari și multe*”. Modelul este grecesc (de exemplu: „*Τὸν Γεργεσῶν*”), iar aici provine, probabil, din ebraică. Uneori se folosește și forma de plural: „*Împăratul Amoreilor*”, în BB și în ms. 45 (aici: „*Amorreilor*”) (Dt., 4, 46), alături de cea de singular: „*Împăratul Ammoreiului*”, în ms. 4 389 (*ibid.*). Procedeul stă la baza denumirilor de țari cu folosirea etnonimelor la singular sau la plural. Astfel de denumiri existau și în latină, precum și în alte limbi (vezi paragraful precedent).

1.6.7. Un caz special prezintă numele unui trib biblic. În gr. apare pl. „*Οἱ ὄμητεν*”, care redă ebr. ’ēmîm ‘ființe înfricoșătoare’, numele unui popor numeros, vechii locuitori ai Moabului (vezi *Dicț. biblic*, p. 349, sub *Emim*). În latinește, apare *Emim* (Dt., 2, 10, 11); G. Braulik, Dt.: „*Die Emeter, ein Volk...*”; în BJ: „*Les Emim*”; în B 1975: „*Emimii*”. În textele studiate, găsim în ms. 4 389: „*Iominii*”, după sl. „*ѠມИИ*”; în ms. 45: „*Omini*”; iar în BB: „*Oamenii*”, în contextul: „*Oamenii au fost șăzind mai înainte pre dînsul*” (Dt., 2, 10); în versetul următor: „*Moavitenii numescu pre ei oameni*”. Avem a face cu un fenomen de atracție paronimică, în urma căruia forma *omini* din ms. 45,

preluată din versiunea grecească, a fost apropiată de rom. *oameni*. Eroarea poate fi a tipografilor dar și a diortositorilor. Ea amintește cazul gr. (ἵ) φυλή, -ῆς 'trib', 'semînție', pe care Nicolae Milescu l-a apropiat de rom. *feliu* atribuindu-i acestuia sensul cuvîntului grecesc menționat (Vezi ST.LNM., p. 26, IV.1.6.3.). De neînteleș este modificarea textului din BB de către editorii BB 1688–1988, Dt., 2, 11; în varianta cu litere latine, cuvîntul „*Oamenii*”, din originalul cu litere chirilice, este înlocuit cu o formă hibridă, „*ommini*”, în loc de „*Emimii*”. Motivarea, nejustificată, poate fi văzută la p. 953.

1.6.8. După modelul grecesc din Septuaginta, numeroase toponimice biblice, care în ebraică erau analizabile sau transparente, au fost redate în versiunile românești vechi, de care ne ocupăm, prin nume comune. În alte limbi, dar și în traducerea românească modernă, sunt folosite denumirile din originalul ebraic. Unele dintre „traducerile” de nume proprii biblice prezintă interes în chestiunea raporturilor dintre numele proprii și numele comune, de aceea ne vom opri asupra cătorva din ele.

Un toponimic din această categorie este atestat în ms. 45: „*Virvul celui Cioplit*”: „*Suie-te pre Virvul celui Cioplit*” (Dt., 3, 27); în BB: „*Pre Virhul celui Cioplit*”, iar în ms. 4 389: „*În Virful muntelui celui Cioplit*” (*ibid.*). Cuvîntul *cioplit* mai apare în ms. 45: „*Suptu Asidoth cea Cioplita*” (Dt., 4, 49); și în BB: *Supt Asidoth cea Cioplita*” (*ibid.*); în ms. 4 389: „*Până la Asidothul cel Cioplit*”. Pentru aceeași realitate geografică – este vorba de o creastă abruptă de munte, de un vîrf abrupt –, traducătorul ms. 45, Nicolae Milescu, recurge și la denumirea ebraică „*Fazgá*”, preluată din versiunea grecească („Φαζγά”): „*Până la ...Marea Sării, de la Asidoth pre Fazgá*” (Dt., 3, 17); la fel în BB; în ms. 4 389: „*Până la Asidoth Fazga*”. Toponimul *Fazgá* mai apare în ms. 45 (Dt., 34, 1), în BB (*ibid.*) și în ms. 4 389, aici cu variantă *Thazgá*, preluată din versiunea slavonă („Θασρά”). De asemenea, în versiunea latină: „*Usque ad radices montis Phasga*” (Dt., 4, 49); G. Braulik, Dt., 4, 49: „*Unterhalb der Steilhänge des Pisga*”; G. von Rad, Dt.: „*Am Fuß der Abhänge des Pisga*”; BJ: „*Au pied des pentes du Pisga*”; în B 1975: „*De la poalele muntelui Fazga*”.

Denumirea „*Cel Cioplit*” („*Cea Cioplita*”) din versiunile vechi românești reprezintă traducerea românească a unor expresii din grecește: „Ἐπὶ τὴν κορυφὴν τοῦ λελαξευμένου” (Dt., 3, 37); Υπὸ Ἀστρῶν τὴν λαξευτὴν (Dt., 4, 49) [(*ἵ*) κορυφή, -ῆς 'tête', 'sommet'; vb. λαξεύω 'tailler la pierre'; „Αἴνος λελαξευμένος” 'pierre de taille']. La rîndul lor, expresiile cu funcție toponimică grecești sunt niște traduceri ale denumirii ebraice *Aşdot-Pisga*, în care termenul *Pisga* înseamnă 'urcuș', 'vîrf', 'pantă (*Aşdot*) a unui munte', aşadar un substantiv comun cu sensul 'creastă de munte'. Este vorba de întreaga creastă a platoului moabita, care se ridică la est de Marea Moartă”,

sau de „platoul transiordanian” [vezi *Dicț. biblic*, p. 1028, sub *Pisga, Aşdot-Pisga*; și *Nouveau dictionnaire biblique*, Saint-Léger (Suisse), 1988, p. 608].

Nicolae Milescu a transpus în românește expresiile grecești prin sintagma „*Cel cioplit*”, adică 'tăiat', pentru sensul 'pantă abruptă', 'creastă abruptă, vîrf de munte', al ebr. *Pisga* (*Aşdot-Pisga*).

1.6.9. În cele trei texte de care ne ocupăm, apare expresia toponimică *Casa Fogor* (ms. 45, Dt., 3, 29; 4, 46) sau „*Casa lui Fogor*” (în BB și în ms. 4 389, *ibid.*). În grecește, înțîlnim aceeași sintagmă „(Σύνεγγυς) οἴκοι Φογόρ” [adv. σύνεγγυς 'tout proche'; 'tout près de', 'auprès de'; (ό) οἴκος, -ού 1. 'maison', 2. 'temple des dieux']. În alte versiuni, apare numele propriu ebraic: *Bet-Péor*, în BJ; *Beth Peor*, în G. von Rad, Dt., 3, 29; *Bet-Pegor*, în G. Braulik, Dt., 3, 29; „*În fața Bet-Peorului*”, în B 1975. Primul element, *Bet*, este cuvîntul ebraic *bêt*, care are astă sensul 'templu', cît și pe cel de 'casă'; al doilea element, *Peor*, era numele unei localități din ținutul de la est de Iordan, aproape de muntele Pisga (vezi paragraful precedent; vezi *Dicț. biblic*, p. 143; și *Nouveau dictionnaire biblique*, p. 97). Este posibil ca sensul 'temple des dieux' al gr. οἴκος să fi fost calchiat din ebraică, din ebr. *bêt* 1. 'templu', 2. 'casă'. Pornindu-se de *Septuaginta*, și în alte limbi decât română s-a recurs la un cuvînt cu sensul 'casă' sau 'templu', urmat de numele localității *Peor*. Astfel, în latinește: „*Contra fanum Phogor*”; (Dt., 3, 29; *fanum*, -i 'heiliger, der Gottheit geweihter Ort'; 'templu'); în slavonește: „*Близъ до място Фогоръ*“.

Templul din localitatea *Peor* era dedicat zeului *Baal*. Acestua î se spune, în ms. 45, „*Veelfegor*” (Dt., 4, 3); la fel și în BB. Sursa este gr. „Βελφεγώρ”. În ms. 4 389: „*Elfegor*”; „*Au slujit Elfegorului*” (Dt., 4, 3), după slavon, „*Елфергортъ*”; în G. von Rad, Dt.: „*Bei Baal Peor*”; „*Dem Baal von Peor*”; în BJ: „*Le Baal de Péor*”; în Vulgata: „*Baalphégor*”.

1.6.10. „*Traducerea*” numelui ebraic se întîlnește și în cazul toponimicului ebr. *Di-Zahab*, care înseamnă 'riche en or'. În BB și în ms. 45, este prezentă expresia cu valoare toponimică „*Spre Cîle de Aur*” (Dt., 1, 1); în ms. 4 389: „*În Cîle de Aur*” (*ibid.*); pe margine, se dă explicația: „*Unde iaste aur mult*”, cu indicația, în slavonește: „*Он мята*”, adică 'la latini', 'în latinește'. Într-adevăr, în Vulgata numele propriu este redat prin sintagma: „*Ubi auri est plurimum*”. Tot astfel în grecește: „*Κατὰ τα χρύσεα*” [(τὰ) χρυσεῖα, -ων 'mines d'or'; adj. χρύσεος, -οῦς, -άα, -η, -εον, -οῦν 'd'or'] și în slavonește: „*И златникомъ*”.

Dar în alte limbi, este prezent toponimicul din ebraică: în BJ: „*Di-Zahab*”; în germ. „*Di-Sahab*”; în rom. modernă (B 1975): „*Di-Zahab*”.

1.6.11. O situație asemănătoare cu cele precedente prezintă expresiile toponimice „*La Valea Strugurului*”, din ms. 45 și din BB (Dt., I, 24), și „*La Răpa Strugurului*”, din ms. 4 389 (*ibid.*). Aceste denumiri apar și în cartea *Numerile* din cele trei texte studiate (NM., I3, 23[24], [25]). Modelul se află în versiunea grecească, respectiv slavonească, pentru textul din ms. 4 389. În gr.: „Ἐως φάραγγος βότρυος” [(ñ) φάραγξ, -αγγος 'ravin profund', 'précipice', 'gouffre'; 'vallée', 'rivage escarpé'; (ó) βότρυς, -νος 'grappe de raisin', 'grappe']. Tot astfel, în Vulgata: „*Ad vallem Botri*” (lat. *botrus*, -i 'ciorchine de strugure') și în slavonă: „*Δο βέρι γρεζνόβημα*” (vbg. *brēgū* 'Ufer', 'Abhang', vezi E. Berneker, *SEW*, I, p. 49; vbg. *grozdū* și *groznū* 'Traube'; *groznojje* 'botroe', E. Berneker, *SEW*, I, p. 355).

În versiunile moderne, este preferat toponimul ebraic. Astfel, în BJ: „*Le val d'Eshkol*”; în G. von Rad, Dt.: „*Zum Tal Eschkol*”; în B 1975: „*La valea Eșcol*”. Totuși, în G. Braulik, Dt.: „*Bis zum Traubental*”. Etimonul toponimicului ebraic este apelativul ebr. 'eškōl' 'ciorchine de strugure' (vezi *Dicț. biblic*, p. 414).

1.6.12. „Traducerea“ numelor proprii este prezentă în textul: „*Si intru Arderea, și intru Ispitirea, și intru Mormânturile Pohei aț mîniat pre Domnul Dumnezăul vostru*”, în BB (Dt., 9, 22; la fel în ms. 45, cu deosebirile că, în loc de *Pohei*, apare *Poștei*, iar în loc de *mîniat*, *dodeit*). În ms. 4 389: „*Si în Aprindere, și în Ispitire, și în Mormânturile Poștei aț fost măniat pre Domnul Dumnezelul vostru*”. Modelul este în *Septuaginta*: „*Kai ἐν τῷ ἐμπυρισμῷ, καὶ ἐν τοῖς μνῆμασι τῆς ἐπιθυμίᾳς...*” [(ó) ἐμπυρισμός, -οῦ 'incandescence', 'embrasement'; (ó) πειράσμός, οῦ 'tentation'; (τὸ) μνῆμα, -ατος 'tombeau'; (ñ) ἐπιθυμία, -ας 'désir', 'envie', 'passion']. La fel în Vulgata: „*In Incendio quoque, et in Temptatione, et in sepulchris Concupiscentiae provocasti Dominum*”; și în slavonă: „*И въ запалени, исквашени, и въ грѣхъ похотѣ*” (cf. rus. *zapaliti* 'a aprinde', 'a da foc'; *zapál* 'aprindere', rus. *iskušenie* 'ispitire; vbg. *grobū* 'Grab', 'mormânt').

În versiunile mai noi ale Bibliei, sînt preferate toponimicele biblice ebraice. Astfel, în BJ: „*Et à Tabééra, et à Massa, et à Quibrot-ha-Taava, vous avez irrité Yahvé*”; G. von Rad, Dt., 9, 22: „*Auch bei Tabera, bei Massa, bei Kibrot Hataawa...*”; G. Braulik: „*Tabera*”, „*Massa*”, „*Kibrot-Taawa*”; în note, se dau sensurile: 'Feuerbrand'; 'Erprobung'; 'Giergräber', ale cuvintelor ebraice: ebr. *tabhéra* 'brûlant'; *massa* 'épreuve', 'tentation'; *kibroth-hattaava* 'tombeau de la convoitise'.

2. ARTICOLUL

2.1.0. Articolul hotărît masculin, de gen.-dat., sg., *lui*, apare în poziție enclitică după un nume

propriu: „*Elfegorului*”, în ms. 4 389 (4, 3; în BB și în ms. 45: „*Lui Velefegor*” (*ibid.*)).

2.1.1. În unele cazuri, articolul *lui* este eliminat înaintea unui nume propriu: „*Au făcut fiilor Isaf*” (= lui I.), în BB și în ms. 45 (Dt., 2, 22; în ms. 4 389: „*Feciorii lui Isaf*”). Fenomenul se explică prin influența originalului grecesc. Vezi ST.L.FAC., p. 72, II.2.1.1.; ST.L.EX., p. 18, II.2.1.0.; ST.L.NM., p. 7, II.2.1.1.

2.1.2. Articolul hotărît feminin, gen.-dat., sg., *ii*, în poziție proclitică, apare înaintea numelui propriu feminin *Miriam*: „*Adu-ți aminte căte au făcut Domnul...ii Miriam*”, în ms. 45 (Dt., 24, 9); în BB: *Au făcut Mariamei*; în ms. 4 389: „*Mariet*”. Vezi ST.L.FAC., p. 71–72, II.2.1.0.–2.1.1.

3. ADJECTIVUL

3.1.0. Articularea adjecтивului (demonstrativ) este prezentă în exemplele: „*Pustiul cel mare și înfricoșatul*” în BB (Dt., 8, 15); „*Minunile cîleale marile*”, în ms. 4 389 (Dt., 29, 3; în acest exemplu, și articolul adjecтивal primește un -a); „*Pustiul cel mare și strănicul*”, în ms. 45 (Dt., 1, 19; în BB: „*Înfricoșatul*”); „*Nu se tămplă acesta cuvântu*”, în ms. 45 (Dt., 18, 22).

3.2.0. Gradul de intensitate cel mai înalt, superlativul, este exprimat și prin construcția alcătuitoră dintr-un substantiv articulat la nom.-ac., urmat de același substantiv, articulat, la gen.-dat., sg.: „*Iată, Domnului Dumnezăului tău ceriul și ceriul ceriului, pămîntul și toate cîte sănă intru el*”, în BB (Dt., 10, 14; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389). Sintagma „*Ceriul ceriului*” are sensul 'cerul cel mai de sus' și reprezintă o transpunere fidelă a gr. „*O οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ*”, sintagmă care, la rîndul său, a fost calchiată din ebraică, cum se vede în BJ, Dt., 10, 14, p. 214, nota e: „Cette tournure [*Les cieux des cieux*] exprime en hébreu le superlatif. «Les cieux des cieux» sont les cieux le plus élevés”.

4. PRONUMELE

4.1.0. Pronumele personale. În ms. 45 și în BB (Dt., 7, 17), în locul formei de acuzativ *mine*, apare nominativul *eu*, în exemplul: „*Iară de vei zice în cugetul tău că «Multă e limba aceasta decît eu*” (BB). Este urmat în mod servil modelul grecesc: „*Oti πολὺ τὸ ἔθνος ἦ ἔγδῳ*”. În ms. 4 389, corect: „*Decăt noi*”.

4.1.1. Calchiera construcției grecești „*Προενέσσαιεν ἑαυτοῖς*” de către Nicolae Milescu explică apariția formei de dativ plural a pronumului personal de persoană I, *nouă*, în sintagma: „*Am prădat nouă*”, ms. 45 (Dt., 3, 7; la fel în BB), pentru „*Ni le-am luat ca pradă*”, din B 1975, *ibid.*; în germ.: „*Nahmen wir uns zur Beute*” (G. von Rad, Dt., *ibid.*) și

„Behielten wir als Beute“ (G. Braulik, Dt., *ibid.*); în Vulgata: „Diripuimus“ 'am prădat'; în BJ: „Les dépouilles des villes furent notre butin“. Sintagma grecească conține verbul προενέω, -εύσω 'aller en parti'; 'fourrager', 'butiner', 'piller', construit cu dativul.

4.1.2. Pronumele personal conjunct, de pers. a II-a, dat., pl. *vă* (azi *vî*) este consemnat în contextul: „Cetățile... care vă le-am dat voao“, în BB (Dt., 3, 19); la fel în ms. 4 389: „Vă le-am dat voaă“). Vezi ST.L.V., p. 9, II.4.1.0.

4.1.3. Pronumele personal, conjunct, masculin, dativ, sg., *ii* în loc de actualul *ii*, se întâlnește în ms. 45, în exemplul următor: „Să împrumutezi pre el oricăt *ii* va trebui“ (Dt., 15, 8; în BB: „*îi*“). Aceeași formă apare și la cazul acuzativ, plural: „Acesta *ii* va întoarce pre ei“ (Dt., 9, 3); în BB: „*îi*“); „Pre carii voi *ii* moșteneniți“, în ms. 45 (Dt., 12, 2). Vezi ST. L. FAC., p. 73–74, II.4.1.2.; ST.L.NM., p. 8, II.4.1.5.

4.1.4. Pronumele personal, conjunct, de persoana a III-a, sg., fem., acuzativ, *o*, este așezat, uneori, înaintea auxiliarului: „Nu era cetate care nu o am luat de la dînsit“, în BB (Dt., 3, 4); „Tara carea li o au făgăduit“, în ms. 4389 (Dt., 9, 28); „O am luat“, în ms. 4 389 (Dt., 22, 25); „O au dat“, în BB (Dt., 31, 9); „O au smerit“, în BB (Dt., 22, 28; la fel în ms. 4 389, *ibid.*); „Nu o am uitat“, în BB (Dt., 26, 13; în ms. 4 389: „Nice o am uitat“, *ibid.*); „Care o au scos“, în BB (Dt., 24, 4); „Nu o au înnoit“, în BB (Dt., 20, 5).

4.1.5. Pronumele conjunct *o* (și *oă*) este așezat, alteori, după verbul de conjugat: „Carea au luatu-o“, în ms. 45 (Dt., 24, 5; în BB și în ms. 4 389: „Care o au luat“); „Și n-au înnoit-o pre ea“, în ms. 45 (Dt., 20, 7; în BB: „N-au luat-o pre dînsa“); „Au aflat-o pre ea“, în ms. 45 (Dt., 22, 27); „Au smeritu-o pre ea“, în ms. 45 (Dt., 22, 29); „Cela ce au scosu-o pre ea“, în ms. 45 (Dt., 24, 4); „N-am uitatu-o“, în ms. 45 (Dt., 26, 13); „Au învățatu-o pre ea“, în ms. 45 (Dt., 32, 44; la fel în BB, vers. 45); „Vei lucra-o“, în ms. 45 (Dt., 28, 39); „Auzindu-oă să o facem“, în ms. 4 389 (Dt., 30, 12, 13; în BB, vers. 13: „Auzindu-o... o vom face“; în ms. 45: „Audindu pre ea vom face-o“, în vers. 12, și „O vom face“, în vers. 13); „Silindu-o“, în ms. 45 (Dt., 22, 25; la fel în BB).

Reluarea pronumelui *o* se întâlnește în exemplul: „Căce o ai smeritu-o pre ea“, în ms. 45 (Dt., 21, 14; pe margine, de aceeași mînă, este adăugat pronumele *însă* 'ea': „Pre însă“). Vezi ST.L.EX., p. 19, II.4.1.5.

4.1.6. Pronumele personal *dînsul* cunoaște varianta mai veche cu *-i*, *dins-* (<*de + îns*> *dens* > *dins*), în BB: „Cătră dînsii“ (Dt., I, 3; 29, 2; în ms. 45: „Cătră însii“; în ms. 4 389: „Cu dânsul“); „Pre dînsii“, în BB (Dt., I, 13; în ms. 45: „Pre însii“); „Pre dînsul“, în BB (Dt., I, 17; în ms. 45: „Pre el“); „După dînsii“, în BB; în ms. 45: „După însii“; în ms. 4 389: „După dânsii“. În BB sunt prezente, însă, și variantele cu *î* (ă), „Dînsii“ (Dt., I, 30) sau cu *ă* (ă), „Dânsii“

(Dt., II, 9). Vezi ST.L.FAC., p. 74, II.4.1.3.; ST.L.EX., p. 18–19, II.4.1.1.–4.1.2.; ST.L.V., p. 9, II.4.1.2.; ST.L.NM., p. 8, II.4.1.7.

4.1.7. Pronumele personal *luiș* (<*lui + și*> 'lui însuși', 'sieși' a fost înregistrat în BB: „Să ia luiș limbă“ (Dt., 4, 34; în ms. 45: „Să ia sie limbă“); în BB: „Va alége...luiș“ (Dt., 12, 26; în ms. 45: „Pre el sie“; în ms. 4389: „Și-l va alége... lui“); în BB: „Să nu înmulțească luiș“ (Dt., 17, 16, 17; în ms. 45: „Să nu înmulțască sie“); în BB: „Să ia pre dânsa luiș muiare“ (Dt., 24, 4; în ms. 45: „Să o ia pre ea sie muiare“); în BB: „O va lua luiș muiare“ (Dt., 25, 5; în ms. 45: „Sie“); în BB: „Să te rădice Domnul... luiș norod sfînt“ (Dt., 28, 9; în ms. 45: „Sie“); în BB: „Să te întărească... luiș intru nărod“ (Dt., 29, 13; în ms. 45: „Sie“). După cum rezultă din exemplele de mai sus, *luiș* are funcția de pronume reflexiv (vezi mai jos, sub 4.2.0.). Vezi ST.L.FAC., p. 74, II.4.1.5.; ST.L.EX., p. 9, I.3.5.19.; ST.L.NM., p. 8, II.4.1.7.

4.1.8. Pronumele de întărire este format din pronumele personal sg. *însu*, *-ă* 'el', 'ea' + pronumele conjuncte *mi*, *fi*, *și*, pl. *înși*, *înse* + *ne*, *vă*, *și*. Adesea, formele sunt însotite de *eu*, *tu*, *el*, *noi* etc. Acest pronume este caracteristic pentru norma literară din ms. 4 389. El nu apare în ms. 45 și în BB, în cărțile studiate pînă acum. În ultimele două texte, în locul lui a fost semnalat, uneori, în această funcție, *singur*, *-ă*, 'el însuși', 'ea însăși'.

Exemple din ms. 4 389: „Vedeț că eu sănăt însumi și nu iaste alt Dumnezeu fără de mine“ (Dt., 32, 39; în BJ: „Voyez... que moi, moi je le suis“; în germ., G. von Rad, Dt.: „Sehet... das ich, ich es bin“); „Păzêtește însuș să nu aduci arderea-ta-cea-de-tot în tot locul“ (Dt., 12, 13); „Tu să te păzești însuș“ (Dt., 12, 30; 24, 8); „Și ieși Sion... el însuș... la războiu“ (Dt., 2, 32); „Și ieși Oga... însuș el“ (Dt., 3, 1); „Că însuș Domnul... va lupta pentru voi (Dt., 3, 22); „Domnul însuș iaste moștinarea lor“ (Dt., 18, 2); „Ne scoase... el însuș cu tăria sa“ (Dt., 26, 8); „Domnul însuș... nu te va lăsa“ (Dt., 31, 8); „Au doară nu iaste acesta însuș tatăl tău...?“ (Dt., 32, 6); „Domnul însuș i-au purtat“ (Dt., 32, 12); „Să lepădați voi însivă răul de la voi“ (Dt., 17, 7; în BB: „Singuri“); „Vei lua voi însivă răotatea de la voi“ (Dt., 22, 21, 24). Vezi ST.L.FAC., p. 74, II.4.1.4.; ST.L.EX., p. 19, II.4.1.3.; ST.L.NM., p. 8, II.4.1.8.

4.1.9. Cu valoare de pronume de întărire, *singur* este atestat în BB și în ms. 45, în exemple ca: „Vei rîdica... voi singuri“, în BB (Dt., 17, 7; în ms. 45: „Voi sănguri“; în ms. 4 389: „Voi însivă“); în BB: „Vei scoate pre cel rău dentru voi singuri“ (Dt., 22, 21, 24; în ms. 45: „Sănguri“; în ms. 4 389: „Voi însivă“); în BB: „Domnul singur i-au adus pre ei“ (Dt., 32, 12; în ms. 45: „Săngur“; în ms. 4 389: „Însuș“). Vezi ST.L.V., p. 9, II.4.1.3.; ST.L.NM., p. 8, II.4.1.8.

4.2.0. Pronumele reflexiv. Cîteva exemple cu acest pronume pot fi văzute mai sus, II.4.1.7. Adăugăm aici următoarele contexte: „Locul care l-aș ales și Domnul”, în ms. 4 389 (Dt., 14, 25); „Vei adaoge încă și 3 cetăți”, în ms. 45 (Dt., 19, 9; în BB: „Vei adaoge și încă”).

4.2.1. Formele conjuncte ale pronumelui reflexiv, -ș, -și, apar în exemple ca: „De-ș va lua cinevaș nevastă”, în ms. 4 389 (Dt., 24, 5); în același text: „Si-l va alege... și” (Dt., 12, 18; pe margine, este adăugat „Lui”, pentru „Șie”, din text. Vezi mai sus, II.4.1.7).

4.2.2. Forma conjunctă de acuzativ a pronumelui reflexiv se (să) este plasată, uneori, după verb, în BB: „Apropiti-se anul al șaptelea” (Dt., 15, 9; în ms. 4389: „Apropie-se”; în ms. 45: „Apropie-să”).

4.3.0. Pronume și adjective posesive. Formele conjuncte de dativ ale unor pronume personale și reflexive sunt folosite ca pronume posesive în exemple ca: „Acasă-ș”, în ms. 4 389 (Dt., 20, 6, 7); „Fără voie-ș” în ms. 45 (Dt., 19, 4); „Aproapele-ș”, în ms. 45 (Dt., 15, 2; în BB: „Aproapele tău”; în ms. 4 389: „Vecinul tău”); „Popa-ș”, în ms. 45 (Dt., 12, 18; în BB: „Levitul tău”). Vezi ST.L.FAC., p. 75, II.4.3.0.–4.3.1.; ST.L.EX., p. 20, II.4.3.0.; ST.L.LV., p. 10, II.4.3.0.; ST.L.NM., p. 9, II.4.3.0.

4.4.0. Pronume și adjective demonstrative. Pronumele demonstrativ-determinativ de apropiere are la nom.-ac., pl., masc., terminația -ea, „Aceștea”, deși acordul cu substantivul următor este defectuos: „Aceștea vrăji... vor auzi”, în ms. 45 (Dt., 18, 14; tot astfel în BB și în ms. 4 389). Explicația constă în traducerea servilă de către Nicolae Milescu a gr. οὗτοι, care este forma de masc., pl., nom.-ac a pronumelui demonstrativ οὗτος, αὕτη, τοῦτο'acesta'. Substantivul determinat este κληδονισμόν, gen. pl. al subst. masc. (ό) κληδονισμός, -οῦ 'l'action d'augurer, de prédire'. Vezi ST.L.FAC., p. 75, II.4.4.0.–4.4.1.; ST.L.EX., p. 20, II.4.4.0.–4.4.1.; ST.L.LV., p. 10, II.4.4.0.; ST.L.NM., p. 8–9, II.4.4.0.–4.4.3.

4.4.1. Aferea vocaliei -a- se întâlnește în forma *cestu*, din ms. 45: „Să vă temeji de numele... cestu minunat” (Dt., 28, 58); în ms. 4 389: „Să fie muiare cestui om” (Dt., 22, 16).

4.4.2. Pronumele și adjecțivul demonstrativ, fem., gen.-dat., sg., *aceștia*, este prezent în toate cele trei texte studiate: „Toate cuvintele legii aceștia” (Dt., 27, 3); „Făgăduinței aceștia” (Dt., 29, 20).

4.4.3. Pronumele și adjecțivul demonstrativ de depărtare, gen.-dat., sg., fem., nu are încă -l-analogic: „Cetății aceia”, în BB (Dt., 21, 4; în ms. 45: „Aceia”; în ms. 4389: „Bătrânnii acei cetăți”; același forme se întâlnesc și în Dt., 21, 6; 22, 18; 25, 8). Dacă substantivul precede, forma este *acei*, față de forma actuală *acelei*: „Aeci cetăți”, în ms. 4 389 (Dt., 19, 12); „Aeci urîte”, în BB și în ms. 45 (Dt., 21, 15, 16). Este foarte posibil ca -i, din *acei*, să fie sonant. Se întâlnește

și forma cu aferea lui *a-*, identică cu cea a articolului adjetival, în exemple ca: „Feciorul cei ce iaste dragă”, în ms. 4 389 (Dt., 21, 16, 17); „Cei urâte” (*ibid.*) „Cei iubite”, în BB și în ms. 45 (Dt., 21, 16); „Cei urîte” (*ibid.*); „Al ceii urîte”, în BB (Dt., 21, 17; în ms. 45: „A cei urîte”); „Capul giuncăi ceia ce-i vinele tăiate”, *ibid.*; în ms. 4 389: „Cei ce-i sănt vinele tăiate”, *ibid.*). Este posibil ca și în aceste cazuri să fi fost în finală un -i sonant. Pe de altă parte, aferea lui *a-* este prezentă și în forma de masc., pl., nom.-ac.: „Cei ce să apropie de stîrnu”, în BB (Dt., 21, 6; în ms. 45: „Ceia ce”; în ms. 4 389: „Carei”). Vezi ST.L.FAC., p. 73, II.2.3.0.; p. 75, II.4.4.1.; ST.L.EX., p. 18, II.2.3.0.; p. 20, II.4.4.0.–4.4.1.; ST.L.LV., p. 10, II.4.4.0.; ST.L.NM., p. 9, 4.4.3.

4.5.0. Pronumele relative-interrogative. După modelul grecesc, Nicolae Milescu folosește forma de gen.-dat., sg., masc. *căruia* pe lîngă substantivul *pămîntului*, în contextul: „Am adus începătura roadelor pămîntului căruia mi-ai dat mie, Doamne” (Dt., 26, 10; în BB: „Care mi-ai dat”; în ms. 4 389: „Care l-ai dat mie”). Modelul grecesc conține o formă de genitiv, singular, dar de genul feminin, pentru că substantivul alăturat este de genul feminin: „Τῆς γῆς ἦς ἔδοκας μοι, κύριε“.

4.5.1. Pronumele relativ invariabil de 'care' este atestat în ms. 4 389: „Carea are dumnezei de se apropie de dânsii” (Dt., 4, 7). Vezi ST.L.EX., p. 20, II.4.5.1.

4.6.0. Pronume și adjective nehotărîte. Vezi ST.L.FAC., p. 76, II.4.6.0.–4.6.6.; ST.L.EX., p. 20–21, II.4.6.0.–4.6.9.; ST.L.LV., p. 10–11, II.4.6.0.–4.6.18.; ST.L.NM., p. 9–10, II.4.5.0.–4.5.13.

4.6.1. Pronumele nedefinit *cinevaș* este prezent în textul ms. 4 389 (Dt., 13, 15; 21, 18; 22, 13, 26, 28). Tot aici și „*Cevaș*” (Dt., 24, 1).

4.6.2. Pronumele nehotărît *fiește* se întâlnește în ms. 4 389 (Dt., 16, 17; în BB și în ms. 45: „*Fiecarele*”).

4.6.3. Pronumele nehotărît *fieștece* 'ceva'; 'orică' este atestat în BB: „De va fi... datorie ori fieștece” (Dt., 24, 10; la fel în ms. 45); în ms. 4 389: „Pentru fieștece vină și pentru fieștece greșală” (Dt., 19, 15). Se întâlnește în ms. 4 389 și o formă a acestui pronume în care între *fiește* și *ce* se produce inserția articolului *a*: „Fiește-a-ce”: „Si fiește-a-ce din cîte cerești” (Dt., 17, 3; în BB: „La tot cîte dentru podoaba ceriului”; în ms. 45: „La tot ce-i dentru...”). Alteori, pronumele și adjecțivul nehotărît *fieștece* este precedat de -or, provenit din *oricare*, *oricine* etc., rezultând o formă neobișnuită „Or-fiește-ce”, în același ms. 4 389: *Veș face or-fiește-ce chip cioplit*” (Dt., 4, 25). Inserția articolului *a* mai fost semnalată și în formele „*Fiește-ai-căruia*”; „*Fiește-a-cării*” etc., care sunt specifice pentru textul ms. 4 389, datorită episcopului cărturar Daniil Panoneanul. Vezi ST.L.FAC., p. 73,

II.2.2.3.; p. 76, II.4.6.3.; ST.L.EX., p. 18, II.2.2.1.; p. 21, II.4.6.6.; ST.L.LV., p. 10, II.4.6.7.

4.6.4. Pronumele nedefinit *năștine* 'cineva', 'oricine' este folosit în ms. 45 și în BB (Dt., 19, 21; 22, 13; 24, 1, 5); numai în ms. 45, el apare în Dt., 21, 18 (în BB: „*Cuiva*“; în ms. 4 389: „*Cinevaș*“). Vezi ST.L.FAC., p. 76, II.4.6.2.; ST.L.EX., p. 21, II.4.6.7.; ST.L.LV., p. 10, II.4.6.9.; ST.L.NM., p. 9, II.4.5.3.

4.6.5. Pronumele nedefinit *nescare* (< lat. *nescio quālis*) 'cineva', 'vreunul', 'oarecare', în ms. 45: „*În ce chip are fi purtat nescare om cu hrane pre fiul său*“ (Dt., 1, 31; în BB: „*Ar fi purtat vreun om*“); în ms. 4 389: „*De va fi gălceavă între niscare oameni*“ (Dt., 25, 1).

4.6.6. Pronumele nedefinit *oarecarele* însăștește, ca adjectiv, substantivul *om* în: „*În ce chip oricarele om va certa pre fiul său*“, în BB (Dt., 8, 5); în ms. 45: „*Om oarecarele*“ (*ibid.*). Sensul sintagmei este 'cineva', 'careva'. Modelul este grecesc, vezi ST.L.LV., p. 10–11, II.4.6.15.

4.6.7. Pronumele *nehotărît oricîte* este atestat în BB: „*Auzi oricîte va zice Domnul*“ (Dt., 5, 27; în ms. 45: „*Oricăte vă dzice*“).

4.6.8. Pronumele nedefinit *orice* cunoaște inserția prepoziției *cum*, devenind *or-cu-ce* 'cu orice', în ms. 4 389: „*Blestemat cel ce va zăcea or-cu-ce dobitoc*“ (Dt., 27, 21). Vezi mai sus, II.4.6.3.

4.6.9. Fenomenul inserției, semnalat în paragraful precedent, are loc și în cazul pronumelui și adjectivului *nehotărît vreun, vreo* (< lat. *vère + unus, una*), care este despărțit de *întru*, rezultând o formă neobișnuită, „*Vre-într-una*“, în ms. 4 389: „*Vre-într-una den cetățile tale*“ (Dt., 17, 2; în BB: „*Întru una den*“; în ms. 45: „*Într-una den*“); în ms. 4 389: „*Vre-într-o cetate*“ (Dt., 13, 12; în BB: „*Întru una den*“; în ms. 45: „*Întruna*“); în ms. 4 389: „*De vei afla... vre-într-un copaci*“ (Dt., 22, 6; în BB și în ms. 45: „*Pre vreun copaciu*“).

4.6.10. Pronumele nedefinit negativ *nime*, provenit din *nimene* (-i), prin haplogenie (într-o succesiune de tipul „*De nimene nevoit*“; vezi CDDE, nr. 1231), este atestat în ms. 45 (Dt., 11, 25; în BB: „*Nimeni*“; în ms. 4 389: „*Nimini*“).

5. NUMERALUL

5.1.0. Numeralul cardinal. *Unu, una* apar în locul gr. έις, μία în: „*Dumniezeul nostru unul iaste*“, în BB (Dt., 6, 4; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Un domn iaste*“), după gr. „*Κύριος έις ἐστι*“; în BJ: „*Notre Dieu est le seul Yahvé*“; în germ. G. von Rad, Dt.: „*Jahwe (ist) unser Gott, Jahwe als einer allein*“; G. Braulik, Dt.: „*Jahwe ist einzig*“.

5.2.0. Numeralul colectiv. Subst. *întunerec*, cu sensul 'zece mii', este prezent în ms. 4 389, în exemplul: „*Acăstea sănt întunerecele lui Efraim și acăstea miile Manásiei*“ (Dt., 33, 17; în BB: *Zecile de*

mii“; în ms. 45: „*Dzecile de mii*“). Cuvântul *întunerec* cu sensul 'zece mii' reprezintă un calc semantic după sl. *tīma* 1. 'întunerec', 2. 'zece mii'. Vezi ST.L.FAC., p. 76; II.5.1.0.; p. 95, IV.2.2.36.

Numeralul colectiv *amândoi*, în ms. 4 389: „*Amânduror împăraților acestora*“ (Dt., 3, 21; în BB și în ms. 45: „*La acești doi împărați*“); în ms. 4 389: „*A amânduror împărații Ammoreilului*“ (Dt., 4, 47; în BB și în ms. 45: „*A doi împărați a Ammoreilor*“).

5.3.0. Numeralul adverbial pentru 'multiplicat prin-tr-o mie', 'de o mie de ori mai mare' este exprimat prin „*O mie de părți mai mult*“, în ms. 45: „*Să fiți cu o mie de părți mai multu*“ (Dt., 1, 11; la fel în BB; în ms. 4 389: „*Săneț de 1000 de ori înmulțit*“). Versiunea grecescă conține adv. χιλιοπλασίως 'mille fois autant'; BJ: „*Yahvé... vous multipliera mille fois autant*“; G. von Rad, Dt.: „*Jahwe... möge euch noch tausendfach mehreren*“.

6. VERBUL

6.1.0. Conjugări. Verbul *a țineā* este de conjugarea a II-a, în BB: „*Să nu vă țineț de dănsul*“ (Dt., 18, 22; la fel în ms. 45); verbul *a umpleā* 'a se țimplini', 'a se îndeplini' este, de asemenea, de conjugarea a II-a, în ms. 4 389: „*Nu se va umplea cuvântul*“ (Dt., 18, 22; în BB și în ms. 45: „*Nu să va timpla*“); aceleiasi conjugări a II-a aparțin și verbul *a zăceā* 'a cloici', în ms. 4 389: *Muma va zăceā pre pui*“ (Dt., 22, 6; în BB: „*Muma clocește pre golași*“; în ms. 45: „*Maica clocește pre golași*“). Verbul *a agiutori*, de conjugarea a IV-a, se întâlnește în ms. 45: „*Vă agiutorească voao*“ (Dt., 32, 38; la fel în BB: „*Vă ajutorească*“; în ms. 4 389: „*Să vă ajute*“). Verbul *a încuscra*, de conjugarea I, este atestat în ms. 4 389: „*Nici vă încuscaș cu dănsii*“ (Dt., 7, 3; în BB și în ms. 45: „*Încuscriți*“).

6.1.1. Sufixul verbal -ez se întâlnește în ms. 4 389: „*Să nu cruceze ochii tăi*“ (Dt., 7, 16); în BB: „*Să nu întăriziezi*“ (Dt., 23, 22; în ms. 45: „*Să nu întărzii*“); în BB: „*Să împrumutezi*“ (Dt., 15, 10; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389). Forma cu *-ezi* la acest verb mai este atestată în BB (Dt., 28, 12, 12), în ms. 45 (*ibid.*; și în 15, 8) și în ms. 4 389 (Dt., 15, 8). Forma fără sufix, în BB: „*Să împrumuți*“ (Dt., 15, 8).

6.2.0. Verbe reflexive. Forme reflexive cu valoare de pasiv se întâlnesc în exemple ca: „*Aaron... s-au îngropat acoló*“, în ms. 45 și în BB (Dt., 10, 6; în ms. 4 389: „*Fu îngropat*“). Modelul este grecesc. Nicolae Milescu, traducătorul ms. 45, a transpus în română aoritul pasiv grecesc ἐτάφη [vb. δάπτω, viit. δάψω aor. ἐθάψα sau ἐτάφη; aor. pasiv ἐτάφην]; în ms. 4 389: „*Iar proorocul... să se omoare*“ (Dt., 13, 5; în BB: „*Pre dinsele să scriseșe toate cuvintele care au grădit Domnul*“ (Dt., 9, 10; în ms. 45: „*Era scris*“; în ms. 4 389: „*Era scrise*“); în BB: „*Vă veți vinde acoló* 'veți fi vînduți' (Dt., 28, 68; în ms. 4 389: „*Vă veți da*“; pe marginea de aceeași mînă: „*Vă veți vinde*“).

6.2.1. Demnă de remarcat este absența pronumelor reflexive în cazuri ca: „*Copilul carele va naște*” ‘se va naște’, ‘va fi născut’, în BB și în ms. 45 (Dt., 25, 6; în ms. 4 389: „*Se va naște*”); „*Nu voi abate în direapta au a stînga*” ‘nu mă voi abate’, în BB și în ms. 45 (Dt., 2, 27; în ms. 4 389: „*Nu ne vom abate*”); „*Si veți bucura*” ‘vă veți bucura’, în ms. 45 și în BB (Dt., 12, 12; în ms. 4 389: „*Vă veți veseli*”); „*Veți încină lor*”, ‘vă veți...’, în ms. 45 (Dt., 11, 16; în BB: „*Vă veți încină*”; în ms. 4 389: „*Să vă încinăți*”).

6.3.0. Prezentul indicativului. De la verbul *a putea*, există forma specială de prezent indicativ, pers. I, sg. „*Poci*”, în ms. 4 389: „*Nu poci eu săngur să vă port*” (Dt., 1, 10); „*De acum nu mai poci să mai intru și să mai ies*” (Dt., 31, 2). Vezi ST.L.FAC., p. 77; II.6.3.0.; ST.L.NM., p. 10, II.6.3.1.

6.3.1. Prezentul indicativ perifrastic, alcătuit din verbul *a fi*, la prezent, și gerunziul verbului de conjugat, este atestat în BB: „*Nu în ceriu iaste zicind*” (Dt., 30, 12; în ms. 45: „*Nu iaste întru ceriu [sus] dzicindu*”; în ms. 4 389: „*Nu iaste în cer să zici*”). Traducătorul ms. 45, Nicolae Milesu, a urmat îndeaproape versiunea grecească: „*Oὐκ ἐν τῷ οὐρανῷ εστὶ λέγων*”. Pentru comparație, menționăm și alte versiuni: în Vulgata: *Nec in caelo situm ut possis dicere*; în germ. G. von Rad, Dt.: „*Es ist nicht im Himmel, daß du sagen müßtest*”; în BJ: „*Elle n'est pas dans les cieux, qu'il le faille dire*”; în B 1975: „*Ea nu este în cer, ca să zici*”. Un alt exemplu, din BB: „*Nice iaste decindea de mare zicind*” (Dt., 30, 13; în ms. 45: *Nice decinde de mare iaste dzicindu*”, după gr. „*Οὐδὲ πέραν τῆς θαλάσσης ἔστι λέγων*”.

6.3.2. După modelul grecesc, Nicolae Milesu, iar după el și frații Șerban și Radu Greceanu, diortositorii BB, precum și, uneori, și episcopul Daniil Panoneanul au introdus în versiunile românești pe care le-au realizat niște construcții perifrastice de prezent (ele există și la alte moduri și timpuri), alcătuite dintr-un verb și un substantiv care au același radical. Este vorba de așa-numitele construcții intensive, al căror punct de plecare în limba greacă a fost limba ebraică, de tipul: „*Dobitocul ce... unghește unghi*” ‘are unghii’. Uneori, în locul unui substantiv coradical, apare gerunziul aceluiasi verb: „*Zice zicind*” ‘zise’.. Forma de gerunziu poate precede substantivul coradical: „*Vrăjind vrăjă*” ‘vrăjind’. În toate situațiile, sensul este unic, și anume acela al verbului. Construcțiile verbale intensive au fost înregistrate în studiile precedente, în capitolul *Vocabular*, și anume în partea dedicată calcurilor semantice. În unele cazuri, discuția a fost plasată în capitolul *Morfologie*, în partea despre *Verb*. Vezi ST.L.FAC., p. 81, II.6.13.0.; ST.L.EX., p. 24, II.6.13.0; ST.L.LV., p. 13–14, II.6.12.0. În ultimul studiu din serie, anume în ST.L.NM., formele în discuție sunt înregistrate în capitolul *Vocabular*, în articolul dedicat verbului respectiv. În cele ce urmează, vom prezenta construcțiile verbale intensive la modurile

și timpurile verbului de bază din versiunea românească, indiferent de modul și timpul verbului respectiv în versiunea grecească.

6.3.3. La indicativul prezent au fost consemnate următoarele construcții verbale intensive: „*Dobitocul ce... unghește unghii de doao gemăndări*”, în BB (Dt., 14, 6; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Unghete unghia în doaoă*”), după gr. „*Ονυχίζόντων ονυχιστῆρας*” [vb. ὀνυχίζω, la pasiv ὀνυχισμένος, -η, -ov ‘qui a le sabot fendu, le pied fourchu’; (ό) ὀνυχιστήρ, -τήρος ‘fissure du sabot des animaux à pied fourchu’; (ό) ὄνυξ, -υχος ‘ongle’]. Construcția mai este prezentă și în Dt., 14, 7, 8; vezi și ST.L.LV., p. 34–35, IV.2.1.131. Alt exemplu: „*Să nu ascultați cuvintele... celuia ce visuiaște visul acela*”, în BB (Dt., 13, 3: la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Va vedea visul*”), după gr. „*Τοῦ ἐνοπνιάζομένου τὸ ἐνόπτον ἐκεῖνο*” [vb. ἐνοπνιάζω ‘rêver’, ‘voir en songe’; (τὸ) ἐνόπτιον, -ou ‘songe’, ‘rêve’; ‘vision en songe’].

6.4.0. Verbe iotacizate. Prezentul indicativ și prezentul conjunctiv. Gerunziul. Verbele „iotacizate”, adică cele cu radicalul terminat în -t, -dz (> z), -ż (ń), -ř (u), la modurile și timpurile menționate, sunt caracteristice pentru perioada veche a limbii române literare. Formele noi, apărute pe cale analogică, datează, în Moldova și în Banat, din a două jumătate a secolului al XVII-lea, ele fiind semnalate la Miron Costin și în *Lexiconul Marsiglian* (Vezi G. Ivănescu, *Probl.*, p. 283). Acceptarea formelor cu -t, -d, -n, -r în norma limbii literare a avut loc abia spre sfârșitul secolului al XIX-lea. În textele studiate (*Pentateuhul* din BB, din ms. 45 și din ms. 4 389), precum și în alte texte din a doua jumătate a secolului al XVII-lea la care ne-am referit incidental, nu am întâlnit nici un exemplu de verbe cu -t, -d, -n, dar am găsit câteva cazuri cu -r, la conjunctivul prezent, pers. a III-a, sg. și pl.: (să) ceard; (să) moară; (să) piară; (să) răsard. Vezi ST.L.FAC., p. 77, II.6.3.0.; ST.L.EX., p. 21–22, II.6.3.0.–6.3.3.; ST.L.LV., p. 11, II.6.3.0.–6.3.1.

6.4.1. Conjugarea a II-a. Verbul *a părea*, în locuțiunea verbală *a-i părea cuiva rău*, cunoaște forma „*Paie*”, fără -r-, în ms. 4 389: „*Nu-i paie rău!*” (Dt., 15, 10). Verbul *a ședea* are la conjunctiv prezent forma cu -z-: „(Să) șază”, în ms. 4 389 (Dt., 21, 13); „*Şăzind*”, în ms. 4 389 (Dt., 11, 19; în BB, la fel; în ms. 45: „*Şedzându*”). Verbul *a vedea*: „(Să) văză”, în ms. 4 389 (Dt., 3, 25); „(Să) vază”, în ms. 4 389 (Dt., 13, 3; 16, 4; 23, 14; în BB: „*Văzind*” (Dt., 9, 16); în ms. 45: „*Vădزăndu*” (*ibid.*).

6.4.2. Conjugarea a III-a. Formele iotacizate, apărute, în multe cazuri, pe cale analogică, sunt ilustrate de următoarele exemple. Verbul *a apune* are gerunziul „*Apuind*”, în BB și în ms. 45 (Dt., 23, 11), iar conjunctivul „(Să) apuie”, în BB și în ms. 45 (Dt., 24, 15). Verbul *a arde* are la conjunctiv forma „(Să) arză”, în ms. 4 389 (Dt., 29, 23). Verbul *a cere*

este atestat astăzi cu finala *ž*, cît și cu *r̄i*: „(Să) cei”, în ms. 4 389 (Dt., 8, 9; 15, 2, 3), dar „(Să) ceri”, în ms. 45 și în BB (Dt., 15, 2, 3). Verbul *a pierde*: „(Să) pierz”, în ms. 4 389 (Dt., 9, 14); „(Să) piiarză”, în ms. 4 389 (Dt., 2, 15; 6, 15; 7, 10; 9, 8, 20; 10, 10); în BB: „(Să) piarză” (Dt., 29, 19); în ms. 45: „(Să) piardză” (*ibid.*). Verbul *a prinde* are la conjunctivul prezent forma „(Să) prință”, în ms. 4 389 (Dt., 22, 18). Verbul *a pune* are la prezentul indicativ, pers. I, sg., forma „(Eu) puiu”, în BB (Dt., 29, 14) și în ms. 4 389 (Dt., 11, 26; 30, 19); în ms. 45: „(Eu) pui” (Dt., 29, 14): la conjunctiv: „(Să) puiu”, în ms. 4 389 (Dt., 17, 14; la fel în BB, vers. 15); La pers. a III-a, conj. prez.: „(Să) puie”, în ms. 4 389 (Dt., 20, 9; 24, 5; 26, 4; 29, 1; 32, 27; la fel în BB (Dt., 24, 5; 28, 13; 32, 27) și în ms. 45 (*ibid.*); forma de gerunziu „Puind” a fost consemnată în BB (Dt., 17, 15) și în ms. 4 389 (Dt., 20, 19). Verbul *a rămîne* are la conjunctiv formele: „(Să) rămîne”, în BB (Dt., 19, 15; 28, 55); „(Să) rămăie”, în ms. 4 389 (Dt., 16, 15) și în ms. 45 (Dt., 19, 15; 28, 55). Verbul *a răspunde* are forma „(Să) răspunză”, în ms. 4 389 (Dt., 27, 15, 26). Verbul *a scoate* are conjunctivul „(Să) scoafă”, în BB și în ms. 45 (Dt., 13, 5; 23, 14; 25, 11), precum și în ms. 4 389 (Dt., 22, 20; 25, 11). Verbul *a spune*: „(Să) spuiu”, în BB (Dt., 5, 5; în ms. 45: „(Să) spui”); gerunziul „Spuind”, în BB și în ms. 45 (Dt., 13, 9). Verbul *a trimite*: „(Să) trimiță”, în BB și în ms. 45 (Dt., 28, 8, 20; „(Să) trimeafă”, în ms. 4 389 (Dt., 19, 12). Verbul *a fi* are gerunziul „Tiind”, în BB (Dt., 9, 14).

6.4.3. Conjugarea a IV-a. Verbul *a auzi*: „(Să) auz”, în ms. 4 389 (Dt., 1, 17); „(Să) auză”, în ms. 4 389 (Dt., 4, 10; 31, 11, 12, 13, 28), precum și în BB și în ms. 45 (Dt., 31, 12). Forma de conjunctiv cu *și*, „(Să) auză” se întâlnește în BB și în ms. 45 (Dt., 32, 1). Pentru această formă, vezi ST.L.FAC., p. 79, II.6.9.1. Verbul *a împărți* are la conjunctiv forma „(Să) împărță”, în ms. 4 389 (Dt., 21, 16). Verbul *a răsări* are forma „(Să) răsaie”, în ms. 4 389 (Dt., 29, 23). Verbul *a slobozi* are la conjunctiv forma „(Să) sloboază”, în ms. 4 389 (Dt., 24, 2).

6.4.4. Forma nouă de gerunziu, cu *-n-*. „Venindu”, este semnalată în ms. 45 (Dt., 25, 9), pe cînd în BB se menține varianta veche „Viind” (*ibid.*)

6.4.5. Forma de imperativ de la verbul *a pieri* este, în BB, „pieri!” (Dt., 33, 27), în timp ce în ms. 45 este folosită varianta fără *-r*, „Piei!”. Infinitivul lung, substantivat, de la același verb, are *-r*- în ms. 45: „Cu perire veți peri!” (Dt., 30, 18), în timp ce în BB este prezentă varianta fără *-r*, „Peire” (*ibid.*) în ms. 4 389: „Veți peri cu periciune” (*ibid.*). Forma de conjunctiv „(Să) piiacie” este atestată în ms. 4 389.

6.4.6. Consoana *-r-* este menținută în forma „(Eu) moriu”, în BB și în ms. 4 389 (Dt., 4, 22).

6.5.0. Imperfectul indicativului. La verbele de conjugare a IV-a, terminația de imperfect *-ijā* (*-ijā* etc.) este prezentă în: „Căzniia”, în ms. 4 389 (Dt., 26, 6); „(Te) feriiai”, în BB (Dt., 28, 60);

„Flămînziiai”, în BB (Dt., 28, 18; în ms. 45: „Flămăndziiai”, *ibid.*); „Goniia”, în ms. 4 389 (Dt., 11, 4); „Ieșiiia”, în ms. 4 389 (Dt., 9, 21); „Ieșiiai”, în ms. 4 389 (Dt., 25, 15); „Ieșiiati”, în ms. 4 389 (Dt., 23, 4); „Împărțiiia”, în BB și în ms. 4 389 (Dt., 32, 8; în ms. 45: „Înpărțea”); „Îngroziia”, în ms. 4 389 (Dt., 28, 63); „Necăjiia”, în ms. 4 389 (Dt., 26, 6); „Ostenia”, în BB și în ms. 45 (Dt., 25, 18; în același loc, și „Osteniiai”); „Păziia”, în ms. 4 389 (Dt., 25, 18); „Răniia”, în BB și în ms. 45 (Dt., 1, 44); și „Veseliia”, în ms. 4 389 (Dt., 28, 63).

Terminația de imperfect *-iū* se întâlnește în: „Pogoriiia”, în BB (Dt., 9, 21); „Urăia”, în BB (Dt., 19, 6; în ms. 45: „Urăiiai”, *ibid.*).

6.5.1. La persoana a III-a plural a imperfectului nu apare *-u*: „Ochii voștri vedea”, în BB și în ms. 45 (Dt., 11, 17); „Carii purta”, în ms. 4 389 (Dt., 31, 9).

6.6.0. Perfectul simplu. Preferința pentru această formă verbală este evidentă în textul ms. 4 389 al lui Daniil Panoneanul. În ms. 45 și în BB, de multe ori se întâlnesc drept echivalente formele de perfect compus. Pentru exemplificare, se pot compara fragmentele din Dt. 34, 5–10 din textele studiate. Dar fenomenul poate fi ilustrat cu numeroase alte contexte.

6.6.1. Semnalăm cîteva forme arhaice ale verbelor tari *a face* și *a zice*: „(Să) fêce”, în ms. 45 (Dt., 26, 5; în BB: „S-au făcut”; în ms. 4 389: „Se-au făcut”); „Dziș”, în construcția intensivă: „Si diziș... dizișandu”, în ms. 45 (Dt., 1, 9; în BB: „Ziș”, în ms. 4 389 (Dt., 9, 26).

6.6.2. Forme arhaice de perfect simplu, la persoana a II-a plural: „Auzit” ‘auzirăti’, în „Iar voi deaca auzit glasul, aș venit”, în ms. 4 389 (Dt., 5, 25); „Făcuseți” ‘făcuserăti’, în „Păcatul vostru care-l făcuseți”, în ms. 4 389 (Dt., 9, 21; în BB: „Aș făcut”; în ms. 45: „Afi făcut”).

6.6.3. Verbul *a da* conoacăste forma arhaică de perfect simplu, persoana a III-a, singular, „Dede”, în ms. 4 389 (Dt., 9, 10, 11; 10, 4; 29, 4; 31, 9; în BB și în ms. 45: „Au dat”).

6.6.4. Persoana a III-a, singular, perfectul simplu, a verbului *a fi* este folosită, uneori, în transpunerea în română a construcției grecești „καὶ ἐγένετο”. Construcția grecească a fost preluată în Septuaginta din ebraică. În scrierile biblice în limba arameică, această construcție constituia un mijloc de a lega, într-o povestire, o întâmplare de altă întâmplare. Era un fel de element „introducător” („einführendes”), caracteristic limbii menționate și străină limbii grecești. Alături de ἐγένετο, se mai foloseau în grecește și alte forme ale vb. γίγνομαι: καὶ ἐγενήθη; καὶ γίνεται; καὶ ἐγίνετο; καὶ ἐγενήθησαν, toate cu sensul ‘und es war’, ‘und es geschah’. Vezi Martin Johannesson, *Das biblische καὶ ἐγένετο und seine Geschichte*, în „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem

Gebiete der indogermanischen Sprachen“, 53. Bd., Göttingen, 1925, p. 161; 163. Pentru transpunerea în românește a construcției, vezi ST.L.LV, p. 13, II.6.4.0., b); ST.L.NM., p. 11, II.6.4.2.; 6.4.3.; 6.5.1.; 6.5.2.; V. Arvinte, *Construcții perifrastice în Biblia de la București (1688)*, în ms. 45 și în ms. 4 389, în „*Studii și cercetări lingvistice*“, XLIV, nr. 3, București, 1993, p. 177–181.

Exemple pentru transpunerea în românește a gr. καὶ ἐγένετο, καὶ ἐγενήθη prin perf. s., pers. a III-a sg., a vb. *a fi*, „*Fu*“: „*Si fu întru al patruzecelea an*“, în BB și în ms. 45 (Dt., 1, 3), după gr. „*Kαὶ ἐγενήθη ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ ἔτει*; „*Si fu den vreamea ce căzură toți bărbații cei războinici*“, în BB (Dt., 2, 16; în ms. 45: „*Si fu în vreamea ce căzură...*“; în ms. 4 389: „*Iar deaca căzură...*“), după gr. „*Kαὶ ἐγενήθη ἐπειδὴ ἐπεσον πᾶντες οἱ ἄνδρες οἱ πολεμιστοί*“ [vb. πάντω ‘tumber’; ἐπειδὴ ‘puisque’, ‘après que’]; „*Si fu pren 40 de zile*“, în BB și în ms. 45 (Dt., 9, 11; în ms. 4 389: „*De-acii, deaca trecură acèle 40 de zile*“), după gr. „*Kαὶ ἐγένετο διὰ τεσσαράκοντα*; „*Si fu după ce ați auzit glasul*“, în BB și în ms. 45 (Dt., 5, 23; în ms. 45: „*Audit*“; în ms. 4 389: „*Iar voi, deaca auzit glasul*“), după gr. „*Kαὶ ἐγένετο ὡς ἡκούσατε τὴν φωνήν*“.

6.7.0. Perfectul compus. O formă specială de participiu trecut apare în perfectul compus „*Am stătat*“ (εἴτετε), din ms. 45 (Dt., 10, 10; în BB și în ms. 4 389: „*Stătu*“). Poate fi, însă, și o eroare de copist.

6.7.1. Forma de perfect perifrastic, alcăuită din perfectul compus al verbului *a fi* + gerunziul verbului de conjugat, este semnalată în următoarele exemple: „*Si neascultind ați fost cete de cătră Domnul*“, cu sensul ‘nu ați ascultat’, în BB (Dt., 9, 24; la fel în ms. 45). Construcția apare și în ms. 4 389: „*Ce totdeuna ați fost neplecîndu-vă Domnului*“ (*ibid.*). Modelul este grecesc: „*Kαὶ ἀπειδοῦντες ἦτε τὰ πρὸς κύριον*“ [gr. ἀ + πείδω, πείσω; ἀπιθέω, -ώ, viit. -ήσω ‘être désobéissant ou incrédule’, ‘ne pas obéir; ‘ne pas se fier’, ‘ne pas croire à’; ἦτε ‘ați fost’]. Alte exemple: „*Oamenii au fost șezind mai înainte pre dinsul*“, în BB (Dt., 2, 10; la fel în ms. 45, dar în loc de „*Oamenii*“, apare „*Omini*“, precum și formă „*Şedzându*“; în ms. 4 389: „*Au fost șăzându*“; pentru „*Oamenii*“, „*Ominii*“, „*Iominii*“, față de gr. „*Oι Ὀμηλιν*“, vezi mai sus, p. 12–13, II.1.6.7.), după gr. „*Oι Ὀμηλιν το πρότερον ἐνεκάθηντο ἐπ’ αὐτῆς*“ [vb. καθέζομαι ‘s’asseoir’; ‘s’arrêter’ ou ‘se fixer dans un lieu’ < κατά + ζομαι ‘s’asseoir’, ‘s’établir’]; „*Că ce ne-au fostu urîndu Domnul pre noi?*“, în BB și în ms. 45 (Dt., 1, 27). În ms. 4 389, în locul gerunziului, apare participiul: „*Pentru că ce ne-a fost urit?*“. În versiunea grecească nu există construcție gerunzială în versetul menționat, de unde decurge că tipul de construcție *a fi* + gerunziu era funcțional în textele studiate. Totodată, trebuie reținut faptul că în locul gerunziului poate să apară și participiul, cum

rezultă din exemplul din ms. 4 389. Alt exemplu: „*Pentru că, încă fiind eu viu astăzi cu voi, amărinđ ați fost cete de cătră Dumnezeu*“ ‘ați amărit’, adică ‘ați mîniat, ați supărat’ în BB (Dt., 31, 27; în ms. 45: „...amărinđ ați fost lucrurile de cătră Dumnezeu“; în ms. 4 389: „*Ați măniat pre Domnul*“), calchiat după gr. „*Ἐτι γάρ, ἐμοι ζῶντος μεθ' ὑμῶν σύμερον, παραπικράνοντες ἦτε τα πρός τον Θεόν*“ [vb. παραπικράνω, viit. -ανδ ‘exaspérer’, ‘aigrir’; ‘exciter à la révolte’ < πικράνω ‘rendre amer’, la fig. ‘exasperer’, ‘aigrir’, ‘irriter’ < πικρός, -ά, -όν ‘amer’; ἦτε este pers. a II-a pl. a imperf. vb. éimp.].

6.7.2. Construcția *a fi* + participiul, în locul gerunziului, cu valoare de perfect compus, se mai întâlnește, în afară de exemplul menționat în paragraful precedent, din ms. 4 389 („*Ne-a fost urit*“), și în contextul: „*Si în Aprinderea... ați fost măniat pre Domnul*“, în ms. 4 389 (Dt., 9, 22; în ms. 45: „*Ați dodeit pre Domnul*“, cu înlocuirea, pe margine, a cuvântului „*Dodeit*“, prin „*Măniat*“, acesta din urmă scris de altă mînă; în BB: „*Ați măniat*“); „*Iar te va aduna de pren toate limbi den care te-au fost răsipit*“, în ms. 4 389 (Dt., 30, 3; în BB și în ms. 45: „*Te-au răschirat*“). Cum rezultă și din comparația cu alte versiuni ale *Bibilei* (latină, germană, franceză, slavonă etc.), construcția în discuție are valoare de perfect compus și nu de mai-mulț-ca-perfect, cum ar rezulta dintr-o comparație superficială cu exemple din unele graiuri populare actuale. Prezența ei în textul tradus de episcopul Daniil Panoneanul se explică, foarte probabil, prin modelul slavon, pe care l-a avut ca bază a traducerii sale.

6.7.3. Se întâlnesc și la perfectul compus construcții verbale intensive (vezi mai sus, p. 18, II.6.3.2.–6.3.3.), de tipul: „*Întrebăți... de au ispitit Dumnezeu... întru ispitire*“, în BB (Dt., 4, 32; 34: la fel în ms. 45, cu deosebire că aici, în locul conjuncției *de*, apare conjuncția *să*; în ms. 4 389: „*De va fi ispitit... cu ispitiri*“, după gr. „*Εἰ ἐπείρασεν ὁ Θεός... ἐν περασμῷ*“ [vb. ἐπείρωμαι, viit. ἐπερήσσομαι, aor. 2. ἐπηρόμην ‘interroger’, ‘questionner’, ‘demander’; (ό) πειρασμός, -ού ‘l’action de tenter, ‘tentation’; ‘l’action de solliciter au mal ou au crime’]; „*Pre carele au ispitit... cu ispită*“, în BB și în ms. 45 (Dt., 33, 8; în ms. 4 389: „*L-au ispitit întru ispitire*“), după gr. „*Ο ἐπείρασαν αὐτὸν ἐν πείρᾳ*“ [(ή) πεῖρα, -ος ‘tentative’, ‘essai’, ‘épreuve’; ‘tentation’, ‘essai de séduction pour corrompre quelqu’un’]; „*Domnul... au făgăduit... făgăduință*“, în ms. 45 (Dt., 5, 2, 3; în BB: „*Au pus... făgăduință*“; în ms. 4 389: „*Au grădit... făgăduință*“); în gr. „*Διέθετο... διαθῆκεν*“ [vb. διατίθιμι ‘arranger’, ‘instituer’, ‘établir’]. Versiunea din BB respectă originalul. Traducerea din ms. 45 dovedește că pentru traducătorul acestui text, Nicolae Milescu, construcția verbală intensivă, de felul celor ilustrate, devenise funcțională. Asemenea construcții puteau să apară și în contexte în care în versiunea grecească ele nu existau.

6.8.0. Viitorul I. Auxiliarul de viitor este identic cu verbul predicativ, astfel că „*Voi(u)*” însemna și ‘vreau’, „*Vei*” și ‘vrei’, iar „*Va*” și ‘vrea’: „*Nu voi să o iau*”, în BB (Dt., 25, 8; în ms. 45: „*Voi*”; în ms. 4 389, ca în BB); „*Care vei să faci*”, în ms. 4 389 (Dt., 1, 14); „*Unde vei să mergi*”, în ms. 4 389 (Dt., 30, 18); „*Tu vei să întri*”, în ms. 45 și în BB (Dt., 31, 7; în ms. 4 389: „*Vei întra*”); „*Că va să vă piarză*”, în ms. 4 389 (Dt., 9, 25); „*Nu va fratele bărbatului mieu*”, în BB (Dt., 25, 7; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389); „*Iară de nu va omul să ia pre muirarea fratelui său*”, în BB și în ms. 45 (Dt., 25, 7); „*Carele nu va să zidească casa frăține-său*”, în ms. 4 389 (Dt., 25, 9; în BB și în ms. 45: „*Nu va zidi*”). Vezi ST.L.FAC., p. 79, II.6.8.0.; ST.L.EX., p. 23, II.6.8.0.; ST.L.NM., p. 12, II.6.7.0.

6.8.1. Inversarea poziției auxiliarului de viitor este ilustrată de exemple ca: „*Bate-te-va*”, în ms. 4 389 (Dt., 28, 22; în BB și în ms. 45: „*Să te bată*”); „*Da-va*”, în ms. 4 389 (Dt., 11, 14; în BB și în ms. 45: „*Va da*”); „*Mincă-voiu*”, în BB (Dt., 12, 20; în ms. 45: „*Măncă-voi*”); „*Perde-vef*”, în ms. 4 389 (Dt., 12, 2); „*Scrie-voiu*”, în BB (Dt., 10, 1; în ms. 45: „*Voi scrie*”; în ms. 4 389: „*Voiu scrie*”); „*Sluji-va*”, în BB și în ms. 45 (Dt., 15, 12); „*Tréce-vei*”, în ms. 4 389 (Dt., 12, 10; în BB și în ms. 45: „*Vef tréce*”); „*Trimit-l-vei pre el*”, în BB (Dt., 15, 12). Vezi ST.L.FAC., p. 79, II.6.8.0.; ST.L.NM., p. 12, II.6.7.1.

6.8.2. O primă formă perifrastică de viitor I este alcătuită din viitorul verbului *a fi* + gerunziul verbului de conjugat. Exemplu: „*Vei fi veselindu-te*” ‘te vei veseli’, în BB și în ms. 45 (Dt., 16, 15; în ms. 4 389: „*Te vei veseli*”), după gr. „*Koī ἔσῃ εὐφρατινόμενος*” [vb. εὐφρατίνοντος ‘réjouir’, ‘charmer’; la mediu și la pasiv: ‘se réjouir’]; „*Va fi făcînd*”, în ms. 4 389 (Dt., 17, 2; în BB și în ms. 45: „*Va face*”); în versiunea grecească nu există construcție alcătuită din vb. *a fi* + gerunziul. Vezi ST.L.FAC., p. 79, II.6.8.0.; ST.L.EX., p. 23, II.6.8.1.; ST.L.LV, p. 12–13, II.6.4.0., a) 3, c) 2; ST.L.NM., p. 12, II.6.7.2.; vezi mai sus p. 20, II.6.7.1.

6.8.3. Verbul grecesc γίγνομαι ‘naître’, ‘devenir’; ‘être’, ‘exister’ este tradus, uneori, în română prin verbul *a se face* ‘a se întâmplă’, ‘a exista’, ‘a avea’, ‘a fi’. Pentru viitorul I indicativ, pot fi menționate următoarele contexte: „*Iară de să vor face la un om doao muieri*”, în BB și în ms. 45 (Dt., 21, 15; în ms. 4 389: „*De va avea*”), după gr. „*Ἐὰν δὲ ἐγένονται ἀνθρώποι*”; „*Si să va face fecior dentii născut*”, în BB (Dt., 21, 15; în ms. 45, la fel; aici „*Dentăi*”), după gr. „*Koī ἐγένηται νιὸς πρωτόκος*”; „*Iară de să va face fie frate lipsit dentru frații tăi*”, în BB și în ms. 45 (Dt., 15, 7; în ms. 4 389: „*De va fi... lipsit*”), după gr. „*Ἐὰν δὲ γένηται σοι ἐν δεῆς ἀδελφὸς ἐκ τῶν ὀδελφῶν σου*”. Vezi mai sus, p. 19–20, II.6.6.4.; vezi și ST.L.NM., p. 11, II.6.5.2.

6.8.4. O altă formă perifrastică de viitor I indicativ, cu valoare temporală sau condițională, este alcătuită din viitorul verbului *a fi*, urmat de adverbul *cind* + viitorul verbului conjugat. Ea a rezultat prin traducerea servilă de către Nicolae Milescu a formei grecești de viitor, persoana I, singular, ăstaia, de la vb. εἰμί, urmată de adv. ὅταν ‘cind’ sau de ἢντικα ‘id’: „*Si va fi cind te va băga înlăuntru pre tine Domnul Dumnezeul tău la pămîntul care au jurat părinții voștri*”, în BB (Dt., 6, 10; construcția mai apare în BB și în Dt., 7, 1; la fel în ms. 45, cu unele diferențe fonetice și cu forma „*Înlontru*”; în ms. 4 389, apare conjuncția „*Deaca*”, cu valoare temporală: „*Si deaca te va duce*”), după gr.: „*Koī ăstaia eisagágyi se kúrios ó Theós sou eiç tñv yñv ñmose tois patrásou sou*”. În alte versiuni, apare forma normală de viitor din limba respectivă. Astfel, în Vulgata: „*Cumque introduxit te Dominus Deus tuus in terram...*”; în BJ: „*Lorsque Yahvé... t'aura conduit au pays*”; în germ., G. von Rad, Dt. „*Wenn dich nun Jahwe in das Land bringen wird*”; în B 1975: „*Cind te va duce Domnul*”; „*Si va fi cindu te va întreba ficolorul tău*”, în BB (Dt., 6, 20; la fel în ms. 45 și în ms. 4389, după gr.: „*Koī ăstaia, ὅταν ἐρωτήσῃ σε ὃ νιός σου*” [vb. ἐρωτάω, -ω, viit. -ήσω ‘questionner’, ‘interroger’]). În BJ: „*Lorsque demain ton fils te demandera*”; în Vulgata: „*Cum interrogaverit te filius tuus*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Wenn dich künftig dein Sohn fragt*”; B 1975: „*De te va întreba în viitor fiul tău*”; „*Si va fi cindu veți auzi*”, în BB (Dt., 7, 12; la fel în ms. 45, numai că aici apare varianta „*Audzi*”; în ms. 4 389: „*De-acii, deaca vei asculta*”), după gr.: „*Koī ăstaia ἢντικα ἀν δικούσῃτε*” [ἡνίκα ‘quand’, ‘lorsque’; ‘à l’heure que’]; în Vulgata: „*Si postquam audieris haec iudicia*”; „*Si va fi cind va sădea pre scaunul domniei lui*”, în BB și în ms. 45 (Dt., 17, 18; în ms. 4 389: „*Deaca va sădea*”), după gr.: „*Koī ăstaia ὅταν καθίσῃ ἐπὶ τῷ δίφρῳ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ*” [vb. καθίστημι ‘mettre dans un lieu’, ‘placer’; ἀ δίφρος, -ου ‘chaise’; ‘siège’]. În Vulgata: „*Postquam autem sederit in solio regni sui*”; în BJ: „*Lorsqu-il montera*”; B 1975: „*Cind se va sui*”; „*Si va fi cind te va odihni pre tine*”, în BB și în ms. 45 (Dt., 25, 19; în ms. 4 389: „*Deci, deaca te va odihni*”), după gr.: „*Koī ăstaia ἢντικα ἐὰν καταπάσῃ σε*” [vb. καταπάσω, viit. -παύσω ‘faire cesser’; ‘reposer, faire reposer’]; „*Si va fi cind va afla*”, în BB și în ms. 45 (Dt., 31, 21; în ms. 4 389: „*Iard deaca-i va ajunge*”).

Se observă lesne că ms. 45 și BB conțin traduceri servile ale originalului grecesc.

6.8.5. A treia construcție perifrastică de viitor I, calchiată, de asemenea, din grecește, este alcătuită din viitorul verbului *a fi*, urmat de conjuncția condițională *de* (= ἐὰν ‘si, dans la cas où’) + viitorul verbului de conjugat: „*Si va fi de vei uita*”, în BB (Dt., 8, 19; în loc de „*De*”, se folosește

conjuncția arhaică „*Să*” ‘dacă’; în ms. 4 389: „*De vei uita*”, după gr.: „*Kαὶ ἔσται ἐὰν λήθη*”; „*Si va fi de vei auzi cu auzul*”, în BB (Dt., 11, 12; în ms. 45, în loc de „*De*”, apare „*Să*” ‘dacă’; în ms. 4 389: „*Deci, de vei asculta*”, după gr.: „*Kαὶ ἔσται ἐὰν ἀκοῇ ἀκούσῃς*”; „*Si va fi de vei intra*”, în BB și în ms. 45 (Dt., 26, 1; în ms. 4 389: „*De-acii, deaca vei intra*”), după gr.: „*Kαὶ ἔσται ἐὰν εἰσέλθῃς*; „*Si va fi de vei asculta*”, în BB și în ms. 45 (Dt., 28, 15; 28, 19; în ms. 45: „*Audzi*”, iar pe margine: „*Asculta*”; în ms. 4 389: „*Iară deaca nu vei asculta*”, după gr.: „*Kαὶ ἔσται ἐὰν μὴ εἰσακούσῃς*”.

6.8.6. A patra construcție perifrastică de viitor I, calchiată, de asemenea, după greacă, are în locul conjuncției „*De*” (vezi paragraful precedent), conjuncția condițională arhaică „*Să*” (< lat. *sī*): „*Si va fi să vei uita*”, în ms. 45 (Dt., 8, 19); „*Si va fi să vei audzi*”, în ms. 45 (Dt., 11, 22).

6.8.7. Alteori, conjuncția este „*Deaca*” sau „*Dacă*”, cu valoare temporală: „*Si va fi deaca vei tréce Iordanul*”, în BB și în ms. 4 389 (Dt., 28, 1; în ms. 45: „*Dacă*”).

6.8.8. Locuțiunea conjuncțională de timp „*După ce*” poate apărea în locul conjuncțiilor „*De*”, „*Să*”, „*Deaca*”, „*Dacă*”: „*Si va fi după ce vei tréce Iordanul*”, în BB și în ms. 45 (Dt., 27, 4; în ms. 4 389: „*Deaca vei tréce*”), după gr.: „*Kαὶ ἔσται ὡς ἐν διαβῆτε τὸν Ἰορδάνην*” [ός ἐν ‘selon que’]; „*Si va fi după ce vor intra*”, în BB și în ms. 45 (Dt., 30, 1; în ms. 4 389: „*De-acii, deaca vor veni*”), după gr.: „*Kαὶ ἔσται ὡς ἐν εἰσέλθωσιν*”.

6.8.9. Calchierea textului grecesc este prezentă și în: „*Si va fi intru care zi vei tréce Iordanul*”, în BB și în ms. 45 (Dt., 27, 2; în ms. 4 389: „*Deaca vei tréce*”), după gr.: „*Kαὶ ἔσται ἦ ἐν ἡμέρᾳ διαβῆτε τὴν Ἰορδάνην*”.

6.8.10. Construcțiile intensive, alcătuite din viitorul verbului de conjugat + substantiv din aceeași familie lexicală, uneori acesta precedat de prepoziția *cu*, instrumentală, sănăt, de asemenea, calchiate din greacă: „*Cu anathema vei anathimisi pre ea*”, în BB și în ms. 45 (Dt., 13, 15), după gr.: „*Αναθέματι ἀναθέματεῖτε αὐτὴν*”; „*De vei auzi cu auzul*”, în BB (Dt., 11, 12; în ms. 45: „*Să vezi audzi cu audzul*”; în ms. 4 389: „*De vei asculta*”), după gr.: „*Kαὶ ... ἀκοῇ ἀκούσῃς*” [(ή) ἀκοή, -ής ‘ouie’, ‘audition’, ‘action d’entendre’; vb. ἀκούω ‘entendre’, ‘écouter’, ‘ouïr’]; „*Cu aduceri-aminte îți vei aduce aminte*”, în BB (Dt., 7, 18; în ms. 45: „*Cu aducere-aminte să-fi aduci*”; în ms. 4 389: „*Să-ți aduci aminte*”), după gr.: „*Μνείᾳ μνησθῆσῃ*” [(ή) μνεία, -ας ‘souvenir’; vb. μιμησκω ‘avertir’, ‘faire souvenir’; la pasiv: ‘se souvenir’]; „*Cu fărădelege vei fărădelegiui*”, în BB (Dt., 31, 29; în ms. 45: „...vei fărădelegiui”; în ms. 4 389: „*Cu fărădelegiuire vei fărădelegiui*”), după gr.: „*Ανομίᾳ ἀνομήσετε*” [(ή) ἀνομία, -ας ‘absence de toutes lois’; ‘illégalité’, ‘injustice’; vb. ἀνομέω, -ώ viit. -ήσω ‘agir contre les lois ou contre la justice’]; „*Cu întoarcere*

voiu întoarce obrazul mieu”, în BB (Dt., 31, 18; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389), după gr.: „*Δὲ ἀποστροφῇ ἀποστρέψω τὸ πρόσωπόν μον*” [(ή) ἀποστροφή, -ής ‘action de se détourner ou de s’éloigner’; ‘action de repousser, d’éloigner de soi’; ‘aversion’, ‘degoût’, ‘répugnance’; vb. ἀποστρέψω, viit. -στρέψω ‘détourner’, ‘faire reculer’, ‘éloigner’, ‘repousser’]; „*Vei murui cu muruială*”, în ms. 45 (Dt. 27, 4; în BB: „*Vei spoi cu spoiālă*”; în ms. 4 389: „*Să le văruiești cu var*”), după gr.: „*Kαὶ κονιάσεις αὐτὸς κονία*” [(ή) κονία, -ας ‘chaux’, ‘eau de chaux’; vb. κονιάω, -ώ ‘enduire de chaux’, ‘plâtrer’]; „*Cu perire vei peri*”, în ms. 45 (Dt., 8, 19; și: 4, 26; 30, 18; în BB: „*Cu pierzare vei pieri*”; în ms. 4 389: „*Cu periciune vei peri*”), după gr.: „*Οὐ ἀπολεία ἀπολεῖσθε*” [(ή) ἀπολεῖα, -ας ‘perde’, ‘perdition’; vb. ἀπόλανμι, viit. -ολέσω ‘perdre’; ‘détruire’; ‘faire périr’]; „*Cu potop ii vei potopi pre ei*”, în ms. 45 (Dt., 7, 2; în BB: „*Cu pierzare vei piérde*”; în ms. 4 389: „*Si-i vei piérde cu periciune*”), după gr.: „*Αφανισμῷ ἀφανιεῖς αὐτὸς*” [(ό) ἀφανισμός, -οῦ ‘disparition’, ‘extermination’; vb. ἀφανίζω, viit. -ίσω ‘faire disparaître’, ‘exterminer’, ‘aneantir’, ‘détruire’; ‘faire périr’]; „*Vei spoi cu spoiālă*”, în BB (Dt., 27, 2; la fel în ms. 45; vezi mai sus, sub *a murui*); „*De vei uita cu uitarea*”, în BB (Dt., 8, 19; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389), după gr.: „*Ἐὰν λήθῃ ἐπιλάθῃ*” [(ή) λήθη, -ής ‘oubli’; vb. ἐπιλάθω, viit. -λήσω ‘faire oublier’]; „*Cu vînzare nu să va vinde pre argint*”, în BB (Dt., 31, 14; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Să nu o vinzi pre bani*”), după gr.: „*Πράσει οὐ πραύσεται ἀργυρίου*” [(ή) πρᾶσις, -εως ‘vente’; vb. πιπράσκω, viit. περάσω ‘vendre’].

În unele cazuri, lipsește prepoziția *cu*: „*Si vei jîrtvui acolò jîrtvă*”, în BB (Dt., 33, 19; în ms. 45, la fel, dar cu *ji-*, în loc de *jī-*: „...jîrtvui...jîrtvă”; în ms. 4 389: „*Vor pune... jărtva*”), după gr.: *Kαὶ θύσετε ἐκεῖ θυσίαν* [(ή) θυσία, -ας ‘sacrifice’; vb. θυσείω ‘avoir envie de sacrifier’; θυσίας ‘sacrifier’, ‘immoler’]; „*Vei prăda prada lor*”, în BB (Dt., 21, 10; la fel în ms. 45), după gr.: „*Προνομεύῃς τὴν προνομὴν αὐτῶν*” [(ή) προνομή, -ής ‘action d’aller au fourrage ou de fourrager’, ‘butiner’, ‘piller’: vb. προνέμω ‘s’avancer en paissant, en broutant, comme les troupeaux’]; „*Vei robi robiciune*”, în ms. 4 389 (Dt., 21, 10; vezi exemplul precedent); „*De vei secera sêcerea ta*”, în BB (Dt., 24, 19; în ms. 45: „*Să vei...*”; în ms. 4 389: „*Cind vei secera secerișul*”), după gr.: „*Ἐὰν ἀμήσης τὸν ἀμητόν*” [(ό) ἀμητός, -οῦ ‘moisson’, ‘action de moissoner’; ‘temps de la moisson’].

6.9.0. Viitorul al II-lea este atestat în cîteva exemple din ms. 4 389: „*Care va fi făcut acel lucru*” (Dt., 17, 5); „*Va fi avut pizmă pre dânsul*” (Dt., 19, 4); „*Întrebăți de se va fi făcut vreodată lucru ca cest de acum sau de se va fi simțit*” (Dt., 4, 32). „*Va fi auzit vreun neam.glasul Dumnezeului celui viu*” (Dt., 4, 33; în BB: „*De au auzit limbă glas al Dumnezeului viu*”).

6.10.0. Conjunctivul prezent. Deimne de semnalat sînt formele de conj. prez., pers. a III-a sg. și pl. în -ă: „Domnul... să vă adaogă voao“, în BB și în ms. 45 (Dt., 1, 11), precum și în ms. 4.389 (*ibid.*); „Să pogoară“, în ms. 4.389 (Dt., 21, 4); „Să omoară“, în ms. 4.389 (Dt., 19, 12).

6.10.1. Verbul a ucide are la conjunctivul prezent forma „Să ucigă“, în BB și în ms. 45 (Dt., 9, 12); aceeași formă și în ms. 4.389 (Dt., 22, 21, 26; 27, 25).

6.10.2. Verbul a mânca are, numai în ms. 45, la conj. prez., pers. a II-a singular, forma „Să mâninci“ (Dt., 12, 17, 23, 25; 15, 23; 16, 3, 3; 20, 19; 23, 25; în BB: „Să mâninci“; în ms. 4.389: „Să mânânci“); la pers. a III-a: „Să mânince“, în ms. 45 (Dt., 12, 20). Vezi ST.L.FAC., p. 65, I.3.16.0.; ST.L.EX., p. 14, I.3.12.7.

6.10.3. Verbul a măsura are la conj. prez., pers. a III-a pl. forma cu accentul pe prima silabă: „Să măsue“, în ms. 4.389 (Dt., 21, 2). Vezi ST.L.NM., p. 10, II.6.3.0.

6.10.4. Conjunctivul prezent al verbului *a avea*, pers. a II-a sg. „Să aibi“ 'să ai' este semnalată în ms. 4.389 (Dt., 15, 9; 23, 12; 25, 15). Vezi G. Ivănescu, *ILR*, p. 411.

6.10.5. Conjunctivul prezent al verbului *a fi*, în forma negativă, cunoaște o dislocare a elementelor componente, prin insertia adverbului *cumva* între negație și verb: „Să nu cumva fie“, în ms. 45 și în BB (Dt., 29, 18); „Să nu cumva cineva să fie întru voi“, în BB (*ibid.*). Topica este calchiată după modelul grecesc: „Μή τίς ἔστιν“.

6.10.6. Conjunctivul prezent perifrastic, alcătuit din verbul *a fi* la conj. prez. + gerunziul verbului de conjugat, este folosit în: „Să ce seminție iaste carea să fie având îndireptări și judecând dirêpte după lêgea aceasta carea o dau eu astăzi“, în ms. 4.389 (Dt., 4, 8; în BB: „Care limbă mare care iaste lui direptări și judecăți dirêpte“); „Să fie având“ 'să aibă'; „Să fie judecind“ 'să judece'; „Să nu fie curvind den fiui lui Israil“, în BB (Dt., 23, 17; la fel în ms. 45), cu sensul 'să nu curvească'; „Să nu fie vămuindu-să cătră toată ruga den fiui lui Israil“, în ms. 45 (Dt., 23, 18); în BB: „Să nu fie vrăjindu-să...“; Sensul este 'să nu practice prostituția sacră'. Vezi mai jos, p. 55–56, IV.2.1.102.; p. 68, IV.2.2.137.

6.10.7. Construcțiile verbale intensive, alcătuite din conjunctivul verbului de conjugat + substantiv de la același radical ca cel al verbului, adesea infinitivul lung substantivat, precedat, uneori, de prepoziția *cu* instrumental, sunt calchiate din limba greacă (vezi mai sus, p. 18, II.6.3.2.; p. 22, II.6.8.10.) „Cu dare să-i dai lui haine“, în BB și în ms. 45 (Dt., 24, 13; în ms. 4.389: „Să dai“), după gr.: „Αποδώσει ἀποδωσεῖς“ [(ή) δόσις, -εως 'l'action de donner'; 'don'; vb. αποδωρέομαι, viit - ήσομαι 'donner en pur don'; vb. δωρέομαι 'id']; „Cu împrumutare să împrumuți“, în

ms. 4.389 (Dt., 15, 10); „Cu întoarcere să întorci pre-élé“, în BB (Dt., 22, 1; la fel în ms. 45; în ms. 4.389: „Cu întoarcere le întoarce“), după gr.: „Αποστροφῇ ἀποστρέψεις αὐτα“ [(ή) ἀποστροφή, -ῆς 'action de détourner ou d'éloigner'; vb. ἀποστρέψω, viit. -στρέψω 'détourner', 'tourner d'un autre côté]; „Să nu să mănie cu mănie“, în ms. 45 (Dt., 6, 15; în BB: „Să nu să urgisească cu mănie“; în ms. 4.389: „Măni-indu-se cu urgie“), după gr.: „Μὴ ὄργισθῃ θυμῷ“ [(ό) θυμός, -οῦ 'colère'; vb. ὄργιζω, viit. -ίσω 'irriter', 'mettre en colère']; „Cu pierzare să pierdeș“, în BB (Dt., 12, 2; la fel în ms. 45; în ms. 4.389: „Perde-veț cu periciune“), după gr.: „Απολεία ἀπολεῖται“ [(ή) ἀπολεία, -ας (=ἀπώλεια) 'perte', 'perdition'; 'chose perdue'; vb. ἀπόλλυμι 'perdre', 'détruire', 'faire périr']; „Cu trimitere să trimiș“, în BB (Dt., 22, 7; la fel în ms. 45; în ms. 4.389: „Cu slobozire să slobozi“), după gr.: „Αποστολῇ ἀποστελεῖται“ [(ή) ἀποστολή, -ῆς 'envoi', 'mission'; vb. ἀποστέλλω viit. -στελῶ, 'envoyer']; „Să le văruiți ... cu var“, în ms. 4.389 (Dt., 27, 4). (Vezi mai sus, p. 22, II.6.8.10., a murui); „Să ucizi... cu ucidere“, în ms. 4.389 (Dt., 13, 15).

În unele cazuri, substantivul nu este precedat de *cu*: „Grămadă... să-i grămadăști“, în ms. 4.389 (Dt., 13, 15; pentru BB și ms. 45, vezi mai sus, p. 22, II.6.8.10. a anathimisi), după sl. възложението да възложиши [vbg. възложити 'hinauslegen'; vezi E. Berneker, *SEW*, I, p. 737]; „Să păzești... pazele lui“, în BB (Dt., 11, 1; la fel în ms. 45 și în ms. 4.389), după gr.: „Φυλάξῃ τὰ φυλάγματα αὐτοῦ“ [(τὸ) φύλαγμα, -ατος 'ce qu'on garde ou doit garder'; în Biblie: 'commendement', 'précepte'; vb. φυλάσσω 'garder', 'surveiller']; „Să zălojești zălogul“, în BB (Dt., 24, 10; la fel în ms. 45; în ms. 4.389: „Să iai zălogul“), după gr.: „Ενεχυράσαι τὸ ἐνέχυρον“ [(τὸ) ἐνέχυρον, -ον 'gage', 'nantissement'; vb. ἐνεχυράζω, viit. -άσω 'prendre pour gage', 'forcer à donner un gage'].

6.10.8. Conjunctivul perfect. Auxiliarul acestui mod și timp păstrează flexiunea după persoană și număr, în exemple ca: „Să nu-i fiu poruncit“, în ms. 4.389 (Dt., 18, 20); „Să nu fie fost“, în ms. 4.389 (Dt., 23, 18); „Să ne fie scăpat noao“, în BB și în ms. 45 (Dt., 2, 36; în ms. 4.389: „Să fie scăpat de noi“); „Să nu o fim luat de la dănsii“, în ms. 4.389 (Dt., 3, 4). Procesul de diferențiere a formelor cu flexiune ale auxiliarului de cele unice actuale (*să fiu läudat* > *să fi läudat*), proces care era în curs de desfășurare în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, a avut drept motivare nevoia de a separa forme de la ditatea pasivă de cele de la ditatea activă. Vezi ST.L.FAC., p. 79–80; II.6.9.2.; ST.L.EX., p. 24, II.6.9.3.; ST.L.NM., p. 13, II.6.9.3.

6.11.0. Condiționalul-optativ. Forma auxiliarului de condițional-optativ, prezent și perfect, pers. a III-a sg. și pl., este *ară* (are), în exemple ca: „Ară fi purtat“, în ms. 45 (Dt., 1, 31; în BB: „Ar fi purtat“); „Are face“, în ms. 45 (Dt., 1, 44; în BB: „Ar face“); „Se-ară scula cinevaș“, în ms. 4.389 (Dt., 22, 26); „Are

fi purtat”, în ms. 45 (Dt., 1, 31); „*Ară fi spănzurată*”, în ms. 4 389 (Dt., 28, 66); „*S-ară face*”, în ms. 45 (Dt., 28, 67; în BB: „*S-ar*”). După *ară*, urmază infinitivul precedat de prepoziția *a*, în ms. 45: „*Ca căndu are a pipăi orbul*” (Dt., 28, 29; în BB: „*Ar pipăi*”).

6.12.0. Imperativul. Consemnăm cîteva forme mai deosebite de imperativ.

Conjugarea I: „*Apropii-te tu*”, în BB (Dt., 5, 27; în ms. 45 și în ms. 4 389: „*Apropie-te tu!*”); „*Blăr să slujim!*”, în ms. 4 389 (Dt., 13, 2, 6; în BB și în ms. 45: „*Să mărgem!*”); „*Cruțați!*”, în ms. 45 (Dt., 27, 1; în BB și în ms. 4 389: „*Păziți!*”); „*Nu fura!*”, în ms. 4 389 (Dt., 5, 19; în BB și în ms. 45: „*Să nu furi!*”); „*Îmblă!*”, în ms. 45 (Dt., 5, 30; 10, 11; în ultimul caz, este adăugat pe margine, de altă mână: „*Dute!*”; în BB și în ms. 4 389: „*Pasăd!*”); „*Întoarceți-vă!*”, în ms. 4 389 (Dt., 1, 7; la fel în BB și în ms. 45); „*Întrați!*”, în ms. 4 389 (Dt., 1, 7); „*Ia-te aminte!*”, în BB și în ms. 45 (Dt., 8, 11; 12, 19, 23; 15, 9; 24, 8; în ms. 4 389: „*Socotête-te!*”, în 8, 11; „*Păzește-te!*”, în 12, 19, 23; 15, 9); „*Pasăd!*”, în BB și în ms. 4 389 (Dt., 5, 30; 10, 11); „*Păsați!*” în BB și în ms. 45 (Dt., 1, 7, 8, 21; 3, 18); „*Stă!*”, în BB și în ms. 4 389 (Dt., 5, 31; în ms. 45: „*Stă!*”).

Conjugarea a III-a: „*Ado-ți (aminte)!*”, în ms. 4 389 (Dt., 9, 7; 25, 15; în ms. 45 și în BB: „*Adu-fi*”, „*Adu-ți*”); „*Ado-le!*”, în ms. 4 389 (Dt., 22, 2); „*Ajungă-ți!*”, în ms. 4 389: „*Scrief!*”; „*Nu ucide!*”, în ms. 4 389 (Dt., 5, 17; în BB: „*Să nu ucizi!*”; în ms. 45: „*Ucidzi!*”).

Conjugarea a IV-a: „*Auzi!*”, în BB (Dt., 5, 27; în ms. 45: „*Audzi!*”; în ms. 4 389: „*Ascultă!*”; „*Cioplește!*”, în toate cele trei texte (Dt., 10, 1); „*Nu curvi!*”, în ms. 4 389 (Dt., 5, 18; în BB și în ms. 45: „*Să nu preacurvești!*”); „*Nu mărturisi!*”, în ms. 4 389 (Dt., 5, 20; în BB și în ms. 45: „*Să nu mărturisești!*”); „*Nu vrăjbiți moaviteanilor!*”, în ms. 45 (Dt., 2, 9; în BB și în ms. 4 389: „*Nu vă învrăjbiți cu...*”; construcția cu dativul, din ms. 45, este calchiată după gr.: „*Mὴ ἔχθραίνετε τοῖς Μωαβίταις*” [vb. ἔχθραίνειν (cu dat.) ‘rendre ennemi’, ‘rendre odieux’]); „*Moșteneni!*”, în ms. 45 (Dt., 1, 21); „*Vitejăște-te!*”, în ms. 45 (31, 6, 7, 23; în BB: „-ja-”; în ms. 4 389: „*Fii bărbat!*”).

6.13.0. Infinitivul. Sub influența modelului grecesc, în ms. 45 și, de aici, în BB apare, adesea, forma de infinitiv în locul celei de conjunctiv. Exemplu: „*Carele mărgă înainte mai nainte de voi în cale a alége voao loc*”, în BB (Dt., 1, 33, la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Mărgă... să vă aleagă loc*”), după gr.: „έκλεγεσται ὅμιν τόπον” [vb. έκλεγω ‘choisir’; έκλεγεσται este infinitivul mediul]; „*Și nu era nimeni de a-i ajuta*”, în BB (Dt., 22, 27); în ms. 45: „...a-i agiuta”; în ms. 4 389, apare conjunctivul: „*Nu va fi cine să-i ajute*”; „*Fiilor lui Lot am dat pre Arior a moșteni*”, în BB (Dt., 2, 9; în ms. 45: „*A moșteni*”; în

ms. 4 389, se folosește conjunctivul: „*Să moște-nească*”), după gr.: „Δέδωκα τὴν Ἀροτὸρ κληρονομεῖν” [vb. κληρονομέω, -ῶ ‘hériter’]; „*Au osebit... a rădica chivotul făgăduinții*”, în BB (Dt., 10, 8; în ms. 45: „...săcriiul...”); în ms. 4 389, apare forma de conjunctiv: „...să poarte siciul...”), după gr.: „Ἄλειψεν τὴν κιβωτὸν”; „*Să stea ... a sluji și a să rugă și a blagoslovi*”, în BB și în ms. 45 (Dt., 10, 8; în ms. 4 389 apare o succesiune de forme de conjunctiv: „*Să stea ... să slujască și să-l roage și să blagoslovească*”), după gr. „Παρεστάνει... λειτουργεῖν καὶ ἐπενέχεσθαι καὶ εὐλογεῖν”); „*Cîte eu poruncescu fie astăzi a păzi și a face*”, în BB (Dt., 28, 13; în ms. 45: „...poruncescu...”), după gr.: „Οσα ἔγω ἐντέλλομαι σοι σήμερον φυλάσσειν καὶ ποιεῖν”; în ms. 4 389, apare conjunctivul: „*Să păzești și să faci*”. Vezi ST.L.N.M., p. 13–14, II.1.12.0.

6.13.1. Infinitivul lung se întâlnește în exemplul următor, din BB și din ms. 45: „*Pre el l-au ales Domnul... a starea înaintea Domnului*” (Dt., 18, 5; în ms. 4389: „*Să stea*”). În gr., apare ca echivalent forma de infinitiv perfect, παρεστάνει, de la vb. παρίσταμαι ‘se placer à côté de’, astfel că acest exemplu poate sta alături de cele din paragraful precedent.

6.13.2. Infinitivul lung substantivat apare într-o serie de construcții intensive, calchiate în greacă din ebraică și preluate de traducătorii români ai textelor biblice. Sensul lor formează o unitate semantică cu cel al verbului coradical. Vezi mai sus, p. 23, II.6.10.7. Pe lîngă exemplele date acolo, mai adăugăm următoarele: „*Si va fi de vei uita cu uitarea pre Domnul*”, în BB (Dt., 8, 19; în ms. 45: „...să vei uita cu uitare...”); în ms. 4389: „*Iar de vei uita cu uitare*”). Sensul este simplu: ‘vei uita’. Modelul este în grecește: „Καὶ ἔσται ἐὰν λήθῃ ἐπιλήθῃ κυρίον” [vb. λήθω, viit. λήσω ‘rendre oublier’, ‘faire oublier’, ‘laisser ignorer’, ‘oublier’; adj. ἐπιλήθως, -ος, -ον și ἐπιλήθης, -ης, -ες ‘qui fait oublier’]; „*Cu tindere să tinzi măna lui*”, în ms. 4 389 (Dt., 15, 8), după slavon.: „*прострѣніемъ прострѣнъ рѣкъ твою* ειπε” [vbg. prostreti, prostirę ‘tîne’, ειτείνειν ‘tendre’, ‘étendre’; rus. prostereti, prostry ‘ausbreiten’, ‘ausdehnen’; vezi M. Vasmer, REW, II, p. 444].

6.14.0. Participiul. De la verbul *a cere*, participiul este *cerșut*, în BB: „*Cîte ai cerșut de la Domnul*” (Dt., 18, 16; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Ai cerut*”). Forma *cerșut*, alături de perf. s. ⁺*cerșui*, a rezultat prin analogie cu participiul de la vb. *a cere*, prin contaminarea care a avut loc între formele verbelor *a cere* și *a cerși*. Din *cere* + *ceșit (< part. lat. *quaesitum*), a rezultat part. *cerșut* și apoi vb. *a cerși*. Ultimul, pe lîngă participiul în *-it*, *cerșit*, a avut, în româna veche, și o formă în *-ut*, *cerșut* (și perf. s. *cerșui*), sub influența participiului *cerut* (vezi CDDE, 317).

6.15.0. Gerunziul. Forma de gerunziu este prezentă în multe construcții verbale intensive. O primă categorie este alcăuită din gerunziu + conjunctivul, viitorul, perfectul compus, perfectul simplu etc. ale aceluiași verb. A doua categorie de exemple este ilustrată de construcții alcăuite din forma de gerunziu + un substantiv derivat de același radical verbal, prezent în forma de gerunziu.

6.15.1. Cîteva exemple din prima categorie: „Deșchizînd să deșchizi mînile tale lui și împrumutînd să împrumuți pre el“, în BB (Dt., 15, 8; în ms. 45: „Deșchidzându să deșchidzi măinile... să împrumutedzi“), după gr.: „Ανοίγω ἀνοίξεις τὰ χεῖράς σου αὐτῷ καὶ δανείζων δανείσεις αὐτῷ“ [vb. Ανοίγω, viit. οἴξω 'ouvrir'; vb. δανείζω, viit. δανείσω 'emprunter à intérêt']; „Păzindu să păzești“, în BB (Dt., 6, 17; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „Să păzești“), după gr.: „Φύλασσον φύλαξῃ“ [vb. φυλάσσω 'garder', 'surveiller', 'observer']; „Puiindu să puiu preste tine boiarin“, în BB (Dt., 17, 15; în ms. 45: „...să pui...“; în ms. 4 389: „Să pui boari“), după gr.: „Καθιστῶν καταστήσεις...δρχοντα“ [vb. καθιστημι, viit. καταστήσω 'mettre dans un lieu', 'placer', 'établir'); „Rădicînd să rădici“, în BB (Dt., 22, 4), după gr.: „Ανιστῶν ἀναστήσεις“ [vb. ἀνίστημι 'faire lever', 'relever']; „Spuindu să spui pentru el“, în BB și în ms. 45 (Dt., 13, 9; în ms. 4 389: „Ce îndată-l spune“), după gr.: „Αναγγέλλων ἀνοργελεῖς περὶ αὐτοῦ“ [vb. ἀναγγέλλω 'annoncer', 'notifier', 'faire connaître']; „Dînd să-i dai lui și împrumutîndu să împrumutezi pre el“, în BB (Dt., 15, 10; la fel în ms. 45, dar cu forma: „Împrumutedzi“; în ms. 4 389: „Cu dare să-i dai și cu împrumutare să-l împrumutezi“ (vezi mai sus, p. 24, II.6.13.2.), după gr.: „Διδοῦς δῶσεις αὐτῷ καὶ δανείζων δανείσεις αὐτῷ“ [vb. δίδωμι 'donner'; vb. δανείζω 'emprunter à intérêt']; „Ucigînd să ucizi... cu ucidere de sabie“, în BB (Dt., 13, 15; la fel în ms. 45), după gr.: „Αναιρῶν ἀνελεῖς...ἐν φόνῳ μαχαίρας“ [vb. ἀνιρέω 'tuer'; ἀνελεῖς, -ῆς, -ές 'impitoyable', 'sans pitié' < ἀ- + ἐλεος 'pitié', 'compassion'; (ό) φόνος, -ον 'meurtre', 'assassinat', 'morte violente', 'carnage' < vb. πεφνεῖν 'tuer']; „Căci cerșînd va căre“, în BB (Dt., 23, 22; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „Căutînd o va căuta“), după gr.: „Οτι ἐκζητῶν ἐκζητήσει“ [vb. ἐκζητέω, -ῶ, viit. -ήσω 'chercher parmi d'autre objets'; 'rechercher']. Vezi mai sus, p. 18, II.6.3.2.; p. 20, II.6.7.3.; p. 22, II.6.8.10; p. 23, II.6.10.7.

6.15.2. Exemple din a doua grupă (gerunziu + subst. coradical): „Să nu să afle întru tine... vrăjînd vrajă“, în BB (Dt., 18, 10; în ms. 45: „...vrăjindu vraje“; în ms. 4 389: „Vrăjînd vrăj și fârmecănd farmece și dăscăntănd dăscăntece... și cîntînd cîntare“ (vers. 11) după gr.: „Μαντεύομενος μαντείαν“ [vb. μαντεύομαι 'rendre des oracles', 'prédir'].

7. ADVERBUL

7.1.0. Adverbul *aiave* 'vizibil', 'clar', 'pe față' (< vsl. *javě*) apare în BB: „Vei scrie... aiave foarte“ (Dt., 27, 8; în ms. 4 389: „Deplin și aiave“; în ms. 45: „Arătat foarte“).

7.2.0. Adverbul *cîndai* 'cumva', 'posibil', 'poate' este atestat în BB: „Ca nu cîndai mîncînd și săturîndu-te... te vei înălța cu inima ta“ (Dt., 8, 12; în ms. 45: „Iară să nu cîndai măncănd“; în ms. 4 389: „Să nu cumva“). Această variantă mai apare și în Dt., 9, 28, în BB: „Ca să nu zică cîndai ceia ce lăcuesc pămîntul“; în ms. 45: „Căndai“; în ms. 4 389: „Cumva“. În ms. 45, există și varianta „Căndalea“: „Să nu greșești căndalea pentru aceasta“ (Dt., 7, 25).

7.3.0. Adverbul *cumvaș* (< *cumva* + *și*) este întîlnit în ms. 4 389: „Să fie cumvaș întru voi rădăcină carea să să crească fuiare și amărăciune“ (Dt., 29, 18). H. Tiktin, DRG², s.v., îl semnalează în *Îndreptarea legii* (1652), care a fost tradusă parțial de episcopul Daniil Panoneanul, traducătorul și al ms. 4389.

7.4.0. Adverbul exclamativ „*Cum oare!*“ este prezent în BB: „Cum oare s-ar face seară!“, cu sensul 'O, de s-ar face seară!' (Dt., 28, 67; în ms. 45 la fel, dar în loc de „*S-ar*“, apare „*S-ară*“; în ms. 4 389: „*Oare cum se face seardă!*“). În BB și în ms. 45 avem a face cu o transpunere servilă în română a gr. „Πῶς ᾧ“, care se construiește cu optativul și are sensul 'ô si', 'plut au ciel quel'. Cf. BJ: „Qui me donnerait d'être au soir“; Vulgata: „Quis mihi det vesperum“; germ., G. von Rad, Dt.: „Wäre es doch Abend!“; B 1975: „O, de-ar veni seara!“.

7.5.0. Adverbul *curînd* 'repede', 'îndată', 'degrabă' este prezent în BB (Dt., 9, 12; în ms. 45: „Curându“, *ibid.*; în ms. 4 389: „Curând“, *ibid.*). Precedat de prep. *de*, are sensul 'recent', 'de puțin timp', 'nou', în BB: „De va lua neștine muiare de curînd“ (Dt., 24, 5; în ms. 45: „De curându“; în ms. 4 389, în locul sintagmei „*Muiare de curînd*“, apare substantiv „Nevastă“, cu sensul, vechi și regional, de 'mireasă', 'soție nouă'. Nicolae Milescu a recurs la sintagma „*Muiare de curînd*“ pentru a reda fidel versiunea grecească, în care găsim: „Γυνᾶκα προσφάτος“ [(ή) γυνή, -ακός 'femme'; adj. πρόσφατος, -ος, -ον 'nouveau', 'récent'].

7.6.0. Adverbul *de* 'decât' se întîlnește în ms. 4 389: „Limbă iaste multă și mai tare de noi“ (Dt., 1, 28; în BB: „Decât“; în ms. 45: „Decăt“).

7.7.0. 1. Adverbul interrogativ *dară* (= *doară*) 'oare' [vezi ST.L.NM., p. 14–15, II.7.9.0.] este prezent la începutul propozițiilor interrogative, în exemple din ms. 4 389: „Dară unde să intrăm?“ (Dt., 1, 28); „Dară ce trup iaste?“ (Dt., 5, 26); „Dară cum vom putea cunoaște?“ (Dt., 18, 21); „Dară încă după moartea mea?“ (Dt., 31, 27); „Dară aceasta plătit Domnului?“ (Dt., 32, 6). Cu această funcție, *dară* nu a fost înregistrat niciodată în carteia a V-a din *Pentateuh*, în versiunile din BB și din ms. 45. Valoarea 'oare' a rezultat prin confuzia dintre adv. *dară* (< lat. *de vero*) și adv. *doară*, din „Au doară!“ (< lat. *de + *volat* [=velis], după H. Tiktin, DRG², s.v.; sau din *de + hora*, după CDDE, 1270).

2. Adverbul *dară*, cu sensul 'aşadar', 'prin urmare', situat în interiorul propoziţiei [vezi ST.L.NM., p. 14–15, II.7.9.0., 2)], este atestat în BB: „*Întoarceți-vă, dară, spre miazănoapte!*” (Dt., 2, 2/3; în ms. 45, la fel, cu diferenţă că aici apare africata *dz* în „*Miádzănoápte*”; „*Acum, dară, sculați-vă și vă rădicați*”, în BB (Dt., 2, 13; la fel în ms. 45). Prezenţa lui *dară*, cu valoarea menţionată, în BB şi în ms. 45, precum şi absenţa acestui adverb în ms. 4389, fac plauzibilă ipoteza originii greceşti. Într-adevăr, *dară* 'aşadar', 'prin urmare' apare în contexte în care are ca echivalent adv. gr. οὐκ 'donc', 'par conséquent'.

7.8.0. Adverbul *de-acii* 'apoii' este atestat numai în ms. 4 389: „*Și de-acii nu mai adaoșe*” (Dt., 5, 22); „*De-acii, deaca vei asculta*” (Dt., 7, 12; se mai găseşte şi în Dt., 9, 11; 13, 16; 15, 16; 17, 7; 18, 10; 19, 20; 24, 4). Varianta cu -a, „*De-acia*”, în Dt., 13, 12. Vezi ST.L.FAC., p. 81, II.7.1.0.–7.1.4.

7.9.0. Adverbul (*cu*) *deadins* (*deadinsul*) 'amănuşti', 'cu de-amănuntul', 'termeinic' este prezent în ms. 4 389: „*Să iscodeşti foarte cu deadins*” (Dt., 13, 14); în BB şi în ms. 45: „*Vei cerceta foarte*”); „*Să-i iscodească judecătoriul cu deadinsul*” (Dt., 19, 18; în BB: „*Pre amăruntul*”; în ms. 45: „*Pre amănuntul*”). Pentru *adins*, vezi ST.L.FAC., p. 74, II.4.1.4.; ST.L.EX., p. 19, II.4.1.4.

7.10.0. Locuţiunea adverbială *de cătră faţă* 'împotriva', 'opus la' a fost găsită în BB şi în ms. 45: „*Pre vîrful lui Fazga, care iaste de cătră faţă Ierihō*” (Dt., 34, 1; în ms. 45: „...vîrvul...”; în ms. 4 389: „*Împotriva Ierihonului*”). Este un calc după greacă: Ἐπὶ προσώπῳ Ἱερίχῳ [(τὸ) πρόσωπον, -ou 'visage', 'face'].

7.11.0. Adverbul *decinde(a)* (*de*) 'de cealaltă parte', 'dincolo de' este atestat în BB: „*Carii era decinde de Iordan*” (Dt., 3, 8; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*De ceasta parte de Iordan*”; în BJ: „*D'autelà du Jourdain*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Jenseits des Jordan*”; Vulgata: „*Qui erat trans Iordanem*”); „*Decinde de Iordan*”, în BB (Dt., 3, 20; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*De cêia parte de*”). Adverbul *decinde* (*de*) mai apare în BB şi în ms. 45, în Dt., 3, 25; 4, 41, 46, 47, 49; uneori, echivalentul în ms. 4 389 este „*De ceastă parte de*” (Dt., 4, 46, 47; 31, 4).

Varianta cu -i- şi cu -a, „*Dicindea de*”, a fost consemnată în BB: „*Cuvintele carele au grăit Moisi... dicindea de Iordan*” (Dt., 1, 1; în ms. 45: „*Decinde de*”; în ms. 4 389: „*De cêia parte de*”); „*Decindea de*”, în BB şi în ms. 4 389 (Dt., 1, 4; 4, 49), apoi, numai în BB (Dt., 11, 30; 30, 13, 13; 31, 4; în ms. 45: „*De cêia parte de*”).

Sensurile contrare din textele studiate, şi anume atât 'de ceastă parte' cît şi 'de cealaltă parte', ale adv. *decinde(a)* (*de*), sănăt greu de explicat. Pe de o parte, etimonul latinesc, anume adv. *inde* în *de-ecc-inde, însănsă atât 'din acest loc', 'de aici', cît şi 'de acolo'. Pe de altă parte, poziţia realităţilor geografice, poziţie determinată de locul acŃunii, precum şi de situaŃea celui

care a scris textul, este, în cartea *Deuteronomul*, foarte dificil de precizat. De multe ori, analiştii nu au putut spune dacă evenimentele se desfăşurau dincolo sau dincolo de Iordan, de Marea Moartă sau de Araba (vezi G. von Rad, Dt., p. 26–27). Vezi ST.L.FAC., p. 82, II.7.8.0.; ST.L.NM., p. 15, II.7.12.0.

7.12.0. Adverbul *degrab* 'repede', 'iute' a fost notat în ms. 4 389: „*Pănd te va pierde degrab*” (Dt., 28, 20).

7.13.0. Locuţiunea adverbială *de iznoavă* 'din nou', 'încă o dată', 'iarăsi' (< de + vsl. *izū nova*) este prezentă în BB şi în ms. 45: „*Să nu culegi de iznoavă*” (Dt., 24, 21; în ms. 4 389: „*Să nu aduni rămăşişa*”).

7.14.0. Locuţiunea adverbială *de prenpregiur* 'din jur' se întâlneşte în ms. 45: „*Celor de prenpregiur*” (Dt., 12, 10; în BB: „*Dupe împrejur*”; în ms. 4 389: „*Împrejurul*”).

7.15.0. Adverbul *depreună* 'la un loc', 'împreună' este prezent în ms. 4 389: „*Când vor lăci frații depreună*” (Dt., 25, 5; în BB şi în ms. 45: „*Într-un loc*”); tot în ms. 4 389: „*Depreună cu muierile lor şi cu copiii lor*” (Dt., 3, 6).

7.16.0. Locuţiunea adverbială *de pripă* 'repede', 'în grabă' se întâlneşte în BB: „*Te pogoară de pripă de aici*” (Dt., 9, 12; în ms. 45: „*De sîrgu*”, în ms. 4 389: „*Curând*”).

7.17.0. Locuţiunea adverbială *de rost* este prezentă în ms. 4 389: „*Să o învefe [= cîntarea] de rost*” (Dt., 31, 19; în BB şi în ms. 45: „*O puneti pre ea [= cîntarea] întru rostul lor*”).

7.18.0. Locuţiunea adverbială *de sărgu* 'repede', 'în grabă', 'imediat', 'pe loc' este atestată în ms. 45: „*Nu vei putea să-i topeşti pre ei de sărgu*” (Dt., 7, 22; în BB: „*Degrabă*”; în ms. 4 389: „*Curând*”). Locuţiunea adv. *de sărgu* mai este atestată în ms. 45 în: Dt., 9, 3 (şi în BB, *ibid.*); 11, 17; 28, 24.

7.19.0. Adverbul *doară* 'numai' apare în ms. 4 389: „*Nu doară căci sănăt voi mai mult decât alte limbi v-au ales Domnul*” (Dt., 7, 7; în BB şi în ms. 45: „*Nu căci*”).

7.20.0. Locuţiunea adverbială *faţă cătră faţă* 'făŃiş', 'direct', se întâlneşte în BB şi în ms. 45: „*Au conoscut Domnul lui faţă cătră faţă*” (Dt., 34, 10; în ms. 4 389: „*Faţă făŃiş*”; în ms. 45: „*Cunoşcut*”). Locuţiunea românească este calchiată după gr.: „Πρόσωπον κατ' πρόσωπον”.

7.21.0. Locuţiunea adverbială *fără numai* (*căce*) 'numai că'; 'seulement'; 'nur' se află în BB: „*Fără numai căce voi trăce cu picioarele mîle*” (Dt., 2, 28; în ms. 45: „*Aſar căci*”; în ms. 4 389: „*Fără numai că*”). Cf. gr. „Πλὴν ὅτι...” [adv. πλὴν 'excepte', 'hormis'; conj. ὅτι 'que, 'pourqui'].

7.22.0. Adverbul *încă* este întrebuiŃat adesea pleonastic, alături de *mai*. Fenomenul a rezultat prin preluarea sensului adv. gr. ἔτι 'encore', 'de plus', 'devantage', 'une autre foi', 'plus tard', astfel că în

românește apar propoziții în care **εἰτι** este tradus de două ori: o dată prin *mai* și a doua oară prin *încă*, în BB: „*Să nu mai adaugi încă a grăi cuvîntul acesta*“ (Dt., 3, 26), după gr.: „Μὴ προθῆσις **εἰτι** λαλῆσαι τὸν λόγον τοῦτον“. Merită să menționăm amănuntul că în ms. 45, tradus de Nicolae Milescu, lipsește *încă*. În acest caz, folosirea pleonastică poate fi atribuită fraților Grecianu, care urmăreau și confruntau cu atenție textul lui Milescu cu cel din *Septuaginta*, intervenind, adesea, în sensul fidelității față de originalul grecesc. Dar exemple de folosire pleonastică a lui *încă* și *mai* se găsesc și în ms. 45, ca de pildă: „*Nărodul... nu va mai păgăni încă*“ (Dt., 17, 13; în BB, lipsește, însă, *încă*; în ms. 4 389: „*Nu vor mai face păgănie*“; în ms. 45 și în BB: „*Nu veți mai adaoage a o mai vedea încă pre ea*“ (Dt., 28, 68); „*Nu s-au mai scutat încă proroc*“, în BB și în ms. 45 (Dt., 34, 10). În toate cazurile, textul grecesc are **εἰτι**. Vezi ST.LFAC.; p. 82, II.7.12.0.; ST.L.EX., p. 26, II.7.31.0.; ST.L.NM., p. 15, II.7.16.0.

7.23.0. Locuțiunea adverbială *în ce chip* 'cum' este caracteristică pentru textul ms. 45, de unde a fost preluată și în BB, în timp ce în ms. 4 389 apare adv. *cum*. Exemple pot fi văzute în Dt., 3, 6; 6, 16, 25; 18, 2; 34, 3 și în multe alte locuri (vezi Indicele de cuvinte, s.v.).

7.24.0. Locuțiunea adverbială *în direapta* 'â droite'; 'nach rechts' este prezentă în BB: „*Nu voi abate în direapta au a stînga*“ (Dt., 2, 27; în ms. 45: „*În dreapta*“, în ms. 4 389: „*Spre direapta*“; la fel și în Dt., 5, 32).

7.25.0. Adverbul *întru* 'în interiorul', 'în mijlocul', 'înăuntru' (< lat. *intro* 'id') apare în BB: „*Faptele... cîte au făcut întru voi astăzi*“ (Dt., 11, 7; la fel în ms. 45). Cf. gr.: „Ἐν ὅμιν“ [ἐν 1. (prep cu dat.) 'en', 'dans', 2. (adv.) 'dedans', 'lă dedans'].

7.26.0. Adverbul *jos* este repetat în propoziția: „*Tu te vei pogori jos, jos*“, în BB și în ms. 4 389 (Dt., 28, 43; în ms. 45: „*Gios, gios*“). Este preluat modelul grecesc: „Κάτω, κάτω“; în grecește, modelul a fost preluat din ebraică, limbă în care repetiția era folosită pentru marcarea gradăției sau intensității lingvistice. Cf. în BJ: „*De plus en plus bas*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Du aber wirst immer tiefer sinken*“. Vezi mai jos, II.7.29.0., sus.

7.27.0. Adverbul *pre-ncet* 'cîte puțin' se întâlnește în ms. 4 389: „*Va piărde Domnul... limbile... pre-ncet*“ (Dt., 7, 22; în BB și în ms. 45: „*Cîte puțin, puțin*“, după gr.: „*Kat' mikrōn, mikrōn*“).

7.28.0. Adverbul *sârăcête* 'cu restricție', 'cu parcimonie', 'cu sărăcie' este adăugat pe marginea textului, de aceeași mînă, în ms. 4 389, Dt., 8, 9, pentru „*Cu sărăcie*“, din text: „*Vei mânca păinea ta cu sărăcie*“. Cf. BJ: „*Pays où le pain ne te sera pas mesuré*“.

7.29.0. Adverbul *sus* este repetat în BB: „*Se va sui sus, sus*“ (Dt., 28, 43; la fel în ms. 45 și ms. 4 389), după gr.: „*Avω, ἄνω*“. Vezi mai sus, II.7.26.0., *jos*.

7.30.0. Adverbul *undeori* 'oriunde' apare în ms. 45: „*Întru tot locul undeori vei vedea*“ (Dt., 12, 13; în BB: „*Oriunde*“).

7.31.0. Adverbul *vreodinioară* 'vreodata' se întâlnește în ms. 4 389: „*Să nu greșești vreodinioară*“ (Dt., 7, 25).

8. P R E P O Z I T I A

8.1.0. Prepoziția *a* (< lat. *ad*) este prezentă în construcții cu valoare de genitiv-dativ, în exemple ca: „*Vei stăpini tu a limbi multe, iară fie nu-ți vor stăpini*“, în BB și în ms. 45 (Dt., 15, 6). Construcția „*Vei stăpăni... a limbi multe*“ reapare în ms. 45, Dt., 28, 12. Ea este calchiată din gr.: „Ἀρξεῖς σὺ ἐνῶν πολλᾶν, σοῦ ἔὰν οὐκ ἀρξουσιν“ [vb. ἀρχω, viit. ἀρξω 'être le chef', 'commander à', construit cu genitivul]; „*Dinti a jiganii*“, în ms. 45 (Dt., 32, 24; în BB: „*Dinti de jiganie*“), care este traducerea sintagmei gr.: „Οδόντας θηρίων“ [(ό) ὀδόντς, -όντος 'dent'; (τό) θηρίον, -ον 'bête sauvage'] ; „*A jiganii*“ corespunde gen. pl. grecesc θηρίων; „*Simbrie a năimit*“, în ms. 45 (Dt., 15, 18; în BB: „*Simbrie de năimit*“), după gr. „Μισθὸν μισθωτοῦ“ [(ό) μισθός, -ού 'salaire'; (ό) μισθωτής, -ού 'homme à gages'] ; „*A năimit*“ corespunde genitivului singular gr. μισθοῦ; „*Suptu vărtutea a brațuri ce cură pururea*“, în ms. 45 (Dt., 33, 27; în BB: „*Virtutea brațurilor*“; în ms. 4 389: „*Tăria brațului*“), după gr.: „Υπὸ ἵσχυν βραχιόνων“ [(τί) ἵσχυς, -όνς 'force', 'puissance', 'pouvoir'; (ό) βραχίων, -ονός 'bras']; „*A brațuri*“ redă în românește genitivul plural grecesc βραχιόνων; „*Dennapoia a alți dumnedzăi*“, în ms. 45 (Dt., 6, 14; în BB: „*Altor*“, după gr.: „Οπίσω θεῶν επέρων“ [adv. θεών 'en arrière'; (ό) θεός, -ού 'dieu'; επέρος, -α, -ον 'l'autre, 'un autre'] ; „*A alți dumnedzăi*“ redă construcția grecească în genitiv plural θεῶν ἐπέρων; „*Asemănare a parte bărbătească*“, în ms. 45 și în BB (Dt., 4, 16), după gr.: „Ομοίωμα ἀρσενικοῦ“ [(τό) ὁμοίωμα, -οτος 'image', 'ressemblance'; (τό) ἀρσενικόν, -ού 'mâle vigueur'] ; „*A parte bărbătească*“ redă gen. sg. gr. ἀρσενικόν; „*Si sămănarea a tot dobitocul... asamănarea a toată pasărea zburătoare*“, în BB (Dt., 4, 17; la fel în ms. 45), după gr.: „Ομίωμα παντὸς κτήνους . . . παντὸς ὄρνεου πτερωτοῦ“ [(τό) κτήνος, -εος, -ονς 'bête de somme', 'bétail, en général'; (τό) ὄρνεον, -ον 'oiseau'; adj. πτερωτός, -ή, -όν 'ailé', 'garni de plumes'] ; „*A tot dobitocul*“ redă genitivul singular παντὸς κτήνους, iar „*A toată pasărea zburătoare*“ traduce forme de genitiv menționate mai sus; „*Den vârvul a dealuri*“, în ms. 45 (Dt., 33, 15; în BB: „*Den vîrfu de dealuri*“), după gr.: „Απὸ κορυφῆς ὄρεων“ [(τί) κορυφή, -ῆς 'tête', 'sommet'; (τό) ὄρος, -εος, -ονς 'montagne', 'mont'] ; „*A latura sâcriului*“, în ms. 45 (Dt., 31, 26; în BB: „*De laturea chivotului*“; în ms. 4 389: „*A laturea scrierii*“), după gr.: „Ἐκ πλαγίων τῆς κιβωτοῦ“ [gr. Ἐκ πλαγίων sau ἐκ τῶν πλαγίων 'de côté', 'obliquement'; (τί) κιβωτός, -ού 1. 'coffre', 2. 'l'arche d'alliance'] .

8.1.1. Cu valoare de 'la', prepoziția *a* este prezentă în exemple ca: „*Nu voiu abate... a stînga*”, în BB (Dt., 2, 27); „*Calea a pustiului lui Moav*”, în ms. 45 (Dt., 2, 8); „*Am dat... a jumătate de seminție*”, în ms. 4389 (Dt., 29, 8).

8.1.2. De asemenea, prepoziția *a* se găsește înaintea infinitivului în foarte multe exemple. Menționăm unul singur: „*Ajunge-vă de-a încunjura acest munte*”, în ms. 4 389 (Dt., 2, 3; în BB, la fel; în ms. 45: „*A încunjura*”. Vezi ST.L.FAC., p. 71, II.1.4.4. și II.1.4.6.; ST.L.LV., p. 14, II.8.1.0.; ST.L.NM., p. 15, II.8.1.0.

8.2.0. Locuțiunea prepozițională *de către* 'de', 'dinspre', 'de la', 'din partea' este prezentă în exemplul: „*Nici să vă spăimîntați de către dinșii*”, în BB (Dt., 1, 29; în ms. 45: „*De către însii*”; în ms. 4 389: „*Nice vă fie frică de dănișii*”). În ms. 45 și în BB, poate fi vorba și de o influență a textului grecesc: „*Mή δὲ φοβηθῆτε ἀναύτῶν*”, în care prepoziția *άντο*, cu genitivul, are sensurile: 'de' / 'du côté de', 'de la part de'.

8.3.0. Prepoziția *despre* 'către' apare în ms. 4 389: „*Despre apus*” (Dt., 1, 1; în BB și în ms. 45: „*Către apus*”.

8.4.0. Prepoziția *dreptu* 'pentru' este consemnată în ms. 45: „*Nu să va vinde dreptu argintu*” (Dt., 21, 14; în BB: „*Pre argint*”; în ms. 4 389: „*Pre bani*”).

8.5.0. Prepoziția *dupre* (<*dă + pre*) 'de pe' este atestată în ms. 45: „*Dupre tatăl său*” (Dt., 27, 22). Varianta fără *-r*, *dupe*, este semnalată în exemple ca: „*Va odihni pre voi de către toți vrăjmașii voștri celor dupe împrejur*”, în BB (Dt., 12, 10; în ms. 45: „*Celor de prenpregiur*”; în ms. 4 389: „*Carei sănt împrejurul vostru*”); „*Cei dupe pregiur*”, în BB (Dt., 25, 19; în ms. 45: „*De prenpregiur*”; în ms. 4 389: „*Carei sănt împrejurul tău*”). Vezi ST.L.FAC., p. 82–83, II.8.7.0.; ST.L.LV., p. 14, II.8.4.0.; ST.L.NM., p. 15, II.8.4.0.

8.6.0. Prepoziția *pre* (< lat. *per*) începe să piardă pe *-r*, devenind *pe*, ca astăzi. Inovația este semnalată în BB (Dt., 1, 7; 5, 28; 13, 7); Vezi ST.L.FAC., p. 82, II.8.4.0.; ST.L.EX., p. 27, II.8.3.0.; ST.L.LV., p. 14, II.8.5.0.; ST.L.NM., p. 16, II.8.6.0.

8.7.0. Prepoziția *prespre* 'în afară de', 'pe deasupra', 'pe lîngă' este atestată în ms. 4 389: „*Acâstea sănt cuvintele făgăduinței... prespre făgăduința carea o au pus lor în Horiv*” (Dt., 29, 1; în BB și în ms. 45: „*Fără de făgăduință*”; în B 1975: „*Afără de legămîntul*”; în BJ: „*Outre l'alliance*”; în germ., G. von Rad, Dt., 28, 69: „*Abgesehen von dem Bund*”; în Vulgata: „*Praeter illud foedus*”). Vezi ST.L.FAC., p. 82, II.8.6.0.; ST.L.EX., p. 27, II.8.5.0.; ST.L.LV., p. 14, II.8.7.0.; ST.L.NM., p. 16, II.8.7.0.

8.8.0. Prepoziția *prejur* (*pregiur*, în ms. 45) + acuzativul cunoaște câteva atestări în BB și în ms. 45, de pildă în: „*Au stătut prejur ușile cortului mărturiei*”, în BB (Dt., 31, 14; în ms. 45: „*Pregiur ușile*”; în

ms. 4 389: „*Înaintea ușii*”). Vezi ST.L.FAC., p. 83, II.8.8.0.; ST.L.EX., p. 27, II.8.6.0.

8.9.0. Prepoziția *spre* 'peste', 'deasupra', apare în ms. 4 389: „*Pune-vor tămădie... prin os spre altarii tău*” (Dt., 33, 10; în BB și în ms. 45: „*Vor pune deasupra*”.

9. CONJUNCȚIA

9.1.0. Conjuncția cauzală *căce* (și: *căci*) 'pentru că', 'din cauză că', 'fiindcă' se întâlnește în contextele următoare: „*Căce judecata lui Dumnezeu iaste*”, în BB (Dt., 1, 17); „*Nu căci sănăteți mai mulți*”, în BB (Dt., 7, 7; la fel în ms. 45, dar aici: „*Sănăteți*”; în ms. 4 389: „*Nu doară căci sănăteți... ce căci v-au iubit Domnul*”, vers. 8); „*Căce-i vei ierta*”, în ms. 4 389 (Dt., 15, 18); „*Si căci au nămit asupra ta pre Valaam*”, în toate cele trei texte (Dt., 23, 4); „*Căce au lăsat făgăduința Domnului*”, în BB și în ms. 45 (Dt., 29, 25); „*Căci cu peire veți peri*” în BB (Dt., 30, 18; în ms. 45: „*Căce cu perire veți peri*”). În ms. 4 389, în locul conj. *căce*, apare, o dată, „*Crez*”: „*Crez voi știți cum am petrecut în fața Eghipetului*” (Dt., 29, 16; în BB și în ms. 45: „*Căce voi știți*”).

9.2.0. Locuțiunea conjuncțională *căci că* 'din cauză că', 'pentru că' este prezentă în: „*Căce că o au smerit*”, în ms. 4 389 (Dt., 22, 29); „*Căci că n-au rămas lui nimic*”, în ms. 4 389 (Dt., 28, 55); „*Căce că porunca aceasta... nu iaste prea grea*”, în BB (Dt., 30, 11).

9.3.0. Conjuncția *de* 'dacă' este acum, spre sfîrșitul secolului al XVII-lea, în concurență cu *să* (vezi mai jos, p. 30, II.9.12.0.), cu *deaca* și cu *dacă* (vezi paragraful următor). Până la urmă, conjuncția *să* 'dacă' a fost înălțatată din norma limbii române literare. Motivul a fost omofonia, supărătoare, cu pronumele reflexiv *să*, modificat ulterior în *se*, și cu morfemul de conjunctiv *să*. La exemplele prezentate în ST.L.EX., p. 27, II.9.8.0., alăturăm încă unul: „*Iard să nu să apropie fratele tău*”, în ms. 45 (Dt., 22, 2). Textul conține un *să* conjuncție și un *să* pronume reflexiv. În BB, această situație este înălțatată prin înlocuirea conjuncției *să* prin conjuncția *de*: „*Iar de nu se va apropia*” (*ibid.*); în ms. 4 389: „*Iar de nu va fi*”.

9.4.0. Conjuncția *deaca* (> munt., actual, *daca*) avea în vechea română literară sens temporal, însemnând 'îndată ce', 'imediat ce', 'după ce'. În secolul al XVI-lea, aria ei de răspîndire teritorială cuprindea mai ales Muntenia, Oltenia și Banatul. Asemănătoare cu această conjuncție sunt mgl. *di ca*, cu sens temporal, și istoric. *de ka* 'id.'. Originea este *de* + conj. *ca*, care în română veche avea valoare temporală: 'cum', 'cînd', 'de cum', 'de îndată ce' (vezi G. Ivănescu, *ILR*, p. 419; 557). Din cele trei texte studiate de noi, conj. *deaca* a fost înregistrată mai ales în ms. 4 389, în care se reflectă

norma literară sudică, măntenească. În continuare, sînt prezentate exemple din a cincea carte a Pentateuhului, în care *deaca* are fie sens temporal, fie valoare condițională.

a) Valoarea temporală a lui *deaca* 'cînd', 'după ce', 'de îndată ce' este ilustrată de exemple ca: „*Deaca ieșiră den țara Eghipetului*”, în ms. 4 389 (Dt., 4, 45, 46; în BB și în ms. 45: „*Ieșind ei den pămîntul Eghipetului*”; în Vulgata: „*Quando egressi sunt de Aegypto*”; în BJ: „*À leur sortie d'Égypte*”; în germ., G. Braulik, Dt.: „*Als sie aus Ägypten zogen*”); „*Și deaca te va duce Domnul... în țara cu care se-a jurat părinților tăi*”, în ms. 4 389 (Dt., 6, 10; în BB și în ms. 45: „*Și va fi cînd*” (în ms. 45: „*Cându*”) *te va băga înlontru*” (în ms. 45: „*Înlontru*”) (Dt., 6, 10; construcții identice apar și în Dt., 7, 1); „*De-acii, deaca vei asculta toate direptările acăstea și le vei face*”, în ms. 4 389 (Dt., 7, 12; în BB și în ms. 45: „*Va fi cîndu vei auzi direptările acăstea*”); „*De acii, deaca trecuștăcă 40 de zile*”, în ms. 4 389 (Dt., 9, 11; în BB și în ms. 45: „*Și fu pren 40 de zile*”; „*Și fu*” este transpunerea în românește a gr. „*Kατ ἐγένετο*”, vezi mai sus, p. 19–20, II.6.6.4.); „*Deaca-l vei ierta, să nu-l slobózi fără de nimic*”, în ms. 4 389 (Dt., 15, 13; în BB: „*Cîndu-l vei trimite... slobod*”; în ms. 45: „*Cându il*”); „*Deaca veț trêce Iordanul*”, în toate cele trei texte (Dt., 27, 3, 4; 28, 1).

b) Valoarea condițională a lui *deaca* 'în cazul că', 'presupunînd că', 'cu condiția că' s-a dezvoltat ulterior din cea temporală, 'după ce'. Uneori, apar și alte valori, de pildă cea cauzală. Adesea, separarea valorii temporale de cea condițională este greu de făcut, cum rezultă din exemplul: „*Și-l veț află, deaca-l veț cerca*”, în ms. 4 389 (Dt., 4, 29; în BB și în ms. 45: „..., cîndu-l veț cerca”; în ms. 45: „*Cându fl...*”, după gr. „*Oταν = ὅτε ἀν*” 'quand', 'lorsque'); „*Deaca vom păzi să facem toate poruncile*”, în ms. 4389 (Dt., 6, 25; în BB: „*De ne vom păzi a face*”; în ms. 45: „*Să ne vom păzi a face*”; folosirea conjuncțiilor condiționale *de*, în BB, și *să*, în ms. 45, constituie un indiciu că și *deaca*, din ms. 4 389, putea să aibă valoare condițională; această valoare pare a fi prezentă și în exemplele care urmează): „*Așa veț peri..., deaca nu veț asculta*”, în ms. 4 389 (Dt., 8, 20); în BB și în ms. 45, apare conjuncția cauzală „*Pentru căcă*” 'din cauză că', 'pentru că': „*Pentru căcă n-ai asculta glasul Domnului*”; „*Deaca veț asculta poruncile Domnului*”, în ms. 4 389 (Dt., 11, 27; în vers. 28: „*Deaca nû veț asculta*”; în vers. 29: „*Deci, deaca te va duce...*”; în BB: „*De veț auzi*”; în ms. 45: „*Să veți audzi*”); „*Deaca vei intra în țara în carea o va da fie Domnul*”, în ms. 4 389 (Dt., 17, 14; în BB și în ms. 45: „*De vei intra*”); „*Deaca va pîrde Domnul... limbile, ... trei cetăți să le usebești*”, în ms. 4 389, (Dt., 19, 1–2; în BB și în ms. 45: „*De va pîarde*”); „*Deaca va muri*”, în ms. 4 389 (Dt., 24, 3; în ms. 45: „*Să va muri*”);

„*Deaca nu vei asculta*”, în ms. 4 389 (Dt., 28, 15; în BB: „*Și va fi de nu vei asculta*”, în ms. 45: „..., vei audzi”, după gr: „*κατ ἔσται...*”; vezi mai sus, p. 21, II.6.8.4.). Pentru conj. *deaca*, vezi ST.L.FAC., p. 83, II.9.8.0.–9.9.0.; ST.L.EX., p. 27, II.9.3.0.; ST.L.LV., p. 14, II.9.1.0.; ST.L.NM., p. 16, II.9.2.0.

9.5.0. Conjuncția coordonatoare concluzivă *deci* (< *de* + *aci*) 'prin urmare', 'în consecință', 'drept care', 'așa fiind' este prezentă în toate cele trei texte studiate. În ms. 4 389, ea este folosită paralel, și separat, de locuțiunica adverbială „*De-acii*”, -*a* 'apoii', cu sens temporal. Acest sens temporal s-a dezvoltat din sensul local 'de aci', și anume, probabil, după secolul al X-lea și numai în dialectul dacoromân (vezi G. Ivănescu, ILR, p. 417). Cîteva exemple cu *deci*: „*Deci trecîndu, voi vedea*”, în ms. 45 (Dt., 3, 25; în BB: „*Trecîndu, dară, voi vedea*”; în ms. 4 389: „*Ce să trec... să văz*”); „*Deci acum ascultă*”, în ms. 4 389 (Dt., 4, 1; în ms. 45 și în BB: „*Și acum*”); „*Deci păziți și faceți*”, în ms. 4 389 (Dt., 5, 32); „*Deci să păzești porâncile*”, în ms. 4 389 (Dt., 7, 11); „*Deci, de veț asculta cu ascultare*”, în ms. 4 389 (Dt., 11, 13, 22; 15, 5).

9.6.0. Locuțiunea conjuncțională temporală *den vrîmea ce* 'după ce' apare în BB: „*Și fu den vrîmea ce căzură*” (Dt., 2, 16; în ms. 45: „*Și fu în vrîme ce căzură*”: în ms. 4 389: „*Iar deaca căzură tof bărbății*”; „*Și fu*”, din BB și din ms. 45, redă în românește gr. „*Κατ ἐγενήθη*”; vezi mai sus, p. 19–20, II.6.6.4.

9.7.0. Locuțiunea conjuncțională concluzivă *drept acăia* 'și astfel', 'așadar', 'prin urmare', 'în consecință', 'drept care' se întâlnește în ms. 4 389, în exemplul: „*Drept acăia să iubești pre Domnul*” (Dt., 11, 1; în BB și în ms. 45: „*Și să iubești...*”; cf. Vulgata: „*Ama itaque*”; slavon: „*И ако иниши*”).

9.8.0. Locuțiunea conjuncțională coordonatoare adversativă, după negație sau prepoziție negativă, *fără*(*ă*) *numai* 'ci', 'dar', '(ba) dimpotrivă' se întâlnește în exemplul: „*Să nu faceți așa Domnului...*, *fără-numai la locul carele va alége Domnul... să s<a> numască numele lui acolă... și veț intră acolă*”, în ms. 45 (Dt., 12, 4–5; în BB: „*Fără numai*”; în ms. 4 389: „*Ce*”; în B 1975: „*Ci*”; în germ: „*Sondern*”; „*Jedoch*”; în BJ: „*C'est seulement... que*”; în Vulgata: „*Sed ad locum... venietis*”). În ms. 45 și în BB, modelul a fost cel grecesc, în care apare: „*Ἄλλ' εἰς τὸν τόπον*” [*ἄλλα* 'mai', mai ales după o negație].

9.9.0. Locuțiunea conjuncțională *în ce chip* 'după cum', 'cum' se întâlnește destul de des în textele studiate: „*Și i-au pierdut pre dinii Domnul... în ce chip au făcut filor Isaf...*, *în ce chip au surpat pre horeul*”, în BB (Dt., 2, 22; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Cum au făcut...*, *în ce chip au pierdut*”; în

Vulgata: „*Sicut fecerat filii Esau*“; în BJ: „*Comme il avait fait*“; în gr. apare conj. ἀσπερ 'comme', 'ainsi', 'de même que'.

9.10.0. Locuțiunea conjuncțională cu valoare consecutivă *pînd unde* 'pînă cînd', 'pînă ce', 'pînă ce în sfîrșit' se întîlnește în BB: „*Si va mîncă nașterile dobitoacelor tale și roadele pămîntului tău..., pînd unde te va pierde*“ (Dt., 28, 51; la fel în ms. 45; vezi și 28, 61; în ms. 4 389: „*Pînd nu se vor potopi toate*“). În BJ: „*Jusqu'à ce qu'elle t'ait fait périr*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Bis es dich zugrunde gerichtet hat*“; G. Braulik, Dt.: „*Bis es dich ausgetilgt hat*“; în Vulgata: „*Donec te disperdat*“ (conj. *donec* 'pînă cînd', 'pînă ce'); în gr.: „*Ἐως ὅτι πολέσῃ σε*“ [Ἐως, conj. 'tant que', 'jusqu'à ce que'; ἐώς ὅτι 'tandis que'; 'jusqu'à ce que; 'pourvu que'; 'en attendant que'].

9.11.0. Locuțiunea conjuncțională cauzală *pentru căce* 'căci', 'din cauză că', 'fiindcă', 'pentru că' este folosită alături de conjuncțiile *căce*, *căci*, *căci că* (vezi mai sus, p. 28, 9.1.0.; 9.2.0.). Exemplele sunt numeroase; menționăm câteva: „*Pentru căce ne-au fost urîndu Domnul pre noi, ne-au scos... den pămîntul Eghipetului... ca să ne piarză pre noi*“, în BB (Dt., 1, 27; în ms. 45: „.... să ne surpe ...“; în ms. 4 389: „*Pentru căci ne-au fost urât Domnul*“); „*Și n-au vrut Sion... să trîcem..., pentru căci au nesilnicit Domnul... duhul lui*“, în BB (Dt., 2, 30; la fel în ms. 45, dar: „*Au năsilnicit*“; în ms. 4 389: „*Că întări... sufletul lui*“). Locuțiunea conjuncțională *pentru căce* (*căci*) mai este atestată în BB și în ms. 45 în Dt., 4, 37; 7, 8; 8, 20; 9, 28; 28; 22, 23, 4; 28, 20, 57, 62; 31, 17; este prezentă, mai rar, și în ms. 4 389: Dt., 4, 37; 31, 17; 32, 30.

9.12.0. Conjuncția condițională *să* 'dacă' (< lat. *sī*) este des folosită în textul ms. 45: „*Să va vedea cineva... pămîntul acestu bun*“ (Dt., 1, 35; în BB: „*De*“); „*Să vei naște fiu*“ (Dt., 4, 25). Conjuncția *să* a mai fost atestată în același text în: Dt., 4, 33, 34; 5, 25; 6, 25; 7, 17; 8, 2, 19; 11, 13, 22, 27; 12, 25, 29; 13, 12, 18; 15, 5; 16, 15; 19, 6, 8; 22, 2, 13, 22; 23, 10; 24, 5, 10, 19; 25, 5; 28, 1, 2, 9, 58; 29, 19; 30, 4, 10, 16; 32, 30. În loc de *să*, apare *se*, în BB: „*Iară se va slăbi lătine cuvînt de judecată*“ (Dt., 17, 8; în ms. 45 și în ms. 4 389: „*De*“). Vezi ST.L.FAC., p. 83, II.9.10.0; ST.L.EX., p. 27, II.9.8.0.; ST.L.NM., p. 17, II.9.5.0.

9.13.0. Conjuncția *și* apare la începutul propoziției principale, cînd aceasta este precedată de o circumstanțială, întocmai ca în modelul grecesc de unde a fost calchiată această construcție: „*Si vom adaoge noi a auzi glasul Domnului... încă, și vom muri*“, în BB (Dt., 5, 25; la fel în ms. 45), după gr.: „....καὶ ἀποθανούμεθα...“. Alte exemple în BB și în ms. 45, Dt.: 2, 16–17; 7, 1, 7; 12, 5; 20, 10; 23, 9; 23, 25 (în ms. 45, vers. 24); 25, 7. Vezi ST.L.LV., p. 15, II.9.7.1.; ST.L.NM., p. 17, II.9.6.0.

10. INTERJEȚIA

10.1.0. Interjecția *amin!* [< gr. ἄμην < ebr. *'āmēn* < vb. *āman* 'stărken', 'bekräftigen'; 'so soll es sein' (Kluge, *EWDS*²², s.v.)] este atestată în ms. 4 389 (Dt., 27, 15, 18–26). În BB și în ms. 45, se întîlnește: „*Fie!*“ (*ibid.*) și „*Să fie!*“ (Dt., 27, 16), care sunt calcuri după gr. „γένοτο!“, la rîndul său o traducere a cuvîntului ebraic menționat. Același procedeu de traducere este prezent și în *Biblia slavonă*: „**ЕГАИ!**“, pe cînd în versiunile latină, germană și franceză apare „*Amen!*“.

10.2.0. Interjecția slavonească „*Góre!*“ 'vai!', din sintagma: „*Zri, góre!*“ 'vezi, vai!' este adăugată pe marginea textului, de aceeași mînă, în ms. 4 389 (Dt., 4, 27). Prin ea, se atrage atenția cititorului asupra celor spuse în text despre pedeapsa divină pentru evrei: risipirea lor între alte popoare ale lumii. Despre interj. *góre!*, vezi ST.L.NM., p. 17, II.10.1.; 10.2.0.

III. FORMAREA CUVINTELOR

1. SUFFIXE

1.1.0. Suffixul *-anie* (< slavon, *-anie*) este prezent în „*Petrecanie*“ 'moarte', 'deces'; 'înmormântare', în ms. 4 389: „*După petrecania mea*“ (Dt., 31, 29; în BB și în ms. 45: „*După cea-de-apoi a morții mîle*“).

1.2.0. Suffixul *-are*, detașat din infinitivul de la conjugarea I, este folosit în cazul unor substantive provenite de la verbe de conjugarea a III-a: *crezare*, *făcare*, *născare*, *pierzare*, *zăcare* (vezi G. Pascu, *Suf. rom.*, p. 93). Derivatul „*Pierzare*“ se întîlnește în contextul: „*Cu pierzare veți peri*“ în BB (Dt., 8, 19; în ms. 45: „*Pieire*“; în ms. 4389: „*Periciune*“). Cuvîntul „*Pierzare*“ are și sensul 'pierdere', 'lucru pierdut': „*Așa voi face după toată pierzarea fratelui tău, cîte se vor pierde de la el*“, în BB (Dt., 22, 3; la fel în ms. 45).

1.3.0. Suffixul *-ătec* (-atic) (< lat. *-aticus*, *-aticum*) se întîlnește în derivatul „*Fluturatec*“, ca echivalent al gr. παράπληξτος 'insensé', 'atteint de folie', 'maniaque'; 'hebété', 'stupide'; qfois 'frappé de paraplexie'. Este un derivat postverbal, de la vb. *a flutura*, ind. prez. *flutur*. În exemplul: „*Vei fi fluturatec*“, în BB și în ms. 45 (Dt., 28, 34; în ms. 4 389: „*Plin de grij*“; în B 1975: „*Îți vei ieși din minți*“; în BJ: „*Te rendra fou*“; în Vulgata: „*Stupens*“ (= uimit, înmărmurit, încremenit; amortit, paralizat); în germ., G. von Rad, Dt.: „*Und du wirst... wahnsinnig werden*“; G. Braulik, Dt.: „*Wahnsinn befällt dich*“).

1.4.0. Suffixul *-(ă)ciune, -(e)ciune* (< lat. *-tio*, *-onis*) apare în derive de la verbe. Astfel este subst. „*Dezmeticiune*“, care traduce gr. (ἡ) παραπληξία, -ας 'paraliysie d'une partie du corps'; 'démence, folie occasionnée par un accès de paralysie'. Cuvîntul apare

în BB: „*Bată-te Domnul cu dezmeticiune*” (Dt., 28, 28; în ms. 45: „*Dezmătăciune*”, cu trecerea vocaliei *e*, precedată de *m*, respectiv de *t*, la velara *ă*; în ms. 45, termenul în discuție a fost adăugat pe margine, de altă mînă, pentru „*Flutărciune*” ‘neburie’, din text; în ms. 4 389: „*Cu turbare și cu flușturarea inimii*”). Substantivul *dezmeticiune* este un derivat de la vb. *a dezmetici*, care are ca etimon, foarte probabil, pe *bezmetic*, ‘năuc, ‘zăpăcit, ‘ieșit din minți’ < sîrb. *beznatak* ‘(roi de albine) fără matcă (regnină)’; ucr. *bezmatok* ‘stup fără matcă’; verbul *a bezmetici* înseamnă ‘a-și pierde capul’, ‘a umbla bezmetic, ca un smintit’. Substituirea consoanei initiale *b*, din *a bezmetici*, prin *d*, *a dezmetici* a avut loc sub influența perechii *a ameți - a desmeți* (și *dez*-). Sub influența aceleiași perechi, vb. *a desmetici* (și *dez*-) a căpătat sensul actual ‘a-și veni în fire’, ‘a se trezi dintr-o amețeală, dintr-o buimăceală’. Alte deriveate cu suf. -(*d*)*ciune*: „*Flutărciune*” ‘neburie’, ‘zăpăceală’, ‘buimăceală’ < vb. *a flutura*, în ms. 45 (28, 28); „*Iertăciune*”, ‘eliberare’, în ms. 4 389 (Dt., 15, 1; în BB și în ms. 45: „*Slobozire*”); „*Întristăciune*”, în ms. 4 389: „*Întru întristăciunile tale*” (Dt., 4, 30; și în: 26, 7); „*Stricăciune*” ‘pagubă’, ‘vătămare’, în BB și în ms. 45: „*Stricăciune de vînt*” (Dt., 28, 22; în ms. 45: „*Vântu*”; în ms. 4 389: „*Cu vânturi stricătoare*”); „*Uriciune*”, în BB (Dt., 7, 26, 27; în ms. 45: „*Urăciune*”, vers. 25, 26); „*Însărcăciunea*”, în ms. 4 389 (Dt., 29, 19; în BB și în ms. 45: „*Rătăcirea*”); „*Moliciune*” ‘delicatețe’, ‘gingăsie’, în BB și în ms. 45 (Dt., 28, 56); „*Păliciune*” ‘febră’, ‘lingoare’ < vb. *a păli* ‘a arde’, ‘a dobori’ < vsl. *paliti* ‘brenen’; „*Periciune*” ‘pieire, ‘pierzare’, în ms. 4 389 (Dt., 4, 26; 7, 23; 8, 19; 12, 2; 28, 20; 30, 18; „*Periciunii*”, în ms. 4 389 (Dt., 32, 35); „*Robiciune*” ‘pradă’, în ms. 4 389: „*Vei robi robiciune*” (Dt., 21, 10; în BB și în ms. 45: „*Vei prăda prada*”; „*Seteciune*” ‘insetosare’, în BB: „*Seteciunea arderii*” (Dt., 32, 10; în ms. 45: „*Săticiunea*”; în ms. 4 389: „*Sâtea zădufului*”). Vezi ST.L.FAC., p. 84, III.1.3.0.; ST.L.EX., p. 28, III.1.4.0.; ST.L.LV., p. 15, III.1.7.0.

1.5.0. Sufixul -ător(iu) este prezent în deriveate ca: „*Sugătoriu*” ‘sugar’, ‘sugaci’, în BB (Dt., 32, 25; în ms. 5: „*Sugător*”; în ms. 4 389: „*Sugariul*”); „*Văzător (de vise)*”, în ms. 4 389 (Dt., 13, 1); „*Visătoriu (de vis)*”, în BB (Dt., 13, 1; în ms. 45: „*Visitor*”); sensul este ‘tălmăcitor de vise’. Vezi ST.L.FAC., p. 84, III.1.7.0.; ST.L.EX., p. 15, I.3.13.8.-3.13.12.; p. 28, II.1.5.0.; ST.L.NM., p. 18, III.1.2.0.

1.6.0. Sufixul -ătură (< lat. *-ura*) se întâlnește în: „*Întindătură*” ‘necurătenie’ (< *a întina* < *tină* ‘noroi’, ‘glod’), în ms. 4389: „*Necurat, adecă cu întindătură*” (Dt., 12, 15 și: „*Fără întindătură*”, *ibid.*); „*Oțărătură*” ‘lucru scârboas, respingător’, ‘spurcăciune’ (< vb. *a oțări* ‘a respinge cu scârbă, cu dezgust’), în ms. 45: „*Cu oțărătură să urăști*” (Dt., 7, 26; în BB: „*Cu urăciune să urăști*”, vers. 27; în ms. 4 389: „*Cu blestemare să-l blăstemăi*”). Vezi ST.L.NM., p. 17, III.1.1.0.

1.7.0. Sufixul -eală (-ială) (< sl. *-ela*, *-el*) formează deriveate substantivale de la verbe: „*Băntuialele*” (< vb. *a băntui* ‘a supără’), cu sensul ‘supărare’, ‘necaz’, în BB: „*Băntuialele cîle mari carele au văzut ochii tăi*” (Dt., 7, 19; în ms. 45: „*Dodăialele*”; în ms. 4 389: „*Nevoile*”); „*Despărțeală*”, în BB: „*Carte de despărțeală*” ‘act de divorț’ (Dt., 24, 3; în ms. 45: „*Despărțală*”; în ms. 4 389: „*Carte de lăsare*”); „*Dijmuială*” ‘zeciuială’, ‘a zecea parte’ (< *a dijmui* < *dijmă*), în ms. 4 389: „*Vei face dijmuiala den toate sămânăturile pămîntului tău*” (Dt., 26, 12; în BB: „*Vei săvîrși a zecuiu*”; în ms. 45: „*Vei săvîrși a dzeciuu*” după gr.: „*Συντελέσης ἀποδεκατῶσαι*” [vb. συντελέω, viit. -έσω ‘achever’, ‘accomplir’; vb. ἀποδεκάτω, -ώ, viit. -ώσω ‘dîmer’, ‘percevoir la dîme de’]); „*Dodeială*” ‘supărare’, ‘necaz’ (< vb. *a dodei* ‘a aduce supărare’, ‘a neliniști’, ‘a necăji’), în ms. 45 (Dt., 28, 57; în 7, 19: „*Dodăialele*”); „*Fierbinteală*”, în ms. 45 (Dt., 28, 22; în BB: „*Înfierbenteală*”; în ms. 4 389: „*Păliciune*”); „*Muruială*” ‘strat de tencuială, de var, la casă’ (< vb. *a murui* ‘a netezi pereții cu humă etc.’), în ms. 45: „*Vei murui cu muruială*” (Dt., 27, 4); „*Prăseală*” ‘înmulțire de animale’, ‘reproducere’ (< vb. *a prăsi*), în ms. 4 389: „*În prăseala dobitoacelor tale*” (Dt., 28, 51; 30, 9; în BB și în ms. 45: „*Nașterile*”); „*Spoială*” (< vb. *a spoi*), în ms. 45: „*Vei spoi pre însăii cu spoială*”; în BB: „*Vei spoi pre dînsene cu spoială*”; în ms. 4 389: „*Să le văruiești cu var*”); „*Zeciuialele*”, ms. 4 389 (Dt., 14, 22).

1.8.0. Sufixul -ean (< vsl. *-eaninū*, pl. *-eane*) se întâlnește în etnonime ca: „*Maniteanii*” (BB, Dt., 2, 20); „*Amaniteanii*”, în ms. 45 (*ibid.*); „*Ammoniteanii*” în ms. 4 389 (*ibid.*).

1.9.0. Sufixul -el (< lat. *-ellus*, *-a*; *-illus*, *-a*) este prezent în: „*Pufinel*”, în ms. 4 389 (Dt., 26, 5; 28, 52; 33, 6); pl. „*Pufinei*” în ms. 4 389 (Dt., 4, 27); „*Ficioreá*”, în ms. 45: „*Tinerel cu ficiorea*” (Dt., 27, 2).

1.10.0. Sufixul -eață (< lat. *-itia*) se găsește în „*Frumuseață*”, în ms. 4 389: „*Pentru frumuseața gingăiei ei*” (Dt., 28, 56); „*Tinereate*”, în ms. 4 389: „*Pentru tinereatele ei*” (Dt., 28, 56).

1.11.0. Sufixul -et (< lat. *-etum*) se află în derivatul „*Maslinete*”, pl. de la maslinet ‘livadă de măslini’, în ms. 45: „*Vii și maslinete carele nai răsădit*” (Dt., 6, 11; în BB: „*Maslini*”; în ms. 4 389: „*Măslini*”). Vezi ST.L.EX., p. 28, III.1.7.0.

1.12.0. Sufixul -ie se întâlnește în derivatul „*Feciorie*” 1. ‘virginitate’, 2. ‘semnele sau dovezile stării de fecioară’, în BB și în ms. 45: „*Vor scoate fecioriile fetei*” (Dt., 22, 15; în ms. 45: „*Feciorile*”); „*Acăstea-s fecioriile fetei*”, în BB (Dt., 22, 17; în ms. 45: „*Feciorile*”); „*Fetie*” ‘feciorie’; ‘dovadă privind starea de fecioară’, în ms. 4 389: „*Să ducă fetița ei înaintea bătrânilor*” (Dt., 22, 15); „*Semnele fetiei fetei*”, în ms. 4 389 (Dt., 22, 17); „*Slăbănochie*” ‘slăbiciune’, în ms. 4 389 (Dt., 7, 15). Vezi ST.L.FAC., p. 84, III.1.5.0.; ST.L.EX., p. 28, III.1.9.0.; ST.L.NM., p. 18, III.1.9.0.

1.13.0. Sufixul *-ime* este echivalentul sufixului *-ie* în derivatul *robime* 'starea de rob', în ms. 45: „*Den casa robimei*“ (Dt., 5, 6; în BB și în ms. 4 389: „*Robiei*“). Forma „*Robimei*“ mai este atestată în ms. 45 în Dt. 6, 12; 7, 8; 8, 14; 13, 5, 10; 21, 13; 28, 41; 32, 43. De câteva ori apare și în BB (Dt., 28, 41; 32, 42). Vezi ST.L.EX., p. 28, III.1.10.0.; ST.L.V., p. 15, III.1.11.0.; ST.L.NM., p. 19, III.1.10.0.

1.14.0. Sufixul *-ință* (< lat. *-entia*) se întâlnește în „*Ostenință*“, în ms. 4 389 (Dt., 26, 7; în BB și în ms. 45: „*Osteneală*; „*Ostenințele*“, în ms. 4 389 (Dt., 1, 12). Vezi ST.L.FAC., p. 84, III.1.6.0.; ST.L.V., p. 15, III.1.12.0.

1.15.0. Sufixul *-ură* (< lat. *-ura*) apare în derivate ca: „*Acoperitură*“ 'ocrotitor', 'apărător', -în BB și în ms. 45: „*Să să facă voao acoperituri*“ (Dt., 32, 38); „*Ispititura*“, 'încercare', 'probă', în ms. 4 389: „*Ispititurile cîle mari*“ (Dt., 29, 3; în ms. 45: „*Cercetările*“; în BB: „*Ispitile*“); „*Pleșuвитурă*“ 'tunsoare specială deasupra frunții'; 'calvitie', în BB (Dt., 14, 1; în ms. 45: „*Pleșuвитурă*; în ms. 4 389: „*Pleșuvire*“). Vezi ST.L.V., p. 15, III.1.16.0.

1.16.0. Sufixul *-ut (-ot)*, în „*Auzutul*“ 'auzul', în ms. 4 389: „*În auzutul tuturor*“ (Dt., 32, 44; în BB și în ms. 45: „*La urechile norodului*“). Vezi mai sus, p. 1, I.1.3.0.

1.17.0. Sufixul verbal *-ui* este prezent în „*Visuaște*“ 'tălmăceaște visuri', în BB și în ms. 45: „*Celua ce visuaște visul*“ (Dt., 13, 3); „*Vinuit*“, în BB și în ms. 45: „*Cuvinte de vinuit*“ (Dt., 22, 14; în ms. 4 389: „*Cuvinte de vindă*“).

1.18.0. Sufixe verbale *-a* și *-i (-ui)* apar în „*A dăstula*“, în BB: „*L-au dăstulat*“ (Dt., 32, 10), și „*A dăstuli*“, în ms. 45: „*L-au dăstulit*“ (*ibid.*; în ms. 4 389: „*Îndăstulatu-l-au*“); „*A fărădelegiui*“, în BB: „*Cu fărădelége veț fărădelegiui*“ (Dt., 31, 29; în ms. 45: „*Veți fărlegiui*“; în ms. 4 389: „*Cu fărdelegiure veț fărdelegiui*“); „*A cămăta*“ (< *camăta*) 'a da cu dobîndă bani sau obiecte', în ms. 45: „*Să nu cămătedzi... camătă*“ (Dt., 23, 19; în BB: „*Să nu cămetezi*“; în ms. 4 389: „*Să nu crești camătă*“); „*A cămătui*“ 'id.', în ms. 45: „*Să (nu) cămătuiști*“ (Dt., 23, 20; în BB, la fel); „*A scărbui*“ (< *scărbă*), în BB: „*Cu scărbuire să scărbеști*“ (Dt., 7, 27). Vezi ST.L.FAC., p. 84, III.1.9.0.; ST.L.EX., p. 28, III.1.13.0.–1.14.0.; ST.L.NM., p. 19, III.1.11.0.

2. PREFIXE

2.1.0. Prefixul *des-* este prezent în derivatul verbal „*A desfeciori* (< *a feciori < *fecior*; este un calc din gr., vezi mai jos, p. 45, IV.2.1.28.), cu sensul 'a face pe cineva să nu mai aibă feciori, omorându-i', în BB: „*Den afară-i va desfeciori sabie*“ (Dt., 32, 25; în ms. 45, la fel); „*Dennafară ii va...*“; în ms. 4 389: „*Îi va face fără de feciori*“). Vezi ST.L.EX., p. 28, III.2.1.0.

2.2.0. Prefixul *în-* lipsește în: „*Mulțească*“, în ms. 4 389 (Dt., 17, 16; totuși, chiar în același loc, apare și forma cu prefix „*Înmulțească*“); „*Negrit*“, în ms. 45: „*Nu s-au negrit ochii lui*“ (Dt., 34, 7; pe margine: „*Întunecat*“); „*A se părtași*“ 'a fi părtaș', 'a avea a face cu cineva', 'a avea relații cu cineva', în ms. 4 389: „*Cu limbile acăstea să nu te părtașă*“ (Dt., 18, 14); „*A semna*“ 'a însemna', 'a semnifica', în ms. 4 389: „*Acest proroc semnează că iaste Hristos*“ (Dt., 18, 15; cuvintele acestea sunt adăugate pe marginea textului, de aceeași mînă); „*(Să) va tămpla*“, în BB și în ms. 45 (Dt., 18, 22); „*(Vei) timpina*“, în ms. 45 (Dt., 22, 6); „*(Au) tăpinat*, în ms. 45 (Dt., 23, 4); „*Timpinare*“, în BB și în ms. 45 (Dt., 29, 7; pentru acest cuvînt, vezi ST.L.EX., p. 13–14, I.3.12.1.; ST.L.NM., p. 19, III.2.2.0); „*Tinzădu-ș (áripile)*“, în ms. 4 389 (Dt., 32, 11); „*(S-a) vechit*“, în BB și în ms. 45 (Dt., 29, 5; în ms. 4 389: „*Se-au învechiu*“); „*Vinuire*“, în BB și în ms. 45: „*Cuvinte de vinuire*“ (Dt., 22, 16; în ms. 45, vers. 17); „*Vinuit*“, în BB și în ms. 45: „*Cuvinte de vinuit*“ (Dt., 22, 14); „*(Nu) vrăjibiji!*“, în ms. 45 (Dt., 2, 9; în BB și în ms. 4 389: „*Învăđibiji*“; în ultimul text, fără *-i*). Vezi ST.L.EX., p. 29, III.2.3.0.; ST.L.V., p. 16, III.2.1.0.; ST.L.NM., p. 19, III.2.2.0.

2.2.1. Prefixul *-în-* se întâlnește în derivatele: „*Înfierbențeală* 'februară', în BB (Dt., 28, 22; în ms. 45: „*Fierbinteală*“; în ms. 4 389: „*Arsură*“); „*(Să) înmuji*“ 'să muști', de la vb. *a înmuta*, în ms. 45: „*Să nu înmuji hotărăle aproapelui tău*“ (Dt., 19, 14; în BB și în ms. 4 389: „*Muști*“). Vezi ST.L.FAC., p. 84, III.2.1.0.; ST.L.EX., p. 28, III.2.2.0.; ST.L.V., p. 16, III.2.1.0.; ST.L.NM., p. 19, III.2.1.0.

2.2.2. Silaba inițială *îm-* din cuvîntul *împărdărie*, precedată de prepoziția *den*, s-a sincopat: „*Den părăția lui Og*“, în ms. 4 389 (Dt., 3, 4). Fenomenul este asemănător cu cel petrecut în succesiunea sonoră „*Den început*“, devenită „*De-nceput*“, interpretată, uneori, și ca „*Den-ceput*“. Schimbarea inversă, constînd din apariția nazalei *n* în cuvînte care nu aveau acest sunet în etimon, este prezentă în: „*Dennafară*“, în ms. 4 389 (Dt., 3, 5) și în ms. 45 (Dt., 32, 25). Pentru ultimul exemplu, vezi ST.L.EX., p. 28, III.2.2.0.

2.3.0. Prefixul *ne-* apare în „*Neprietenul*“, în ms. 45 (Dt., 28, 57; în BB și în ms. 4 389: „*Vrăjmașul*“); „*Neprietenii*“, în ms. 45 (Dt., 12, 10; 32, 27; în BB și în ms. 4 389: „*Vrăjmașii*“).

2.3.1. În locul prefixului *ne-*, este folosit, o dată, adverbul de negație *nu*, în ms. 45: „*Ei m-au răvnit pre mine pren nu-Dumnedzău*“ (Dt., 32, 21; în BB: „*Nu ca pre Dumnedzău*“; în ms. 4 389: „*Că nu li-s Dumnezeu*“). Explicația procedeului din ms. 45 este oferită de comparația cu textul grecesc, în care apare aceeași succesiune: „*Αὐτοὶ οὐ φέγγησαν με ἐπ' οὐ Θεῷ*“ [vb. πορεύηλωσαν, viit. -ώσω 'donner de l'émulation', 'inspirer de la jalouse', 'exciter', 'irriter'; οὐ 'non', 'ne pas'; (ό) θεός, -ού 'dieu']. În germ., G. von Rad, Dt.: „*Sie haben mich durch einen Nichtgott gereizt*“; în BJ: „*Il s'ont rendu jaloux avec un néant de dieu*“.

IV. VOCABULARUL

1. CUVINTE PROPRII LIMBII ROMÂNE VECHI. CUVINTE PUȚIN CUNOSCUTE SAU PĂSTRATE ÎN ANUMITE ARII DIALECTALE. PRIME ATESTĂRI

1.1.0. Elemente latine din fondul moștenit

1.1.1. famen (și: *famān*) '(bărbat) castrat', 'scopit', 'eunuc' [(< lat. (*homo*) * *fēmīnus* > *feamen* > * *fāmān* > *famān*), în BB: „*Nu va intra famān scopit la adunarea Domnului*” (Dt., 23, 1; în ms. 45: „*Zdrobit nice tāiat*”; în ms. 4 389: „*Cel scopit, nice feteteul*”). Vezi mai jos, p. 59, IV.2.2.26., *feteleu*.

1.1.2. întort 'întors', 'sucit', 'ciudat'; 'perfid', 'îndărătnic', 'refractar' (< lat. *intortus*, participiul de la verbul *intorquo*), în BB: „*Căce neam întortu iaste*” (Dt., 32, 20; în ms. 45: „*Sămînție dăstrămată*”; în ms. 4 389: „*Neam întort*”).

1.1.3. junice 'juncă' (< lat. *junicem*); în ms. 4 389: „*O junice den cireadă*” (Dt., 21, 3; în BB: „*Juncă*”; în ms. 45: „*Giuncă*”; „*Junicei*”, în ms. 4 389: „*Vinele junicei*” (Dt., 21, 4, 6; în BB: „*Juncăi*”; în ms. 45: „*Giuncăi*”). Vezi ST.L.NM., p. 20, IV.1.1.7.

1.1.4. máscur 'porc (scopit și îngrișat)' [< lat. (*porcus*) *masculus* 'männliches Schwein'], în BB: „*Și maseurul, căci îngemănează copită*” (Dt., 14, 8; în ms. 45: „*Mascorul*”; în ms. 4 389: „*Porcul*”).

1.1.5. mēser 'sărac' (< lat. *miser*, -rum), în ms. 45: „*Deșchidzându să deșchizi măna fratelui tău celui mēser*” (Dt., 15, 11; în BB și în ms. 4 389: „*Sărac*”). Vezi ST.L.EX., p. 30, IV.1.1.18.; ST.L.LV., p. 17, IV.1.1.17.

1.1.6. mișel (și: *mišěl*) 'sărac' (< lat. *mīsellus* > * *meſel*; vezi CDDE, 1078, în ms. 45: „*Celui mișel*” (Dt., 24, 21; aceste cuvinte sunt adăugate pe marginea textului de altă mînă; în BB: „*Celui sărac*”; în ms. 4 389: „*Săracului*”). Vezi ST.L.LV., p. 17, IV.1.1.20.

1.1.7. mișelie (și: *mišělie*) 'lepră' (< *miſel* 'lepros' + -ie), în ms. 4389: „*Să te păzești... de semnul mișăliei*” (Dt., 24, 8; în BB și în ms. 45: „*Pipătreu stricăciunii*”). Sensul 'lepros' al cuvântului *mișel* a existat, probabil, în latina populară (vezi CDDE, 1 078). El apare de multe ori în cartea *Leviticul*. Vezi ST.L.LV., p. 17, IV.1.1.20.

1.1.8. mortăcină 'mortăciune', 'hoit', 'stîrv', 'cadavră' [< lat. (adj.) *morticina*], în ms. 4 389: „*Nici o mortăcină să nu mâncaș*” (Dt., 14, 21; în BB și în ms. 45: „*Mortăciune*”); „*De mortăcina lui să nu te atingi*” (Dt., 14, 8; în BB și în ms. 45: „*Mortăciunile*”). Vezi ST.L.LV., p. 17, IV.1.1.24.

1.1.9. a numeni 'a da nume' (< pl. *numene* < pl. lat. *nomina*, sg. *nomen*; vezi ST.L.FAC., p. 86, IV.1.1.15.-1.1.16), în ms. 4 389: „*Care te-au făcut numenit și lăudat și slăvit*” (Dt., 26, 19; în BB și în ms. 45: „*Numit*”).

1.2.0. Elemente latine savante

Unele din elementele lexicale de mai jos au fost înregistrate și discutate în studiile anterioare. Considerăm, totuși, utilă consemnarea lor și în acest studiu lingvistic dedicat cărții a cincea a Pentateuhului. Ele provin, cele mai multe, din manuscrisul 4 389, al căruia traducător, episcopul cărturar Daniil Panoneanul, a folosit și versiunea latinească a *Bibliei*, tipărită, cum spune el însuși, în „*cetatea Antverpiei*”.

1.2.1. agru 'ogor', 'țarînă' (< lat. sav. *ager*, *agrum*) se întâlnește numai în ms. 4 389: „*Nu pofti casa vecinului tău nice agrul lui*” (Dt., 5, 21; în ms. 45 și în BB: „*Țarina*”; în Vulgata: „*Agrum*”). Cuvântul *agru* mai apare în ms. 4 389, Dt., 24, 19; 23, 24, 24; 28, 3; în ultimul caz, cuvântul este scris pe marginea textului: „*În agru*”). Vezi ST.L.FAC., p. 85, IV.1.1.1.; ST.L.EX., p. 30, IV.1.2.2.; ST.L.LV., p. 17, IV.1.2.2.

1.2.2. altar 'jertfelnic' (în templul evreiesc) (< lat. sav. *altarium*) se găsește numai în ms. 4 389: „*Și săpăt altarele lor*” (Dt., 12, 3; în BB: „*Capiștele*”; în ms. 45: „*Cuptoarăle*”; în BJ: „*Leurs autels*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Reißt ihre Altäre nieder*”; Vulgata: „*Aras eorum*”); „*Carnea și săngele să pui pre altariul Domnului...*, iar săngele jărtvelor tale să-l verși lăngă fundul altariului” (Dt., 12, 27, 27; în BB: „*Jirtăvnicul(ui)*”; în ms. 45: „*Jirtăvnicul(ui)*). Alte atestări ale cuvântului *altar* în ms. 4 389: Dt., 26, 4; 27, 5, 5, 6; 33, 30. Vezi ST.L.EX., p. 30, IV.1.2.1.; ST.L.LV., p. 17, IV.1.2.1.

Mentionăm cuvântul de origine italiană, *pavăza*, atestat în ms. 4 389: „*Pavăza, ajutoriul tău și sabiia, lauda ta*” (Dt., 33, 29). Pentru etimologie, vezi ST.L.EX., p. 31, IV.1.3.2.

1.3.0. Elemente slave

1.3.1. aiavea (și: *aiave*) 'pe față', 'clar', 'real'; 'vizibil', 'la lumina zilei' (< a- + vsl. *javě*), în BB: „*Și vei scrie... toată légea aceasta aiave foarte*” (Dt., 27, 8; în ms. 45: „*Arătat foarte*”; în ms. 4 389: „*Deplin și aiave*”); „*Céléle aiavea*”, în BB (Dt., 29, 29; în ms. 45: „*Céléle neascunse*”; în ms. 4 389: „*Care sănt arătate noaoă*”).

1.3.2. bábiță 'pelican' (< vsl. *babica*, diminutivul subst. *baba* 'pelican'), în BB (Dt., 14, 15; în ms. 45: „*Batca*”). Vezi ST.L.LV., p. 18, IV.1.3.1.

1.3.3. batcă 'pelican' (< ucr., rus. *batka*; bg. *babka* < *baba* 'pelican'), în ms. 45 (Dt., 14, 15; în BB: „*Bâbița*”). Vezi ST.L.V., p. 18, IV.1.3.3.

1.3.4. branîște 'pădure (sfîntă)' (< bg. *braniște* 'pădure interzisă' < vb. *za-braniti* 'a interzice'), în ms. 4 389: „*Branîștile lor să le tăiați*” (Dt., 7, 5; în BB și în ms. 45: „*Pădurile lor*”; în slavon.: „*Αγριεν*”). Vezi mai jos, p. 64, IV.2.2.81., *pădure*.

1.3.5. camătă 'dobîndă pentru o sumă de bani sau pentru un lucru, date cu împrumut' [< vsl. *kamata* < mgr. (ó) κάματος 'strădanie', 'muncă istovitoare'; 'profit', 'cîștig'], în BB: „*Să nu cămătezi fratelui tău camătă de argint și camătă de bucate și camătă a tot lucrului carele vei împrumuta*” (Dt., 23, 20; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Camăta banilor*”; „*Camăta bucatelor*”; „*Camăta a fiștece lucru*”).

1.3.6. a cămătă (și: *a cămătui*) 'a da cu dobîndă bani sau obiecte' (< *camătă*), în ms. 45: „*Să nu cămătedzi fratelui tău*” (Dt., 23, 29; în ms. 4 389: „*Să nu crești cămăta banului fratelui tău*”); în ms. 45: „*La cel striin să cămătuiești*”; pe margine, de altă mînă: „*Fratelui tău să nu cămătuiești*” (Dt., 23, 20, 20; în BB, vers. 21: „*Să nu cămătuiești*”; în ms. 4 389: „*A streinului cămătă tu să o crești, iar a fratelui tău să nu o crești*”).

1.3.7. căpiște (< vsl. *kapiște*) 1. 'jertfelnic într-un templu păgînesc', în BB: „*Căpiștile lor să le surpăți*” (Dt., 7, 5; în ms. 45: „*Cuptoarele*” în ms. 4 389: „*Altarele*”; în BJ: „*Leurs autels*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Ihre Altäre*”; în Vulgata: „*Aras eorum*”).

2. 'statuie de idol'; 'coloană de piatră', 'stelă', 'stîlp idolesc', în ms. 4 389: „*Nice să-ți întărești stîlpul care l-au urât Domnul*” (Dt., 16, 22; pe margine, este adăugat, de aceeași mînă, cuvîntul: „*Căpiștea*”, în locul termenului „*Stîlpul*”, din text; în BB: „*Stîlp*”; în ms. 45: „*Stîpu*”; în BJ: „*Stèle*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Malstein*”; în Vulgata: „*Statuam*”; în slavonă: „*Капища*”). Vezi ST.L.EX., p. 32, IV.1.4.6.; ST.L.V., p. 18, IV.1.3.10.

1.3.8. căpînă 'rug (de mure)', 'spin' (< vbg. *kopina*, *kapîna*; pentru etimologie, vezi ST.L.EX., p. 32, IV.1.4.12.) este folosit numai în ms. 45: „*Celuia ce s-au ivit întru căpînă*” (Dt., 33, 16; pe margine, de aceeași mînă: „*Rug*”, „*Spin*”; în BB: „*Întru rug*”; în ms. 4 389: „*Se-au arătat în rug*”; în BJ: „*Qui habite le Buisson*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Mit... dem Wohlgefassen des Dornbuschbewohners*”; G. Braulik: „*Die Gnade dessen, der im Dornbusch wohnt*”; în Vulgata: „*Apparuit in rubo*”; în slavonă: „*Бѣ кѣніи*”). Cuvîntul căpînă a pătruns din bulgară și în dialectul meglenoromân, cu sensul 'mur spinos', 'mură'; există și derivatul adjecțival *căpinos*, -oasă 'spinosa', precum și derivatul substantival *căpînă* f. 'mură' < bg. *kăpinika* 'id.' (vezi Th. Capidan, *Meglenoromânia, III. Dicționar meglenoromân*, București, 1935, p. 59).

1.3.9. cînie 'unealtă', 'obiect', 'lucru', folosit mai ales la plural, apare în ms. 45: „*Ciniile*” (Dt., 1, 41; cuvîntul este adăugat pe margine, de aceeași mînă, în locul cuvîntului „*Vasele*”, din text: „*Luîndu fișecarele vasele lui cîle de război*”; în BB: „*Unealtele cîle de războiu*”; în ms. 4 389: „*Armele... cîle de războiu*”). Cuvîntul *vas*, la plural, are sensul 'obiecte (casnice)', 'calabafic', 'catrafuse', 'bagaj', 'pojije', sens care este un calc semantic după gr. (τὸ σκεῦος, -εος, -οντος 'meuble', 'vase', 'instrument', 'ustensile', 'tout objet d'équipement'; 'chose'; vezi ST.L.FAC., p. 96, IV.2.2.56; ST.L.V., p. 35, IV.2.1.134; ST.L.NM., p. 37, IV.2.1.92. Pentru *cînie*, vezi ST.L.FAC., p. 86, 1.2.2.; ST.L.EX., p. 32, IV.1.4.15.

1.3.10. ciobotă 'cizmă'; 'încălțăminte (în genere)' [< rus. *čobotъ* 'Schuh, hoher Schuh der Bauernweiber mit Absatz', rus dial. *čebotъ*, *čebotъ*; ucr. *čobit*, gen. *čobota* 'Stiefel'; polon. *csobot*, de origine turco-tătară, cf. kazan. *čabata* 'Bastschuhe' < persană; cuvîntul a pătruns și în italiană, *ciabatta* 'Art Schuh', în franceză, *savade*, și în germană din Elveția, *Scahabatte* (vezi E. Berneker, *SEW*, I, p. 159; M. Vasmer, *REW*, III, p. 346]. În românește, prima atestare datează din anul 1589 (vezi H. Tiktin², *DRG*, s.v.), pe cînd sinonimul *cizmă* (< magh. *csizma*, dial. *csizsma* < sîrbă < turca osmanliec) este atestat la 1508 (*ibid.*, s.v.). Dintre textele studiate aici, termenul *ciobotă* este prezent în ms. 45, care conține normă literară nordică, moldovenescă. Aria de răspîndire actuală a acestui cuvînt de origine ucraineană cuprinde întreaga Moldovă, părți din nord-estul Transilvaniei vecine cu Moldova și partea de nord a Dobrogei, unde se vorbesc, de asemenea, graiuri de tip moldovenesc. În restul graiurilor de pe teritoriul dacoromânesc, este folosit termenul *cizmă*. Vezi ALR, SN, harta 1 194, *cizmă*.

În ms. 45: „*Si venindu maiarea... va dăzlega o ciobotă a lui de la piciorul lui*” (Dt., 25, 9; în BB: „*O cizmă*”; în ms. 4 389: „*O încălțăminte*”); în ms. 45: „*Celui ce ș-a dezlegat ciobotă*” (Dt., 25, 10; în BB: „*Cizma*”; în ms. 4 389: „*Încălțăminte*”). Termenul *ciobotă* mai apare în ms. 45 în: „*Fier și aramă ciobotă lui va fi*” (Dt., 33, 25; la fel în BB; în ms. 4 389: „*Încălțăminte*”); tot în ms. 45: „*Ciobotele tale nu s-au spart[e] de la tine*” (Dt., 8, 4; aceste cuvînte sunt adăugate pe marginea de altă mînă, în locul textului: „*Picioarele tale nu s-au morosit*”). Revenind la citatul de mai sus, din Dt., 33, 25 („*Fier și aramă ciobotă lui va fi*”), observăm că în versiunile românești vechi, de care ne ocupăm aici, este tradus cuvîntul gr. (τὸ) υπόδημα, -οτος 'semelle qu'on attache sous pied', 'sandale'; 'chaussure quelconque', 'soulier', 'brodequin' prin *ciobotă*, *cizmă* sau *încălțăminte*. În Vulgata, este prezent termenul „*Calciamentum (eius)*”, pe care l-a avut în vedere Daniil Panoneanul cînd a folosit în ms. 4 389 cuvîntul românesc *încălțăminte* [pl. de la

(in)căldămint < lat. *calceamentum*]. Față de versiunile grecească, latinească și de cele trei versiuni românești de la sfîrșitul secolului al XVII-lea, traducerile mai noi conțin, în locul unor cuvinte referitoare la încălțăminte, un cu totul alt termen, anume „Zăvor”: „De fier și de aramă să fie zăvoarele”, în B 1975 (Dt., 33, 25); „Que tes verrous soient de fer et d'airain” (*ibid.*); în germ., G. von Rad, Dt.: „Eisen und Erz seien deine Schlösser”; G. Braulik, Dt.: „Deine Riegel seien von Eisen und Bronze”. Dar versiunea slavonă merge cu cea grecească și latinească: „ЖЕЛЭЗО И МЕДЬ САПОГЫ ЕГО БОДАМЫ” [vsl. želžeo 'Eisen'; vsl. mědī 'Erz', 'Kupfer'; vbg. sapogū 'înădormitor'; rus. sapóg 'Stiefel' (vezi E. Berneker, *SEW*, II, p. 46; M. Vasmer, *REW*, II, p. 578)]. Probabil că în versiunile mai noi se ține seama de o altă interpretare a originalului ebraic în cazul pasajului respectiv.

1.3.11. comoară 'vistierie', 'trezorerie' [< vsl., rus. *komora* 'camera'; ucr. komora 'Kammer', 'Vorratskammer'; 'Zolamt'; scr. kdmora 'Kammer' etc. < lat. med. *camara* 'Schatzkammer' < vgr. καμάρα 'Gewölbe', 'Zimmergewölbe', 'gewölbte Kammer'; cuvîntul grecesc este, probabil, de origine persană (vezi E. Berneker, *SEW*, I, 555–6, H. Frisk, *GEW*, I, p. 770–1)], în BB: „*S-au pecetluit întru comoările mèle*” (Dt., 32, 34; în ms. 45: „*Visterele mele*”; în ms. 4 389: „*Cămărdile mèle*”); în BB: „*Comoara lui cea bună*” (Dt., 28, 12; la fel în ms. 4 389; în ms. 45: „*Vistériul*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Schatzkammer*”; în BJ: „*Trésor*”; în Vulgata: „*Thesaurum suum*”).

1.3.12. coșniță 'coș (de nuiele sau de papură)' (< vsl. *košnica*; bg. *кошница*), în BB: „*Vei pune întru coșniță*” (Dt., 26, 2; și în vers. 4; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*În coșniță*”).

1.3.13. crîng 'pădure sacră, dedicată unei divinități păgâne' (< vsl. *kṛgñi* 'cerc'; evoluția semantică de la 'cerc' la 'pădure' este explicată în DA, s.v., prin faptul că, probabil, la început a fost vorba de o 'pădure pe o suprafață în formă de cerc', după cum *codru* era o 'pădure pe un loc patrat'), în BB: „*Si șădeam în crîngu aproape de casa lui Fogor*” (Dt., 3, 29). Cuvîntul *casă* are aici sensul 'templu', vezi mai sus, p. 13, II.1.6.9. În ms. 45, în loc de *crîng*, apare „*Readiu*”: „*Întru readiu*”; în ms. 4 389: „*Într-o vale*”. În alte limbi, apar termeni fie cu sensul 'casă', 'templu' [în Vulgata: „*Contra fanum*” (*fanum* 1. 'loc consacrat unei divinități', 2. 'lăcaș sfînt', 'sanctuar', 'templu')], fie cu sensul 'pădure' sau 'vale' (în germ., G. von Rad, Dt.: „*So blieben wir im Tal gegenüber von Beth Peor*”; G. Braulich, Dt.: „*In der Talschlucht*”; în BJ: „*Dans la vallée*”; în B 1975: „*În vale*”). Sensurile 'pădure' și 'vale' aparțin, inițial, cuvîntului respectiv din versiunea grecească: „*Ἐν βάπτῃ*” [gr. (f) βάπτη, -ης 1. 'vallon ombragé', 2. 'bois au fond d'un vallon'; 'waldiger Talgrund', 'Waldtal', 'Schlucht' (H. Frisk, *GEW*, II, p. 288)].

1.3.14. dodeială 'supărare', 'incomodare', 'derânj', 'necaz'; 'molestare'; 'adversitate' (< vb. *a dodei* 'a supără', 'a necăji' < vsl. *dodējati*, sîrb. *dodejati*), în ms. 45: „*Dodăialele cîte mari carele au vădzut ochii tăi*” (Dt., 7, 19; pe margine, de aceeași mînă: „*Învăluialele*”; în BB: „*Băntuialele*”; în ms. 4 389: „*Nevoie*”). Termenul mai apare în BB: „*Întru dodeiale*” (Dt., 32, 36).

1.3.15. gadină 'fiără' [< vsl. *gadina* 'reptilă'; 'fiară'; 'monstru'; pentru semantism, vezi V. Arvinte, *Contribuții semantice*: „*Viermii iadului cei neadormiți*”, în „Dacoromania. Jahrbuch für östliche Latinität”, Verlag Karl Alber, Freiburg/München, 7, 1988, p. 275–298 (despre *gadină*, la p. 281–286)], în BB: „*Și vor fi morții voștri mîncare pasărilor ceriului și gadinilor pămîntului*” (Dt., 28, 26; în ms. 45: „*Gadenelor*”; în ms. 4 389: „*Fierilor*”).

1.3.16. gîrbovire 'maladie' nervoasă, în care membrele se anchiozează și se încovoaie îndărăt' [< vb. *a gîrbovi* < *gîrbov* < vsl. *grîbavü*, cu schimbare de sufix; cf. și vrom. *gîrbă* 'Rücken' (= spate, spinare)], în ms. 45: „*Gîrbovire*” (Dt., 32, 24; cuvîntul este scris pe margine, de aceeași mînă, ca înlocuitor al sintagmei: „*Întinsori dendărăptu nevindecat*”, din text. În BB, pentru denumirea maladiei menționate, se întîlnește sintagma: „*Deșdclare denapoi nevindecată*”, iar în ms. 4 389: „*Mormântul cel nevindecat*”. Vezi mai jos, p. 45–46, IV.2.1.30; p. 48, IV.2.1.52.; p. 50, IV.2.1.64.; p. 51, IV.2.1.68.

1.3.17. grobniță 'mormînt' (< bg. *grobnica* < vsl. *grobū* 'id'), în BB: „*Nu știe nimenea grobnița păndă în ziua de astăzi*” (Dt., 34, 6; în ms. 45: „*Grobnița*” (sub influența cuvîntului *groapă*); în ms. 4 389: „*Mormântul*”).

1.3.18. gunoiste 'rapă', 'rîie', 'inflamație pe piele (cu puroi)', 'mîncărime de piele' [< vbg. *gnoiť* 'fumier', 'ordure', pl. *gnoji* 'furuncule', 'buboae', 'plagă'; bg. *gnoi* 'puroi'; bg. *gnoište* 'l'endroit où l'on jette les balayures' (vezi G. Pascu, *Suf. rom.*, p. 252); Sensurile 'rapă'; 'puroi' nu sunt înregistrate în DA, s.v., și nici în H. Tiktin, *DRG*², s.v.], în ms. 45: „*Să te bată Domnul... cu rîie sălbatecă și gunoiste, ca să nu te poți vindeca*” (Dt., 28, 27; în BB: „*Mîncărime*”; în ms. 4 389: „*Puroi*”; în BJ: „*De plaques rouges*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Kräuze*”; în Vulgata: „*Purigine*” (lat. *purigo*, *iginis* 'rapă', 'mîncărime de piele').

1.3.19. hîrleț 'lemn scurt și ascuțit', 'țăruș' (vsl. *rylci*), în ms. 4 389: „*Si hîrleț să fie la brăul tău și când vei ieși afară să sapi cu dânsul groapă și după acela intorcându-te să acoperi rușinea ta într-ânsa*” [Dt., 23, 13 în ms. 45: „*Tăruș*”; în BB: „*Păruș*”; în gr. (ō) πάσσαλος, -ou 'pieu', 'morceau de bois mince et pointu'; 'cheville'].

1.3.19. inorod (și *inorog*) 'antilopă' (un animal căruia carne poate fi mîncată) (probabil o confuzie cu *inorog* 'animal fabulos cu un corn în frunte' < sl. *inorog* 'cu un corn'), în ms. 45: „*Inorodu*” (Dt., 14, 5; în BB: „*Inorodul*”; în ms. 4 389: „*Inorogul*”). În alte

limbi, apar termeni ca: în lat. „*Pygargon*”; în gr. (ό) πύγαργος, -ον 'nom d'une espèce de gazelle' < adj. πύγαργος, -ος, -ον 'à cul blanc' < (τὸ) πυγάρον 'les fesses', 'le croupion' + ἄργος, -ή, -όν 'blanc'; (ή) πυγή, -ής 'fesse', 'le derrière; în BJ: „*Antilope*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Antilopen*”; G. Braulik, Dt.: „*Gazelle*”; în B 1975: „*Antilopa*”; în slavonă: „*Саңгак*” [cf. rus. *саігá* 'Art Antilope' (și: *саігák* 'id.') < ęgagat, *sayak* 'Art Gemse'; ucr. *suhák* 'antilopă'; polon. *suhak* 'id.' < karaim. *suhak* 'antilopă'].

Cuvîntul *antilopă*, cu etimologie neclară, este atestat pentru prima dată în românește în anul 1832, fiind împrumutat din franceză, eventual din germană (vezi H. Tiktin², *DRG*, s.v.).

1.3.20. izvrătit, adj. 'desfigurat', 'pocit', 'denaturat', 'alterat' (participiul vb. *a izvrăti* 'a desfigura, 'a pocit', 'a schimonosi', 'a altera' < sl. *izvratiti* 'falsch auslegen', 'entstellen'; 'convertir', din *vratiti* 'a învîrti'), în ms. 4 389: „*Neam întort și izvrătit*” (Dt., 32, 5; în BB: „*Neam strîmb și destrămat*”; în ms. 45: „*Sâminție strâmbă și destrămată*”). Vezi mai jos, p. 45, IV.2.1.29.

1.3.21. milosîrd, adj. 'milos', 'îndurător', 'caritabil', 'milostiv' (< vsl. *milosrădu* 'id.'), în BB: „*Milosîrd fi norodului tău*” (Dt., 21, 8; în ms. 45: „*Blându*”; în ms. 4 389: „*Milostiv*”).

1.3.22. mirîște 'loc de pe care au fost secerate cerealele (grâu, orz, ovăs etc.)' [< bg. *meriște* 'pășune', 'cîmp'; scr. *mëra* 'Gemeindeland' (< tc., arab. *mera* 'Weide'; E. Berneker, *SEW*, II, p. 37], în ms. 4 389: „*Când... vei uita znopi pre miriștea ta*” (Dt., 24, 19; în BB și în ms. 45: „*Tarina*”).

1.3.23. obroc 'unitate de măsură de capacitate' (< vsl. *oborükü*; vrus. *ubórok*; sîrb. *uborak*), în ms. 4 389: „*În casa ta să nu fie obroc unul mai mic, altul mai mare*” (Dt., 25, 14; pe margine: „*Vezi pentru măsuri și pentru cumpene*”; în BB și în ms. 45: „*Măsură*”).

1.3.24. olovină 'bere', 'o băutură fermentată' (< sl. *olovina* 'băutură fermentată'), în ms. 4 389: „*Să cumperi... vin sau olovindă*” (Dt., 14, 26; în BB și în ms. 45: „*Rachiu*”). Vezi ST.L.NM., p. 23, IV.1.4.19.

1.3.25. a otprăvui 'a da prescripții, indicații, legi' (< sl. *otipraviti), în ms. 45: „*Să faci după toate căte-i vor otprăvui fie*” (Dt., 17, 10; pe margine, de altă mînă: „*Leguii*”; în BB: „*Cîte și se vor tocni fie*”; în ms. 4 389: „*Căte și se-au pus fie în lîge*”). Cuvîntul cunoaște în ms. 45 (cca. 1665–1685) prima atestare în scris. În *DLR* s.v., este înregistrat numai substantivul *otprăvuire*, la Radu Greceanu. Ambii termeni lipsesc în: H. Tiktin², *DRG*; A. Scriban, *Dicf.*; *CADE*.

1.3.26. páminte 'pomenire', 'aducere amintire' (< vsl. *paměti*), în ms. 45: „*Voi potopi dentru oameni pámintea lor*” (Dt., 32, 26; în BB și în ms. 4 389: „*Pomenirea*”). Vezi ST.L.EX., IV.1.4.38.; ST.L.LV., p. 19, IV.1.3.32; ST.L.NM., p. 23, IV.1.4.20.

1.3.27. a pipăl (și: *a pipit*) 'a atinge ușor obiectele cu mâna prin întuneric', 'a merge pe dibuite' [< vsl. *pipati*; bg. *opipvam* 'tâter', 'palper' a devenit, mai întîi,

*pipuiesc, apoi, prin substituirea vocaliei -u- prin sufixul -ă, de origine slavă, a rezultat *pipăesc*; din *pipuiesc, cu un a- (protetic) și cu palatalizarea lui p + i; provine forma moldovenească *a achipui*, *ächipuesc* (vezi G. Pascu, *Suf. rom.*, p. 370); în textele studiate aici, există și varianta *a pipit*, în BB: „*Și vei pipăi amiázăzi cum ar pipăi orbul intru-ntunerec*” (Dt., 28, 29; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Vei pipit amiázăzi*”). Vezi ST.L.FAC., p. 78, I.6.5.0.; ST.L.EX., p. 49, IV.2.2.41.; ST.L.LV., p. 31, IV.2.1.80.

1.3.29. pîrpăriță '(la moară) piatra alergătoare, în care intră capătul fusului' [< vsl. *prúprica* 'Kreisel' (= titirez, sfîrlează); bg. *păprica*; vrus. *porplica*; sîrb. *papraca*; rus. *paraplica*; polon. *paprzyca* 'Mühlstein, worauf der obere Mühlstein läuft'; 'orificiu, gaură la rîșniță prin care se scurg grăunțele'; 'fier la piatra de moară'], în BB: „*Să nu zălojești moara, nici pîrpărița morii, căci susfet acesta zălojaște*” (Dt., 24, 6; în ms. 45 și în ms. 4 389: „*Părpărița*”). În BJ: „*La meule*” (= piatră de moară); în germ., G. von Rad, Dt.: „*Mahlstein*”; G. Braulik, Dt.: „*Man darf nicht die Handmühle oder den oberen Mühlstein als Pfand nehmen*”; în Vulgata: „*Inferiorem et superiorem molam*” (*mola-ae* 1. 'piatră de moară', 2 (la pl.) 'moară'; în slavonește: „*Жéрнова и жéрновцы*” [cf. vsl. *žrûny* 'mola' (= piatră de moară); *žrûnuka*, din care *žruka*; *žrûvna*, din *žrûnûva*; bg. *žerka*; ucr. *žorno*; rus. *žérnob*, -a 'piatră de moară'; etimonul cuvîntului slav este got. *quairnus* 'piatră de moară'; cf. ahd. *quirn* 'id.' (vezi Franz Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien, 1886, p. 410)]. Rom. *rîșniță* are ca etimon fie diminutivul slav *žrûnica (< *žrûny*), fie sl. *žrûnûvica* 'piatra de deasupra', 'piatra alergătoare la moară' (vezi Scriban, *Dicf.*, s.v.); în gr.: „*Ouk évexχopáseiç μύλον οὐδὲ ἐπιμύλιον στότου*” [vb. *évexχopáçω*, viit. -άσω 'forcer à donner un gage' < (τὸ) *ἐνέχων*, -ou 'gage', 'nantissement'; 'arthes'; (ό) *μύλος*, -ou 'meule' (= piatră de moară); (τὸ) *ἐπιμύλιον*, -ou 'la meule de dessus' (= piatra alergătoare)].

După datele din *ALR*, *SN*, h. 177 (*pîrpăriță*), în graiurile populare, obiectul denumit *pîrpăriță* este o bucată de fier, fixată în piatra alergătoare, în care intră capătul de sus al fusului. Prin acest fier, se transmite mișcarea de rotire a pietrei alergătoare. Cuvîntul în discuție mai înseamnă și 'gaura prin care se toarnă grăunțele în rîșniță'. Ambele sensuri pot fi rezultatul unor transformări metonimice.

1.3.30. a pocloni 'a (se) închină' (vsl. *pokloniti* -sę 'sich neigen vor', 'anbeten'; subst. vbg. *poklon* 'Verbeugung', 'Gruß') (azi: *a (se) ploconi*), în ms. 45: „*Să poclonеască lui toți ingerii lui Dumnedzdu*” (Dt., 32, 43; în BB: „*Să să închine*”; în ms. 4 389: „*Să se închine*”).

1.3.31. posală 'elogiu', 'laudă' (vsl. *pochvala*; *chvala* 'Lob', 'Dank'; vb. *chvalo* 'loben', 'danken'; vezi E. Berneker, *SEW*, I, p. 406), în BB: „*Te-au făcut pre tine numit și posală și slăvit*” (Dt., 26, 19; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Te-au făcut numenit și lăudat și slăvit*”).

1.3.32. polegniță 'brumă'; 'polei' (< bg. *poledică*; sîrb., nslov., -ca < vsl. *polediti* se 'sich mit Eis bedecken'; vezi H. Tiktin², DRG, s.v.), în ms. 45: „Roadele pământului le va topi polegnița” (Dt., 28, 42; pe margine, de aceeași mînă, este adăugat cuvîntul: „Lăcusta”; în BB: „Pălitura”; în ms. 4 389: „Răgina”); în gr. „Ἐξαναλόσειν ἡ ἐρισύβη” [(ñ) ἐρισύβη = (ñ) ἐρυσύβη, -ης 'nielle' (= 1. 'neghină', 2. 'mălură', 'taciune') < vb. ἐρεύω. viit. ἐρεύω 'teindre en rouge', 'rendre rouge', 'rougir'; vb. ἐξαναλίσκω, viit. -αναλώσω 'consumer', 'désenser', 'dissiper', 'épuiser']; în Vulgata: „Robigo”; în BJ: „L'insecte”; în germ., G. von Rad, Dt.: „Die Grillen”; G. Braulik, Dt.: „Das Ungeziefer”; B 1975: „Rugină”; în slavon.: „Ружа” (rus. *rža* 1. 'rugină la metale', 2. 'rugină la plante', 'mană', 'mălură'; ucr. *rža, iržá*; vbg. *ržda* 'id.').

Soluțiile date de traducătorii în diferitele limbi sunt contradictorii; unii au tradus prin „Brumă”, alții prin „Insecte”, „Greieri”, „Lăcuse”, „Rugină”, „Mălură”, „Pălitură”. Vezi mai jos, p. 65, IV.2.2.86., pălitură.

1.3.33. prăsilă 'reproducere', 'înmulțire (despre animale)' [< sl. *prasila < *prasiti* (> rom. *a prăsi*)], în ms. 4 389: „Spre prăsila dobitoacelor” (Dt., 28, 12; în BB și în ms. 45: „Nașterile”).

1.3.34. pripec (accentul nu-i notat) (și: *pripăč*) 'arsiță', 'căldură mare' (< bg. *pripek*; sîrb. *pripeka*; rus. *pripék* 'loc însorit', vb. *pripekať* 'a arde puternic, 'a dogori', 'a frige'), în ms. 4 389: „Bate-te-va Domnul... cu arsură și cu ger și cu pripăč” (Dt., 28, 22; în ms. 45 și în BB: „Cu price”).

1.3.35. prisădire 'livadă de pomi altoiți' (< vb. *a prisădi* 'a altoi' < sl. *prisaditi* 'id.'), în ms. 4 389: „Să nu tăiați prisădirile” (Dt., 20, 19; în BB și în ms. 45: „Să nu strici copacii”). Vezi ST.L.FAC., p. 87, IV.1.2.22., prisădă. Subst. prisădire nu este înregistrat în dicționarele: H. Tiktin², DRG, s.v.; A. Scriban, Dicf., CADE.

1.3.36. readiu 'pădurice sacră, dedicată unei divinități păgâne' [< vbg., vrus. *rědka* 'στάνιος' (= rare, en petite quantité): bg. *rědak* 'dünn', 'selten'; scr. *rětki*, *rijedak*, f. *rijetka*; sloven. *rědak*, f. *rědka*; slov. *riedky*; rus. *rědkij* 'dünne', 'undicht', rus. *rědok*, *redká*, *rědko*; ucr. *riddkjyj* 'dünne', 'selten'. Aceste cuvinte sunt în legătură cu un radical sl. c. *rědia, din care, pe de o parte, provine adj. rus. *rědkij*, pe de altă parte, rus. *reža, reži* 'rostformiges Balkengerüst', 'Schwellrost'. Rom. *readiu* (> *readiu* > *rădi(u)* a fost, inițial, un adjecțiv, cu sensul 'rar, -ă', folosit pe lîngă cuvintele *pădure, codru*. Dicționarele consemnează și cuvîntul *rđdić*, -eáć, cu pl. -eće 'pădurice', socotindu-l un diminutiv de la *readiu*, ca *drumeac, păteac, sfredeac, sfredeleac* (A. Scrib., Dicf., s.v.). Dar *rđdiac* poate veni direct din slavă, cf. scr. *rijedak*, din care provine, cu siguranță, cuvîntul din dialectul istroromân *rđdák*

'rar, -ă', despre o pădure sau codru: istrorom. *rđdák codru* 'pădure rară, 'rariște', răspuns înregistrat în ancheta pentru *Atlasul lingvistic român*, II, în pct. 02, Seiane, din Istria [ALR, SN, II, harta 588, *rariște* ('pădure rară')]. În graiuri, există, apoi, și forma *rédie*, fem., și derivatul *rediș* 'partea unei păduri care e mai deasă, mai încurcată și mai greu de străbătut' (CADE, s.v.); apoi *reade*, fem. (DLR, s.v.). Explicația prin sl. *rđdükü*, adv. *rđdy* 'dunn stehend', daher 'von verstreut stehenden Bäumen gebildete Wälchen', a fost propusă de H. Tiktin, DRG, s.v., dar ea nu a fost acceptată de alii lexicografi, care s-au gîndit, nejustificat, la magh. *rét* sau la germ. sâs. *Ried*; iar Ciorănescu, DER, 7 135, a tradus eronat adv. sl. *rđdy*, invocat de Tiktin: în loc de 'rar', 'cu copaci rari', apare sensul 'en la oscuridad'; 'cf. desis, esp. *fosca*'. Termenul apare în ms. 45: „Si ședea întru readiu aproape de casa Fogor” (Dt., 3, 39; vezi mai sus, p. 35, IV.1.3.13., *cřing*; p. 34, IV.1.3.5., *braniște*; mai jos, p. 64, IV.2.2.81., *pădure*).

1.3.37. săblaznă 'poluie nocturnă' (< vsl. *sūblaznū*, -zni < vsl. *blaznū, blaznī* 'greșeală', 'scandal'; bg. *să-blázan* 'Ärgernis' (= supărare, necaz); scr. *să-blázan* 'id.'), în BB: „Om carele nu iaste curat den săblazna lui noaptea și va ieși afară den tabără” (Dt., 23, 10; și este de prisos, vezi mai sus, p. 30, II.9.13.0.; în ms. 45: „Den aruncarea lui noaptea”; în ms. 4 389: „Den curărea de noapte”). Vezi mai jos, p. 57, IV.2.2.6., *aruncare*.

1.3.38. suruman (și: *sărăiman*) 'orfân', 'fără părinți' [< vsl. *sirū* 'orbus'; bg., sîrb. *siromah* > *siroman*, *sărman*, prin schimbare de sufix (suf. -oman, var. -iman); *suruman* provine din *siroman*, prin asimilație regresivă (< *siroman*), iar *sărăiman* < *soroiman < *siroman*], în BB: „Să nu abați judecata nemernicului și surumanului și văduvei” (Dt., 24, 17; în ms. 45: „Sărăimanului”; în ms. 4 389: „Săracului”); în gr.: „Καὶ ὄφανος“ (adj. ὄφανός, -ή, -όν 'orphelin', 'privé de son père ou de sa mère'); în Vulgata: „Et pupilli“ (lat. *pupillus* 'orfân'). Sensul 'orfân' al lui *suruman* mai apare în BB, Dt., 24, 19, 20, 21; 26, 12; 27, 19; iar *sărăiman*, cu același sens, este prezent în ms. 45, Dt., 14, 29; 16, 11, 14. În ms. 4 389 și, uneori, și în BB, pentru 'orfân' apare termenul *sărac*. Versiunea slavonă are „Сирота“, de la radicalul menționat, vsl. *sirū* 'orbus'.

1.3.39. stârminos, -oasă (despre o stîncă, o piatră mare) 'abrupt', 'prăpătios', 'colțuros' (vsl. *strümînina*; sîrb. *strumina, strmen* 'loc prăpătios, *strm* < *strümîu* 'prăpătios'), în ms. 4 389: „Carele și-au scos izvor de apă den piatră stârminoasă” (Dt., 8, 15; în BB și în ms. 4 389: „Piatră colțurată”).

1.3.40. toporăște 'coadă de topor sau de secure' (< vsl. *toporiște* 'id.'), în ms. 4 389: „Va ieși săcurea den toporăște” (Dt., 19, 5; în BB: „Căzind fierul den lemn”); în ms. 45: „Căzăndu fierul den lemn”).

1.4.0. Elemente grecești

Sînt incluse în acest capitol și unele cuvinte al căror etimon se află în limbi orientale ca ebraica, babilonica, dar au fost vehiculate prin greacă. De asemenea, sînt prezente și unii termeni grecești care au pătruns în slavonă sau în alte limbi slave, cu care română a avut contacte de-a lungul secolelor.

1.4.1. anathemă 'blestem', 'afurisenie', 'excomunicare' (< gr. ἀνάθεμα, - ατος 'objet devoué, maudit'; 'anathème'), în BB: „*Anáthema vei fi... căci anáthema iaste*“ (Dt., 7, 27; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Vei fi blestemat ca și acela ce cu blestemare să-l blêstemî*“), după gr. „*Kai ἀνάθεμα ἔστι...οτι. ἀνάθεμα ἔστι*“; în BB: „*Cu anathema vei anathimisi pre ea*“ (Dt., 13, 15; în ms. 45: „*Anathemisi*“); în BB: „*Nu să va lipi nemica de anathéma întru mîna ta*“ (Dt., 20, 17; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Cu blestemare să-i blêstemî*“). Vezi ST.L.NM., p. 25, IV.1.5.1.; 1.5.2.

1.4.2. a anathemisi (și: *anathimisi*) 'a blestema', vezi cuvîntul precedent.

1.4.3. aspidă 'viperă', 'șarpe egiptean cu ochelari', 'năpîrcă' (< gr. ἀσπίς, acc. ἀσπίδα; cf. și vsl. *aspida*), în BB: „*Mănia aspidelor nevindecată*“ (Dt., 32, 33; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Mănia cea fără de leac a aspidelor*“), după gr.: „*Θυμός ἀσπίδων ἀνίατος*“ [adj. ἀνίατος, -ος, -ov 'incurable'; (ó) θυμός, -ού 'mouvement de l'âme'; 'passion'; 'colère'].

1.4.4. cămilopárdos 'girafă' [< gr. (ή) καμηλοπάρδαλις, -εως 'girafe' < κάμηλος 'cămilă' < semită (babylon.); cf. ebr. *gāmāl* (H. Frisk, GEW, I, p. 771–2) + (ή) πάρδαλις, -ιος, -εως 'panthère' sau 'léopard', cuvînt intrat în grecește dintr-o sursă orientală necunoscută (iraniană, veche indiană (H. Frisk, GEW, II, p. 473)], în BB: „*Si inorodul, și zimbrul, și cămilopárdos*“ (Dt., 14, 5; la fel și în ms. 45; în ms. 4 389: „*Cămilopardosul*“), după gr. „*Kai καμηλοπάρδαλιν*“; în Vulgata: „*Camelopardalum*“; în BJ: „*Le mouflon*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Bergziegen*“; G. Braulik, Dt.: „*Steinbock*“; în B 1975: „*Capra sâlbatică*“.

1.4.5. cărturar 'scrib', 'funcționar' [< mgr. χαρτολόγιος < lat. *chartularius* 'arhivar', 'scriitor de documente'; cuvîntul latinesc are ca etimon vgr. (ó) χάρτης 'Papyrusblatt, -rolle', cu origine necunoscută, probabil egipteană (H. Frisk, GEW, II, p. 1075); prezența consoanei *c-*, în loc de *h-*, se explică prin influență lat. *ch-* din *chartularius*, precum și a cuvîntului românesc *carte*, moștenit din lat. *charta* (< vgr. χάρτης); sunetul *-l-*, din *cartulariu, a trecut la *-r-*, prin asimilație la *-r-* precedent și următor, rezultând forma *cărturar* și apoi *cărturar*; în română literară, aceste variante sonetice, atestate încă din secolul al XVI-lea, de pildă în *Psaltirea Șcheiană*, sunt dublate de forme mai noi, în care consoana inițială este *h-*, explicabilă prin modul de rostire medio- și neogrecesc a consoanei aspirate vgr. *χ-* (= *ch-*) ca *h-*: *Hartulari*,

n. propriu de familie; *hartă, hartofilax, hîrtie* etc.], în BB: „*Si vor grăi căturarii cătră norod zicind*“ (Dt., 20, 5; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389). Cuvîntul mai apare în versetul 8, din cap. 20; de asemenea, în ms. 4 389, Dt., 29, 10; în BB și în ms. 45: „*Aducătorii-de-cărfile-voastre*“ (Dt., 29, 10).

1.4.6. erodión 'bîrlan' (*ardea cinerea*) [< gr. (ó) ἐρωδιός, -οῦ 'hérion'], în BB: „*Si erodión, și lebădă, și stîrcu*“ (Dt., 14, 16; în ms. 45: „*Erodiú*“; în ms. 4 389: „*Erodiul*“). Vezi ST.L.LV., p. 21, IV.1.4.11.

1.4.7. finic 'curmal'; 'palmier' [< gr. (ó) φοῖνιξ, -τκος 'palmier' sau 'dattier'; numele planetei provine de la numele poporului fenician, care făcea negoț cu curmale; de la același cuvînt, provine și numele păsării φοῖνιξ, originară din Arabia sau din India (vezi H. Frisk, GEW, II, p. 1032)], în BB: „*Jerihó, cetatea finicilor*“ (Dt., 34, 3; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389), după gr.: „*Ιεριχώ, πόλιν φοινίκων*“; în Vulgata: „*Hericho, civitatis Palmarum*“; în germ., G. von Rad, Dí.: „*Die Ebene von Ieriho, der Palmenstadt*“; în BJ: „*Ville de palmiers*“; în B 1975: „*Cetatea Palmierilor*“. Vezi ST.L.EX., p. 36, IV.1.5.11.

1.4.8. ghipă 'un fel de vultur'; 'pajură' [< gr. (ó) γύψ, γύπος 'vautour'; 'Geier'], în BB: „*Si ghipa, și caia*“ (Dt., 14, 14; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Pajárea*“); în Vulgata: „*Milvum*“; în BJ: „*Le milan noir*“; în germ., G. von Rad, Dt., 14, 13: „*Milan*“ (= uliu, erete); în B 1975: „*Corbul*“. Cuvîntul *ghipă* este absent în principalele dicționare românești: DA, H. Tiktin², DRG, CADE, A. Scriban, *Dicț.*

1.4.9. gripsor 'pasare mare de pradă'; 'condor'; 'pajură' (*vultur gryphus*) [< gr. (ó) γρύψ, γρυπός, cuvînt creat, probabil, prin contaminare, din gr. γύψ + γρυπός 'mit einer Habichtnase', 'krummnasig', 'gekrümmt' (= coroiat, ca ciocul coroialui); vezi H. Frisk, GEW, I, p. 329–330], în BB: „*Vulturul, și gripsorul, și vîlturul de mare*“ (Dt., 14, 13; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389); în germ., G. von Rad, Dt., 14, 12; „*Schwarzgeier*“; în BJ: „*Le gypaète*“; în Vulgata: „*Grypem*“; în B 1975: „*Vulturul răpitor*“. Vezi ST.L.LV., p. 21, IV.1.4.13.

1.4.10. porfirión 'numele unei păsări (acvatice)' [< gr. (ó) πορφυρίον 'purpurnes Wasserhuhn (*Fulica porphyrio*)'], în ms. 4 389: „*Si pupăza, și porfiriónul*“ (Dt., 14, 18). În BB și în ms. 45, denumirea de pasare care urmează după *pupăza* este: „*Liliacul*“; în BJ: „*La chauve-souris*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Die Fledermaus*“; în Vulgata: „*Vespertilionem*“ (= liliac); în B 1975: „*Liliacul*“; în slavonește: „*Πορφυρίονα*“. Vezi ST.L.LV., p. 21, IV.1.4.21.

1.4.11. scorpiu 'scorpion' [< gr. (ó) σλοπρίος, -ou 'id'], în ms. 45: „*Şearpe muşcăndu, și scorpiu*“ (Dt., 8, 15; foarte probabil că accentul era pe -í-, ca în greacă; în BB: „*Scórpii*“; în ms. 4 389: „*Scorpiile*“), după gr. „*Kai σκορπίος*“.

1.4.12. visteáriu 'trezorerie', 'vistierie', 'tezaurul statului' [< mgr. βεστιάριον (< lat. *vestiarium*); cf. și vsl. *vistiări*], în ms. 45: „*Deșchidză Domnul ie-*

visteáriul lui cel bun“ (Dt., 28, 12; în BB și în ms. 4 389: „Comoara... cea bună“); în gr.: „Τὸν θησαυρόν αὐτοῦ“. Forma de plural, visteáre, se întâlnește tot în ms. 45: „Nu acestea, iată, s-au adunat lângă mine și s-au pecetluit întru visteárele mèle“ (Dt., 32, 34; în BB: „Întrу comoarăle mèle“; în ms. 4 389: „În cămărăle mèle“); în gr.: „Ἐν τοῖς θησαυροῖς μου“ [(ό) θησαυρός, -οῦ ‘trésor’, ‘lieu où l'on serre des choses précieuse’]; în Vulgata: „In thesaures meis“; G. Braulik, Dt.: „In meinen Vorratskammern versteckt“; G. von Rād, Dt.: „In meinen Schatz“; BJ: „Scellé dans mes trésors“; în B 1975: „Pecetluite în cămările mele“. Vezi mai sus, p. 35, IV.1.3.11., comoară.

1.5.0. Elemente maghiare

Pentru stabilirea etimonurilor maghiare, am recurs, în cele mai multe cazuri, la lucrarea lui Lajos Tamás, EWUR.

1.5.1. a aleşui ‘a pîndi (pe cineva)’, ‘a sta la pîndă’ (< magh. *les* ‘Hinterhalt’, ‘Lauer’; ‘affût’, ‘guet’; cu a-protetic: *aleş* ‘pîndă’; vb. este fie magh. *les*, care este și rădăcină verbală, fie un derivat românesc cu suf. -ui), în ms. 45: „Va aleşui pre el“ (Dt., 19, 11; în BB: „Va pîndi pre dânsul“; în ms. 4 389: „Va fi om pizmînd“).

a. bir ‘impozit’, ‘tribut’ (< magh. *bér*, ‘Lohn’, ‘Miete’, ‘Pacht’, dial. *bír*), în ms. 4 389: „Să fie toți oamenii fie bir și ascultându-te“ (Dt., 20, 11; în BB și în ms. 45: „Vor fi birinici“).

1.5.2. a birui ‘a supune’, ‘a stăpîni’, ‘a domina’ (< magh. *bír* ‘stark sein’, ‘Macht über etwas haben’, ‘unterwerfen’), în ms. 45: „Si am biruit tuturor cetăților lui“ (Dt., 2, 34; la fel în 3, 4; în BB: „Am stăpînit toate cetățile lui“; în ms. 4 389: „Am luat toate cetățile lui“). Construcția din ms. 45, cu gen.-dat. plural, este calchiată de Nicolae Milescu din grecește: „Καὶ ἐκρατήσαμεν πασῶν τῶν πόλεων αὐτοῦ“ [vb. κρατέω, -ῶ, viit. -ήσω ‘être maître de’, ‘s’emparer de’, ‘avoir en son pouvoir’, ‘dominer sur’ se construiește cu genitivul în limba greacă]. Vezi ST.L.EX., p. 47, IV.2.2.6.

1.5.3. biruință ‘stăpînire’, ‘posesiune’ [< vb. *a birui*, *biruiesc* (vezi paragraful precedent) + suf. -ință], în ms. 4 389: „Pământul tău care va da fie Domnul Dumnezeul tău în biruință“ (Dt., 26, 2; în BB și în ms. 45: „Dă fie cu sorțu“).

1.5.4. chelșug ‘cadou’, ‘dar’; ‘pomană’ [< magh. *költség* ‘Zehrgeld’ (= bani de cheltuială), ‘Geld’, ‘Ausgabe’ < *költ* ‘ausgeben’ < *kel*, din care provine și rom. *a cheltui* ‘id.’], în BB: „Cu chelșug să-l chelșuguiesti pre el den oilă tale, și den grăul tău, și den teascul tău“ (Dt., 15, 13; la fel în ms. 45, vers. 14; în ms. 4 389, vers. 14: „Ce pomenirea să o gătești lui den oilă tale“; „Pomenirea“ înseamnă ‘pomana’, ‘darul’).

1.5.5. a chelșugui ‘a face cuiva un dar, un cadou’ (< *chelșug* < magh. *költség*; vezi cuvîntul precedent).

1.5.6. cizmă ‘încălțămintă’, ‘ciobotă’; ‘sandale’ (< magh. *czizma* < ‘sîrb. < tc. osman.’), în BB: „Vadezlegă o cizmă a lui de la piciorul lui“ (Dt., 25, 9; și în vers. 10: „Cizma“; în ms. 45: „Ciobotă“; în ms. 4 389: „O încălțămință“). Vezi mai sus, p. 34, IV.1.3.10.

1.5.7. coștei ‘castel’, ‘fortăreață’, ‘cetate’ (< magh. *kastély* ‘id.’ < mhd. *kastēl*), în ms. 4 389: „Dennafără de orașele cele cu coșteie, care era foarte multe“ (Dt., 3, 5; în BB și în ms. 45: „Cetățile“).

1.5.8. a (se) făgădui ‘a promite solemn prin jurămînt’, ‘a face un legămînt sacru, o alianță cu divinitatea’ (< magh. *fogadni* ‘aufnehmen’, ‘empfangen’, ‘geloßen’, ‘versprechen’), în BB: „De te vei făgădui rugă Domnului Dumnezeului tău“ (Dt., 23, 22; în ms. 45: „Iară de te vei ruga rugă“; în ms. 4 389: „De vei făgădui făgăduință Domnului“), după gr.: „Ἐὰν δὲ εὔξῃ εὐχήν κυριῷ τῷ Θεῷ σου“ [(ή) εὐχῆ, -ῆς 1. ‘prière’, 2. ‘vœu’; vb. εὔχομαι ‘adresser aux dieux des vœux ou des prières’, ‘prier’, ‘implorer’]. În BJ: „Si tu fais un vœu à Yahvé“; în B 1975: „De vei da făgăduință“, vers. 21.

1.5.9. făgăduință ‘alianță între om și divinitate’, ‘legămînt sacru’; ‘promisiune divină’, ‘pact’, ‘testament’ (< vb. *a făgădui* ‘a face un legămînt sacru’ + suf. -ință; vezi cuvîntul precedent), în BB: „Si v-aupus voao făgăduința lui... cîte 10 cuvinte“ (Dt., 4, 13; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „Au porâncit voaoă lêgea lui... 10 cuvinte“). În grecește: „Τὴν διαθήκην αὐτοῦ“ [(ή) διαθήκη, -ῆς ‘traité’, ‘pacte’; ‘testament’; eccl. ‘l’Ancien ou le Nouveau-Testament’ < vb. διατίθεμαι ‘conclure un pact, un traité, ’donner ou ordonner par testament’]; în BJ: „Son alliance“; în germ., G. Braulik, Dt.: „Seinen Bund“; în Vulgata: „Pactum suum“; în B 1975: „Legămîntul său“.

1.5.10. feliu ‘trib’, ‘seminție’; ‘neam’. Sensul special al substantivului *fel*, pl. *feluri*, menționat acum [< magh. -fél ‘-lei’ (de exemplu: *kétfél* ‘zweierlei’), din *fél* ‘Hälfte’], a rezultat prin fenomenul semantic denumit „atracție paronimică“: traducătorul textului biblic, Nicolae Milescu, a stabilit o apropiere formală între cuvîntul grecesc (ή) φυλή, -ῆς ‘tribu’ sau gr. (τὸ) φύλον, -ou ‘id.’ și rom. *fel*, *feluri*, atribuindu-i apoi acestuia din urmă sensurile ‘trib’, ‘seminție’, ‘neam’. Exemplele se găsesc în BB și în ms. 45: „Pre mai marii feliului nostru“ (Dt., 31, 28; în ms. 4 389: „Bătrâni seminților voastre“), după gr.: „Τὸν φύλάρχον υμῶν“ [(ή) φύλαρχος, -ou ‘chef d’un tribu’ < φύλη + ἄρχω ‘guider’, ‘marcher devant ou en tête de’]; în BB: „Cite un om după feliu“ (Dt., 1, 23; în ms. 45: „Căte pre un om după feliu“; în ms. 4 389: „Dentr-o seminție“), după gr.: „Κατ’ φηλήν“. Vezi ST.L.NM., p. 26, IV.1.6.3.

1.5.11. gingaș, -ă ‘delicat’, ‘tandru’, ‘fraged’ (< magh. *gyenge*, *gyönge*, *zsenge* ‘jung’, ‘zart’), în BB: „Cel gingaș foarte“ (Dt., 28, 54; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389); în BB: „Cea gingașă foarte“ (Dt., 28, 56; în ms. 4 389, la fel; în ms. 45: „Gingașe“).

1.5.12. gingăsie ‘delicatețe’, ‘tandrețe’, ‘frăgezime’ (< *gingaș* + suf. -ie): „Pentru gingăsie și moliciune“ (Dt., 28, 56; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „Pentru frumusețea gingăsiei ei“).

1.5.13. hăret ‘uliu’ (< magh. *herjó* ‘id.’), în BB și în ms. 45: „Hăreți“ (Dt., 14, 17). Vezi ST.L.LV., p. 22, IV.1.5.5.

1.5.14. oraș 'așezare urbană cu o fortăreață' (< magh. *város, varasi* (< *vár* 'Festung'; 'Stadt')), în ms. 4 389: „*Dennafară de orașale căle cu coșteai, care era foarte multe*” (Dt., 3, 5; în BB și în ms. 45: „*Cetățile*”). Vezi ST.L.NM., p. 27, IV.1.6.6.

1.5.15. a se sălășlui 'a se așeza într-un loc', 'a se stabili' (< magh. *szállásol* 'beherbergen', 'Odbach gewähren', din *szállás* '(Nacht-)Herberge', 'Unterkunft'; poate și din rom. *sălaş + -lui*), în ms. 4 389: „*I-au omoră și se-au sălășluit în locul lor*” (Dt., 2, 23; în BB și în ms. 45: „*S-au lăcuit pentru ei*”). Vezi mai jos, p. 48–49, I.2.1.5.5., a se lăcui.

1.5.16. sîrg, în loc. adv. „*De sărg*” 'repede', 'prompt', 'curînd', 'îndată', 'degrabă', 'imediat', 'pe loc' (< vb. *a sîrgui* 'a se grăbi' < magh. *szorog* 'sich becilien'), în ms. 45: „*Nu vei putea să-i topești pre ei de sărgu*” (Dt., 7, 22; în BB: „*Degrab*”; în ms. 4 389: „*Curând*”; și în Dt., 9, 3; 28, 24).

1.5.17. a tămădui 'a vindeca', 'a leuci' (< magh. *támad* 'sich erheben, entstehen'), în BB: „*Lovi-vou și eu voi u tămădui*” (Dt., 32, 39; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Voi vindeca*”).

1.5.18. uriaș 'géant'; 'Riese' (< magh. *óriás* 'Riese', dial. *óurijás*, de origine necunoscută), în BB: „*Feciori de uriaș*” (Dt., 1, 28; în ms. 45: „*Feciori de uriași*”; în ms. 4 389: „*Fecior de uriaș*”); în ms. 4 389: „*Au rămas de la uriași*” (Dt., 3, 11; pe marginea, de aceeași mînă: „*Patul uriașului*”; în BB și în ms. 45: „*De la Rafain*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Von dem Rest der Refaiter*”; G. Braulik, Dt.: „*Von den letzten Rafaitern*”; în BJ: „*Des Refhaüm*”; în Vulgata: „*De stirpe gigantum*”; în B 1975: „*Refaimi*”); în ms. 4 389: „*Tara uriașilor*” (Dt., 3, 13; în BB și în ms. 45: „*Pămîntul lui Rafain*”; în BJ: „*Le pays de Réphaim*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Das Land der Refaiter*”; G. Braulik, Dt.: „*Land der Refaiter*”; în Vulgata: „*Terra gigantum*”; în gr.: „*Γῆν Ροφαῖτῶν*”. Este vorba despre o rasă stinsă de giganți, un popor de talie înaltă, care a existat încă din vîrstă de Avraam în Palestina, pe Valea Iordanului (vezi NOUV. DICT. BIBL., p. 647). Vezi ST.L.NM., p. 27, IV.1.6.12.

1.5.19. a vicleni 1. 'a privi cu răutate' (< *viclean* < magh. *hitlen, hütlen* 'ungläubig', 'treulos') în ms. 45: „*Va vicleni ochiul tău pre fratele tău cel lipsit*” (Dt., 15, 9; în BB: „*Va ficleni*”; în ms. 4 389: „*Va năcăji*”); 2. 'a unelti', 'a face un rău cuiva', în ms. 45: „*Să faceți lui în ce chip au viclenit a face asupra fratelui lui*” (Dt., 19, 19; în BB: „*Au ficlenit*”). Vezi ST.L.FAC., p. 55, I.3.3.0.

1.5.20. vicleșug 'perfidie', 'falsitate', 'ipocrizie', 'viclenie' (< magh. *hitlenség, hűtlenség* 'Treubruch', 'Untreue', în ms. 45: „*Băstămat cela ce abate pre aproapele-ș cu vicleșug*” (Dt., 27, 24; în BB: „*Ficleșug*”; în ms. 4 389: „*Hicleșug*”). Vezi ST.L.FAC., p. 55, I.3.3.0.; ST.L.EX., p. 6, I.3.2.0.; ST.L.NM., p. 3, I.3.2.0.

1.6.0. Elemente germane (săsești)

1.6.1. sănț 'palisadă', 'fortificație din trunchiuri, pietre etc.'; 'construcție din lemn pentru asedierea unei cetăți' [< germ. *Schanze*, sâs. *šants* 'Wehrbau im Felde'; la început, erau folosite legături de crengi; probabil din ital. *scanso* 'Abwehr', ital. *scansia* 'Gestell'; în română, s-a produs o modificare semantică; de la forma pozitivă a întărîtului de apărare și de asediere, s-a trecut la sensul care are în vedere o formă negativă: 'o săpătură adîncă în pămînt, umplută, adesea, cu apă, în jurul unei cetăți'; 'săpătură îngustă și lungă pe marginea unui drum'; sensul prim este atestat în texte studiate], în BB: „*Lemnul* (=copacul, pomul) *care știi că nu iaste rodnic... să-l tai și să urzești sănț asupra cetății carea face cătră tine războiu, până unde se va închîna*” (Dt., 20, 20; în ms. 45: „*Şanțu*”; în ms. 4 389: „*Fă scară pentru cetatea care face războiu asupra ta*”). Cuvîntul *şanț*, cu primul sens, mai apare în ms. 4 389: „*Lemnul cel den pădure să taie omul și să-l puie ca şanțul înaintea făiei tale*” (Dt., 20, 19); în ms. 45: „*Să taie omul lemnul cel den codru, să între de cătră față la şanțu*” (*ibid.*); în BB: „*La şanț*”. În grecește, Dt., 20, 20: „*Kαὶ οἰκοδομήσεις χαράκωσιν ἐπὶ τὴν πόλιν*” [vb. *οἰκοδομέω*, -ώ 'bâtir une maison', 'bâtir', 'construire', 'élever'; (ή) *χαράκωσις*, -εως 'action de palissader ou d'échalasser'; 'fortification', 'action d'élever des retranchements']; în ms. 45 și în BB: „*Să urzești şanț(u)*”; în Vulgata: „*Extrue machinas*” [vb. *extruō*, -ēre 'a înălța (o construcție)', 'a construi'; *machina*, -ae 'mașină', 'construcție']; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Um Belagerungsmaschinen gegen die Stadt zu bauen*”; G. Braulik, Dt.: „*Belagerungswerk*”; în BJ: „*En faire des ouvrages de siège*”; în B 1975: „*Să faci întărîturi împotriva cetății*”.

1.7.0. Elemente turcești

1.7.1. cantar (și: *cantariu, căntar*) 'greutate de cîntar', 'măsură de greutate' (< tc. *kantar*; ngr. *καντάρη*; arab. *quintar* < lat. *centarius* 'de o sută'); în BB: „*Să nu fie în sacul tău cantariu și cantariu mare au mic*” (Dt., 25, 13; în ms. 45: „*Să nu fie întră cămara ta căntar și căntariu mare au mic*”; în ms. 4 389: „*Să nu fie în sacii tăi măsură mare și mică*”; în ms. 4 389, sunt adăugate pe marginea cuvintelor: „*Vezi pentru măsuri și pentru cumpene*”); în BB: „*Cantariu adevarat și direct va fi fie*” (Dt., 25, 15; în ms. 45: „*Căntar*”; în ms. 4 389: „*Măsură*”). Cuvîntul corespunzător din versiunea grecească este (τὸ) *στάθμιον*, -ou 'petite balance', 'petit poids'; prin ext. 'balance'; 'poids'. Vezi ST.L.LV., p. 23, IV.1.7.1.

1.7.2. culă 'turn de apărare într-un zid' (< tc. *kúla*, *kulé* < arab. *kullé* 'turn'; și: vsl., sîrb., bg. *kúla*), în ms. 4 389: „*Toate cetățile căle tari, cu zidurile căle nalte, porțile și culele*” (Dt., 3, 5; în BB și în ms. 45: „*Zăvoardă*”; în B 1975: „*Încuietori*”; în BJ: „*Barres*”;

în germ., G. Braulik, Dt.: „*Torbalken*”; G. von Rad, Dt.: „*Riegeln*”; în Vulgata: „*Vectibus*” (*vectis*, -is 'drug pentru zăvorul ușii'; slavon: „*За́вор*” 'zăvor'; gr.: „(ό) μοχλός, -οῦ” 'barre de bois'; 'verrou']. Nu este clar motivul pentru care Daniil Panoneanul a recurs, în ms. 4 389, la cuvântul *culă*, al cărui sens este diferit de cel de 'zăvor'.

1.7.3. a se mosorî 'a se umfla, prin apariția de chisturi la picioare, după mult mers' [< *mosor* 1. 'bobină', 'cilindru de lemn pe care se înfășoară ața', 2. 'umflătură rotundă și tare', 'cocoloașă', 'bătătură la picior' < tc. *masur* (< arab. *ma'sūra*); ngr. μοσούπι; alb., bg., sîrb. *masur*], în ms. 45: „*Picioarele tale nu s-au mosorit, iată, 40 de ani*” [Dt., 8; 4; pe margine, de altă mînă, anume a lui Nicola, care a colăționat copia ms. 45 a lui Dumitru de Cîmpulung, pe la 1685–6, la Mănăstirea din Cîmpulung-Muscel, sănătatea cuvintele: „*Bătut*”. „*Ciobotele tale nu s-au spart(e) de la tine*”; în BB: „*Nu s-au bătut*” în ms. 4 389: „*Nu s-au rănit*”; în BJ: „*Ton pied n'a pas enflé*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Dein Fuß schwoll nicht an*”; în Vulgata: „*Pes tuus non est subtritus*” (vb. *subterō, -ere, -triv, -tritum*). 1. 'a fărâma pe dedesubt', 2. 'a strica la picioare'); în B 1975: „*Piciorul tău n-a căpătat bătături*”].

1.7.4. a mozaviri 'a calomnia', 'a defâima', 'a ponegri' [< *mozavir* 'calomniator', 'denigrator', 'defâimător' < tc. (arab.) *müzavir*; cf. ngr. μουζοφίρης], în ms. 4 389: „*Pre care l-au ispiti întru ispitiire și l-au mozavirat la Apa Poncișării*” (Dt., 33, 8; în ms. 45: „*L-au suduit*”; în BB: „*L-au batjocorit*”). Vezi ST.L.FAC., p. 92, IV.1.6.6.; ST.L.LV., p. 24, IV.1.7.6.; ST.L.NM., p. 27, IV.1.8.6.

1.7.5. mozavirie 'calomnie', 'defâimare', 'ponegrire' (< *mozavir*, vezi cuvântul precedent), în ms. 4 389: „*Vezi pentru mozavirii*” (Dt., 19, 19; textul citat este un scurt comentar, adăugat pe margine de aceeași mînă care a scris manuscrisul).

1.7.6. șiret 'canaf', 'ciucure', 'franjuri' (< tc. *serit*; cf. ngr. σιρίτι), în ms. 4 389: „*Șireturi să faci pe cîte 4 marginile hainei tale*” (Dt., 22, 12; în BB și în ms. 45: „*Sucite*”). Vezi mai jos, p. 54, IV.2.1.94, *sucit*.

2. CUVINTE CU SENS DIFERIT DE CEL ACTUAL

2.1.0. Calcuri lingvistice

2.1.1. acoperitură 'care acopere, adăpostește, ocrotește, apără'; 'protecție', 'apărare', 'ocrotire', în BB: „*Scoală-să și vă ajutorească voao și să să facă voao acoperituri*” (Dt., 32, 38; la fel în ms. 45: „*Vă agiutorească*”; în ms. 4 389: „*Să vă fie acoperituri*”; în B 1975: „*Să vă fie ocrotire*”; în germ., G. von Rad, Dt.:

„*Euch helfen und euch zum Schutz werden*”; G. Braulik, Dt.: „*Dieser Fels soll ein Schutzdach über euch sein*”; în BJ: „*Votre abri*”; în Vulgata: „*In necessitate vos protegant*”), după gr. (ό) σκεπαστής, -οῦ 'celui qui couvre, qui abrite'; 'défenseur', 'protecteur'; (ἡ) σκέπασις, -εως 1. 'action de couvrir, d'abriter', 2. 'abri', 'protection'; vb. σκεπάζω, viit. -άσω 1. 'abriter', 'mettre à l'abri', 2. 'couvrir', 'envelloper', 'protéger'. Sensul 'protection', 'abri' al cuvântului românesc *coperemînt*, atestat în secolul al XVI-lea în *Psaltirea Scheiană*, alături de sensul 'toit', 'couverture', reprezentă un calc semantic după limba grecească. Vezi CDDE, nr. 388.

2.1.2. aducător, în sintagma: „*Aducător-de-cărți*” 'secretar', 'cărturar', 'scrib', 'funcționar public', în BB: „*Judecătoriu și aducătoriu-de-cărți yei pune fie întru toate cetățile*” (Dt., 16, 18; în ms. 45: „*Aducătoriu-de-cărți*”; în ms. 4 389: „*Aducător-de-cărți*”; în ultimul caz, pe margine, este adăugată completarea: „*De răvașă*”). Denumirea în discuție mai apare în BB și în ms. 45 în Dt., 29, 10; 31, 28, pe cînd în ms. 4 389 este folosit, în aceeași locuri, termenul „*Cărturarii*”. Sintagma „*Aducător-de-cărți*” reprezintă o calchieră a gr. (οί) γραμματοεισαγωγεῖς [< (ό) γραμματός, -έως 'secrétaire' + (ό) ἀγωγός, -οῦ 'conducteur' (< vb. ἄγω 'amener', 'apporter'). Vezi ST.L.EX., p. 41, IV.2.1.2.; vezi mai sus, p. 38, IV.1.4.5., *cărturar*.

2.1.3. a aduce 'a jefui', 'a înjunghia', 'a face ofrandă divinității', în BB: „*Să nu aduci Domnului Dumnezeazăului tău vițel au oaie la carele iaste hulă întru dînsa*” (Dt., 17, 1; în ms. 45, la fel; pe margine, sănătatea cuvintelor: „*Jirtvuiesti*”; în ms. 4 389: „*Să nu aduci... vițel nici oaie*”), după gr.: „*Oὐ προσοίσεις κυρίῳ τῷ Θεῷ σου μόχον ἢ πρόβατον*” [vb. προσφέρω, viit. προσοίσω 'apporter à', 'presenter', 'offrir']. În *Biblia grecească* apărută la Venetia, în 1687, sub îngrijirea lui Nicolaos Glykys din Ioannina, și anume în nota 1 din subsolul paginii, la cap. 17, 1, din Dt., este menționat verbul ώθεις, „*ex Heb.*”, pentru προσοίσεις, din text [vb. ώθιστάζω, viit. -άσω 'sacrifier', 'immoler'; 'offrir des sacrifices', < subst. (ἡ) ώστια, -ας 'sacrifice', 'victime' < vb. ώθω, viit. ώστω 'rûler des parfums'; 'immoler', 'sacrifier', 'offrir aux dieux d'une manière quelconque']. De asemenea, în *Vechiul Testament*, în limba greacă, apărut la Londra, în 1653, este folosit același verb cu sensul 'a sacrifică': „*Oὐ ώθεις*”, iar nu verbul cu sensul 'a aduce': „*Oὐ προσοίσεις*”. Ultimul cuvânt grecesc a fost calchiat și în slavonă, *prinosü*, din care provine rom. *prinos* 'dar oferit divinității, unui sanctuar', 'ofrandă'. Acesta este sinonim cu *aducere* 'id.', al cărui punct de plecare în română a putut fi atât din slavonă, cât și din greacă. Vezi ST.L.LV., p. 25, IV.2.1.3.; ST.L.NM., p. 28, IV.2.1.2.

2.1.4. aducere 'dar oferit unei divinități sau unui sanctuar', 'prinos', 'jertfă', 'ofrandă', în BB: „*Aducerile Domnului, sorțul lor, vor mîncă pre élle*“ (Dt., 18, 1; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Aducerile jărtvelor*“); în gr. (τὸ) κάρπωμα, -ατος 'oblation', 'offrande', 'sacrifice'. Vezi cuvântul precedent.

2.1.5. adunare 'hambar', 'depozit (de cereale)', în ms. 45: „*Blăstămate adunările tale și rămășișele tale*“ (Dt., 28, 17; în BB: „*Jîtnîfile*“; în ms. 4 389: „*Ariile*“, după gr.: „*Ἐπικατάρατοι αἱ ἀποθήκαι σου καὶ τὰ ἔγκατα λείματά σου*“ [(ἡ) ἀποθήκη, -ης' lieu où l'on tien certaines choses en réserve'; 'office'; 'grenier', 'cellier', 'magasin'; vb. ἀποθήημι 'déposer', 'mettre bas'; 'mettre en réserve', 'mettre de côté', 'réserver'. Vezi mai jos, p. 52, IV.2.1.79., *punere*; p. 52, IV.2.1.81., *rămășișă*.

2.1.6. ajutor 'pavăză', 'scut', în BB: *Va sprejeni ajutorul tău și sabia ta*“ (Dt., 33, 29; în ms. 45: „*Va ajuta ajutorul tău*“; în ms. 4 389: „*Pavăza*“), după gr.: „*O βοηθός σου καὶ η μάχαιρα*“ [(ὁ, ἡ) βοηθός, -οῦ 1. 'auxiliaire', 2. 'désenseur'; vb. βοηθέω, -ῶ, viit. -ίσω 'voler au secour'; 'secourir'; 'sauver'; adj. βοηθός, -ός, -όον 'qui vole au combat ou au secour'; 'auxiliaire'; 'désenseur']. Nicolae Milescu a atribuit cuvântului românesc *ajutor* sensul 'cel care vine în ajutor', al gr. βοηθός.

2.1.7. a amărî, în construcția gerunzială *a fi amărînd*, cu sensul 'a supără', 'a exaspera', 'a irita', în BB: „*Amărînd ați fost cîte de cătră Dumneazău*“ (Dt., 31, 27; în ms. 45: „*Amărîndu ați fost lucrurile de cătră Dumnedzău*“; în ms. 4 389: „*Ați măntiat pre Domnul*“), după gr.: „*Παραπικρούνοντες ἦτε τὰ πρὸς τὸν Θεόν*“ [vb. παραπικρόνω, viit. -ανῶ 'exaspérer, 'aigrir'; 'exciter à la révolte' < πικρόνω 1. 'rendre amer', 2. (fig.) 'exaspérer', 'aigrir', 'irriter < adj. πικρός, -ά, -όν 'amer']. Cuvântul românesc *a amărî* a fost îmbogățit de către Nicolae Milescu cu sensul 'a instiga la revoltă', 'a exaspera', 'a minia', 'a irita', după modelul vb. grecesc menționat. Din ms. 45, calcul semantic a fost preluat și în BB.

2.1.8. amiázăzi 'sud', în BB: „[Neftalim] marea și amiázăzi va moșteni“ (Dt., 33, 23; în ms. 45: „*Amiáză-dzi*“; în ms. 4 389: „*Amiáză-zì*“), după gr.: „*Θάλασσαν καὶ λίβον*“ [(ὁ) λίν, λίβος 'vent d'Afrique', 'vent d'ouest-sud-ouest', ou simplement 'de sud-ouest'; de la numele unui vînt din direcția sud-vest, care aduce ploaie, s-a trecut la sensul 'punct cardinal de sud-vest' și apoi 'vest' < vb. λεῖψω, aor. λεῖψαι 'träufeln', 'gießen' (= a turna picătûră cu picătûră', 'a turna', 'a stropi', 'a vârsa') (H. Frisk, *GEW*, I, p. 96–97). Tot cu sensul 'sud', cuvântul *amiázăzi* mai apare în BB, Nm., 10, 6, precum și în ms. 45 și în ms. 4 389, *ibid*. Pentru mare cu sensul 'vest', vezi mai jos, p. 49, IV.2.1.58., *mare*.

2.1.9. an, în expr. *an den an* 'în fiecare an', 'chaque année', în ms. 45: „*A dzăcea să dzeciuiești... an den an*“ (Dt., 14, 22; în BB și în ms. 4 389: „*Den an în an*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Jahr für Jahr*“; G. Braulik,

Dt.: „*Jedes Jahr*“; în Vulgata: „*Per annos singulos*“; în B 1975: „*În fiecare an*“), după gr.: „*Ἐβιαντὸν κατέβιαντόν*“ [(ὁ) ἐβιαντός, -οῦ 'an', 'année'].

2.1.10. apoi, în sintagma „*Cea-mai-de-apoi*“ 1. 'sfîrșit', 'capăt'; 'execuție', 'moarte', în ms. 45: „*Măinile a tot nărodul la cea-mai-de-apoi*“ (Dt., 13, 9; în BB: „*Măinile a tot nărodul lasă mai-de-apoi*“; în ms. 4 389: „*De-acii măinile altora mai pre urmă*“; în BJ: „*Et la main de tout le peuple continuera l'exécution*“; în germ., G. von Rad, Dt., vers. 10: „*Deine Hand soll sich...erheben, um ihn zu töten, darnach die Hand des ganzen Volkes*“; în Vulgata: „*Sit primum manus tua super eum et post te omnis populus mittat manum*“; în B 1975: „*Si apoi să urmeze măinile a tot poporul*“), după gr.: „*Καὶ αἱ χεῖρες παντὸς τοῦ λαοῦ ἐπέσχαω*“ [adj. ἐσχατος, -η, -ον 'le dernier'; expr. ἐπέσχατα βαίνειν 'en venir aux dernières extrémités']. Alt exemplu, din BB: „*La cea-de-apoi a morții mèle*“ (Dt., 31, 29; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*După petrecanitia mea*“), după gr.: „*Ἐπέσχατω τῆς τελοντῆς μου*“ [(τὸ) ἐσχατον 'le dernier degré', 'l'extrême', 'le bout']. Al treilea exemplu, din BB: „*Voiu arăta ce va fi lor la cea-de-apoi*“ (Dt., 32, 20; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389), după gr.: „*Καὶ δεῖξω, τι ἔσται αὐτοῖς ἐπέσχατων*“ Al patrulea exemplu, din BB și din ms. 45: „*La zilele cîte-de-apoi*“ (Dt., 4, 30), după gr.: „*Ἐπέσχατων τῶν ἡμερῶν*“.

2. 'Marea Mediterană' (în opoziție cu *Marea Sării* sau *Marea Moartă*), în BB: „*Si tot pămîntul... pînă la Marea-cea-de-Apoi*“ [Dt., 34, 2; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Marea-cea-mai-de-Apoi*“; în BJ: „*La mer Occidentale*“; în germ., G. von Rad; Dt.: „*Bis zum Westmeer*“; G. Braulik, Dt.: „*Bis zum Mittelmeer*“; în Vulgata: „*Usque ad Mare Novissimum*“ (novissimum 'cel de pe urmă', 'ultimul'); în B 1975: „*Pînă la marea cea de la asfințit*“), după gr.: „*Ἐως τῆς θαλάσσης τῆς ἐσχάτης*“ [adj. ἐσχατος, -η, -ον 'le dernier', 'le plus éloigné', 'placé au bout de', 'placé au dernier rang' < vb. ἔχομαι 'être contigu', 'suivre']. Privită de la est de *Marea Moartă*, *Marea Mediterană* se află la extremitatea vestică, fiind ultima mare sau *Marea-cea-de-apoi* (vezi BJ, Dt., 34, 2, nota 4). Vezi mai sus, IV.2.1.8., *amiazăzi*; vezi mai jos, p. 49, IV.2.1.58., *mare*.

2.1.11. aproape, în construcția intensivă *a apropiia aproape* 'a se apropiă', în BB: „*Si veți apropiia aproape de fiili lui Aman*“ (Dt., 2, 19; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Vei mîrge aproape de*“), după gr.: „*Καὶ προσάξετε ἐγγύς νιῶν Ἀμμών*“ [vb. προσάγω, viit. -άξω 'faire approcher', 'approcher'; adv. ἐγγύς 'pres', 'proche', 'au près'].

2.1.12. arâtare 'viziune'; 'sentină sau răspuns primit de preot de la oracolul divin', în BB: „*Dați lui Levi arătările lui și adevărul lui*“ (Dt., 33, 8; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Temerile lui... și adeverința lui*“). Pasajul este obscur. În gr.: „*Δῆλους αὐτοῦ καὶ ἀληθειῶν αὐτοῦ*“ [(τὰ) δῆλα, -ῶν 'visions', pl. neutru de la adj. δῆλος, -η, -ον 'apparent', 'manifeste';

'claire', 'évident'; vb. δηλώω, -ώ 'manifester', 'se montrer'. Ultimul sens a constituit pentru Nicolae Milescu motivul pentru recurgerea la rom. *arătări*. În germ., G. von Rad, Dt.: „*Gib Levi' deine Tummim und Urim*”; G. Braulik, Dt.: *Levi hat deine Tummim erhalten, deine Urim...*”; în B 1975: „*Urimul tău, Doamne, și Tumimul tău*”; în Vulgata: „*Perfectio tuo et doctrina tua*”. Pentru *Urim* și *Tumim*, vezi DICT. BIBLIC, p. 1329–30. Vezi ST.L.NM., p. 28, IV.2.1.5.

2.1.13. *ascunse*, s.f. plur. tant., în sintagma: „*Cèle ascunse*” 'secretele', 'tainele', 'misterele', în ms. 4 389: „*Ascunsele Domnului Dumnezeului nostru*” (Dt., 29, 29; în BB: „*Cèle ascunse ale Domnului Dumnezăului nostru, iară cèle aiavea nouă*”; în ms. 45: „*Cèle ascunse Domnului... iar cèle ascunse noao*”), după gr.: „*Tă cruxită kowptō τῷ Θεῷ ἡμῶν, τὰ δὲ φανερὰ ἡμῖν*” [(τὰ) κρυπτά, -ῶν 'les secrets' < adj. κρυπτός, -ή, -όν 'caché', 'secret'; vb. κρύπτω, viit. κρύψω 'cacher', 'couvrir'; (τὰ) φανερά, -ῶν < adj. φανερός, -ός, -όν 'clair', 'évident', 'manifeste'; 'visible', 'apparent' < vb. φαίνω, viit. φανῶ 'faire paraître', 'faire voir', 'rendre visible'; 'montrer', 'révéler', 'découvrir']. Textul BB este cel mai apropiat de versiunea grecească. Substantivul neutru plural, articulat, plurale tantum, τὰ κρυπτά, a fost tradus, astăzi în ms. 45, cît și în BB, prin adjecțivul provenit din participiul verbului *a ascunde*, la plural, precedat de articolul adjecțival *cèle*: „*Cèle ascunse*” 'secretele', 'misterele', 'tainele' (în BJ: „*Les choses cachées*”; în germ., G. von Rad, Dt., 29, 28: „*Das Verborgene*”; în Vulgata: „*Abscondita*; B 1975: „*Cele ascunse*”). Procedeul a fost calchiat din grecescă. Vezi mai jos, p. 54, IV.2.1.94., *sucit*.

2.1.14. *asemănare* (și *sămânare*). 1. 'formă', 'imagine', 'chip', în BB: „*Asemănare n-ați văzut, fără numai glas*” (Dt., 4, 12; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Fața lui n-aț văzut*”; în BJ: „*Aucune forme*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Eine Gestalt*”; în Vulgata: „*Formam*”), după gr.: „*Kαὶ ὅμοιωμα οὐκ εἴδετε, αλλ’ ἡ φωνήν*” [(τὸ) ὅμοιωμα, -οτος 1. 'image', 2. 'resemblance' < vb. ὁμοιώω, -ώ viit. -ώσα 'rendre semblable', 'assimiler', 'comparer' < ὁμοιος, -ον 'pareil', 'semblable' < ὁμός, -ή, -όν 'semblable', 'pareil']. Nicolae Milescu, autorul traducerii din ms. 45, a atribuit cuvântului românesc *asemănare* sensul 1., 'imagine', 'chip', al cuvântului grecesc corespunzător. Cu același înțeles, termenul *asemănare* mai apare în BB: „*N-ați văzut toată asemănarea în ziua care au grădit Domnul către voi în muntele Horiv, den mijlocul focului*” (Dt., 4, 15; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Chip*”). 2. 'statuie', 'idol', 'chip cioplit', în BB: „*Să nu faceți voao... asămânare a parte bărbătească au fămeiască... sămânarea a tot dobitocul*” (Dt., 4, 16–17; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Chip*”). Vezi ST.L.EX., p. 47, IV.2.2.5.

2.1.15. biserică 'adunarea, comunitatea credincioșilor evrei', în ms. 45: „*Nu va intra în lona amaniteani... la biserică Domnului*” (Dt., 23, 3; în BB:

„*Adunarea*”; în ms. 4 389: „*Strānsura*”), după gr.: „*Eἰς ἐκκλησίαν κυρίου*” [(ἡ) ἐκκλησία, -ας 1. 'assemblée', 'l'assemblée générale du peuple', 2. (eccl.) 'église', 'assemblée des fidèles' < ἐκκλησίας, -ος, -ον 'appelé', 'convoqué' < ἐκκαλέω, -ώ, viit. -καλέσω 'appeler dehors', 'faire sortir', 'appeler', 'évoquer' < καλέω 'rufen' (H. Frisk, GEW, I, p. 762–3)].

2.1.16. *carte*, în sintagma: „*Carte de despărțeală*” 'act de divorț', în BB: „*Va scrie ei carte de despărțeală*” (Dt., 24, 2; și vers. 3, la fel în ms. 45: „*Dăspărțală*”; în ms. 4 389: „*Carte de lăsare*”; în BJ: „*Une acte de répudiation*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Einen Scheidenbrief*”; G. Braulik, Dt.: „*Eine Scheidungsurkunde*”; în Vulgata: „*Libellum repudii*”), după gr.: „*Βιβλίον ἀποστασίου*” 'acte de divorce' [vb. ἀφίστημι 'séparer', 'écarter'; 'repousser', 'éloigner'].

2.1.17. *ceas* 'sezon', 'perioadă', 'timp', 'vreme', în BB: „*Și după ceasul roadelor întoarcerilor soarelui*” (Dt., 33, 14; și în vers. 13, 16; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*În vrâmea roadelor schimbărilor soarelui*”; în BJ: „*Le meilleur de ce qui fait croître le soleil*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Mit dem Besten des Ertrags der Sonne*”; G. Braulik, Dt.: „*Mit Köstlichem aus den Erzeugnissen der Sonne*”; în Vulgata: „*De pomis fructuum solis*”; în B 1975: „*Roade alese din cele pe care le face să crească soarele*”), după gr.: „*Καθάραν γενημάτων ἡλίου τροπῶν*” [(ἡ) ὥρα, -ας 1. 'division quelconque du temps, 2. 'an', 'année', 3. 'saison de l'année, des fleurs et des fruits', 4. 'âge', 5. 'division de jour, heure', 6. 'époque', 'temps'; (τὸ) γέννημα, -ατος 'ce qui est engendré', 'fruit', 'production', 'produit descendant'; 'fils' < γεννάω 'engendrer', 'enfanter', 'produire', 'naître', 'être engendré'; (ό) τρόπος, -ου 'tournure' < vb. τρέπω 'tourner', 'retourner'. Traducerea lui Nicolae Milescu, din ms. 45, preluată în BB, urmează servil modelul grecesc. Ea este ininteligibilă, dacă nu-i comparată cu alte versiuni. Vezi ST.L.FAC., p. 93, IV.2.2.17.; ST.L.NM., p. 30, IV.2.1.21. Vezi mai jos, p. 61, IV.2.2.49., *împreunare*.

2.1.18. *a cîntă* 'a încîntă', 'a rosti cuvinte magice', 'a vrăji', în sintagma: „*Cîntîndu vrajă*”, în BB: „*Cîntîndu vrajă, grăind din pînțice și căutînd în sîmne*” (Dt., 18, 11; în ms. 45: „*Căntăndu căntare*”; în ms. 4 389: „*Dăscăntănd dăscăntece*”), după gr.: „*Ἐπφέων ἐπαισιδήν*” [(ἡ) ἐπαισιδή, -ής = ἐπφέων, -ής 'enchantement', 'charme'; 'paroles magiques' < vb. ἐπόδω 'accompagner de son chant'; 'attirer par son chant'; 'enchanter', 'charmer'; adj. ἐπφόδος, -ός, -όν 'ajouté à un chant magique, qui enchantera par des paroles magiques'; (ό) ἐπφόδος, -ού 'enchanteur', 'magicien'].

2.1.19. *cîteodată* adj. nedefinit 'un număr oarecare de', 'un număr nedefinit de'; 'nu importă cît; ce cantitate de', în BB: „*Și ati săzut la Cadii zile multe, cîteodată zile ați săzut*” (Dt., 1, 46; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Cite zile ați săzut*”), după gr.: „*Kαὶ ἐνεκάθησθε ἐν Κάδης ἡμέρας πολλάς, θσας ποτε ἡμέρας ἐνεκάθησθε*” [θσας δήποτε 'quelque nombreux

qu'il soit'; 'n'importe en quel quantité'; adv. ποτέ 'quelquefois''].

2.1.20. a crede, construit cu dativul 'a fi sigur de ceva', în BB: „*Nu vei crede vieții tale*” 'nu vei fi sigur de viața ta' (Dt., 28, 66; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389), după gr.: „Οὐ πιστεύσεις τῇ ζωῇ σου” [vb. πιστεύω, construit cu dativul, 'croire', 'être persuadé de', 'croire en'].

2.1.21. credincios, -oasă 'persistent', 'tenace', 'permanent', în BB: „*și va dovedi Domnul ranele tale... și boale râle și credincioase*” (Dt., 28, 59; *a dovedi* are sensul: 'a face să crească, să se înmulțească'; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Dureri credincioase*”), după gr.: „Καὶ νόσους πονηράς καὶ πιστάς” [(ἡ) νόσος, -ou 'maladie', 'mal'; 'souffrance quelconque'; 'peste', 'calamité', 'fleau', 'malheur'; adj. πονηρός, -ά, -όν 'mauvais', 'méchant'; adj. πιστός, -ή, -όν 'digne de foi, 'croyable'; 'fidèle à'; 'obéissant, docile à']).

2.1.22. a cruța (cu sufixul verbal -ez), în expr. „*A cruța ochiul spre cineva*” 'a se abține de la ceva', 'a nu-și îndrepta privirile spre cineva', 'a nu avea înțelegere pentru cineva', în ms. 4 389: „*Să nu crucezi ochiul tău spre dansa cu măldă*” (Dt., 25, 122; în BB și în ms. 45: „*Să nu ţi se vîrge ochiul tău pre ea*”; în Vulgata: „*Nec flecteris super eam ulla misericordia*” [lat. *flecto*, -ēre, *flexi*, *flectum* 'a întoarce', 'a îndrepta (privire)']; în BJ: „*Sans un regard de pitié*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Du darfst nicht mitleidigen Blickes schonen*”; G. Braulik: „*Du sollst in dir kein Mitleid aufsteigen lassen*”; în B 1975: „*Să nu o cruce ochiul tău*”), după gr.: „Οὐ φείσεται ὁ ὀφθαλμός σου ἐπ' αὐτῷ” [vb. φείδομαι, viit. φείσομαι 1. 'épargner', 'ménager', 2. 'user sobrement de', 's'abstenir de', 3. 'éviter de', 'ne pas donner', 4. 'être circonspect', 'se tenir sur ses gardes', 'prendre garde à']. În unele din versiunile menționate, inclusiv în cea din ms. 4 389, traducătorii au avut în vedere sensurile 1. și 2 ale gr. φείδομai. În ms. 45 și, de aici, în BB, este prezent sensul 4. al aceluiași verb grecesc (vezi mai jos, p. 68, IV.2.2.134., *a (se) veghea*. Expresia „*A cruța ochiul*” a mai fost înregistrată în ms. 4 389: „*Să nu-l cruceze ochiul tău*” (Dt., 19, 13; în BB și în ms. 45: „*Să nu să vîrge ochiul tău*”). În locul verbului *a cruța*, este folosit, în ms. 45, alături de *a veghea*, și verbul *a (se) îndura*): „*Să nu să îndure ochiul tău pre el*” (Dt., 13, 8), iar în BB, *a se milostivii*: „*Să nu se milostivească ochiul tău pre el*” (*ibid.*; în ms. 4 389: „*Nice să caute ochiul tău spre dansul*”), după gr.: „Οὐ φείσεται ὁ ὀφθαλμός σου ἐπ' αὐτῷ”. Pentru vb. *a cruța*, vezi ST.L.FAC., p. 96, IV.2.2.56.; p. 97, IV.2.3.30.; p. 98, IV.2.3.66.; ST.L.LV., p. 26, IV.2.1.16.; 2.1.17.; ST.L.NM., p. 30, IV.2.1.23.

2.1.23. a cunoaște, în expr. „*A cunoaște fața cuiva*” 'a lua partea cuiva', 'a fi părtinitori, acordind un avantaj, în secret, cuiva', în BB: „*Nici vor cunoaște față, nici vor lua daruri*” (Dt., 16, 19; în ms. 45: „*Nice...nice*”;

în ms. 4 389: „*Nice să caute la față cuiva*”), după gr.: „Οὐδὲ ἔπιγνωσονται πρόσωπον” [vb. ἔπιγνωσκω, viit. γνώσομαι 'reconnaître'; 'prendre un parti'; (τὸ) πρόσωπον, -ou 'visage', 'face'. Vezi mai jos, p. 51, IV.2.1.72., *obraz*].

2.1.24. curător, -toare, în expr.: „*Purarea curătoare*” 'continuu', 'permanent', 'etern', 'veșnic', în BB: „*Den vîrfu de dealuri purarea curătoare*” (Dt., 33, 15; ms. 45: „*Den vărvari a dealuri purarea curătoare*”; în ms. 4 389: „*Den vârful dealurilor celor de pururea curătoare*”), după gr.: „Καὶ ἀπὸ κορυφῆς βουνῶν ἀενάων” [(ὁ) κορυφή, -ῆς 'ête'; 'sommet'; (ὁ) βουνός, -οῦ 'colline', 'tertre', 'hauteur'; adj. ἀεναος, -ος, -ον 1. 'qui coule toujours', 2. 'éternel', 'perpétuel' < ἀει 'toujours' + νάω 'couler']. Traducătorul român al *Vechiului Testament*, Nicolae Milescu, a transpus în română elementele componente ale adj. ἀεναος sub forma expresiei menționate: „*Purarea curătoare*”. Procedeul este prezent și în BB, Dt., 33, 27: „*Supră virtutea brațurilor ce cură purarea*”; în ms. 45: „*Supră vărtutea a brajuri...*”; în ms. 4 389: „*Ce iaste totdeauna*”, după gr.: „Υπὸ ἰσχὺν βραχιόνων ἀενάων” [(ἡ) ἰσχύς, -όνος 'force', 'puissance', 'pouvoir'; (ὁ) βραχίων, -ονος 'bras'; pentru ἀεναος, vezi mai sus].

2.1.25. a curății 1. 'a ierta de păcate prin pedeapsă', în BB: „*Nu va curăță Domnul... pre cela ce ia numele lui pre deșărti*” (Dt., 5, 11; în ms. 45: „...pre deșertu”; în ms. 4 389: „...în zadar”), după gr.: „Οὐ γαρ μὴ καθαρίσῃ κύριος ὁ Θεός σου τὸν λαμβάνοντα τὸ δόνομα αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ” [vb. καθαρέω, viit. -εύσω 'être pur' < adj. καθαρός, -ά, -όν 'pur', 'propre', 'innocent', 'probe'; adj. μάταιος, -ος sau -ά, -όν 'vain', 'inutile'; 'frivole', 'futile'; 'sot, 'insensé'; 'vain', 'orgueilleux'; adv. μάταιως 'inutillement'; 'inconsidérément'; 'sottement']. 2. 'a purifica (trecind prin foc; o practică mantică păgânească)', în BB: „*Să nu să afle într-o tine curățindu pre fiul lui sau pre fata lui cu foc*” (Dt., 18, 10; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Arzând... în foc*”), după gr.: „Οὐχ εὑρεθήσεται ἐν σοὶ περικαθαίρων τὸν νιὸν αὐτοῦ ἢ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ ἐν πυρὶ” [vb. εὑρίσκω, viit. εὑρήσω 'trouver'; vb. περικαθαίρω, viit. -αρώ 'purger', 'purifier'; (τὸ) πῦρ, -υρός 'feu'].

2.1.26. a cure 1. 'a lăsa lichid', 'a se scurge', 'a curge', în BB: „*Măslini vor fi pie [= vei avea]... și cu undelemn nu te vei unge, căci nu va cură măslina ta*” (Dt., 28, 40; în ms. 45, la fel), după gr.: „Οτι οὐκ ἔκρησεται ἡ ἐλαία σου” [vb. ἔκρεω, viit. ρεύσω, ρυήσομαι 'couler de', 's'écouler' (< vb. ρέω 'id'); (ἡ) ἐλαία, ας 1. 'olivier', 2. 'olive'; aceeași denumire pentru pom și pentru fruct, ca și în latină (*oliva*, -ae < gr.)]. 2. (despre fructe) 'a cădea din pom, în ms. 4 389: „*Măslini vei avea... iar cu undelemn nu te vei unge, că măslina ta va cură*” (Dt., 28, 40). Această interpretare a vb. *a cure* 'a cădea din pom (despre fructe)', din versiunea episcopului Daniil Panoneanul, are în vedere sensul 2. al verb. ρέω, viit. ρεύσω, ρυήσομai

þuñsoromai, anume 'se détacher', 'tomber, en parlant des feuilles, des fruits mûrs'. Cu aceeași accepþie avem a face și în alte versiuni ale pasajului discutat. Astfel, în Vulgata: „*Olivás habebis... et non ungueris oleo quia defluent et puribunt*“ [vb. *defluo*, -ere, pe lîngă sensul 1. 'a curge la vale', înseamnă și 2. 'a cădea în jos']; în germ, G. von Rad, Dt.: „*Denn deine Oliven werden abfallen*“; G. Braulik, Dt.: „*Dein Ölbaum hat die Oliven abgeworfen*“; în B 1975: „*Pentru că măslinile tale vor cădea*“. Folosirea verbului *a cure* în ms. 4 389 a fost determinată de textul slavon: „**Ико истечетъ масаица текъ**“ [истечетъ < vsl. *tekъ*, *tešti* 'laufen', 'fließen'; vsl. *teča* 'cursor'; vsl. *istocňukъ* 'fons'; scr. *tečem* 'laufen', 'fließen'; rus. *tekú*, *tečetí* 'fließen']. Sensul atribuit acestui verb a fost preluat, probabil, din versiunea latinească, pe care Daniil Panoneanul a folosit-o permanent. În BJ, găsim o altă interpretare: „*Car tes oliviers seront abattus*“. Aici nu mai este vorba de fruct, ci de pom, care în gr. și în lat. erau denumite prin același cuvînt: gr. ἔλασις, iar lat. *oliva*, -ae.

2.1.27. cuvînt 'sentinþă', 'hotărîre judecătoarească', în BB: „*Pren rostul a doao mărturie și pren rostul a treia mărturie va sta tot cuvîntul*“ (Dt., 19, 15; în ms. 45: „*Cuvântul*“; în ms. 4 389: „*Să stea tot cuvântul*“), după gr.: „Ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων καὶ ἐπὶ στόματος τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ρῆμα“ [(τὸ) ρῆμα, -ατος 1. 'parole', 'mot', 2. 'sentance']. Sensul consemnat în acest paragraf se alătură altora, pe care le-am prezentat în ST.L.EX., p. 41–42, IV.2.1.16. și în ST.L.NM., p. 30, IV.2.1.24., toate calchiate din grecește.

2.1.28. a desfeciori 'a face pe cineva să nu mai aibă copii, omorindu-i', în BB: *Den-asfară-i va desfeciori sabie*“ (Dt., 32, 25; în ms. 45: „*Dennafară ii va desfeciori*“; în ms. 4 389: „*Îi va face fără de feciori*“), după gr.: „Ἐξωθεν ἀτεκνώσει αὐτοῖς μάχαιρα“ [vb. *ἀτεκνώ*, -ω 'priver du bonheur d'avoir des enfants' < *ἀτεκνος* 'qui n'a pas d'enfants' < &- privat. + *τέκνον*, -ou 'enfant']. Întrucît ms. 45 datează de prin anii 1665–1685, prima atestare a verbului *a desfeciori*, anume anul 1703 (vezi H. Tiktin², DRG, s.v.), se mută cu cîteva decenii mai înainte.

2.1.29. *destrămat*, -ă 'desfigurat', 'pocit'; 'degenerat'; 'schimonosit', 'alterat', 'denaturat', 'pervertit', în BB: „*Neam strîmb și destrămat*“ (Dt., 32, 5; în ms. 45: „*Săminþie strîmbă și destrămată*“; în ms. 4 389: „*Neam întort și izvrătit*“), după gr.: „*Γενεὰ σκολιὰ καὶ διεστραμένη*“ [(ἡ) γενεά, -άς 'naissance', 'race'; adj. *σκολιός*, -ά, -όν 'tortu', 'courbe', 'oblique'; 'difficile', 'embarrassant'; - 'fourbé', 'astucieux'; - 'injuste'; 'pervers'; pentru *destrămat*, -ă, din BB și din ms. 45, textul grecesc are adj. διεστραμένος, -η, -ov 'qui a les yeux de travers'; cf. adv. διεστραμένως 'tout de travers' (= oblic, strîmb) < διαστρέφω 1. 'tourner de travers', 'tordre'; 'deboîter', 'luxer'; 'coñtourner';

'rendre difforme'; la fig. 'dénaturer', 'pervertir'; subst. (ἡ) διαστορή, -ῆς 'distorsion', 'difformité'; 'action de pervertir ou de se pervertir', 'dépravation', 'dégénération']. Din perspectivă etimologică, sensurile cuvîntului *destrămat*, -ă, menþionate la începutul acestui paragraf, nu sunt proprii cuvîntului în discuþie. Aceasta este un adjecþiv de la participiul verbului *a destrăma*, din lat. *trama*, -ae 'urzeală a pînzei', 'pînză' + prefixul *des-*; radicalul *trama* este, foarte probabil, prezent și în vb. *a întrâma* (intrema). Sensul vb. *a destrăma* este 'a scoate firele dintr-o șesătură' la reflexiv: 'a se desface (firele unei șesături)', 'a se scămoþa', 'a se zdrenþui'. Accepþia 'destrăbat', 'desfrînat' a adj. *destrămat*, -ă este de dată recentă, anume de prin secolul al XIX-lea, cum se poate deduce din atestările prezente în H. Tiktin², DRG, s.v., și în alte dicþionare (de exemplu, din CDDE). Sensul nou a apărut, probabil, sub influenþa cuvîntului, apropiat din punct de vedere sonor, *destrăbat*, -ă, prin atracþie paronimică. Adjectivul *destrămat*, -ă cunoaþte prima sa atestare în scris în BB (1688); vezi H. Tiktin², DRG, s.v. În realitate, prima atestare se află în ms. 45, al lui Nicolae Milescu, datat cca. 1665–1685. De aici, cuvîntul a fost preluat de frajii Greceanu în textul tipărit la 1688. În ediþia a II-a a *Dicþionarului român-german* al lui H. Tiktin, nu s-a observat faptul că termenul *destrămat*, -ă, din BB, nu are nici unul din sensurile acestui adjecþiv din lucrarea menþionată. Adj. în cauză nu înseamnă nici 1. '(von Gewebe) ausgefasert', 'ausgefroren' (= scămoþat, zdrenþuit), nici 2. 'zerzaust' (= zburlit, ciufulit), nici 3. 'ausgelassen', 'liederlich', 'ausschweifend' (= desfrînat, destrăbat). Sensul adevărat este cel menþionat mai sus: 'schimonosit', 'alterat', 'pocit', 'desfigurat' [este adevărat că unele deriveate gr. au și sensurile figurate 'depravat', 'pervertit' (vezi mai sus)].

Apariþia sensurilor 'desfigurat', 'pocit', 'degenerat' etc., ale adj. *destrămat*, -ă, în textul manuscrisului 45 și, apoi, în cel al *Bibilei* de la 1688 se datoreþte fenomenului de atracþie paronimică. Nicolae Milescu a stabilit o legătură, nereală, între cuvîntul grecesc διεστραμένος, -η, -ov și adj. rom. *destrămat*, -ă („*Neam destrămat*“; „*Săminþie destrămată*“), atribuindu-i cuvîntului românesc un sens nou, acela de 'desfigurat', 'schimonosit', 'denaturat', 'alterat', 'pocit', 'izvrătit'. Modificări semantice ale unor cuvînte româneþti rezultate prin atracþie paronimică au mai fost realizate de Nicolae Milescu. Exemplu cel mai elovent îl oferă cuvîntul *fealiu*, pl. *fealuri*, care a cîpărat înþesul de 'trib', 'semînþie', 'neam', fiind apropiat de Nicolae Milescu de gr. (ἡ) φυλή, -ῆς 'trib', 'parte a unui popor' și de gr. (τὸ) φῦλον, -ον 'trib', 'rasă', 'familie', 'popor'. Vezi ST.L.NM., p. 26, IV.1.6.3.; vezi mai sus, p. 39, IV.1.5.10; p. 33, IV.1.1.2., *întort*; p. 36, IV.1.3.20., *izvrătit*.

2.1.30. deþelare, în sintagma: „*Deþelare denapoi nevindecată*“ 'numele unei maladii nervoase, numită *opisthotonus*, în care membrele se anchilozează și se

îndoiaie îndărăt', în BB: „*Topindu-să cu foame... și deșălare denapoi nevindecată*” (Dt., 32, 24; în ms. 45: „*Întinsori dendărăptu nevindecat*”; pe margine, de aceeași mînă, este adăugat cuvântul: „*Gărbovire*”; în ms. 4 389: „*Mormântul cel nevindecat*”; pentru sensul cuvântului *mormânt* în acest context, vezi mai jos, p. 50, IV.2.1.64.), după gr. „*Tηκόμενοι λιμῷ... καὶ ὅπισθιτονος ἀνίστατος*” [vb. τήκω, viit. τήξω ‘fondre’, ‘dissoudre’; ‘macérer’, ‘faire dépéris’; (ό) λιμός, -οῦ ‘faim’, ‘famine’, ‘inanition’; (ό) ὅπισθιτονος, -ου = (ή) ὅπισθιτονία, -ος ‘opisthotonus, maladie nerveuse dans la quelle les membres se roidissent et se courbent en arrière’ < adv. ὅπισθιτεν ‘de derrière’, ‘derrière’, ‘par derrière’ + vb. τέίνω ‘tendre’, ‘étendre’, ‘allonger’; adj. ἀνίστατος, -ος, -ον ‘incurable’ < ἀ- + ἵσταται ‘guérir (un malade)’]. În diferite limbi, pasajul în discuție a fost tradus în moduri diferite. Astfel, în B 1975: „*Lingoare și molimă rea*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Ausgezehrt von Pest und giftiger Seuche*”; în BJ: „*Dévoré par la peste et par un amer fléau*”. Vezi mai jos, p. 48, IV.2.1.52, întinsoare; p. 50, IV.2.1.64., *mormânt*; p. 51, IV.2.1.68., *nevindecat*.

2.1.31. *dobîndă*, în expr.: „*Pre dobîndă*” ‘util’, ‘avantajos’, în ms. 45: „*Să nu sameni viiata pre dobîndă*” (Dt., 22, 9; în BB: „*Să nu sameni viiata de doao feluri*”; în ms. 4 389: „*De multe feluri*”). În textul grecesc apare cuvântul διάφορον [adj. διάφορος, -α, -ον 1. ‘différent’, 2. ‘utile’, ‘avantageux’; cf. și subst. (τὸ) διάφορον ‘avantage’, ‘intéret pécuniaire’, ‘revenus’]. Nicolae Milesu a avut în vedere sensul 2. al adj. διάφορος, pe cînd în alte versiuni este prezent sensul 1. ‘diferit’, ‘de două sau de mai multe feluri’. Astfel, în BJ: „*Tu ne sèmeras pas autre chose dans ta vigne*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Du sollst deinen Weinberg nicht mit Zweierlei besäen*”; în Vulgata: „*Non serves vineam tuam altero semine*”; în B 1975: „*Cu două feluri de semințe*”.

2.1.32. a dormi 1. ‘a avea relații sexuale’, în BB: „*Blestemat cela ce doarme cu miuirea tătine-său*” (Dt., 27, 20; și în vers. 21, 22; în ms. 4 389: „*Se va culca cu*”), după gr. δο κοιμάμενος [= gerunziul vb. κοιμάω, -ώ viit. -ήσω ‘mettre au lit’, ‘coucher’; la mediu: ‘se coucher’ < vb. κεῖμαι ‘être couché’]. Vezi ST.L.V., p. 26, IV.2.1.22.

2. ‘a rămîne peste noapte’, ‘a petrece noaptea făcînd ceva’, în BB: „*Să nu doarmă trupul lui* [al celui spînzurat] *pre lemn, ce cu îngropare il veț îngropa în ziua acela*” (Dt., 21, 23; „*Lemn*” ‘copac’, ‘arboare’; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Să nu pestească*”), după gr.: „*Θόκ ἐπικοιμήσεται τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ξύλου*” [vb. ἐπικοιμίζω, viit. -ίσω ‘endormir’; vb. ἐπικοιμάμαι, viit. -ήσομαι ‘dormir ou être couché sur’; s’endormir sur’; (τὸ) ξύλον, -ον 1. ‘bois, tout ce qui est en bois’, 2. ‘arbre’]. Alt exemplu: în BB: „*Să nu doarmă din cărnurile carel veți junghea sara*” (Dt., 16, 4; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Să nu rămăie...*

cărnurile”), după gr.: „*Οὐ κοιμηθήσεται ἀπὸ τῶν κρεῶν*” [vb. κοιμάω, -ώ 1. ‘mettre au lit’, ‘coucher’, ‘faire dormir’, 2. ‘passer la nuit à faire quelque chose’; (τὸ) κρέας, gen. κρέατος ‘chair’, ‘viande’]. Vezi mai jos, p. 65, IV.2.2.89., *a pesti*.

2.1.33. *dreptate* (Sf: *direptate, direptare, îndireptare*) ‘lege divină’, ‘precept’, ‘poruncă divină’, în BB: „*Asculta direptăfile și judecăfile*” (Dt., 4, 1; în ms. 45: „*Dreptăfile*”; în ms. 4 389: „*Îndireptăfile*”; și în vers. 6, 17), după gr. „*Ἄκουε τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν κριμάτων*” [(τὸ) δικαιωμα, -ατος ‘commendement de Dieu’; (τὸ) κρῆμα (κρίμα), -ατος ‘jugement’; ‘commendement, loi divine’]. Vezi ST.L.NM., p. 32, IV.2.1.40.

2.1.34. *fără*, cu valoare de &- privativ, în sintagme ca: „*Fără-de-apă*” ‘regiune aridă’, ‘pustiu’, ‘stepă’; „*Fără-de-fund*” ‘abis’, în BB: „*L-au destulat pre el întru pustie, întru seteciuinea arderei, întru fără-de-apă*” (Dt., 32, 10; în ms. 45: „*Făr-de-apă*”), după gr.: „*Ἐν ἀνύδρῳ*” [adj. ἀνύδρος, -ος, -ον ‘qui manque d'eau’, ‘sec’, ‘aride’ < α- priv. + (τὸ) ύδωρ, gen. ύδατος ‘eau’]. Alt exemplu, în BB: „*Den fără-de-fundul izvoardelor den jos*” (Dt., 33, 13; în ms. 45: „*Den făr-de-fundul izvoară de jos*”; în ms. 4 389: „*De jos den fără-funduri den izvoarăle apelor*”), după gr.: „*Kαὶ ἀπὸ ὀβύσσων πηγῶν, κάτωθεν*” [(ή) ὀβύσσος, -ον ‘abîme’; eccl. ‘l'enfer’ < &- priv. + (ό) βυθός, -οῦ ‘fond’, ‘fond de la mer’; vb. βυθίζω ‘versenken’; ὀβύσσος ‘grundlos’ (H. Frisk, GEW, I, p. 275–6)]. Al treilea exemplu, în BB: „*Unde-s păriile de apă și izvoară a fără-fundurilor*” (Dt., 8, 7; în ms. 45: „*Izvor a fără-fundurilor*”; în ms. 4 389: „*Piuri adânci care curdă*”), după gr.: „*Kαὶ πηγαὶ ὀβύσσων*” [(ή) πηγή, -ῆς ‘source d'un fleuve’; ‘source’, ‘fontaine’].

2.1.35. *fecior*, vezi *fiu*, IV.2.1.37.

2.1.36. *fier*, în expr.: „*A pune fier pre sau preste cineva sau ceva*” ‘a tăia cu toporul’, în BB: „*Să nu strici copaci ei să pui preste ei fier*” [Dt., 20, 19; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Puind orce fier pre dânsese*” (= prisădirile)], după gr.: „*Ἐπιβάλειν ἐπάντα σίδηρον*” [vb. ἐπιβάλλω ‘jeter sur’, ‘pousser’, ‘porter sur’, ‘poser sur’, ‘appliquer sur’; (ό) σίδηρος, -ον ‘fer’, et par. ext. ‘tout instrument de fer’].

2.1.37. *fiu*, în expr.: „*Fiu de taur*” ‘vițel’; „*Fiu de fapă*” ‘ied’, în BB: „*Grădimea... a fiu de tauri și de fapi*” (Dt., 32, 14; în ms. 45: „*Fii a fapi și a buhai*”; în ms. 4 389: „*Al feciorilor juncelor*”), după gr.: „*Υἱὸν τεύρων καὶ τράγων*” [(ό) νιός, -οῦ ‘fils’; ‘enfant’; (ό) τεύρος, -ον ‘taureau’; (ό) τράγος, -ον ‘bouc’].

2.1.38. *gălbénare* (Sf: *gălbănariu*) ‘rugină de grâu’, ‘mălură’, în BB: „*Să te bată Domnul... cu gălbénarea*” (Dt., 28, 22; în ms. 4 389, la fel; în ms. 45: „*Cu gălbănariul*”), după gr.: „*Πατάξαι σε κόριος... καὶ τῇ ὥρᾳ*” (în notă: ὥρα; ultima variantă și în Vechiul Testament grecesc din 1653) [(ή) ὥρα, -ας 1. ‘ocre’, 2. ‘nielle du blé’ (= mălură, tăciune)]. Recurgerea la cuvântul *gălbănariu*, de către Nicolae Milesu, pentru a

denumi realitatea menționată se dătoareste, probabil, influenței altor cuvinte grecești din aceeași familie cu etimonul ὄχρος, cum ar fi: (ό) ὄχρος, -ού 'couleur jaune', 'pâleur' (de genul masculin, de unde și forma de masculin *gălbănariu*); adj. ὄχρός, -ά, -όν 'pâle', 'd'un jaune pâle'. În alte limbi: BJ: „*De rouille et de nielle*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Getreidebrand*” (= rugină de cereale); G. Braulik, Dt.: „*Vergilbung*”; în Vulgata: „*Ac robigine*” [*robigo*, -inis, 1. 'rugină', 2. 'mălură (la grâu)']; B 1975: „*Cu rugină*”.

2.1.39. a grăi 1. în expr.: „*A grăi glas de cuvinte*” 'a vorbi', în BB: „*Au grăit Domnul... glas de cuvinte*” (Dt., 4, 12; în ms. 45: „*Grăi... glas de cuvinte*”; în ms. 4 389: „*Grăi*”), după gr.: „*Ἐλάλησε κύριος... φωνὴν ῥημάτων*” [vb. λαλέω, -ώ, viit. -ήσω 'parler'; (ή) φωνή, -ῆς 'voix', 'cri', 'parole'; 'langage', 'discours'; 'axiome', 'sentence', 'mot'; (τὸ) ρῆμα, -ατος 'parole', 'mot'; 'sentence', 'maxime'; 'dicton', 'adage', 'tout ce qui se dit']. **2.** în expr.: „*A grăi intru urechile cuiva*” 'a vorbi confidențial', în BB: „*Să grăiesc să intru urechile lor toate cuvintele acestea*” (Dt., 31, 28; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Să grăiesc să auză*”), după gr.: „*Iuxa λαλήσω εἰς τὰ ἀτα αὐτῶν*” [(τὸ) οὖς, gen. ὡτός, pl. (τὰ) ὡτα 'oreille'; εἰς οὖς 'à l'oreille', 'en confidence'].

2.1.40. ieșire 1. în expr.: „*Ieșire den minte*” 'nebunie', în BB: „*Bată-te Domnul cu nevedere și cu ieșire den minte*” (Dt., 28, 28; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Cu înfricoșarea sfântuirei*”), după gr.: „*Kαὶ ἔκστασι διανοίᾳ*” [(ή) ἔκστασις, -εως 1. 'déplacement', 2. 'déviation', 3. (la fig.) 'trouble d'esprit', 4. 'colère violente', 5. 'égarement'; (ή) διάνοια, -ας 1. 'pense', 2. 'intelligence', 3. 'imagination', 4. 'sens', 5. 'esprit']. Expresia „*Ieșire din minte*” redă sensurile 3. și 5. ale gr. ἔκστασις. În Vulgata: „*Ac furore mentis*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Sinnesverwirrung*”; G. Braulik, Dt.: „*Irresein*”; BJ: „*D'égarement de sens*”; B 1975: „*Amortire a inimii*”.

2. 'răspîntie'; 'piată', în BB: „*Prăzile vei aduna la ieșirile ei* [ale cetății]” (Dt., 13, 16; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Întră răspîntile ei*”), după gr.: „*Eἰς τὰς διόδους αὐτῆς*” [(ή) διόδος, -ού 'passage' < (ή) ὁδός, -ού 'route', 'chemin']. În Vulgata: „*In medium platearum eius*”; în BJ: „*La place publique*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Auf ihrem freien Platz*”; în B 1975: „*În mijlocul pieții ei*”.

2.1.41. ispită, în expr.: „*A lua ispită*” 'a încerca', 'a face o tentativă', în BB: „*Cea gingeșă foarte, căriia n-ai luat ispită piciorul ei a călca pre pămînt*” (Dt., 28, 56; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Al căriia picior nu se-au dăprins să calce pre pămînt*”), după gr.: „*Τῇσι οὐχὶ πεῖραν ἔλαθον ὁ ποδὸς αὐτῆς βαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς*” [(ή) πεῖρα, -ας 'tentative', 'essai'; vb. λαμβάνω, aor. ἔλαθον 'prendre', 'saisir'].

2.1.42. a se ivi 'a exista', 'a fi văzut', în BB: „*Să nu săivească fie aluat în toate hotărârile tale*” (Dt., 16, 4; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Să nu se vadă fie dospit*”), după gr.: „*Οὐδὲ διφῆσται σου ζύμη ἐν πᾶσι τοῖς ὅριοις σου*” [vb. δράμωται, -ωμαται, viit. διφῆσομαι (viit. pas. de la δράω, viit. δύομαι) 'être vu'; 'être regardé'; (ή) ζύμη, -ῆς 'levain'; (τὸ) δριον, -ού 'borne', 'limite'].

2.1.43. începător, în sintagma: „*Începător de neam*” 'căpetenie (a unei seminții, a unui trib), în BB: „*Începătorii de neamurile voastre și bătrânamea voastră*” (Dt., 29, 10; în ms. 45: „*Căpeteniile neamurilor*”; în ms. 4 389: „*Boiarii voștri și ai neamurilor*”), după gr.: „*Oι ἀρχιφύλοι ὑμῶν*” [(ό) ἀρχιφύλος, -ού 'chef de tribu' < (ή) ἀρχή, -ῆς 'commencement', vb. ἀρχω 1. 'a începe', 2. 'a stăpîni'; (ό) ἀρχων, -οντος 'commandant', 'chef' + (ή) φυλή, -ῆς 'tribu']. Diortositorii BB, frajii Greceanu, au înlocuit termenul propriu, *căpetenie*, folosit de Nicolae Milescu în versiunea sa din ms. 45, printr-un calc lipsit de sens: „*Începător de neam*”. Vezi ST.L.EX., p. 43, IV.2.1.33.

2.1.44. începătură 'putere, autoritate divină', în BB: „*Te va acoperi a lui Dumnezeu începătură*” (Dt., 33, 27; la fel în ms. 45; în ms. 4 389, vers. 26: „*Te va acoperi începătura lui Dumnezeu*”), după gr.: „*Kαὶ σκεπάσει σε Θεοῦ ἀρχῆς*” [vb. σκεπάζω, viit. -άσω 'abriter', 'mettre à l'abri'; 'couvrir', 'protéger'; (ή) ἀρχή, -ῆς 1. 'commencement', 2. 'pouvoir', 'domination', 'autorité']. Nicolae Milescu a avut în vedere sensul 1. al cuvîntului grecesc cînd a recurs la rom. *începătură*, dar i-a atribuit acestuia înțelesul de sub 2: 'putere, autoritate (divină)'. Vezi ST.L.FAC., p. 98, IV.2.3.61.; ST.L.EX., p. 43, IV.2.1.34; ST.L.NM., p. 32, IV.2.1.39.

2.1.45. a îndelunga (Si: *a îndelungi, a lungi*), în expr.: „*A îndelunga zilele (cu zile)*”, „*A îndelungi anii*”, „*A lungi anii*” 'a avea zile multe', 'a trăi vreme îndelungată', 'a viețui mult timp', în BB: „*Să vă îndelungați pre pămînt*” (Dt., 5, 33; la fel în Dt., 6, 2; aici: „*Zilele*”; în ms. 45: „*Îndălungați*”; în ms. 4 389: „*Veți avea zile multe*”), după gr.: „*Kαὶ μακρομερεότητε ἐπὶ τῆς γῆς*” [vb. μακρομερώω, viit. -έσω 'vivre longtemps', durer de longs jours' < adj. μακροήμερος, -ος, -ov 'qui dure de longs jours', 'qui vit longtemps' < adj. μακρός, -ά, -όν 'grand'; 'long' (pour le temps, pour la durée) + (ή) ἡμέρα, -ας 'jour', 'journée']. Traducătorul român al ms. 45, Nicolae Milescu, a despărțit cuvîntul grecesc în elementele sale componente, transpunîndu-le apoi pe fiecare în românește: prin derivatul verbal de la adj. *lung* (*a îndelunga, a îndelungi*) și prin subst. *zi*, pl. *zile*. Acest calcul lingvistic a fost preluat de frajii Greceanu în BB, dar nu și de Daniil Panoneanul în ms. 4 389, cum se poate vedea și din exemplele următoare. În BB: „*Să vă îndălungați zilele*” (Dt., 11, 9; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Veți viețui... mult*”). Alt exemplu, în BB: „*Veți îndelunga zilele*” (Dt., 32, 49; în ms. 45: „*Veți îndălunga dzilele*”; în ms. 4 389: „*Veți viețui vrême multă*”). Al treilea exemplu, în ms. 45: „*Să nu-ș îndălungească anii*” (Dt., 32, 27; în BB: „*Să nu-ș lungească anii*”; în ms. 4 389: „*Să nu trăiască în ani mulți*”), după gr.: „*Ινα μὴ μακροχρονίσωσι*” [vb. μακροχρονέω, -ώ, viit. -ήσω 'durer ou vivre longtemps' < adj. μακροχρόνιος, -ός, -ov 'qui dure ou qui vit longtemps' < μακρός 'long' + (ό) χρόνος 1. 'temps', 'époque', 2. 'année']. Vezi ST.L.NM., p. 40, IV.2.2.34.

2.1.46. *îndelungat*, -ă, în expr.: „*Îndelungat de ani*” ‘care trăiește mult timp’, ‘longeviv’, în BB: „*Pentru ca să fie îndelungat de ani pre domniia lui*” (Dt., 17, 20; în ms. 45: „*Îndelungat la ani*”; în ms. 4 389: „*Să fie ani mulți întru puterea sa*”), după gr.: „*Oπως ἄν μακροχρόνιος ἦ ἐπὶ τῆς ὀρχῆς αὐτοῦ*” [ὅπως ἄν ‘de maniere que’, ‘afin que’; pentru celelalte cuvinte, vezi paragraful precedent].

2.1.47. *a se îndura*, în expr.: „*A se îndura ochiul pe cineva*” ‘a se abține de la ceva’, ‘a nu-și îndrepta privirea spre cineva’, ‘a nu avea înțelegere pentru cineva’; vezi mai sus, p. 44, IV.2.1.22, *a cruta*.

2.1.48. *îngustare* (Sf: *îngustire*) ‘stare de disperare’, ‘supărare mare, ’strâmtorare’, în ms. 45: „*Nice întru îngustare*” (Dt., 28, 55; pe margine, cuvântul este explicat prin: „*Supărare*”; sub acest cuvânt de pe margine, este adăugat și: „*Nimic*”; pe aceeași pagină, ceva mai jos, vers. 57, termenul „*Dodeialdă*”, din text, este explicat, pe margine, prin cuvântul „*Îngustire*”; în BB: „*Să nu-i rămîne lui nemică la nevoie*”; în ms. 4 389: „*Intru rădătatea ta*”), după gr.: „*Ἐν τῇ στενοχωρίᾳ*” [(ῆ) στενοχωρία, -ας ‘lieu étroit’, ‘space étroit’; la fig. ‘gêne’, ‘embaras’, ‘pénurie’, ‘détresse’, ‘anxiété’ < adj. στενόχωρος, -ος, -ον ‘étroit’ < στενός ‘étroit’ + χώρα ‘place’, ‘lieu’]. Vezi mai jos, p. 51, IV.2.1.69., *nevoie*.

2.1.49. *înmulțit*, -ă, în sintagma: „*Sânteți mai înmulțiti cu multu*” ‘mai (foarte) numeros’, în ms. 45: „*Nu căce sănteți mai înmulțiti cu multu decât toate limbile v-au ales Domnul*” (Dt., 7, 7; în BB și în ms. 4 389: „*Mai mulți*”), după gr.: „*Οὐχ ὅτι πολυπληθεῖτε πορὰ πάντα τὰ έθνη προείλετο κύριος ὑμᾶς*” [vb. πολυπληθέω, -ῶ, viii. -ήσω ‘être fort nombreux’, ‘se multiplier’; ‘abonder en’ < adj. πολυπληθής, -ής, -ές ‘fort nombreux’ < adj. πολύς, πολλή, πολύ ‘beaucoup de’, ‘nombreux’, ‘abondant’; (ῆ) πλῆθος, -εος, -ονς ‘grande quantité’, ‘grand nombre’, ‘multitude’]. În sintagma românească menționată, Nicolae Milescu a transpus servil elementele componente ale cuvântului grecesc πολυπληθεῖτε.

2.1.50. *a înnoi* ‘a inaugura’, ‘a sfînti o casă nouă’, în BB: „*Omul ce au zidit casă nouă și nu o au înnoit... alt om va înnoi pre dinsa*” (Dt., 20, 5; în ms. 45: „*N-a înnoit-o pre ea... o va înnoi pre însă*”; în ms. 4 389: „*Nu o au înnoit... să o înnoiască altul*”), după gr.: „*Ο ἀνθρώπος ὁ οἰκοδομήσας οἰκίαν κατήν ταὶ ἐνεκάνισεν αὐτήν . . . καὶ ἀνθρώπος ἔτερος ἐγκατεῖται αὐτήν*” [vb. ἐγκατίζω, -ίσω 1. ‘renouveler, 2. ‘dédier’, ‘faire célébrer la dédicace de’; (ῆ) ἐγκαίνια, -ων ‘dé dicace’, ‘inauguration’ < ἐν + καίνω, -ή, -όν ‘nouveau’, ‘neuf’]. Sensul ‘a inaugura’ al cuvântului grecesc a fost transferat de Nicolae Milescu asupra cuvântului românesc *a înnoi*. Inovația semantică nu s-a menținut, însă, în româna literară. Vezi ST.L.NM., p. 32, IV.2.1.41.

2.1.51. *întăritură* (Sf: *întărire*), ‘bolta cerească’, în BB: „*Dumnezăul cel iubit... cel prea cuvios al întăriturii*”; în ms. 45: „*A întăriturei*”; în ms. 4 389: „*Intru întărire*”), după gr.: „*Ο Θεός τοῦ ἡγαπημένου...*

ó μεγαλοπρεπής τοῦ στερεώματος“ [adj. μεγαλοπρεπής, -ής, -ές ‘magnifique’, ‘grandiose’, ‘qui convient à un grand personnage’; (ῆ) στερεόμα, -ατος ‘appui’, ‘tout ce qui sert à consolider’; eccl. ‘firmament’; adj. στερεός, -ά, -όν ‘ferme’, ‘dur’, ‘solide’, ‘forte’]. Vezi ST.L.EX., p. 43, IV.2.1.39.

2.1.52. *întinsoare*, în sintagma: „*Întinsori dendărăptu*” ‘maladie nervoasă incurabilă numită *opisthotonus*, în care membrele se anchilozează și se întind îndărăt, îndoindu-se’, în ms. 45: „*Întinsori dendărăptu nevindecat*” (Dt., 32, 24; pe margine: „*Gärbovire*”; în BB: „*Deșălare denapoi nevindecată*”; în ms. 4 389: „*Mormântul cel nevindecat*”), după gr.: „*Οπισθότονος ἀνίστατος*”. Vezi explicația de la p. 45, IV.2.1.30., *deșălare*. Vezi și p. 50, IV.2.1.64, *mormânt*; p. 51, IV.2.1.68., *nevindecat*; p. 35, IV.1.3.16., *gärbovire*.

2.1.53. *a întreba*, în sintagma: „*Întrebînd morții*” ‘cel care invocă spiritele morților spre a le pune întrebări cu privire la viitor sau la lucruri ascunse’, ‘necromant’, în BB: „*Să nu să afle întru tine... căutînd în sêmne și întrebînd morții*” (Dt., 18, 10–11; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389), după gr.: „*Kαὶ ἐπερωτῶν τοὺς νεκροὺς*” [vb. ἐπερωτάω, -ώ ‘interroger’; ‘consulter’; ‘demander’; (ῆ) νεκρός, -οῦ ‘cadavre’]. În același capitol 18, din Dt., se întâlnesc și alte exemple de construcții alcătuite dintr-un gerunziu și un substantiv, de tipul „*Întrebînd morții*”, cu sensul ‘necromant’. Astfel, în BB, pentru ‘ventriloc’ se spune „*Grăind den pîntece*”, pentru ‘vrăjitor’, „*Vrăjind vrajă*”, pentru ‘mag’, „*Căutînd în sêmne*” etc.; la fel stau lucrurile și în ms. 45 și în ms. 4 389. Față de această soluție, la care a ajuns, desigur, Nicolae Milescu, în versiunea modernă a *Bibliei* (B 1975) săt prezente substantivele echivalente: *prezicător*, *ghicitor*, *vrăjitor*, *fermecător*, *descinător*, *mag*, dar și „*Chemător de duhuri*”, „*Cei ce grăiesc cu morții*”.

2.1.54. *întuneric* ‘zece mii’, în ms. 4 389: „*Au venit cu întuneric de sfînti*” (Dt., 33, 2; în BB: „*Au sărguit den muntele Faran cu zeci de mii de sfîntiri*”; în ms. 45: „*Au sărguit... cu dzeci de mii a Cadis*”), calc după slavonește: „*Прииає со тмамн сватыхъ*” [vsl. *tma* ‘μυριάς’; *timinica* ‘temniță’; sl. bis. *tma* ‘Finstermis’; ‘unzählige Menge’; vezi ST.L.FAC., p. 95, IV.2.2.38.]. Menționăm cîteva soluții din traducerile în alte limbi: în gr.: „*Σὺν μυριάς κάδης*” [(ῆ) μυριάς, -άδος ‘myriade’, ‘nombre de dix mille’, ‘nombre immense’]; în Vulgata: „*Cum eo sanctorum milia*”; în BJ: „*Les rassemblement de Cades*”; în notă: „*Les myriades, c'est-à-dire les clans réunis*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Und kam von Meribat Kadesch*”; G. Braulik, Dt.: „*Er trat heraus aus Tausenden von Heiligen*”; în B 1975: „*Cu mulțime mare de sfînti*”.

2.1.55. *a se lăcui* (cu cineva) 1. (despre bărbat și femeie) ‘a se împreuna’, ‘a avea raporturi sexuale’, în BB: „*Vei intra la ea și te vei lăcui cu ea și va fi fie muiaire*” (Dt., 21, 13; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389:

„Să te împreuni cu ea“. Sensul mentionat și diateza reflexivă nu sunt înregistrate în H. Tiktin², DRG, s.v. și nici DA, s.v. Poate fi un calc după gr.: „Συνοικίσθηση αὐτῇ” [vb. συνοικέω, -ώ, viit. -ήσω 'habiter ensemble'; 'cohabiter'; 'être marié à'].

2. a se lăcui pentru cineva 'a lua locul cuiva', 'a deveni stăpîn peste un teritoriu străin', în BB: „S-au lăcuit pentru dînsii pînd în ziua aceasta” [Dt., 2, 21; expr. apare și în vers. 22: „S-au lăcuit pentru dînsii”, precum și în vers. 23: „S-au lăcuit pentru ei”; în ms. 45: „Să lăcuirea pentru însii” (vers. 21); „S-au lăcuit pentru însii” (vers. 22); în ms. 4 389: „Se-au sălășluit în locul lor”]. În ms. 45 și în BB, avem a face cu o transpunere fidelă a originalului grecesc: „Καὶ καταφίσθησαν ἀντ' αὐτῶν ἔσω τῆς ἡμέρας τούτης” [vb. κατοικέω, -ώ, viit. -ήσω 'habiter'; 's'établir ou se loger dans' < κατά + οἰκέω 'habiter dans un lieu'; prep. ἀντ' = αντί, cu genitivul, 1. 'pour', 2. 'au lieu de', 'à la place de']. Traducătorul român, Nicolae Milescu, a recurs la prepoziția românească *pentru*, în locul loc. prep. *în locul* (cuiva), ajungînd la expr. verbală *a se lăcui pentru cineva*. Din ms. 45, construcția a fost preluată și în BB. Vezi ST.L.FAC., p. 99, IV.2.3.82.; p. 100, IV.2.3.122.; ST.L.NM., p. 41, IV.2.2.51.

2.1.56. a se lăti, în expr.: „A se lăti inima cuiua” 'a se făli', 'a se lăuda', în BB: „Ia-te aminte pre tine să nu se lătească inima ta și vei uita pre Domnul Dumnezeul tău” (Dt., 6, 12; în ms. 45: „Să nu să înmulțască inima ta”; în ms. 4 389, vers. 13: „Să nu se răsfire inima ta”), după gr.: „Πρόσεχε σεαυτῷ μή πλαθυνθῇ καρδία σου καὶ ἐπιλάθῃ κυρίου τοῦ Θεοῦ σου” [vb. πλατύνω, viit. -ύνω 'élargir', 'étendre'; 'dilater', 'agrandir'; (la pasiv) 'être élargi'; 's'élargir, 's'étendre', 2. (la mediu) 'se vanter', 'faire beaucoup d'étagage' < adj. πλατύς, -ύ 'large']. Traducătorul român al ms. 45 a avut în vedere sensul 'agrandir' (= a spori, a crește, a înmulții) al vb. πλατύνω, pe cînd frații Greceanu, diortositorii *Bibliei* de la 1688, primul sens, 's'élargir'. Din context, rezultă că traducerea românească ar fi trebuit să conțină sensul 2. 'se vanter', 'faire beaucoup d'étagage', pentru ideea că poporul evreu este prevenit aici să nu se fălească după ce va lua în stăpînire pămîntul făgăduinței.

2.1.57. a lipi 'a atașa de ceva', 'a lega strîns de ceva', 'a uni', în BB: „Să lipească Domnul la tine moartea” (Dt., 28, 21; în ms. 45: „Să lipescă... moartea”; în ms. 4 389: „Apropia-va... moartea”), după gr.: „Προσκολλήσαι κύριος εἰς τὸν θάνατον” [vb. προσκολλάω, -ώ, viit. -ήσω 1. 'coller à', 'attacher à', 2. (fig.) 'lier', 'rapprocher', 'réunir']. Folosirea de către Nicolae Milescu a rom. *a lipi* a avut în vedere sensul concret, propriu, al acestui verb, pe cînd în versiunea grecească era prezent sensul figurat.

2.1.58. mare 'apus', 'vest', în BB: „Privête cu ochii spre mare, și miaza noapte, și amiază, și răsărît” (Dt., 3, 27; în ms. 45: „Cătră mare”; în ms. 4 389:

„Spre mare”), după gr.: „Κατὰ θάλασσαν”. Sensul 'apus', 'vest' al cuvîntului *mare* se explică prin poziția geografică a Mării Meditarane față de țara evreilor. Cf.: „Marea-cea-mai-de-Apoi”, mai sus, p. 42, IV.2.1.10., 2. În alte versiuni ale Bibliei: în BJ: „À l'occident”; în germ., G. von Rad, Dt.: „Nach Westen”; în Vulgata: „Ad occidentem”; în B 1975: „Spre apus”. Alt exemplu din BB: „Marea și amiază va moșteni” (Dt., 33, 23; în ms. 45: „Maarea”; în ms. 4 389: „Marea”), după gr.: „Θάλασσαν καὶ λίβα κληρονομήσει”. Vezi mai sus, p. 42, IV.2.1.8., *amiază*.

2.1.59. margine are sensul, neobișnuit, de 'fortăreață', 'citadelă' (probabil este o eroare de traducere), în BB: „Iată patul lui, pat de hier, iată aceasta întru marginea fe cioèilor lui Aman” (Dt., 3, 11; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „Acesta iaste la marginea fe cioèilor lui Ammon”), după gr.: „Ιδού ἡ κλίνη αὐτοῦ, κλίνη σιδηρᾶ, ιδού αὕτη ἐν τῇ ἄκρᾳ τῶν νιῶν Ἀμμῶν” (în nota din subsolul paginii: „Ἀμμῶν”) [άκρα, -ας 1. 'extrémité', 'bout', 'sommet'; 'cap', 'promontoire', 3. 'château-fort', 'citadelle']. Cuvîntul grecesc ἄκρα este folosit în Septuaginta pentru traducerea ebr. *rabbâ* 'orașul principal' (vezi DICT. BIBLIC, p. 1104, sub *Raba*), din sintagma ebr.: „Rabbat bēnē ammōn” 'cetatea copiilor lui Amon'. În versiunea românească din ms. 45, Nicolae Milescu a avut în vedere sensul 1. al gr. ἄκρα, ca și pe cel al adj. ἄκρος, -α, -ov 'außerst', 'oberst', 'höchst'; cf. și (τὸ) ἄκρον 'das äußerste Ende', 'Spitze', 'Höhe', 'Vorgebige' (H. Frisk, GEW, I, p. 59–60). Astfel se explică apariția cuvîntului *margine*, în loc de *cetate intărâtă*, soluție preluată necritic atât în BB, cât și în ms. 4 389. În versiunile în alte limbi, este folosit numele propriu ebraic *Rabbath*: în Vulgata: „Qui est in Rabbath filiorum Ammon”; în BJ: „Q'on voit à Râbba-des-Ammonites”; în germ., G. von Rad, Dt.: „Sein Sarg... steht bekanntlich in Rabbat Ammon”; G. Braulik: „Steht es nicht in Rabba, der Haptstadt der Ammoniter?”; în B 1975: „Patul lui... este în Rabbat-Amon”.

2.1.60. mărturisire 'ofrandă benevolă', 'jertfă de pace', în BB: „Mărturisirile voastre și începăturile mîinilor voastre” (Dt., 12, 17; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389), după gr.: „Καὶ τὰς ὁμολογίας ὑμῶν” [άτι] ὁμολογία, -ας 1. 'accord', 'concordance', 2. 'pacte', 3. 'aveu', 'confession']. Nicolae Milescu a optat pentru cuvîntul românesc care corespunde semantic cu sensul de sub 3. În Vulgata: „Sponte offerre volueris”; în BJ: „Tes offrandes volontaires”; în germ., G. von Rad, Dt.: „Deine freiwilligen Gaben”; în B 1975: „Darurile tale de bunăvoie”.

2.1.61. a se minuna, în expr.: „A se minuna de față” 'a fi părtinitor', în ms. 45: „Acesta-i Dumnedzăul dumnedzăilor...carele nu să minunează de față, nice va lua dar” (Dt., 10, 17); în BB: „Nu alége față”; în ms. 4 389: „Nu caută la față”), după gr.: „Ος τις οὐ θαυμάζει πρόσωπον οὐδὲ μὴ λάβῃ δῶρον” [vb.

θαυμάζω, viit. - ἀσω 'admirer', 'respecter', 'honorer', 'regarder avec admiration'; 's'étonner', 'être surpris de'; (τὸ) πρόσωπον, - οὐ 1. 'visage', 'face', 2. 'personnage', 'personne']. Traducătorul român, Nicolae Milescu, a atribuit cuvântului românesc *făț* sensul 'persoană', sens care s-a păstrat în română și în secolele următoare, iar întreaga expresie „*A se minuna de făț*” a căpătat înțelesul 'a fi partinitor'. În alte traduceri ale Bibliei: în Vulgata: „*Qui personam non accepit*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Gott, der nicht Partei ergreift und nicht Bestechung nimmt*”; G. Braulik, Dt.: „*Er lässt kein Ansehen gelten*”; în BJ: „*Qui ne fait pas acceptation de personnes*”; în B 1975: „*Nu cauță la făț*”. Vezi ST.L.V., p. 29–30, IV.2.1.68.; vezi mai jos, p. 51, IV.2.1.72., *obraz*.

2.1.62. moale 'delicat', 'gingaș', în BB: „*Cel moale intru tine și cel ginggaș foarte*” (Dt., 28, 54; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Cel frumos*”), după gr.: „Ο ἀπαλός ἐν σοὶ καὶ ὁ τρυφερὸς σφόδρα” [adj. ἀπαλός, -ή, -όν, 1. 'tendre', 'délicat', 'gracieux'; 'aimable', 'doux', 'paisible', 2. 'mou'; τρυφερός, -ά, -όν 'délicat, 'mou', 'tendre']. Alt exemplu, din BB: „*Cea moale intru voi și cea ginggașă foarte*” (Dt., 28, 56; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Muiarea cea tăndră*”).

2.1.63. moliciune 1. 'slăbiciune', 'lipsă de putere', în ms. 45: „*Va rădica Domnul de la tine toată moliciunea și toate boalele*” (Dt., 7, 15; în BB: „*Slăbiciunea*”; în ms. 4 389: „*Slăbănoșia*”), după gr.: „Πᾶσαν μαλακίαν” [(ἡ) μαλακία, -ας 1. 'mollesse', 2. 'langueur de corps', 'infirmité'.

2. 'delicatețe', 'gingăsie', în BB: „*Cea moale... cării n-au luat îspită piciorul ei a căca pre pămînt pentru gingăsie și moliciune*” (Dt., 28, 56; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Pentru frumusețea gingășiei ei*”), după gr.: „Διὰ τὴν τρυφερότητα καὶ διὰ τὴν ἀπαλότητα” [(ἡ) ἀπαλότης, -ητος 'tendreté', 'mollesse', 'délicatesse' < adj. ἀπαλός; vezi cuvântul precedent]. Nicolae Milescu a transferat în cîmpul semantic al cuvintelor românești *moale* și *moliciune* sensurile 'delicat', 'gingaș', respectiv 'delicatețe', 'gingăsie', ale echivalențelor grecești, care aveau și sensurile 'moale', 'moliciune'.

2.1.64. mormânt, în sintagma: „*Mormântul cel nevindecat*”, o traducere eronată pentru gr. (ἡ) ὄπισθοτονία, -ας 'opisthotonus', maladie nerveuse dans laquelle les membres se raidissent et se courbent en arrière' (vezi mai sus, p. 45, IV.2.1.30., *deșelare*; p. 48, IV.2.1.52., *întinsoare*; vezi mai jos, p. 51, IV.2.1.68., *nevindecat*), în ms. 4 389: „*Topindu-se de foame... și de mormântul cel nevindecat*” (Dt., 32, 24; în BB: „*Deșelare denapoi*”; în ms. 45: „*Întinsori dendărăptu*”). Cum am mai arătat, cuvântul grecesc ὄπισθοτονία a fost analizat de traducătorul ms. 45, Nicolae Milescu, în elementele lui componente, anume adv. ὄπισθεν 'de derrière', 'par derrière'; 'derrière' și vb. τείνω 'tendre', 'étendre', 'allonger'. Frații Greceanu,

diortositorii BB, au redat verbul grecesc prin rom. *deșelare*. În traducerea slavonă, folosită de episcopul Daniil Panoneanul în ms. 4 389, întîlnim succesiunea de cuvinte: „*Гръбъ нисцѣлен*”, a cărei analiză ne ajută să explicăm soluția dată de Daniil Panoneanul: „*Mormântul cel nevindecat*”. Primul element din versiunea slavonă este sl. bis. *grübъ* 'le dos'. Din același radical, derivă și bg. *гърба, гърб* 'cocoasă', 'gheb', precum și bg. *гърбом* 'von hinten', 'rückwärts' (vezi E. Berneker, SEW, I, p. 368). Același cuvânt slav este prezent și în rom. *gîrbov*, în vb. *a (se) gîrbovi*. Infinitivul lung substantivat, *gîrbovire* 'opisthotonus', a fost dat drept sinonim, pe marginea textului, în manuscrisul 45, pentru sintagma „*Întinsoare dendărăptu*”, din text. Traducerea din ms. 4 389, „*Mormântul cel nevindecat*” este rezultatul unei confuzii făcute de traducătorul Daniil Panoneanul între cuvântul slavon menționat, *grübъ*, 'vârtos', 'dorsum', și termenul slav, asemănător din punct de vedere fonetic (și grafic), *grobъ* 'tâpcoș', 'Grab', 'mormânt', din familia vb. vsl. *grebo*, *greti* 'graben'; vbg. *grebo*, *greti* 'begraben'; bg. *grebište* 'μνημεῖον, 'tombeau'; sl. bis. *po-grabъ* 'ταφή', 'sepultura', 'înmormântare' (vezi E. Berneker, SEW, I, p. 353). Al doilea element din sintagma slavonească este sl. *нисцѣлен*, cu sensul 'încurabil', ca și gr. ἀνίσταος. Ultimul a fost tradus de Nicolae Milescu tot prin adj. *nevindecat*. Cuvântul slav are ca etimon vbg. *cělъ* 'ganz', 'unversehrt'; 'heil', 'gesund'; vbg. *cělъ, cěliti* 'heilen'; adj. rus. *neiscelímyi* 'nevindecabil', 'incurabil'. Vezi mai jos, p. 51, IV.2.1.68., *nevindecat*.

2.1.65. naștere (la pl. art.: „*Nașterile*”) 'progenitură', 'urmași', 'descendenți' (la oameni și la animale), în ms. 45: „*Blăstămate nașterile părintelui și roadele pământului tău*” (Dt., 28, 18; în BB: „*Nașterile pământului*”; în ms. 4 389: „*Roada părintelui*”), după gr.: „Ἐπικατάρατα τὰ ἔγυνα τῆς κοιλίας σου καὶ τὰ γενήματα τῆς γῆς σου” [vb. ἐπικαταράσαι 'faire des imprécations'; (τὸ) ἔγυνα, -ῶν 'petits des animaux'; 'descendants', 'progéniture' < vb. ἔγύγνομαι 'naître'; (ἡ) κοιλία, -ας 'cavité du ventre', 'bas-ventre'].

2.1.66. neputred, -ă 'care nu putrezeste' (despre un soi de lemn), în BB: „*Chivot de lemn neputred*” (Dt., 10, 3; în ms. 45: „*Lémne neputrede*”; în ms. 4 389: „*Lemn neputred*”), după gr.: „Κιβωτὸν ἐκ ξύλων ἀστύπτων” [adj. ἀστρπτος, -ος, -ον 'qui n'est pas pourri'; 'qui ne pourri pas' < ἀ- priv. + vb. στρπω 'putrifier', 'faire pourrir']. În sintagma „*Lemn neputred*” avem a face cu o transpunere servilă în românește a textului grecesc. În alte limbi, apar denumiri cu sensul 'de salcâm'. Astfel, în B 1975: „*Lemn de salcâm*” în BJ: „*En bois d'acacia*”; în Vulgata: „*De lignis setthim*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Aus Akazienholz*”. Vezi ST.L.EX., p. 29, III.2.4.0.

2.1.67. nevedere 'orbire', în BB: „*Bată-te Domnul cu... nevedere*” (Dt., 28, 28; la fel în ms. 45; în

ms. 4 389: „*Cu orbire*“), după gr.: „Ποτάξαι σε κόριος... ἀποσία“ [vb. πατάσω, viit -άζω 'battre', 'frapper'; (f) ἀποσία, -ας 'cécité' < adj. ἀπόστος, -ος, -ον 1. 'qui n'est pas vu', 2. 'aveugle', alcătuit din ἀ-priv. + vb. δράω 'voir']. În Vulgata: „*Caecitate*“; în BJ: „*Aveuglement*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Blindheit*“; în B 1975: „*Orbire*“.

2.1.68. nevindecat, -ă 'incurabil', 'care nu se vindeca', 'fără leac', în BB: „*Mănia aspidelor nevindecată*“ (Dt., 32, 33; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Mănia cea fără de leac*“), după gr.: „Θυμὸς ἀσπίδων ἀνίστος“ [(ό) θυμός, -οῦ 'colère'; adj. ἀνίστος, -ος, -ον 'incurable' < ἀ-priv. + vb. ιάομαι, viit. ιάσουμαι 'guérir']. În alte versiuni, în loc de *mînie*, apare cuvântul *venin* (sau *otravă*); în Vulgata: „*Venenum aspidum*“; în BJ: „*Un violent poison de vipère*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Otterngift*“; G. Braulik: „*Gift von eklichen Ottern*“; în B 1975: „*Otravă pierzătoare de aspidă*“. Pentru alte atestări ale adj. *nevindecat*, -ă 'incurabil', vezi mai sus, p. 45, IV.2.1.30., *deșelare*; p. 48, IV.2.1.52., *întinsoare*; p. 50, IV.2.1.64., *mormînt*.

2.1.69. nevoie, în sintagma: „*Nemică-la-nevoie*“ 'desperare', 'jenă', 'strîmtorare mare', în BB: „*Să nu-i rămîne lui nemică-la-nevoie*“ (Dt., 28, 55; în ms. 45: „*Îngustare*“, iar pe margine: „*Supărare; nimic*“; în ms. 4 389: „*Răotate*“), după gr.: „Ἐν τῇ στενοχωρίᾳ“. Vezi mai sus, p. 48, IV.2.1.48., *îngustare*. Gr. (f) στενοχωρία, -ος, pe lîngă sensurile 1. 'lieu étroit', 2. 'gêne', 'embarras', 'détresse', 'anxiété', înseamnă și 'pénurie'. Ultimul sens este avut în vedere în însemnarea marginală „*Nimic*“, din ms. 45, și în folosirea sintagmei „*Nemică-la-nevoie*“ 'suferință cumplită', 'desperare', în BB.

2.1.70. nou, în sintagma: „*Luna noaolor*“ 'prima zi a lunii', 'lună nouă', în ms. 45: „*Păzește luna noaolor... căce întru luna noaolor ai ieșit den pământul Egiptului noaptea*“ (Dt., 16, 1; în BB: „*Luna noao*“; în ms. 4 389: „*Luna celor noaodă*“, „*Luna cea noaodă*“), după gr.: „Φύλαξαι τὴν μῆνα τῶν νέων... ὅτι ἐν τῷ μηνὶ τῶν νέων ἔξτηλθες ἐκ γῆς Αἴγυπτου οὐ νυκτός“ [adj. νέος, -α, -ον 'nouveau'; „H νέα μήνη“ 'la nouvelle lune']. Forma de genitiv plural *noaolor*, din ms. 45, calchiază gen pl. gr. τῶν νέων.

2.1.71. nu, adv. de negație, se întîlnește într-o serie de construcții calchiate din greșește; cum este următoarea, în BB: „*Nu văzind vițelul fratelui tău au oaiă lui... să le treci cu vederea*“ (Dt., 22, 1; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*De vei vedea vițelul... nu trice, ce cu întoarcere le întoarce*“), după gr.: „Μή ιδών τὸν μόσχον τοῦ ἀδελφοῦ σου η τὸ πρόβατον αὐτοῦ... ὑπερίδης αὐτα“ [μή (adv. negativ) 'non', 'ne... pas'; se folosește în locul lui οὐ înaintea imperativului, optativului, subjonctivului, infinitivului, după anumite conjuncții și, în general, în toate cazurile în care negația este subordonată unei îndoieri, oricât de usoară ar fi aceasta: „*Mή πρόφερε*“ 'n'apportez pas']. În ms. 45, traducătorul român, Nicolae Milesu, a preluat modelul

grecesc, care a fost acceptat și de diortositorii *Bibliei* de la București, frații Ţerban și Radu Greceanu.

2.1.72. obraz 'persoană', în sintagma: „*A cunoaște obrazul la judecată*“ 'a fi partinitoare', în BB: „*Să nu cunoști obrazul la judecată*“ (Dt., 1, 17; în ms. 45: „...la giudeț“; în ms. 4 389: „*Nu căutați obrazului la judecată*“), după gr.: „Οὐ ἐπιγνῶσῃ πρόσωπον ἐν κρίσει“ [(τὸ) πρόσωπον, -ον 1. 'visage', 'face', 'figure'; 2. 'personnage', 'personne'; (f) κρίσις, -εως 'jugement', 'procès'; vb. ἐπιγνωσκω 'reconnaître', 'apprendre à connaître']. Vezi ST.LLV., p. 29–30, IV.2.1.68. Vezi mai sus, p. 44, IV.2.1.23., *a cunoaște față*.

2.1.73. a osebi, în expr.: „*A osebi inima*“ 'a speria', 'a îngrozi'; 'a descuraja', în BB: „*Frații voștri v-au osebit inema voastră*“ (Dt., 1, 28; în ms. 45: „*Au usăbit*“; în ms. 4 389: „*Iscoadele au întors inimile noastre*“), după gr.: „Οἱ δὲ ἀδελφοὶ ὑμῶν ἀπέστησαν τὴν καρδίαν ὑμῶν“ [vb. ἀποστέω 'se méfier de'; adj. ἀπιστος, -ος, -ον 'méfiant'; 'deprimat', 'descurajat']. Recurgerea de către Nicolae Milesu la vb. *a osebi*, care are sensul 'a separa', 'a despărți', s-ar putea datora unei confuzii între vb. grecesc menționat și vb. ἀφίσταμαι, aor. ἀπέστην 'se separer'. În alte limbi, apar verbe al căror sens este: 'a descuraja', 'a deprima'; 'a îngrozi', 'a înfricoșa', toate în concordanță cu ideea principală din text. Astfel, în Vulgata: „*Nuntii terruerunt cor nostrum*“ (vb. *terreō*, -ēre 'a însământa', 'a îngrozi', 'a înfricoșa'); în germ., G. von Rad, Dt.: „*Unsere Brüder haben unsere Herzen verzagt gemacht*“ (*verzagt* 'deprimat', 'descurajat'); G. Braulik, Dt.: „*Unsere Brüder haben uns den Mut genommen*“; în BJ: „*Nos frères nous ont découragés*“; în B 1975: „*Frații noștri ne-au înfricoșat*“.

2.1.74. pană 'aripioară, la vietăile acvatice (pești etc.)', în ms. 4 389: „*Den cîle ce sănt în apă... care au pene și solzi... să mâncaj*“ (Dt., 14, 9; și în vers. 10; în ms. 45 și în BB: „*Āripi*“), după sl.: „*Ilépít*“ 'Feder'; bg. *perō* 'pană'. În alte limbi, cuvântul corespunzător are sensul fie 'aripioară', fie 'pană'. Astfel, în Vulgata: „*Pinnula*“ 1. 'pană mică', 2. 'aripioară'; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Kleine Flossen*“; în gr. (f) πτέρυξ, -νγος 1. 'aile', 2. 'plume'; în BJ: „*Nageoires*“; în B 1975: „*Āripi*“.

2.1.75. a paste 'a stăpini', 'a poseda', în BB: „*Pămîntul care Domnul... dă fie cu sorfu să-l paști*“ (Dt., 19, 14; în ms. 45: „*Dă fie cu sorfu să împărți*“), după gr.: „...ἐν κλήρῳ νομῆσαι“ [(ό) κλήρος, -ον 'action de tirer au sort', 'partage'; 'lot de terre assigné à un colon par le sort'; vb. νομίζω, viit. -ίσω 'avoir en usage'; vb. νέμω, viit. νεμήσω 'partager', 'distribuer'; 'accorder', 'attribuer'; 'posséder'. Dar vb. νέμω are și sensul 'faire pastre', 'mettre en pâture'. Acest sens a fost avut în vedere de diortositorii BB, cînd au scris: „*Care...dă fie...să-l paști*“, pe cînd Nicolae Milesu tradusese corect: „*Dă fie...să împărți*“.

2.1.76. a prepune 'a înștiință', 'a pune la curent cu ceva', 'a instrui', 'a învăța pe cineva', în BB: „*Si le voi prepune pre élle [poruncile divine] înaintea fiilor tăi*“ (Dt., 6, 7; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Să înveți pre feciorii tăi*“), după gr.: „*Kαὶ προβιβάσεις αὐτὸν τοῖς νιοῖς σου*“ [vb. προβιβάζω, viit. - ἀστο 1. 'faire avancer', 'pousser en avant', 2. 'mettre au courant', 'instruire', 'initier', 3. 'mettre en avant' < πρό 'devant', 'avant' + vb. βιβάζω 'faire marcher'.

2.1.77. a pricepe 'a reuși', 'a atinge sau a fi aproape de șel', în BB: „*Pentru ca să pricêpeți toate cîte aji făcut*“ (Dt., 29, 9; în ms. 45 și în ms. 4 389, la fel), după gr.: „*Înăîtîrte năvîta ծσα էպոհօտե*“ [vb. συνίημι 1. 'approcher', 'joindre', 2. 'comprendre', 'entendre', 'connaître', 's'appercevoir', 'avoir conscience ou connaissance de' < σύν 'avec' + vb. լոյն 'jeter', 'lancer']. Traducătorul român, Nicolae Milescu, a atribuit cuvântului românesc *a pricepe*, care are sensul 2. al verbului grecesc συνίημι, înțelesul de sub 1. al aceluiasi verb grecesc. Din ms. 45, textul a fost preluat în BB.

2.1.78. pricêpere 'înțelepciune', în BB: „*Isus, feciorul lui Navi, s-au împlît de duh de pricêpere*“ (Dt., 34, 9; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*De duhul pricêperii*“), după gr.: „*Ἰησοῦς νιδὸς Ναυῆ ἐνεπλήσθη πνεύματος συνέσεως*“ [vb. ἐμπίπλημι 'emplir', 'remplir de'; (ή) σύνεσις, -εως 1. 'union', 'jonction', 2. 'intelligence', 'compréhension', 3. 'jugement', 'prudence', 'sagesse', 4. 'connaissance intime', 5. 'conscience' < vb. συνίημι (vezi paragraful precedent). În BJ: „*L'esprit de sagesse*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Geist der Weisheit*“; în Vulgata: „*Spiritu sapientiae*“; în B 1975: „*Duhul înțelepciunii*“.

2.1.79. punere 'hambar', 'jitișă', 'magazie de ținut cereale', în ms. 45: „*Blagoslovite punerile*“ (Dt., 28, 5; în BB: „*Jitișile*“; în ms. 4 389: „*Ariile*“; în ultimul caz, este tradus astfel sl. τέννη 'Tenne'), după gr.: „*Αἰ ἀποθήκαι σου*“ [(ή) ἀποθήκη, -ης 'lieu où l'on tien certaines choses en réserve'; 'grenier', 'cellier', 'armoir', 'magasin' < vb. ἀποθήτημι 'déposer', 'mettre bas']. În unele versiuni străine, se întâlnește fie denumirea pentru 'coș', fie cea pentru 'hambar'. În ultima situație se află Vulgata: „*Horrea tua*“ (*horreum 'hambar'*) și B 1975: „*Hambarele*“, pe cind în BJ: „*Ta hotte*“ (*hotte 'coș de purtat în spate'*); G. von Rad, Dt.: „*Dein Korb*“ (*Korb 'coș'*). Vezi mai sus p. 42, IV.2.1.5., adunare; mai jos, IV.2.1.81, rămășiță.

2.1.80. a purta, în expr.: „*A purta cu hrana*“ 'a întreține', 'a hrăni', în BB: „*În ce chip ar fi purtat vreun om cu hrana pre fiul său*“ (Dt., 1, 31; în ms. 45: „*În ce chip are fi purtat nescare om cu hrane pre fiul său*“; în ms. 4 389: „*Ca cum hrănește un om pre un fecior al lui*“), după gr.: „*Ως εἴτις τροφοφορήσαι ἄνθρωπος τὸν νιὸν αὐτῷ*“ [vb. τροφοφορέω, viit. -ήσω 'alimente'; 'nourrir' < adj τροφοφόρος, -ος, -ον 'qui porte de la nourriture'; subst. (ό) 'celui qui nourrit' < (ή) τροφή, -ής 'nourriture', 'aliment' + vb. φέρω 'porter'].

2.1.81. rămășiță '(probabil) rezervă (de cereale)'; 'ceea ce rămîne', din BB: „*Blagoslovite jîtniile tale, rămășiile tale*“; (Dt., 28, 5; în ms. 43: „...*punerile tale, rămășiile tale*“; în ms. 4 389: „...*ariile tale și rămășiile tale*“), după gr.: „*Tὰ ἔγκαταλείμματά σου*“ [(ή) ἔγκατάλειμα, - ατος 'ce qui reste d'une chose'; 'restes', 'débris' < ἔγκαταλείπω, viit. - λείψω 'laisser à', 'abandonner dans'; laisser après soi comme héritier ou comme survivant' < vb. λείπω 'laisser', 'quitter', 'abandonner']. În traducerile *Bibliei* în alte limbi, apar, uneori, cuvinte cu un cu totul alt sens. Astfel, în germ., G. von Rad, Dt.: „*Gesegnet... dein Backtrog*“ (ultimul cuvînt înseamnă 'troc de frămîntat pîinea'); în BJ: „*Ta huche*“ (huche 'covată de frămîntat pînea, troc'); în Vulgata: „*Reliquae tuae*“; în slavonă: „*Прόчла твоа*“ (vsl. *prokă 'rest', 'catáloipov', 'restant', 'qui reste'*); în B 1975: „*Cămărlile*“. Vezi ST.L.EX., p. 46, IV.2.1.75. Vezi mai sus, p. 42, IV.2.1.5., adunare; p. 52, IV.2.1.79., punere.

2.1.82. rîdă 'generație', în BB: „*Pre a treia și a patra rûdă*“ (Dt., 5, 9; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Păndă la al treilea și al patrulea neam*“). Cuvîntul rûdă, cu acest sens, mai este atestat în BB și în ms. 45: „*Întru o mie de rûde*“ (Dt., 7, 9; în ms. 4 389: „*În mii de neamuri*“). Sensul 'generație' a fost preluat de Nicolae Milescu din grecește: (ή) γενεά, -άς are sensurile 1. 'naissance', 2. 'race', 'famille', 3. 'génération', 'durée d'une génération'. Cf. BJ: „*Pour mille générations*“; G. von Rad, Dt.: „*Bis auf tausend Generationen*“; B 1975: „*Pină la al milea neam*“.

2.1.83. rugă 'ofrandă solemnă dată cu legămînt către divinitate', în BB: „*Toate rugile oricîte veți ruga*“ (Dt., 12, 17; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Toate făgăduințele căte vei făgădui*“), după gr.: „*Kαὶ πάσας τὰς εὐχὰς ὅστας ἀν εὔξησθε*“ [(ή) εὐχή, -ής 1. 'prière', 2. 'vœu' [= legămînt, făgăduință solemnă] < vb. εὐχομαι 1. 'adresser aux dieux des vœux ou des prières', 2. 'prière', 3. 'faire vœux de', 'promettre']. Vezi mai sus, p. 39, IV.1.5.8., a (se) făgădui; 1.5.9., făgăduință; vezi ST.L.V, p. 32, IV.2.1.101.

2.1.84. rușine 'excrement', 'dejecție de materii fecale', în BB: „*Si părăș va fi pre brăul tău... și vei săpa cu el... și vei acoperi rușinea ta cu el*“ (Dt., 23, 13; în ms. 45: „*Si fărăș... ;*“; în ms. 4 389: „*Hărlef... să sapi cu dânsul gropă... să acoperi rușinea ta într-ānsa*“), după gr.: „*Καλύψεις τὴν ἀσχημοσύνην σου ἐν αὐτῷ*“ [vb. καλύπτω, viit. καλύψω 'couvrir', 'envelopper'; 'cacher', 'voiler'; (ή) ἀσχημοσύνη, -ης 1. 'indecence', 2. 'déshoneur', 3. 'déjection']. Traducătorul român, Nicolae Milescu, a atribuit cuvîntului românesc *rușine* 'indecență' sensul 3. 'dejecție de materii fecale' al gr. ἀσχημοσύνη. În BJ: „*Tu recouvriras tes orudres*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Und deine Kot wieder zudecken*“; G. Braulik, Dt.: „*Und nachher deck deine Notdurft wieder zu*“; în B 1975: „*Să îngropi cu ea necurătenile tale*“.

2.1.85. *săturare* (mai ales la pl.), *săturări* 'nutreț', 'fin', în BB: „*Vei da săturări la farine dobitoacelor tale*” (Dt., 11, 15; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Măncare la farine dobitoacelor tale*”). Acest sens nu este înregistrat în H. Tiktin², DRG, s.v., dar apare în DLR, s.v., cu citate din BB și cu sensul 'hrană (suficientă, din belșug)'. Echivalentul grecesc este (τὸ) χόρτασμά, -ατος 'nourriture'; 'Futter', 'Nahrung', de la vb. χορτάω 1. 'engraisser de fourrage', 2. 'alimenter', 'nourir', 'rassasier'. Traducătorul român, Nicolae Milesu, a atribuit cuvântului românesc *săturări*, plecind de la sensul 'rassasier' (= a sătura) al gr. χορτάω, acceptia 'nutreț' a subst. (τὸ) χορτάσματο (pl.). Vezi ST.L.FAC., p. 101, IV.2.3.129.

2.1.86. *schimbare*, în sintagma: „*Schimbarea cîinelui*” 'banii adunați de o prostituată sacră pentru templu', în BB: „*Să nu aduci plata curvei, nici schimbarea cîinelui la casa Domnului... tău*” (Dt., 23, 19; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Schimbul cîinelui*”), după gr.: „*Où prosoisites mîsâmâa pôrñegs, oùde ăllâgyma kuvnôs eis tñv ôikov kôrîou... sou*” [vb. προσφέρω, viit. -οίσω 'apporter à ou auprès de'; (τὸ) μîsâmâa, -ατος 'prix du loyer'; 'paye', 'salaire'; vb. μîsâmâa, -ω, viit. -ώσω 'donner à loyer'; la pasiv: 'se prostituer'; (τὸ) ăllâgyma, -ατος 'échange', 'troc'; 'objet d'échange'; (δ, ἡ) κόνων, gen. κυνός 'chien', 'chienne']. În alte versiuni ale *Bibliei*, apar sintagme asemănătoare. Astfel, în BJ: „*Le païement d'un chien*”; în Vulgata: „*Premium canis*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Du sollst nicht Hurenlohn oder Hundegeld in den Tempel... bringen*”; G. Braulik, Dt.: „*Du sollst weder Diernenlohn noch Hundegeld in den Tempel... bringen*”; în B 1975: „*Prețul de pe câine*”. Sintagma în discuție se explică prin faptul că prostituția sacră, de ambe sexe, era răspîndită în Orient, ea avînd ca punct de plecare cultul fertilității dedicat zeiței Iștar-Astarte. Prostituția sacrală constituia o sursă importantă de venituri pentru templu, ea fiind practicată în virtutea unui legămînt sacru cu lăcașul sfint. Expresia: „*Prețul cîinelui*” nu avea, după opinia unor învățăți, sens depreciativ. Denumirea „*Câine*” era folosită la adresa unei persoane de cult, care era făgăduită sau avea un legămînt sacru cu o divinitate. Practica prostituției sacrale era caracteristică pentru Canaan, dar ea a pătruns, sporadic, și în Israel (vezi G. von Rad, Dt., p. 106; G. Braulik, Dt., p. 173; R. Augstein, *Jesus*, p. 319; p. 384–5, nota 50). Vezi mai jos, p. 55, IV.2.1.102, *a vămui*; p. 65, IV.2.2.95., *plată*; p. 68, IV.2.2.137., *vrăjitoare*.

2.1.87. *semefie*; în expr.: „*A face întru semefie*” 'a fi trufaș, orgolios, îngîmfat, arăgant', în BB: „*Omul carele va face întru semefie*” (Dt., 17, 12; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Nu va băga seama*”), după gr.: „*O ἀνθρώπος ὃς ἔχει ποιήση ἐν ὑπερηφανίᾳ*” [vb. ποιέω, -ω, viit. -ήσω 'faire'; (ἡ) ὑπερηφανία, -ας 'fierté', 'orgueil'; 'air méprisant', 'dédain'].

2.1.88. *sfat*, expr.: „*A-și pierde sfatul*” 'a-și pierde mintea sau voința sau puterea de judecată', în BB:

„*Căce limbă ce și-au pierdut sfatul iaste*” (Dt., 32, 28; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389), după gr.: „*Oți έθνος ἀπολογεκός βουλή ἔστι*” [vb. ἀπόλλημι 'perdre'; (ἡ) βουλή, -ῆς 1. 'volonté', 'dessein', 2. 'délibration', 'consultation', 3. 'assemblée délibérante', 'senat', 'conseil']. Ultimul sens al cuvântului grecesc 1-a determinat pe Nicolae Milesu să folosească expr. „*a-și pierde sfatul*”, cu sensul menționat.

2.1.89. *sîn*, în sintagma: „*Femeia dentru sînul tău*” 'femeia apropiată, cu care trăiești, cu care dormi', în ms. 45: „*Au fâmeia ta cea dentru sănul tău*” (Dt., 13, 6; în BB: „...ce e în sînul tău”; în ms. 4 389: „*Muiarea sănului tău*”), după gr.: „*H ἡ γυνή σου ἡ ἐν τῷ κόλπῳ σου*” [(ό) κόλπος, -ου 'sein']. În Vulgata: „*Sive uxor quae est in sino tuo*”; în BJ: „*L'épouse qui repose sur ton sein*”; în slavonă: „*Мама жена асна твоего*” (vbg. лono 'κόλπος'; bg. лono 'Schob'; vezi M. Vasmer, REW, II, p. 57); în germ., G. von Rad, Dt.: „*Oder das Weib an deinem Busen*”; G. Braulik, Dt.: „*Oder deine Frau, mit der du schlafst*”; în B 1975: „*Sau femeia de la sînul tău*”.

2.1.90. *a slăbi*, în expr.: „*A slăbi de la cineva cuvîntul*” 'a nu fi în stare', 'a nu fi capabil de ceva'; 'a nu putea înțelege', în BB: „*Iară se (= să 'dacă') va slăbi de la tine cuvînt la judecată*” (Dt., 17, 8; în ms. 45: „*Iar de va slăbi la tine cuvântul la giudețu*”; în ms. 4 389: „*Iar de va slăbi întru tine cuvântul la judecată*”; pe margine, de aceeași mînă, apare o altă formulare: „*De nu te vei dumiri să judeci*”), după gr.: „*Ἐὰν δὲ ἀδυνατήσῃ ἀπὸ σου ῥῆμα ἐν κρίσει*” [vb. ἀδυνατέω, -ω, viit. -ήσω 'être sans force', 'ne pouvoir pas' < adj. ἀδύνατος, -ος, -ον 'impuissant', 'impotent', 'impossible' < ἀ- priv. + δύναμαι 'pouvoir', 'être capablier de'].

2.1.91. *spînzurat*, -ă, în expr.: „*A-ți fi viața spînzurată*” 'a trăi într-un pericol continuu', 'a-ți fi viața în primejdie permanentă', în BB: „*Și va fi viața ta spînzurată dennaintea ochilor tăi și te vei tîmeziua și noaptea*” (Dt., 28, 66; în ms. 45: „...spîndzurată...”; în ms. 4 389: „*Ca cum ară fi spânzurată*”), după gr.: „*Kai ἔσται ἡ ζωή σου κρέμασθεν ἀπένεαντί τῶν ὄφθαλμῶν σου*” [vb. κρέμασαι 'être suspendu'; la fig. 'être en suspens', 'pendre']. În Vulgata: „*Et erit vita tua quasi pendens ante te*”; în BJ: „*D'avance la vie te sera une fatigue*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Dein Leben wird in Gefahr schwelen*”; în B 1975: „*Viața ta va fi mereu în primejdie*”.

2.1.92. *stare*, 'loc de odihnă, de repaos', în expr.: „*se face stare*” 'a avea, a găsi loc de odihnă', în BB: „*Nice să va face stare urmei piciorului tău*” (Dt., 28, 65; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Nice va fi așezămînt gleznelor picioarelor tale*”), după gr.: „*Οὖδον μὴ γένηται στάσις τῷ ἔχνει του ποδός σου*” [vb. γίγνομαι 'être', 'exister', 'avoir lieu'; (ἡ) στάσις, -εως 1. 'station', 2. 'pause', 'repos' < vb. ἔστημι 'mettre debout', 'placer', 'établir'; (τὸ) ἔχνος, -εως, -ον 'traces des pas', 'marque du pied'; 'plante du pied']. În Vulgata: „*Neque erit*

replies vestigio pedis tui" (*vestigium*, -*i* 'talpa piciorului'); în BJ: „*Il n'y aura pas de repos pour la planète de tes pieds*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Wirst du keine Ruhe noch Rast für deinen Fuß finden*”; în B 1975: „*Nu vei avea loc de odihnă pentru piciorul tău*”.

2.1.93. stat 'povară', 'greutate', în BB: „*Cum voiu putea singur a purta osteneala voastră și statul vostru și picile voastre?*” (Dt., 1, 12; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Grotățile voastre*”), după gr.: „*Καὶ τὴν ὑπόστασιν ὑμῶν*” [(ἡ) ὑπόστασις, -*εως* 1. 'base', 'fondement'; 'ce qui dépose au fond d'un vase', 'sédiment'; 'eau stagnante', 'bourbier', 'fange']. Sensul 'povară', 'sarcină', 'greutate' nu este înregistrat în H. Tiktin², DRG, s.v. Atribuirea cuvântului *stat* a acestui sens constituie o inovație a lui Nicolae Milescu. Din ms. 45, cu noua sa accepție, a fost preluat și în BB. Nu este exclus să ne aflăm în fața unui fenomen de atracție paronimică, constând din alăturarea succesiunii fonetice din cuvântul grecesc, -*στας*-, de subst. rom. *stat* (< lat. *status* 'fel de a sta', 'poziție'). Cf. rom. *feliu* 'trib', după gr. φυλή 'id.'. În Vulgata: „*Pondus*” (= greutate, povară); în germ., G. von Rad, Dt.: „*Last und Bürde*”; în B 1975: „*Sarcinile*”. Latura semantică a cuvântului *stat*, din citatele menționate, nu este prea clară.

2.1.94. sucit, folosit la plural: 1. „*Sucite*” 'franjuri', 'ciucuri', 'canaf', în BB: „*Sucite să faci jie pre cèle patru aripi a îmbrăcăminților tale*” (Dt., 22, 12; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Șireturi*”), după gr.: „*Στρεπτὰ ποιήσεις σεαντῷ ἐπὶ τῶν τεσσάρων κρασπέδων τῶν περιβολαίων σου*” [(τὰ) στρεπτά, -ῶν 'collier', 'ornament du cou'; alături de această formă de neutru plural, există și forma de singular, masculin, (ὁ) στρεπτός, -οῦ (subînțelese ἄρτος 'pâine' sau πλακοῦς 'gâteau plat') 'gâteau arrondie' < vb. στρέφω, viit. στρέψω 'tourner', 'faire tourner', 'tordre' (= a suci); la pasiv: 'être tourné', 'se tourner' < τρέπω, viit. τρέψω 'tourner', 'retourner'; 'faire tourner'; adj. στρεπτός, -ή, -όν 'tourné', 'tortillé' (= răsucit, -ă)]. 2. Substantivul *sucită*, cu sensul 'un fel de pâine sau de prăjitură răsucită', la pl. *sucite* 'id.' este prezent și în cartea *Preoția*, în ms. 45, și, de aici, în BB (Lv., 6, 21). În ms. 45: „*Pre tigaié intru untu de lemnū să va face, frământatā vei aduce pre ea sucită, jîrvă den bucăți*”. În BB, textul este puțin modificat: „*Pre tigaié cu unt de lemnū se va face, frământatā va aduce pre ea sucite, jîrvă de frînturi*”. În cazul cuvântului care ne interesează, este de remarcat faptul că în ms. 45 apare forma de singular, *sucită*, în timp ce în BB, cea de plural, *sucite*. De asemenea, în ambele cazuri, echivalentul din textul grecesc nu mai este termenul (τὰ) στρεπτά, -ῶν, cu sensul menționat, ci pl. neutru (τὰ) ἔλικτά: „*Ἐπὶ τηγάνου ἐν ἔλσιῳ ποιηθήσεται, πεφυραμένην ὅσει αὐτὴν ἔλικτά, θυσίαν ἐκ κλασμάτων*” [(τὰ) ἔλικτά, subst., la pl. neutru, cu sensul 'sucite(le)', de la adj. ἔλικτός, -ή, -όν 'entortillé', 'roulé', 'bouclé'; 'tortueux', 'sinueux';

'courbé', 'recourbé'; vb. ἔλισσω, viit. -ξω 'rouler', 'faire tournoyer'; (la mediu) 'faire tourner'; (ἡ) θυσία, -οῖς 'sacrifice'; (τὸ) κλασμά, -ατοῖς 'morceau', 'débris', 'fragment'].

Din analiza de mai sus, rezultă că Nicolae Milescu a recurs la adj. *sucit*, -ă (part. vb. *a sucit*) pentru a traduce gr. (τὰ) στρεπτά, respectiv (τὰ) ἔλικτά, ambele cuvinte grecești la forma de plural neutru și având același sens: 'sucite(le)'. Traducătorul român, însă, a atribuit pl. *sucite* două sensuri: 1. 'franjuri', 'ciucuri', 'canaf' și 2. 'pâine rotundă și învîrtită', 'sucită', motivația semantică fiind aceeași: forma (τὰ)sucită a obiectului respectiv. (Pentru 'aluat răsucit', cf. rom. *învîrtită* 'strudelartiges Gebäck'; germ. *Strudel* 'plăcintă învîrtită' < vb. *strudeln* 'a se învîrți', 'a se roți'). Forma de singular *sucită*, din ms. 45, Lv., 6, 21, al lui Nicolae Milescu, se explică, probabil, prin faptul că traducătorul a avut în vedere subst. *pâine*. Dar frații Greceanu, în BB, confruntând traducerea cu originalul grecesc, au schimbat forma de singular cu cea de plural, pentru a fi și mai fideli față de textul grecesc, în care apără pluralul neutru (τὰ) ἔλικτά = *sucite*.

Procedeul de transpunere în românește a unor substantive neutre grecești, la plural (substantive formate de la adjective verbale), prin participii substantivate, la plural, de tipul *sucite*, este frecvent folosit în textele biblice de care ne ocupăm. Vom da cîteva exemple în plus. Astfel, în loc de *nutref* (pentru vite), apare în ms. 45, și apoi în BB, subst. pl. *săturări*, creat după modelul gr. (τὰ) χορτάσματα, de la vb. χορτάζω 'a sătura'; vezi mai sus, p. 53, IV.2.1.85. Substantivul pl. *cioplite*(le), cu sensul 'stătuie', 'chip cioplit', 'sculptură', redă în rom. forma de plural neutru (τὰ) γλύπτα 'cioplite'(le), de la vb. γλύπτω, viit. γλύψω 'sculpter', 'ciseler' (vezi ST.L.EX., p. 41, IV.2.1.13.). Pentru *roadele cele vechi* (din anii anteriori), apare în Lv., 25, 22, în ms. 45, sintagma „*Vechi a vechilor*”, iar în BB: „*Vechile vechilor*”, după gr.: „*Παλαιά παλαιῶν*; (τὰ) παλαιά 'les antiques événements' (vezi ST.L.V., p. 35, IV.2.1.137.). Pentru *ascunse*, s.f. plur. tant., vezi mai sus, p. 43, IV.2.1.13; vezi mai jos, p. 68, IV.2.2.128, *topire*.

Luînd în seamă faptele de mai sus, este lesne de înțeles că substantivul plurale *tantum sucite* 'ciucuri', 'franjuri', respectiv 'pâne sau prăjitură sucită' (învîrtită) nu este o curiozitate în textele studiate, cum i se pare cercetătorului Dragoș Moldovanu. Aceasta, într-o recenzie dedicată volumului al III-lea din ediția de față a *Bibliei de la București* (1688), *Leviticus*, recenzie intitulată *O ediție monumentală a unui monument de limbă. Biblia de la București (1688) în ediție critică*, în „*Cronica*”, XXIX, nr. 1393, 16–23.VI., Iași, 1994, p. 12, afirmă că substantivul neutru plural *sucite* i se pare „curios“. În realitate, continuă d-sa, ar fi vorba de o interpretare greșită a editorilor, care a generat o greșeală de analiză. Recenzentul are în vedere versetul din Lv., 6, 21, în care este vorba de 'pâinea sucită'. Forma de plural *sucite*, din *Biblia* lui Serban, ar fi, după d-sa, o greșeală

de tipar, preluată ca atare de editori, „care, în plus, segmentează greșit propoziția“. Urmează o teorie savantă despre o „sintagmă nominală cu dublă determinare, dislocată prin verb: «frămîntată și sucită jertfă», adică «frămîntată și prăjită», cum ne lămurește versiunea modernă“. Rezultatul este că: „Textul editat ar fi trebuit să aibă forma: «frămîntată va aduce pre ea sucită jertfă»; în acest caz, sucită este un adjecțiv provenit de la participiu și trebuie să figureze ca atare în *Indicele* de cuvinte al volumului. Procedeul care explică succesiunea de cuvinte propusă de D. Moldovanu constituie o figură de stil, hiperbatul, pe care recenzentul o ilustrează și cu alte exemple. Dar propunerea de modificare radicală a textului editat are la bază o teorie inadecvată în cazul de față. Simpla comparație cu textul grecesc, după care s-a făcut traducerea, arată că este vorba, ca în nenumărate alte exemple, de o redare servilă, literală, a modelului din *Septuaginta*, adeseori în dauna clarității, dar cu respectul cuvenit unui text sacru.

2.1.95. suflet, în sintagma: „*Suflet topit*“ ‘respirație scurtă’; ‘suflet sfios, timid’, în BB: „*Și-ți va da Domnul acolă inimă măhnită și ochi și suflet topit*“ (Dt., 28, 65; în ms. 45: „*Suflet topitor*“; în ms. 4 389: „*Suflet uscăcios*“), după gr.: „Καὶ τηκομένην ψυχήν“ [vb. τίκω, viit. τίξω ‘fondre’, ‘liquéfier’, ‘dissoudre’; ‘macérer’, ‘consumer’, ‘épuiser’ ‘faire déperir’; fig. ‘se consumer’, ‘s’épuiser’, ‘dépéris’; (ἡ) ψύχη, -ῆς ‘respiration’ < vb. ψύχω ‘souffler’, ‘respirer’]. În Vulgata: „*Animam maerore consumptam*“ [*maeror*, -ōris ‘tristețe adâncă’, durere; *consumptus*, -a, -um ‘răpus’, ‘distrus’, ‘consumat’ < vb. *consumo*, -ēre, -sumpsi, *consumptum* (la fig.) ‘a prăpădi’, ‘a distrugă’, ‘a răpune’]; în BJ: „*Un souffle court*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Eine verzagte Seele*“ (= suflet deprimat, sfios, timid); în B 1975: „*Îți va da... durere sufletului*“.

2.1.96. teasc (prin menotomie) ‘vin’, în BB: „*Să-l chelșuguiești pre el... den teascul tău*“ (Dt., 15, 13; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Den vinul tău*“), după gr.: „*Ἄπο τῆς ληνοῦ σου*“ [(ό) τή ληνός, -οῦ ‘cuve de pressoir’; ‘le pressoir lui même’]. În Vulgata: „*Torculari tuo*“ (vers. 14); în BJ: „*De ton pressoir*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Mit Gaben... deiner Kelter*“; în B 1975: „*De la tescul tău*“ (vers. 14).

2.1.97. topire ‘idol’, ‘chip de divinitate păgână din metal turnat’, în BB: „*Au făcut lor topire*“ (Dt., 9, 12; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389), după gr.: „*Ἐποίησα ἐντοῖς χάνευμα*“ [(τὸ) χάνευμα, -οτος 1. ‘fonte’, ‘métal fondu’, 2. ‘ouvrage en métal fondu’; vb. χάνεω ‘fondre dans le creuset’, ‘fondre’ < (ἡ) χάνη, -ῆς ‘creuset pour fondre les métaux’ < vb. χέω ‘verser, ‘faire couler’]. În Vulgata: „*Feceruntque sibi conflatile*“ [*conflatile*, -is, n. ‘lucrare în metal topit’; vb. *conflo*, -ăre, ‘a topi (metale)’]; în BJ: „*Une idole de métal fondu*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Sie haben sich ein Gußbild gemacht*“; în B 1975: „*Chip turnat*“.

Vezi ST.L.EX., p. 47, IV.2.1.97.

2.1.98. trăgător, în sintagma: „*Trăgător-pre-pămînt*“ ‘reptilă’; ‘jiganie’, în ms. 45: „*Cu măniia a trăgătorilor-pre-pământu*“ [Dt., 32, 24; pe margine, de aceeași mînă: „*Tărători*“ (< vb. *a se tîrîi*); în BB: „*Cu mînie care-i trag-pre-pămînt*“; în ms. 4 389: „*Cu urgia celor ce se tărâsc-pre-pământ*“; pe margine, de aceeași mînă: „*Jigăniilor*“; cuvintele *mînie*, *urgie* au ca echivalent în alte versiuni termenul *venin*: în BJ: „*Le venin*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Gift*“; în B 1975: „*Veninul*“; dar în Vulgata: „*Cum furore trahentium super terram*“], după gr.: „*Μετὰ θυμοῦ συρόντων ἐπὶ τῆς γῆς*“ [(ό) θυμός, -οῦ ‘colère’ < vb. θύω ‘se précipiter avec fureur’, ‘se déchener’; vb. σύρω ‘tirer’, ‘traîner’].

2.1.99. trup ‘ființă, ’om’, în BB: „*Pentru că ce trup sau cine au auzit glasul Dumnezeului celui viu*“ (Dt., 5, 26; în ms. 45: „*Căce ce trup...*“; în ms. 4 389: „*Dară ce trup...*“), după gr.: „*Τις γάρ σὸρξ...*“ [(ἡ) σὸρξ, σορκός 1. ‘chair’, (par. ext.) 2. ‘corps’]. În Vulgata: „*Quid est omnis caro ut audiat vocem Dei viventes*“; în BJ: „*Une être de chair*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Wo gibt es sterbliche Wesen*“; în B 1975: „*Vreun om*“. Alte sensuri ale cuvîntului *trup*, în ST.L.FAC., p. 102, IV.2.3.147.; ST.L.EX., p. 50, IV.2.2.58.; ST.L.LV., p. 25, IV.2.1.1.; p. 34, IV.2.1.123.

2.1.100. urmă, în sintagma: „*Urmă de picior*“ ‘o palmă de loc’, în BB, 1.: „*Nu voiu da voao den pămîntul lor nice urmă de picior*“ (Dt., 2, 5; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Măcară o urmă de un picior*“), după gr.: „*Οὐδὲ βῆμα ποδός*“ [(τὸ) βῆμα, -ατος 1. ‘pas’, ‘enjambée’, 2. ‘pas’, ‘mesure de deux pieds et demi grecs’; (ό) πονς (πούς), gen. ποδός ‘pied’, ‘jambe’]. În Vulgata: „*Quantum potest unius pedis calcare vestigium*“; în BJ: „*Pas même la longuer d'un pied*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Nicht einmal einen Fußbreit*“; în B 1975: „*Nici o palmă de loc*“. 2. ‘talpa piciorului’, în BB: „*Den urma picioarelor tale pând la crăștetul tău*“ (Dt., 28, 35; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*De la talpele picioarelor tale*“), după gr.: „*Απὸ ἵχνους τῶν ποδῶν σου*“ [(τὸ) ἵχνος, -εος, -ούς 1. ‘trace des pas’, ‘marque du pied’, 2. ‘plante du pied’ < vb. οἴχομαι ‘s’en aller’, ‘partir’].

2.1.101. ușă, în expr.: „*Înlăuntrul ușilor*“ ‘în interiorul cetății’, ‘în aceeași localitate’, în BB: „*Cel nemîernic cela ce e înlăuntrul ușilor tale*“ (Dt., 5, 14; în ms. 45: „*Ce-i înlontru întru ușile tale*“; în ms. 4 389: „*Vineticul care lăcuêtește la tine*“), după gr.: „*Ο προστήλυτος ὁ ἐντὸς τῶν πυλῶν σου*“ [(οι) πύλαι, -ῶν ‘porte d’une ville’]. În Vulgata: „*Peregrinus qui est intra portas tuas*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Dein Fremdling, der in deinen Ortschaften weilt*“; în BJ: „*L'étranger qui est dans tes portes*“; în B 1975: „*Străinul... care se află la tine*“.

2.1.102. a vămui ‘a cîştiga bani pentru un templu păgînesc prin practicarea prostituției sacre’, în ms. 45: „*Să nu fie vămuit den fetele Israel și să nu fie vămuindu-să cără toată ruga den fii lui Israel*“ (Dt.,

23, 18; în BB: „*Să nu fie vrăjitoare... să nu fie vrăjindu-să...*”; în ms. 4 389: „*Să nu fie curve...nici curvari*”), după gr.: „Οὐκ ἔσται τελεσφόρος ἀπὸ θυγατέρον Ἰστοτὴλ καὶ οὐκ ἔσται τελισκόμενος πρὸς πᾶσαν εὐχὴν ἀπὸ νιῶν Ἰστοτὴλ” [vb. τελεσφορέω, -ώ, viit. -īστα 1. 'conduire une chose jusqu'à sa fin', 2. 'payer un impôt, un tribut', 3. 'être productif, util, profitable'; adj. τελεσφόρος, -α, -ov 1. 'qui conduit une chose à son terme, qui achève', 2. 'profitable'; subst. (ή) τελεσφορία, -ας 1. 'achèvement d'une chose', 2. 'impôt', 'tribut', 3. 'cérémonie des initiations, des mystères', et par ext. 'toute cérémonie religieuse'; vb. τελίσκω (cu ἀπὸ + gen., în Biblie) 'tirer profit de' (= τελέω 'payer à titre d'impôt, de redevance'; 'avoir commerce avec une femme']. Pentru *rugă*, vezi mai sus, p. 52, IV.2.1.83; pentru practica prostituției sacre, vezi mai sus, p. 53, IV.2.1.86, *schimbare*; p. 68, IV.2.2.137, *vrăjitoare*; p. 65, IV.2.2.95, *plată*.

2.1.103. vedere, în sintagma: „*Cu vederi mari*” 'cu frică enormă', în BB: „*Ne-au scos pre noi Domnul de la Eghipet... cu vederi mari și cu sârme și cu minuni*” (Dt., 26, 8; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*În mirare mare*”), după gr.: „Ἐν δράμασι μεγάλοις” [(τὸ) δράμα, -ατος 1. 'vision', 2. 'spectacle', 'tout ce que l'on voit' < vb. δράω 'voir'. Vezi mai jos, p. 62, 2.2.64., *minunat*; p. 62–63, IV.2.2.65., *mirare*.

2.1.104. verde 'verdeață', 'plante; 'iarbă'; 'buruiană', în BB: „*Nici să va sui preste el* (= pămînt) tot vîrdele (Dt., 29, 23; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Nice un fel de buruiană*”), după gr.: „Οὐδὲ μὴ ἀνοβῆ ἐπαντῆς πᾶν χλωρὸν” [adj. χλωρός, -ά, -όν 1. 'vert', 'de couleur verte', 2. 'jaune', 'd'un jaune pâle', 3. 'pâle', 'blême' < (ή) χλόη, -ης 'herbe verte', 'verdure', 'gazon', 'feuillage']. În Vulgata: „*Nec virens*”; în BJ: „*Aucune herbe*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Keinerlei Kraut wächst darauf*” (vers. 22); în B 1975: „*Nici un fir de iarbă*”.

2.1.105. virtute („*Vărtute*”), în sintagma: „*Vărtutea pămîntului*” 'înălțimile pămîntului, 'forme de relief pozitive', în BB: „*I-au suiat pre ei pre vărtutea pămîntului*” (Dt., 32, 13; în ms. 45: „*Vărtutea pământului*”; în ms. 4 389: „*Rădicatu-i-ai pre putereea pământului*”), după gr.: „Ανεβίβασεν αὐτοὺς ἐπὶ τὴν ἰσχὺν τῆς γῆς”; în nota 12 din subsolul paginii, în loc de *ἰσχύν* apare (τὸ) ψύχωμα (τῆς γῆς) [(ή) *ἰσχύς*, -ός 'force', 'puissance', 'povoar' < vb. *ἰσχύω* 'être fort, robuste'; (τὸ) ψύχωμα, -ατος 'élévation', 'hauteur' < (τὸ) ψύος, -εος, -ονς 'hauteur', 'élévation'; 'cime', 'faîte', 'sommet']. Traducătorul român al ms. 45, Nicolae Milescu, a folosit o versiune a Bibliei grecești în care apără cuvîntul *ἰσχύς*, și nu ψύχωμα; de aici, expresia neclară „*Vărtutea pământului*”, care a trecut și în BB, în loc de „*Înălțimile pămîntului*” (ca în B 1975). În Vulgata: „*Super excelsam terram*”; în germ., G. von

Rad, Dt.: „*Auf die Höhen der Erde*”; în BJ: „*Les hauteurs de la terre*”.

2.1.106. visulitor, în construcția intensivă: „*Visitoriu de vise*” 'care prevede viitorul în vise', în BB: „*De să va scula întru tine proroc au visuitoriu de vise și va da fie semnu au minune*” (Dt., 13, 1; în ms. 45: „*Visitor de vise*”; în ms. 4 389: „*Văzător de vise*”), după gr.: „Ἐννονιαζόμενος ἐνόπιον” [(τὸ) ἐνόπιον, -ον 'songe', 'rêve', 'vision en songe'; vb. ἐννονιάζω 'réver'; 'voir en songe' < ἐν+ (ό) ς 'sommeil', 'somme']. În Vulgata: „*Qui somnum vidisse*”; în BJ: „*Faiseur de songes*”; G. Braulik, Dt.: „*Traumseher*”; G. von Rad, Dt.: „*Einer, der Träume hat*”. Vezi ST.L.FAC., p. 84, III.1.7.0.

2.1.107. voie, în sintagma: „*Céle-de-voia-voastră*” 'ofrande benevole aduse divinității', în BB: „*Și veți aduce... célé-de-voia-voastră*” (Dt., 12, 6; în ms. 45: „*Volniciile*”; la fel și în ms. 4 389 (ca în ms. 45), dar cu adaosul marginal: „*Céle-den-voia-voastră*”), după gr.: „*Kαὶ τὰ ἔκοντα ὑμῶν*” [adj. ἔκοντας, -ος și -α, -ον 'volontaire', 'qui n'est pas forcé']. În germ., G. von Rad, Dt.: „*Eure freiwilligen Gaben*”; în BJ: „*Les presents de vos mains*”; în B 1975: „*Prinoasele voastre cele de bunăvoie*”.

2.1.108. a zăcea, în expr. „*A zăcea aproape de cineva sau de ceva*” 'a fi apropiat sau alătura de', 'a fi atașat de', în BB: „*Iară voi ceia ce zăceați aproape de Domnul Dumnezaul nostru trăiți toți*” (Dt., 4, 4; în ms. 45: „*Dzăceați*”; în ms. 4 389: „*Cei ce v-ați apropiat de Domnul*”), după gr.: „*Υμεῖς δὲ οἱ προσκείμενοι κυρίῳ Θεῷ ὑμψύν*” [vb. προσκείμαι, viit. -κείσομαι 1. 'être couché auprès', 'être situé ou placé auprès', 2. 'être attaché à' < κείμαι 1. 'être couché', 2. 'être gisant à terre ou dans le tombeau'; 'être mort']. În Vulgata: „*Qui adheretis Domino Deo vestro*”; în BJ: „*Qui êtes restés attachés à Yahvé*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Ihr aber, die ihr Jahwe, eurem Gott, anhingt*”; în B 1975: „*Cei ce v-ați lipit de Domnul*”.

2.1.109. zeciulă, în sintagma: „*Céle-prezete-zeciulale-voastre*” 'dijmă', 'a zecea parte', în BB, Dt., 12, 11 (în ms. 45: „*Dzeacile*”; în ms. 4 389, ca în BB), după gr.: „*Τὰ ἐπιδέκατα ὑμῶν*” [(τὸ) ἐπιδέκατον 'le dixième].

2.2.0. Cuvinte cu sens diferit de cel actual. Cuvinte (cu sensuri) atestate pentru prima dată

Sensul neobișnuit al unor cuvinte se datorează, în unele cazuri, influenței originalului grecesc sau slavonesc asupra traducătorului, dar, adesea, dovada este greu de făcut. De aceea, nu este exclus faptul ca unele din exemplele de mai jos să aparțină mai degrabă capitolului precedent. Dificultățile de transpunere au generat, uneori, apariția unor cuvinte cu sens nu prea clar, pe care, însă, le-am înregistrat în prezentul capitol.

2.2.1. a adăpa, în expr.: „*A adăpa cu picioarele*” ‘a ușa cîmpul cu roata hidraulică, pusă în mișcare cu piciorul’, în BB: „*Seamănă sămînta și adapă cu picioarele ca o grădină de legumi*” (Dt., 11, 10; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*O udă cu apă ca o grădină de vîrze*”; pe margine: „*De legumi*”). În gr.: „*Kαὶ ποτίζωσι τοῖς ποσὶν*” [vb. ποτίζω, viit. -ισω 1. ‘donner à boire’, 2. ‘abreuver’, ‘arroser’]. În BJ, p. 215, nota b) se face următoarea precizare: „*Allusion probable à un roue hydraulique mue avec le pied*”. Vezi ST.L.FAC., p. 96, IV.2.3.3.

2.2.2. a agonisi ‘a cumpăra, ‘a achiziționa’, în BB: „*Nu va fi cel ce să vă agonisească*” (Dt., 28, 68; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Nu va fi cine să vă cumpere*”). În gr.: „*Οὐκ ἔσται ὁ κτάμενος*” [vb. κτάμει, viit. κτήσομαι ‘a querir’, ‘gagner’, ‘obtenir’]. În Vulgata: „*Non erit qui emat*” (emo, -ēre, emi, emptum ‘a cumpăra’), în BJ: „*Sans trouver d’acheteur*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Aber da wird kein Käufer sein*”; în B 1975: „*Să vă cumpere*”. Sensul ‘a cumpăra’, derivat din cel de ‘a achiziționa’, al verbului *a agonisi* nu este înregistrat în principalele dicționare românești. Vezi ST.L.FAC., p. 97, IV.2.3.22.

2.2.3. ales ‘clar’, ‘deslușit’, ‘limpede’, în BB: „*Vei cerceta foarte și, iată, adevărat ales cuvîntul*” (Dt., 13, 14; în ms. 45, la fel). În gr.: „*Kαὶ ίδοὺ ἀληθῆς σαφῶς ὁ λόγος*” [adj. σαφής, -ής, -ές, ‘claire’, ‘évident’, ‘manifeste’, ‘certain’; adv. σαφῶς ‘clairement’, ‘manifestement’, ‘certenement’; *cuvînt* are aici sensul ‘cauză juridică’, ‘proces’, ‘litigiu’].

2.2.4. a arăta ‘a explica’, ‘a face cunoscut’, în BB: „*Au început Moisi a arăta lêgea aceasta zicîndu*” (Dt., 1, 5; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Începu... a mărturisi*”). În gr.: „*Διασφῆσαι τὸν νόμον*” [vb. διασφέω, -ω, viit. -ήσω (și vb. διασφηνίζω, -ώ, viit. -ήσω) ‘éclercir’, ‘expliquer’, ‘faire connaître’; adj. σαφής, -ής, -ές ‘claire’].

2.2.5. arătat, -ă ‘vizibil’, ‘clar’, ‘lămurit’, în ms. 45: „*Vei scrie... arătat foarte*” (Dt., 27, 8; în BB: „*Aiave foarte*”; în ms. 4 389: „*Deplin și aiave*”). Echivalentul în versiunea grecească este adv. σαφῶς ‘clairement’; vezi mai sus, IV.2.2.3., *ales*.

2.2.6. aruncare ‘poluție’, în ms. 45: „*Om carele nu iaste curat den aruncarea lui noaptea*” (Dt., 23, 10; în BB: „*Den săblazna lui noaptea*; în ms. 4 389: „*Den curărea de noapte*”). Menționăm detaliul că sensul ‘a avea poluție’ al verbului *a arunca* a fost înregistrat de E. Petrovici în ALR II/1, Supl. (*Termeni considerați obsceni*), p. 6 [MN] 4 897, pct. 29, 76, din Banat. Vezi mai sus, p. 37, IV.1.3.37., *săblaznă*.

2.2.7. a bea ‘a se adăpa’ ‘a absoarbe’, în BB: „*Pămîntul... den ploaia cerului va bea apă*” (Dt., 11, 11; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Se adapă*”). În gr.: „*Πίεται ύδωρ*” [vb. πίνω ‘boire’; ‘absorber’; (τὸ) ύδωρ, gen. ύδατος ‘eau’].

2.2.8. a betivi ‘a petrece într-o beție’, în BB: „*Fiiul nostru... bețiveste*” (Dt., 21, 20; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Umbă îmbătându-se*”).

2.2.9. bine (subst.: „*Binele*”), în BB: „*De vei face plăcutul și binele înaintea Domnului*” (Dt., 12, 28; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Cîle bune și câte ce plac*”). În gr.: „*Ἐὰν ποιήσῃς τὸ ἀρεστὸν καὶ τὸ καλὸν*” [adj. ἀρεστός, -ή, -όν ‘qui plaît’, ‘agréable’; ‘juste’, ‘équitable’; adj. καλός, -ή, -όν ‘beau’; ‘bon’; (τὸ) καλόν ‘le beau’; ‘le bien’; ‘le vertu’; ‘ce qu’il faut’; ‘ce qu’il convient’; pl. (τὰ) καλά ‘les belles choses’, ‘les belles actions’, ‘les belles qualités’. Influența modelului grecesc este evidentă, astfel că acest cuvînt ar fi putut fi foarte bine trecut în capitolul precedent.

2.2.10. blînd, în expr.: „*A fi blînd cuiva*” ‘a ierta pe cineva’, ‘a fi milostiv, favorabil’, ‘a primi rugă cuiva’, în BB: „*Nu va vrea Dumnezeu să fie blîndu lui*” (Dt., 29, 20; în ms. 45: „...a i să priimi rugă lui”; pe margine: „*A-l ierta*”; în ms. 4 389: „*Să fie lui milostiv*”). Expresia pare a fi calchiată din gr.: „*Οὐ μὴ θελήσει ὁ Θεός εὐιλατεύειν*” (în nota din subsolul paginii: εὐιλατεύσαι) [vb. εὐιλατεύω, viit. -εύσω ‘être propice’; adj. εὐιλατος, -α, -ον ‘propice’]. Vezi ST.L.FAC., p. 93, IV.2.2.13.; ST.L.NM., p. 38, IV.2.2.5.; p. 40, IV.2.2.39.

2.2.11. boş (pl. *boașe*) ‘testicul’, în BB: „*Întinzînd mâna ei, îl va apuca de boașă*” (Dt., 25, 11; în ms. 45: „*De boașele lui*”; în ms. 4 389: „*De boașă*”). Cuvînt cu etimologie necunoscută. Prima lui atestare, anume Dosoftei, 1683, dată în H. Tiktin², DRG, s.v., se modifică cu cîțiva ani, întrucît ms. 4 389, în care termenul este prezent, datează cca. 1665–1680.

2.2.12. boiarin ‘căpetenie’, ‘conducător’, ‘șef’ este prezent într-un context în care în alte versiuni este vorba de conceptul «cap» (ca parte a trupului) sau de «creștetul capului», în BB: „*Sfărîmînd braț și boiarini*” (Dt., 33, 20; în ms. 45: „*Sfărîmîndu braju și boiarin*”; în ms. 4 389: „*Cel ce sfărîmă brațul boiarinului*”). Este probabil că traducătorul român, Nicolae Milescu, a fost influențat de modelul grecesc, în care se află cuvintele: „*Συντρίψως βραχίονα καὶ ἄρχοντα*” [vb. συντρίβω, viit. -τρίψω ‘froisser l’un contre l’autre’, ‘broyer’, ‘brisier’, ‘concasser’; (ό) βραχίον, -ονος ‘bras’; (ό) ἄρχων, -οντος ‘commandant’, ‘chef’]. În Vulgata: „*Cepitque brachium et verticem*” (vertex, -icis ‘creștet, ‘cap’); în BJ: „*Il a déchiré bras, visage et tête*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Er reißt Arm, ja Scheitel*” (Scheitel = creștetul capului); G. Braulik, Dt.: „*Arm und Kopf reißt er ab*”; în B 1975: „*Sfărîmă și braț și cap*”. Transferul semantic petrecut în cazul cuvîntului *boiarini*, care a ajuns să aibă și sensul ‘cap’, ‘parte a trupului’, alături de cel de ‘comandant’, ‘șef militar’, se datorează lui Nicolae Milescu. Din ms. 45, inovația a fost preluată în textul tipărit al BB, precum și în ms. 4 389 al lui Daniil Panoneanul. Pentru sensul ‘căpetenie’, ‘șef’, ‘comandanț’, ‘prinț’ al termenului *boiarin*, vezi ST.L.LV., p. 18, IV.1.3.5.; ST.L.NM., p. 29, IV.2.1.14.

2.2.13. buhai 'taur' (în context: 'bivol'), în ms. 45: „*Cerbu și căprioara, și buhaiu, și țap sălbatec*“ (Dt., 14, 5; pe margine, o corectură de aceeași mînă: „*Bivol*“; în BB: „*Bivol*“; în ms. 4 389, numele acestui animal lipsește din înșiruire).

2.2.14. bun, substantivat: „*Bunul*“, în BB: „*De vei face bunul și plăcutul înaintea Domnului*“ (Dt., 12, 25; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Acête ce plac*“). Alt exemplu, în ms. 45: „*Bunul și plăcutul*“ (Dt., 13, 18; în BB: „*Cel bun și cel plăcut*“; în ms. 4 389: „*Cu bună plăcere*“). Modelul este gr.: „*Tὸ καλὸν καὶ τὸ ἀρεστὸν*“; vezi mai sus, p. 57, IV.2.2.9.; vezi cuvîntul următor.

2.2.15. bunătate, mai mult la pl.: „*Bunătățile*“ ('bunuri', 'avere', în BB: „*Să dea fie... case pline de toate bunătățile*“ (Dt., 6, 11; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Pline de bunătate*“)). Este foarte probabil că traducătorul ms. 45, Nicolae Milescu, a urmat cu fidelitate versiunea grecească, în care se află cuvintele: „Οἰκίας πλήρεις πάντων ἀγαθῶν“ [adj. ἀγαθός, -ή, -όν 'bon'; forma de neutru ἀγαθῶν se folosește, adesea, ca substantiv, cu sensurile: 'le bien'; 'un bien', iar la pl. 'les biens', 'les richesses', 'les possessions'].

2.2.16. colțurat, -ă 'ascuțit', 'cu colți ascuțiti', 'colțuros'; 'abrupt', în BB: „*Cela ce f-ai scos fie den piață colțurată izvor de apă*“ (Dt., 8, 15; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Den piață stârminoasă*“). Prima atestare din H. Tiktin², DRG, s.v., anume BIBLIA 1688, se modifică cu cîșiva ani, deoarece ms. 45, în care apare *colțurat*, datează cca. 1665–1680. Vezi mai sus, p. 37, IV.1.3.39., *stârminos*.

2.2.17. copaciu 'copac', în ms. 45: „*Supt copaciul des*“ (Dt., 12, 2; în BB: „*Supt copaci desu*“; în ms. 4389: „*Supt copaci umbroși*“). Varianta *copaciu* mai apare în BB: „*Pre vreun copaciu*“ (Dt., 22, 6; în ms. 45: „*Vreun copaci*“; în ms. 4 389: „*Vre intr-un copaci*“). Forma actuală de singular, *copac*, reconstruită de la plural, după modele ca *dupac-dupaci*, *colac-colaci* etc., nu a fost întîlnită în textele studiate.

2.2.18. cumpăna 'cîntar', în ms. 4 389: „*Vezi pentru măsuri și pentru cumpene*“ (Dt., 25, 14; aceste cuvinte sunt scrise pe margine, de aceeași mînă, pentru clarificarea versetului: „*Să nu fie obroc unul mai mic, altul mai mare*“, din interiorul textului).

2.2.19. cunună 'apărătoare pe marginea acoperișului casei', 'parapet la acoperiș', în BB: „*De vei zidi casă noao, să faci cunună casii tale*“ (Dt., 22, 8; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Curte*“, aici după slavon. „*Οργαχεῖ*“ 'parapet de protecție'; 'gard', 'grilaj' < sl. *ograda* 'curte îngrădită, ogradă'). În gr.: „*Στεφάνην τῷ δώματί σου*“ [(ó) *στέφανος*, -ou 'couronne', 'guirlande'; prin ext., 'toute espèce d'enceinte ou d'entourage' < vb. *στέφω* 'environner', 'entourer', 'ceindre de remparts'].

2.2.20. desime 'dumbravă sfîntă', 'crîng sacru, dedicat unei divinități păgîne', în ms. 45: „*Să nu*

răsădești fie desime“ (Dt., 16, 21; în BB: „*Desis*“; în ms. 4389: „*Să nu sădești fie sădire*“). Vezi ST.L.EX., p. 48, IV.2.2.19. Vezi mai sus, p. 35, IV.1.3.13.; p. 37, 1.3.36.; mai jos, p. 64, IV.2.2.81.

2.2.21. deșert I. 1. (loc. adv.) în expr.: „*A lua în (pre, întru) deșert numele Domnului*“ 'a face uz de, a rosti, a se folosi în mod fraudulos, nelegituit, în van, în zădar de numele Domnului', în BB: „*Să nu iai numele Domnului ... în deșert ...*; cela ce ia numele lui pre deșert“ (Dt., 5, 11; în ms. 45: „*Întru deșertu... pre deșertu*“; în ms. 4 389: „*În zadar*“). În gr.: „*Οὐ λύψι τὸ δνομα κυρίου... ἐπι ματαίῳ*“ [vb. λαμβάνω, viit. λήψομαι 'prendre', 'saisir'; adj. μάταιος, -ος sau -α, -ον 'vain'; 'inutile'; 'insensé', 'orgueilleux'; adv. ματαίως 'inutillement', 'inconsiderément'; 'sottement']. Este foarte posibil ca expresia românească să fi fost calchiată din grecește. În Vulgata: „*Non usurpatis nomen Domini tui frustra*“ (*frustra* 'în eroare', 'în zadar', 'degeaba'); în BJ: „*Tu non prononceras le nom de Yahvé ton dieu à faux*“ (à faux 'pe nedrept', 'în mod injust'). 2. 'cu măinile goale', 'fără nimic'; 'fără ofrande', în BB: „*Să nu trimiți pre el deșert*“ (Dt., 15, 13; în ms. 45: „*Deșertu*“; în ms. 4 389: „*Fără de nimic*“). Alt exemplu, în BB: „*Să nu te ivești înaintea Domnului Dumnezeului tău deșert*“ (Dt., 16, 16; la fel în ms. 4 389; în ms. 45: „*Deșertu*“).

II. subst. 'pîntece', 'coapsă' (= uter), în ms. 4 389: „*Celui ce au ieșit den deșarturile ei*“ (Dt., 28, 5; pe margine, de aceeași mînă: „*Pântecele*“; în BB: „*Au ieșit pren coapsele ei*“; în ms. 45: „*Pre stânghele ei*“).

2.2.22. a dovedi 'a spori', 'a mări', 'a face să crească', în BB: „*Și va dovedi Domnul ranele tale și ranele semeniei tale*“ (Dt., 28, 59; în ms. 45: „*Va slăvi*“; în ms. 4 389: „*Va înmulți*“). În gr.: „*Kαὶ παραδεξάσει κυρίος τὰς πλάγας σου*“ [vb. παραδεξάω, viit. -ασω (în Biblie) 'illustrer', 'combler d'honneurs', 'présenter comme admirable'; sensul acesta este prezent în varianta din ms. 45]. În Vulgata: „*Augebit Dominus plagas tuas*“ [vb. *augeo*, -ere, *auctum* 'a face să crească'; 'a mări', 'a spori'; sensul acesta este prezent în ms. 4 389]; în BJ: „*Yahvé te frappera de ces fléaux*“.

2.2.23. durere 'plagă', 'rană', 'molimă'; 'suferință mare', 'chin', în sintagma: „*Durerea cea rea a Egiptului*“, în BB: „*Va întoarce asupra ta toată durere Eghipetului cea rea*“ (Dt., 28, 60; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Durereea eghiptenească*“). Folosirea termenului *durere* s-ar putea datora influenței textului grecesc: „*Πᾶσαν τὴν δύνην Αἴγυπτου*“ [(ó) δύνην, -ῆς 1. 'douleur', 2. 'souffrance'; 'affliction', 'chagrin' < vb. δύνσομαι 'être odieux à', 'irriter', 'facher']. În Vulgata: „*Omnis afflictiones Aegypti*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Alle Seuchen Ägyptens*“; în BJ: „*Ces maux d'Égypte*“; în B 1975: „*Toate plăgile cele rele ale Egiptului*“.

2.2.4. fapt 'lucru făcut', pl. *fapte* (< lat. *factum*, -*a*), în BB: „*Domnul... te-au blagoslovit în tot faptul măinilor tale*“ (Dt., 2, 7; în ms. 45: „*Întru faptul măinilor tale*“; în ms. 4 389: „*Întru tot lucrul măinilor tale*“). În gr.: „*Ἐν πάντῃ ἔργῳ τῶν χειρῶν σου*“ [(τὸ) ἔργον, -ou 'ouvrage', 'travail'; 'chose']. În Vulgata: „*In omne opere manuum tuarum*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*In allem Tun deiner Hände*“; în BJ: „*En toutes tes actions*“; în B 1975: „*În tot lucrul măinilor tale*“. Cuvîntul *fapt* 'lucru' mai apare în ms. 45: „*Faptu a măni de meșter*“ (Dt., 27, 16; în BB: „*Lucru de mâini de meșteri*“; în ms. 4 389: „*Meșteșug de lucru de mâini*“). La plural, *fapte* înseamnă 'obiecte' (idoli), în BB: „*Vă veți încărca acolo la alți dumnezări, la fapte de mâini omenești, lémne și pietri*“ (Dt., 4, 28; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Lucru de mâini omenești*“).

2.2.25. femeie (*fâmeie*) apare în textul BB (vezi Indicele) și în cel al ms. 45, pe cînd sinonimul *muiare* este prezent în ms. 4 389, dar, uneori, și în ms. 45. Acum are loc „luptă“ dintre aceste două sinonime, care se va termina cu impunerea în limba literară a primului termen, în timp ce *muiare* va căpăta, pe arii dialectale întinse, o nuanță semantică peiorativă.

2.2.26. feteleu 'eunuco', 'castrat'; 'bărbat cu comportament feminin', în ms. 4 389 (eronat: *feteteu*): „*Să nu între cel scopit nice feteteul în adunarea Domnului*“ (Dt., 23, 1; în BB: „*Nu va intră faman scopit*“; în ms. 45: „*Nu va intra zdrobit nice tăiat*“). În gr.: „*Οὐκ εἰσελεύσεται θλαδίας καὶ ὀποκεκομένος εἰς ἐκκλησίαν κύριου*“ [vb. *εἰσέρχομαι*, viit. *ελέύσομαι* 'entrer dans'; (ó) *θλαδίας*, -ou 'eunuque, devenu tel par compression' < vb. *θλάω* 'meurtrir', 'froisser' (= a strivi), 'casser', 'briser'; vb. *κόπτω*, viit. *κόψω* 'frapper', 'battre'; 'couper', 'trancher'; (la pasiv) *κόπτομαι* 'être batu, frappé'; part. *κεκομένος* 'frappé']. Traducerea din ms. 45 a lui Nicolae Milescu urmează îndeaproape versiunea grecească. În Vulgata: „*Non intrabit... amputatis testiculis et absciso veretro*“ (*verētrum*, -i, 'membru viril'; în BJ: „*L'homme... à la verge coupée*“; germ., G. von Rad, Dt.: „*Nicht soll ein durch Zerquetschung Entmännerter oder ein am Glied Versäumelter... eintreten*“; în B 1975: „*Scopitul și famenul*“). Cuvîntul *feteleu* cunoaște în textul ms. 4 389 (cca. 1665–1680) prima să atestare scrisă. Vezi mai sus, p. 33, IV.1.1.1, *famen*.

2.2.27. a fierbe, în expr.: „*A fierbe cu lapte și cu miere*“, în loc de „*A curge cu...*“; este prezent în ms. 4 389: „*Tara cîea ce fiarbe cu lapte și cu miare*“ (Dt., 27, 3; și în: 26, 9; 31, 20; în BB și în ms. 45: „*Cură*“). Expresia este calchiată din slavonește, vezi ST.L.NM, p. 38–39, IV.2.2.20.

2.2.28. fierbinteală 'febră', în ms. 45: „*Să te bată Domnul... cu fierbinteală*“ (Dt., 28, 22; în BB: „*Înfierbenteală*“; în ms. 4 389: „*Arsură*“, iar pe margine, de altă mînă: „*Pălciciune*“). În gr.: „*Καὶ πυρετῷ*“ [(ó) *πυρετός*, -ou 1. 'chaleur ardente', 2. 'fièvre'; în Vulgata: „*Febri*“; în BJ: „*De fièvre*“; în germ.: „*Fieber*“; în B 1975: „*Linguare*“]. Vezi mai jos, p. 65, IV.2.2.85., *pălciciune*.

2.2.29. fluier 'fluierul piciorului'; 'pulpă', în ms. 4 389: „*Bată-te-va Domnul cu rând rea la genunchie și la fluiere, ca să nu te poți vindeca*“ (Dt., 28, 35; în BB și în ms. 45: „*Peste pulpi*“). Vezi ST.L.V., p. 37, IV.2.2.22.

2.2.30. flușturare, în sintagma: „*Flușturarea inimii*“ 'ne bunie', 'demență', 'zăpăceală', în ms. 4 389: „*Bată-te-va Domnul cu turbare și cu flușturarea inimii*“ (Dt., 28, 28); în BB: „*Dezmeteciune*“; în ms. 45: „*Flutăriaciune*“, iar pe margine, de altă mînă: „*Dezmătăciune*“). Cf. vb. *a fluștura* 'a mișca din cap încocace și încolo'; *a flutura* 'a filfui'; 'a mișca din cap'. Vezi mai sus, p. 30–31, III.1.4.0.

2.2.31. flutăriaciune, vezi cuvîntul precedent.

2.2.32. a se freca 'a se roade' (despre haine), 'a se strica', în ms. 45: „*Hainele tale nu s-au frecat*“ (Dt., 8, 4; pe margine, de același mînă: „*Ros*“; în BB: „*Nu s-au ros*“; în ms. 4 389: „*Nu se-au spart*“). Prima variantă din ms. 45, „*Nu s-au frecat*“, urmează îndeaproape versiunea grecească, în care există vb. *κατετρίψω* = *ἀτριψώ*, viit. *τρίψω* 'frotter', 'user par le frottement' < vb. *τρίψω* 'a freca'. Vezi mai jos, p. 67, IV.2.2.119., *a se sparge*.

2.2.33. gemănare 'fiecare parte a copitei despicate, la rumegătoare', în BB: „*Tot dobitocul ce-i e copita spintecată și unghetele unghi de doao gemănări*“ (Dt., 14, 6; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Unghetele unghaea în doaoă*“). În gr.: „*Δύο χηλῶν*“ [(í) *χηλή*, -íς 'pied forchuit des animaux ruminants'].

2.2.34. golaș 'pui fără pene', în BB: „*Muma clocește pre golaș*“ (Dt., 22, 6; în ms. 45: „*Maica...*“; în ms. 4 389: „*Pui*“).

2.2.35. gonit, -ă 'care s-a împerecheat (despre bovine)', în ms. 4 389: „*La latini: de va fi vită gonită sau negonită*“; explicația, adăugată pe margine, de același mînă, se referă la următorul verset: „*De va fi necurat, adecață cu întinătură și vinovat sau curat, adecață fără vină și fără întinătură*“ (Dt., 12, 15; „*La latini*“, adică în versiunea latinească a *Biblei*). Adj. *negonită* este atestat pentru prima dată în textul menționat al lui Daniil Panoneanul (cca. 1665–1680).

2.2.36. hulă 'meteahnă corporală', 'defect fizic', în expr. „*Hulă rea*“ în BB: „*De va fi întru el prihană, șchiop au orb au toată hula rea*“ (Dt., 15, 21; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Sau piece vină rea*“). În gr.: „*Η πᾶς μῦμος πονηρὸς*“ [(ó) *μῦμος*, -ou 'reproche', 'blâme'; 'mepris', 'honte'; 'tache ou défaut qui prête à la critique'; adj. *πονηρός*, -ó, -óv 'mauvais', 'méchant']. Influența textului grecesc asupra lui Nicolae Milescu este evidentă. Cu același sens, termenul *hulă* mai apare în BB: „*Oaia la carele iaste hulă întru dinsă*“ [Dt., 17, 1; în ms. 45: „*Oaie la carele iaste întru însul hulă*“; se observă îndată erorile gramaticale din textul lui Nicolae Milescu, preluate și în BB; lipsa de acord a fost determinată de faptul că pentru «oaie» limba greacă are un substantiv de genul neutru: (τὸ) *πρόβατον*, -ou 'mouton', 'brebis']. În Vulgata: „*Maculam*“; în BJ: „*Une tare ou un défaut*“; în germ.: „*Makel*“; în B 1975: „*Meteahnă*“. Menționăm faptul că

termenul *hulă* este folosit în textelete studiate și cu sensul cunoscut: 'oprobii', 'bîrfire', 'calomnie', alături de vb. *a huli* 'a calomnia', 'a bîrfi' (< vsl. *chula*, *chuliti*). Vezi ST.L.V., p. 26, IV.2.1.29.

2.2.37. *hulire*, în expr.: „*Lucru de hulire*” 'lucru abominabil, dezgustător, detestabil', în ms. 4 389: „*Nu băga lucru de hulire în casa ta...*; și cu *hulă* să-l hulești ca pre un blestemat” (Dt., 7, 26; în BB: „*Scîrbă*”; în ms. 45: „*Urăciune*”). În gr.: (τὸ) βδέλυγμα, -ατος 'chose affreuse, dégoûtante', 'objet d'horreur', 'abomination' < vb. βδέλυσσομαι 'sentir du dégoût ou l'horreur'; détester', 'exécrer', 'redouter'; în Vulgata: „*Nec infères quippiam ex idolo in domum tuam*”; în BJ: „*Un chose abominable*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Bringe keinen Greul in dein Haus*”; în B 1975: „*Urăciune idolească*”.

2.2.38. *iarbă*, în sintagma: „*Iarbă pucioasă*” 'sulf', în BB: „*Le-au trimis... iarbă pucioasă și sare arsă*” (Dt., 29, 23; lá fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Piatră pucioasă și sare*”). În gr.: (ό) θεῖον, -ον 'soufre'; în Vulgata: „*Sulphure et salis*”; în BJ: „*Soufre, sel*”; în germ., G. von Rad, Dt., vers. 22: „*Schwefel und Salz*”; în B 1975: „*Pucioasă*”. Pentru sintagmele: „*Iarbă pucioasă*”, „*Piatră pucioasă*”, vezi ST.L.FAC., p. 101, IV.2.3.123.; IV.2.3.124., *pucările*; vezi și V. Arvinte, *Expr. iarbă de pușcă*, în AUI (Serie nouă), Sect. III, c., Lingvistică, Tom XXXIII, 1987, p. 67–70.

2.2.39. *a ierta* 'a elibera din sclavie', 'a slobozi' (< lat. *liberto*, -āre), în ms. 4 389: „[Să o] ierfi” (Dt., 21, 14; cuvântul „*Ierfi*” este adăugat pe margine, de aceeași mînă, ca sinonim al vb. „*Laș*”, din contextul: „*Să o laș să fie slobodă*”; în BB: „*O vei trimite slobodă*”; în ms. 45: „*O vei trimite slobod prea ea*”. Vezi ST.L.V., p. 37, IV.2.2.27.

2.2.40. *iertăciune* 'eliberare din sclavie', 'slobozire', în ms. 4 389: „*Iar al șaptelea an să faci iertăciune*” (Dt., 15, 1; în BB și în ms. 45: „*Slobozire*”). Vezi cuvântul precedent.

2.2.41. *ispită* 'cercetare', 'anchetă', 'examinare'; 'punere la încercare, la probă' (postverbal de la *a ispiti*, sau din sl. *ispytū* 'cercetare'), în BB: „*Ispitile cîte mari carele au văzut ochii tăi*” (Dt., 29, 3; în ms. 4 389: „*Ispititurile*”; în ms. 45: „*Cercetările*”). În gr.: „*Toὺς πειρασμός τοὺς μεγάλους*” [(τὸ) πείρασμα, -ατος 1. 'épreuve', 2. 'tentation' < vb. πείρω, viit. - ασω 'tenter', 'essayer'.

2.2.42. *a ispiti* 'a cerceta', 'a ancheta', 'a examina', în ms. 4 389: „*Și să-i ispitezescă judecătoriul*” (Dt., 19, 18; în BB și în ms. 45: „*Voi cerceta*”). În gr.: „*Kαὶ ἔξετάσσοντι οἱ κριταὶ*” [vb. ἔξετάζω, viit. - ασω 'rechercher', 'examiner'].

2.2.43. *izbîndă* 'pedeapsă', în expr. „*A da izbîndă*” 'a pedepsi', în ms. 4 389: „*Voiu da izbândă vrăjmașilor*” (Dt., 32, 41; în BB: „*Voiu răsplăti caznă vrăjmașilor*”; în ms. 45: „*Voi răsplăti județul neprietenilor*”.

2.2.44. *a izbîndi*, în expresiile: „*A izbîndi pentru dînsul (însu)*”; „*A izbândi de la dânsul*” 'a cere socoteală cuiva'; 'a se răzbuna', în BB: „*Eu voiu izbîndi dentru dînsul*” (Dt., 18, 19; în ms. 45: „...însu”; în ms. 4 389: „*Voiu izbândi de la dânsul*”). În gr.: „*Ἐγώ ἐκδικήσω ἐξ αὐτοῦ*” (vezi cuvântul următor); în BJ: „*C'est moi même qui en demanderai compte à cet homme*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Von dem werde ich Rechenschaft fordern*”; în Vulgata: „*Ego ultior existam*”; în B 1975: „*Aceluia îi voi cere socoteală*”. Vezi ST.L.FAC., p. 98, IV.2.3.50.; ST.L.V., p. 26–27, IV.2.1.32.

2.2.45. *izbîndire* 'răzbunare' (< vb. *a izbîndi* < vsl. *izbyti*, viitorul vb. *iz-bqdq* 'a fi deasupra', 'a supraviețui'), în BB: „*Întru ziua izbîndirii*” (Dt., 32, 35; în ms. 4 389: „*În zioa izbândirei*”; în ms. 45: „*Întru dzia răsplătirii*”). În gr.: „(Ev) ἡμέρα ἐκδίκησος” [(τὴ) ἐκδίκησις, -εως 1. 'poursuite en justice', 2. 'punition', 3. 'vengeance'; vb. ἐκδικέω, -ῶ, viit. -ήσω 'réclamer en justice'; 'poursuivre', 'venger', 'punir'; adj. ἐκδικος, -ος, -ον 'qui poursuit en justice'; 'qui venge', 'qui punit'; în Vulgata: „*Mea est ultio*” (*ultio*, -onis 'răzbunare'); BJ: „*La vengeance*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Auf den Tag der Rache und Heimzahlung*”; în B 1975: „*Răzbunare*”. Vezi ST.L.FAC., p. 98, IV.2.3.51.

2.2.46. *a se îmbuiba* 'a se îndopa cu mâncare, cu bunătăți', în ms. 4 389: „*Deaca vor mânca și se vor sătura și se vor îmbuiba, se vor întoarce cădră dumnezei streini*” (Dt., 31, 20; în BB: „*Săturindu-se se vor împlea*”; în ms. 45: „*Săturându-să să vor împlea*”). Întrucât ms. 4 389 este datat cca. 1665–1680, s-ar putea ca în acest text să se găsească prima atestare a termenului *a se îmbuiba* (cu etimologie necunoscută). Atestarea este puțin mai veche decât cea dată în H. Tiktin², DRG, s.v.: 1679, DOS.LIT.

2.2.47. *împărat* (< lat. *imperator*) cunoaște o utilizare foarte mare în toate variantele vechi românești ale textului biblic. Sensurile sunt: 1. 'Kaiser'; 'emperur', 2. 'König, 'roi'; 'crai', 'rege', 3. 'șef de trib', 'căpetenie a unei seminții puțin numeroase, pe un teritoriu restrâns'. Ultimul sens este atestat în sute de cazuri în cele cinci cărți atribuite lui Moisi, în toate cele trei versiuni de care ne ocupăm în studiile lingvistice aferente volumelor I–V, din ediția de față. Spre exemplificare, vom menționa cazul unui personaj numit *Og*, care a fost stăpînitorul unui ținut mai mic la est de Iordan, la nord de Galaad, la nord de rîul Iarmuk. Acest teritoriu era numit *Vasan* (*Basan*) și avea drept capitală localitatea Aștaroth. Personajul în cauză este numit în BB „*Og, împăratul Vasanului*” (Dt., 1, 4; tot așa și în ms. 45 și în ms. 4 389). În Vulgata: „*Rex*” („Regem”); în germ., G. von Rad, Dt.: „*Den König von Basan*”; G. Braulik, Dt.: „*Den König des Baschan*”; în BJ: „*Roi*”; în B 1975: „*Regele Vasanului*”; în slavonă: „*Ога, царя Басанъска*” [bg. car 'Titel der Bulgaren-

herrschen seit Simeon (917); 'Herrscher', 'König', 'Sultan', 'Kaiser' < *česarī, cu descendență în numeroase limbi slave, < got. Káisar 'Kaiser' < lat. Caesar (vezi E. Benneker, SEW, I, p. 127; M. Vasmer, REW, III, p. 283)]. Folosirea în română veche a denumirii *împărat* pentru un stăpînitor al unui popor mic și al unui teritoriu restrâns se poate explica prin influență sl. *car*, care avea, alături de sensurile 'empereur' și 'roi', și de acela de 'stăpînitor sau șef local', precum și prin calchiera gr. (ό) βασιλεύς, -έως, care, de asemenea, însemna 1. 'roi', 2. 'empereur', 3. 'prince ou chef'; 1. 'König (der Perserkönig)', 2. 'Fürst', 3. 'Herrsch' (vezi H. Frisk, GEW, I, p. 222-3). Este foarte probabil că Nicolae Milescu, traducătorul textului din ms. 45, a avut în vedere ultimul sens al cuvântului grecesc, pe care l-a transferat asupra rom. *împărat*. Din ms. 45, cuvântul *împărat*, cu acest sens special, a fost preluat atât în BB, cât și în ms. 4 389. Vezi mai jos, p. 64, IV.2.2.82., *pat*.

2.2.48. a se împoñișa 'a se împotrivi', 'a se opune'; 'a nu respecta poruncile divine' (< adv. *ponciṣ* 'pièziș', 'strîmb'), în ms. 4 389: „*Voi v-ați împoñișat cuvintelor Domnului*“ (Dt., 9, 23; în BB și în ms. 45: „*Ați călcăt cuvântul*“). Vezi ST.LEX., p. 49, IV.2.2.44.; ST.L.NM., p. 40, IV.2.2.32.

2.2.49. *împreunare*, în expr.: „*Den împreunările lunilor*“ 'durata de timp dintre două luni noi consecutive', în ms. 45: „*După ceasul roadelor întoarcerilor soarelui și den împreunările lunilor*“ (Dt., 33, 14; în BB: „*De-npreunările lunilor*“; în ms. 4 389, ca în BB). În gr.: „*Απὸ συνόδων μηνῶν*“ [(ό) μήν, gen. μηνός 'mois'; (ή) σύνοδος, -ου 'réunion', 'assemblée']; în Vulgata: „*De pomis fructum solis ac lunae*“; în BJ: „*Ce qui pousse à chaque lunaison*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Mit den Besten des Ertrags der Sonne und mit dem Besten, was die Monate abwerfen*“; G. Braulik, Dt.: „*Mit Köstlichem aus den Erzeugnissen der Sonne, mit Köstlichem aus dem, was jeden Monat sprießt*“; în B 1975: „*Roade care odrăsesc în fiecare lundă*“. Vezi mai sus, p. 43, IV.2.1.17., *ceas*.

2.2.50. a încăpăstra 'a pune căpăstru', 'a lega gura unui animal cu căpăstrul' (< *căpăstru* < lat. *capistrum*), în ms. 45: „*Să nu încăpestrezi boul care trieră*“ (Dt., 25, 4; pe margine, de altă mînă: „*Să nu legi gura*“; în BB: „*Să nu legi gura boului care treieră*“; în ms. 4 389: „*Când vei treiera, să nu legi gura boului*“). În gr.: „*Οὐ φυμάσεις βοῦν ἀλοῶντα*“ [vb. φυμάω, viit. -ώσω 'musele', 'brider' [= a pune botniță; a pune frâu (unui cal)]; (ό) βοῦς, gen. βοός 'bœuf'; vb. ἀλοῶ 'broyer' ou 'battre le grain']; în Vulgata: „*Non ligabis os bovis terentis in area fruges tuas*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Du sollst einem Ochsen, wenn er drisch ist, das Maul nicht zubinden*“; în BJ: „*Tu ne museler pas le bœf quand il foulé le grain*“; în B 1975: „*Să nu legi gura boului care treieră*“. Forma cu silaba *-pe-*, în loc de *-pă-* (*încăpestră*), din ms. 45, a rezultat prin acțiunea

„legii“ velarizării prin labiale. Vezi mai sus, p. 7, I.3.5.1.

2.2.51. *înfierbenteală*, vezi mai sus, p. 59, IV.2.2.28.

2.2.52. *întinătură* 'împerechere' (despre animale) (< *tină* 'noroi', 'glod', vb. *a întina*), în ms. 4 389: „*De va fi necurat, adecă cu întinătură, și vinovat, sau curat, adecă fără vină și fără întinătură, depreună să măncăci*“ (Dt., 12, 15; pe margine: „*La latini: De va fi vita gonită sau negonită*“; în BB și în ms. 45: „*Cel necurat întru tine și cel curat*“). Vezi mai sus, p. 59, IV.2.2.35.

2.2.53. *întristăciune* 'desperare', 'supărare mare', 'necaz', în ms. 4 389: „*Toate cuvintele acăstea te vor ajunge în zilele cîle de apoi întristăciunile tale*“ (Dt., 4, 30; în ms. 45 și în BB: „*La zilele cîle de apoi*“). În gr.: „*Τὸν θλιψμὸν ἴμᾶν*“ [(ό) θλιψμός, -οῦ = (ή) θλίψης, -εως 1. 'l'action de presser, de comprimer', 2. fig. 'oppression', 'vexation'; 'affliction', 'chagrin'; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Wenn dich in deiner Not am Ende der Tage dies alles trifft*“; în Vulgata: „*Tota tribulatione animae tuae*“; în BJ: „*Dans ta détresse*“; în B 1975: „*La necaz*“. Termenul *întristăciune* reapare în ms. 4 389: „*Au auzit Domnul... ostenințele noastre și întristăciunile noastre*“ (Dt., 26, 7; în ms. 45 și în BB: „*Osteneala... și chinuirea*“).

2.2.54. *învăierat*, -ă (și: „*învoierat, -ă*“) 'mîhnit'; 'speriat', 'înspăimîntat', 'care tremură de frică', în expr.: „*Inimă învoierată*“, în ms. 45: „*Și-ji va da Domnul acoló inimă învoierată și ochi lipsindu și suflet topitor*“ (Dt., 28, 65; în BB: „*Inimă măhnită și ochi lipsind și suflet topit*“). În gr.: „*Καρδίαν ἀθυμούσαν*“ [vb. ἀθυμέω, -ῶ, viit. -ήσω 'être abattu, découragé' < adj. ἀθυμός, -ός, -όν 'découragé' < ἀ- priv. + θυμός 'mouvement d'âme'; 'passion', 'courage']; în Vulgata: „*Cor pavidum*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Ein zitterndes Herz*“; în BJ: „*Un cœur tremblant*“; în B 1975: „*Inimă tremurătoare*“. Pentru aspectul fonetic al cuvântului în discuție, vezi mai sus, p. 2, I.2.1.2.

2.2.55. *învăluială* 'supărare', 'necaz' (< vb. *a învălu*' 'a chinui', 'a strîmtoa', 'a stînjeni', în ms. 45: „*Învăluialele*“ (Dt., 7, 19; cuvântul este adăugat pe margine, de aceeași mînă, ca sinonim al termenului „*Dodăialele*“, din contextul: „*Dodăialele cîle mari carele au vădzut ochii tăi*“; în BB: „*Băntuialele*“; în ms. 4 389: „*Nevoie*“).

2.2.56. *judecată*, vezi cuvântul următor.

2.2.57. *județ* (și: *giudeț*) 1. 'obicei', 'tradiție', 'datină', în ms. 45: „*Mie mi-au porîncit Domnul... să vă învăț pre voi dreptăți și giudețe*“ (Dt., 4, 14; în BB și în ms. 4 389: „*Judecăți*“). În gr.: „*Δικαιώματα καὶ κρίσεις*“ [(ά) δικαιώμα, -ετος 'acte de justice', 'principe reconnu juste'; 'commandement de Dieu'; (ή) κρίσις, -εως 'jougement', 'sentence']; în Vulgata: „*Judicia*“; în BJ: „*Les coutumes*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Die Satzungen und Rechte*“; B 1975: „*Legile*“. Acest sens apare și în Dt., 26, 16, din ms. 45.

2. 'statutul juridic al unei persoane'; 'drepturile ce i se cuvin cuiva', în ms. 45: „*Acesta-i giudeul preușilor cèle de la nărodu*“ (Dt., 18, 3; în BB: „*Judecata preoșilor*“; în ms. 4 389: „*Judecata preoșească*“). În gr.: „*Kαὶ αὐτὴ ἡ κρίσις τῶν ἵερέων τὰ παρὰ τοῦ λαοῦ*“; în Vulgata: „*Hoc erit judicium sacerdotum a populo*“ [judicium 1. 'acțiune judiciară', 'proces', 2. 'curte de judecată', 'judecătorie', 3. 'hotărîre, decizie (a unei autorități)'; 'judecată', 'părere'; '(putere de) judecată', 'minte (ascuțită)']; în BJ: „*Les droits des prêtres*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Der Rechtsanspruch der Priester an das Volk*“; în B 1975: „*Ce să se dea preoșilor de la popor*“.

2. 'judecată', 'actul juridic', 'proces', în ms. 45: „*De va slăbi la tine cuvântu la giudeu... intru giudeul giudeului*“ (Dt., 17, 8; în BB: „*Întru mijlocul judecății judecății*“; în ms. 4 389: „*Între o judecată și între altă judecată*“). În gr.: „*Kαὶ ἀνὰ μέσον κρίσις κρίσεως*“; în Vulgata: „*Inter... causam et causam*“; în BJ: „*Contestation et voie de fait*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Zwischen...Rechtsanspruch und Rechtsanspruch*“; în B 1975: „*Între judecată și judecată*“. În același verset din ms. 45 (Dt., 17, 8), apare expresia „*Cuvinte de giudeu*“, care are sensul 'litigiu' (în BB și în ms. 4 389: „*Cuvinte de judecată*“); este o transpunere fidelă a sintagmei gr.: „*Πήματα κρίσεως*“.

4. 'sentință judecătorească', în ms. 45: „*Giudecători ...carele vor spune giudeul fie*“ (Dt., 17, 9; și în vers. 11; în BB: „*Judecată*“; în ms. 4 389: „*Vor răspunde fie judecata*“). În gr.: „*Tὴν κρίσιν*“; în Vulgata: „*Qui indicabunt tibi iudicium veritatem*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Sie werden dir dann die Entscheidung der Gerichtssache verkiinden*“; în BJ: „*Ils te feront connaître la sentence*“; în B 1975: „*Ei îți vor spune cum să judeci*“.

5. 'judecător', în ms. 45: „*Să nu asculte ... giudeului*“ (Dt., 17, 12; în BB și în ms. 4 389: „*Pre judecătoriul*“). Vezi ST.L.FAC., p. 99, IV.2.3.78.; ST.L.EX., p. 30, IV.1.1.15.; p. 43, IV.2.1.43; p. 44, IV.2.1.44.; ST.L.LV., p. 39, IV.2.2.38; ST.L.NM., p. 32, IV.2.1.40.

2.2.58. lipitoare 'o pasăre de noapte (*Caprimulgus europaeus*) care seamănă cu rîndunica, dar este mai mare; ziua stă lipită de o creangă în copac, să nu fie văzută și vînată' (DA, s.v.), în BB: „*Si hăreți, și păun, și lipitoarea*“ (Dt., 14, 17; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389). În H. Tiktin², DRG, s.v., cuvîntul echivalent german este *Kurzfangsperber* (*Astur brevipes*). În gr.: „(Ο) νυκτκόροξ, -οκος“ 'espèce de hibou', cuvînt cu cuvînt: 'corbeau de nuit', poate: 'la hulitte', 'oiseau rapace nocturne, commun dans les bois, atteignant 70 cm de long.; nom vulgaire; *chat-huant*'; în Vulgata: „*Nycticoracem*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Cormoran*“; G. Braulik: „*Fischeule*“; în BJ: „*Le cormoran*“; în B 1975: „*Corbul de mare*“.

2.2.59. a lipsi 'a lua', 'a-și însuși', 'a reține salarul cuiva', 'a face să nu (mai) fie ceva', în BB: „*Să nu lipsești simbrii săracului și lipsitului*“ (Dt., 24, 14; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Să nu oprești simbrii săracului și a cerșătoriului*“). În gr.: „*Οὐκ ἀποστρέψεις μισθὸν πένητος καὶ ἐνδεοῦς*“ [vb. ἀποστρέω, -ω, viit. -ώσω 'priver', 'frustrer', 'manquer'; (ό) μισθός, -οῦ 'salaire', 'solde'; (ό) πένης, -ητος 'pauvre'; adj. ἐνδεῆς, -ής, -ές 'qui a besoin'; 'qui est dans la pénurie'].

2.2.60. a lovi, în expr.: „*A lovi război*“, 'a se război', în BB: „*Să nu loviji la dînsii războiu*“; în ms. 45: „...cu însii“; în ms. 4 389: „*Nice faceți cu dânsii războiu*“).

2.2.61. mășteug, în sintagma: „*Mășteug rău*“, 'deprindere rea' 'perversitate', 'faptă rea', în BB: „*Célé rèle mășteuguri ale tale*“ (Dt., 28, 20; în ms. 45: „*Deprinderi*“; în ms. 4 389: „*Faptele tale cèle rèle*“). În Vulgata: „*Propter ad inventiones tuas pessimas*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Wegen der Bosheit deiner Taten*“; în BJ: „*La perversité de tes actions*“; în B 1975: „*Faptele tale rele*“.

2.2.62. miel, în BB: „*Să nu fierbi miel cu laptele maicii lui*“ (Dt., 14, 21; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Iedul*“). În gr.: „*Ἀρψα*“ (acc.) < ἄρψ 'agneau' (= ἀρνός 'id'). În alte versiuni, în loc de *miel*, apare denumirea pentru «ied», ca în ms. 4 389. Astfel, în Vulgata: „*Haedum*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Das Böckchen*“; în BJ: „*Un chevreau*“; în B 1975: „*Iedul*“.

2.2.63. mijloc 'partea de mijloc, de deasupra rinichilor, a corpului', 'șale' (la om și animale), în BB: „*Bate mijlocul vrăjmașilor lui*“ (Dt., 33, 11); în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Bate mijloacele*“). În gr.: „*Πάτοξον ὁσφῖν*“ [vb. πατάσσω, viit. -άξω 'battre', 'frapper'; (f) ὁσφῆς, -όνος 'hanche'; adesea: 'les reins', 'le flanc', 'partie du corps au-dessus des hanches']; în Vulgata: „*Percute dorsa inimicorum eius*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Zerschlage die Lenden*“; în BJ: „*Brise les reins de ses adversaires*“; în B 1975: „*Lovește coapsele*“.

2.2.64. minunat, -ă 'de temut'. 'înfrișcoșător', 'redutabil', în BB: „*Să vă temeți de numele cel cinsti și minunatul acesta*“ (Dt., 28, 58; în ms. 45: „*Numele... cestu minunatul acesta*“; în ms. 4 389: „*Minunat*“). În gr.: „*Τὸ δνομα τὸ ἔντιμον καὶ τὸ θαυμαστὸν*“ [adj. ἔντιμος, -ος, -ov 'estimé'; adj. θαυμαστός, -ή, -όν 1. 'étonnant', 2. 'admirable', 3. 'étrange', 4. 'absurde', 5. 'incroyable']; în Vulgata: „*Nomen eius gloriosum et terribile*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Diesen glorreichen und furchtbaren Namen*“; în BJ: „*Redoutable*“; în B 1975: „*Înfrișcoșător*“. Un alt exemplu în BB: „*Rane mari și minunate*“ (Dt., 28, 59; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389).

2.2.65. mirare 'teroare', 'frică mare', în ms. 4389: „*În mirare mare și în sêmne și în minuni*“ (Dt., 26, 8; în BB și în ms. 45: „*Cu vederi mari*“). În gr.: „*Ev-*

όράμασι μεγάλοις“ [(τὸ) ὄραμα, -ατος 1. 'vision', 2. 'spectacle'; 'tout ce que l'on voit' < vb. ὄραω, viit. δψομαι 'voir']; în Vulgata: „*In ingenti pâvore*“; în BJ: „*Par une grande terreur*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Mit großen Schrecknissen, Zeichen und Wundern*“; în B 1975: „*Cu înfricoșare mare*“. Vezi mai sus, p. 56, IV.2.1.103, *vedere*.

2.2.66. mișelie 'lepră', în ms. 4 389: „*Să te păzești tu însuți de semnul mișăliei*“ (Dt., 24, 8; în BB și în ms. 45: „*Pipăirea stricăciunii*“. Vezi ST.L.V., p. 17, IV.1.1.22. Pentru *pipăire*, vezi ST.L.V., p. 31, IV.2.1.80. Vezi mai sus, p. 33, IV.1.1.6., *mișel*; IV.1.1.7., *mișelie*.

2.2.67. mîncărime 'inflamație pe piele'; 'rîie', 'rapân', în BB: „*Să te bată Domnul... cu rîie sălbatecă și mîncărime*“ (Dt., 28, 27). În gr.: „*Κνίφη*“ [(ή) κνίφη, -ης 'démangeaison', 'picotement']. Vezi mai sus, p. 35, IV.1.3.18, *gunoiste*.

2.2.68. a se mîngîia 'a consola pe cineva', 'a încuraja', 'a se milostivii asupra cuiva', în ms. 45: „*Domnul... pre robii lui să va măngăia*“ (Dt., 32, 36; în BB: „*Să va îmblînzi*“; în ms. 4 389: „*De robii săi va fi rugat*“). În gr.: „*Καὶ ἐπὶ τοῖς δούλοις αὐτοῦ παρακληθήσεται*“ [vb. παρακαλέω, -δ, viit. -καλέσω 1. 'demander', 'faire venir', 'appeler', 2. 'appeler à son secour', 3. 'encourager', 4. (eccl.) 'consoler']; în Vulgata: „*In servis suis miserabitur*“; în BJ: „*Il va prendre en pitié ses serviteurs*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Seiner Knechte sich erbarmen*“; în B 1975: „*Se va milostivii asupra robilor săi*“.

2.2.69. mînie 'venin (de șarpe, de viperă, de balaur)', 'otravă', în BB: „*Mănia bălaurilor... și mănia aspidelor nevindecată*“ (Dt., 32, 33; în ms. 45: „*Mănie a bălaurilor... mănia aspidilor*“; în ms. 4 389: „*Mănie a bălaurului... și mănia cea fără de leac a aspidelor*“). În gr.: „*Θυμός δρακόντων... καὶ θυμός ἀστιδῶν ἀνίσταος*“ [(ό) θυμός, -ού 'colère']. Vezi mai sus, p. 51, IV.2.1.68, *nevindecat*, -ă.

2.2.70. a mîntui, în expr.: „*A mîntui ochiul pe cineva*“ 'a cruță', 'a avea înțelegere pentru cineva', în BB: „*Să nu mîntuiască ochiul tău pre élē*“ [= popoarele cucerite de evrei] (Dt., 7, 16; în ms. 45: „*Să nu se vêghe* [în text, eronat: „*Vêge*“] *ochiul tău pre élē*“; în ms. 4 389: „*Să nu cruceze ochii tăi*“). În gr.: „*Οὐ φείσεται δὲ φύσαλμός σου ἐπ' αὐτοῖς*“ [vb. φείδομαι 'épargner', 'ménager', 'ne pas donner', 's'abstenir de', 'refuser'; 'pardonner']; în Vulgata: „*Non parcat eis oculus tuus*“ (parcă, -ere, *peperci*, *parsum* 'a face economii', 'a cruță'; 'a avea grija de'); în BJ: „*Ton œil sera sans pitié*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Du darfst sie nicht mitleidigen Blicke schonen*“. Vezi mai sus, p. 44, IV.2.1.22.; vezi mai jos, p. 68, IV.2.2.134., *a (se) veghea*.

2.2.71. moarte 'ciumă', 'pestă', în BB: „*Să lipescă Domnul la tine moartea*“ (Dt., 28, 21; în ms. 45, la fel, dar: „*Să lipescă*“; în ms. 4 389: „*Apropiia-va Domnul moartea de tine*“). În gr.: „*Τὸν θάνατον*“ [(ό) θάνατος,

-ού 'mort']; în Vulgata: „*Pestilentiam*“; în BJ: „*La peste*“; în germ.: „*Die Pest*“; în B 1975: „*Ciumă*“. Vezi mai sus, p. 49, IV.2.1.57, *a lipi*.

2.2.72. moie 'proprietate', 'moștenire', în ms. 4 389: „*Să-ți dea fărăde lor moie tie*“ (Dt., 4, 38; în BB: „*Moștenire*“; în ms. 45: „*Moștenire*“).

2.2.73. moștean 'proprietar de pămînt', 'stăpîn de pămînt', în ms. 4 389: „*Vă va face Domnul... moșteani*“ (Dt., 12, 10; în BB: „*Domnul... vă moșteni voao*“; în ms. 45: „*Va moștneni voao*“).

2.2.74. a moșteni 'a da cuiva pămînt în stăpînire'; 'a stăpîni pămînt', în BB: „*Veț lăcui pre pămîntul carele Domnul... va moșteni voao*“ (Dt., 12, 10; la fel în ms. 45); vezi cuvîntul precedent. În BB: „*Pămîntul carele vei intra acolo să-l moștinești*“ (Dt., 7, 1; în ms. 45: „*Să-l moștnenești*“).

2.2.75. a moștină (formă caracteristică pentru ms. 4 389) 1. 'a împărți pămîntul prin tragere la sorți', în ms. 4 389: „*Acela o va moștina [țara] lui Israîl*“ (Dt., 1, 38; în BB: „*Va împărți... cu sorțu*“; în ms. 45: „*Va împărți... cu sorți*“). 2. 'a lua în stăpînire, în proprietate veșnică, pămîntul sau țara făgăduinței', în ms. 4 389: „*În țara în carea veț mîerge și o veț moștina*“ (Dt., 4, 5; în BB: „*Să moșteniți*“; în ms. 45: „*Să moștneneși*“); Alte exemple din ms. 4 389: „*Veți moștina*“ (Dt., 11, 31; 31, 13); „*Să moștinêze*“ (Dt., 10, 11).

2.2.76. moștinare (formă caracteristică pentru ms. 4 389), în expr.: „*Întru moștinare*“ 'ca proprietate veșnică (despre pămînt)', 'ca moștenire', în ms. 4 389: „*Muntele Seirului l-am dat întru moștinare fe cioèorilor lui Isav*“ (Dt., 2, 5; în BB: „*Cu sorții am dat... muntele lui Siir*“; în ms. 45: „*Cu sorțu*“). Sintagma „*Întru moștinare*“ mai apare în ms. 4 389, Dt., 2, 9; 5, 31; 11, 31; 12, 1; 15, 4; 17, 14; 19, 2; 21, 23; 25, 15; 27, 2; 28, 8. Substantivul *moștinare* 'sorț' mai apare în ms. 4 389 în exemple ca: „*Că Domnul însuș este moștinarea lor*“ (Dt., 18, 2; în BB și în ms. 45: „*Sorțu*“); „*Moștinarea fe cioèorilor lui Iacov*“ (Dt., 33, 4; în BB: „*Moștenirea*“; în ms. 45: „*Moștnirea*“). Vezi ST.L.EX., p. 48, IV.2.2.32.; ST.L.V., p. 39, IV.2.2.49.

2.2.77. a (se) moștneni (variantă fonetică și gramaticală caracteristică pentru ms. 45) 'a lua în stăpînire țara sau pămîntul făgăduinței', 'a se așeza (sau stabili) pe acest pămînt', în ms. 45: „*Pămîntul lui începe a-l moștneni*“ (Dt., 2, 24; în BB și în ms. 4 389: „*A moșteni*“). Alte exemple din ms. 45: „*A moștneni*“ (Dt., 2, 31; în BB: „*A moșteni*“; în ms. 4 389: „*A moștina*“); „*Moștenești*“ (Dt., 18, 14; în BB: „*Moștenești*“); „*Moștneniți*“ (Dt., 1, 8; 4, 22; 9, 23); „*Au moștnenit*“ (Dt., 2, 22; în BB: „*Au moștenit*“; în ms. 4 389: „*Se-au prins de lăcună în locul lor*“); „*Te-ai moștenit*“ (Dt., 19, 14; în BB: „*Te-ai moștenit*“; în ms. 4 389: „*Te-ai sălășluit*“); „*Vei moștneni*“ (Dt., 19, 1, 31, 3, 7); „*Să moștenești*“ (Dt., 5, 6; 9, 1; 11, 29; 23, 20; 25, 19; 26, 1; 30, 16); „*Să moștneniți*“ (Dt., 4, 1, 5, 14; 8, 1; 11, 8, 8, 10, 11; 28, 63; 30, 18, 32, 47); „*Să moștnenească*“ (Dt., 10, 11; 20, 16). Vezi ST.L.FAC., p. 99, IV.2.3.99.

2.2.78. moşnenire 'proprietate', 'stăpânire asupra pământului făgăduinței', în ms. 45 (Dt., 14, 29; în BB: „*Sorțu*”; în ms. 4 389: „*Soartă*”); „*Moşnenirea*”, în ms. 45 (Dt., 3, 20; 9, 25; 12, 9); „*Moşnenirei*”, în ms. 45 (Dt., 2, 12); „*Moşnenirii*”, în ms. 45 (Dt., 32, 9); „*Moşnenirea*”, în ms. 45 (Dt., 19, 14). Vezi ST.L.EX., p. 48, IV.2.2.33.; ST.L.LV., p. 39, IV.2.2.49; ST.L.NM., p. 19, III.1.11.0.

2.2.79. muşchi (sens neclar; probabil 'grăsime'), în BB: „*Cu seul muşchilor grăului*” (Dt., 32, 14; în ms. 45: „*Cu săul a muşchilor grăului*”; în ms. 4 389: „*Grăsimea grăului*”). În gr.: „*Μετ’ στέατος νεφρῶν πυροῦ*” [(τὸ) στέαρ, gen. στέατος 'grăsime compacte', 'suif'; 'lard'; (ό) νεφρός, -οῦ 'les reins']; în Vulgata: „*Cum medulla tritici*”; în BJ: „*Avec la graisse des grains du froment*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Samt dem Nierenfett des Weizens*”; G. Braulik: „*Dazu Feinmehl aus Weizen*”; în B 1975: „*Cu grâu gras*”.

2.2.79. ovreiaște, adv. 'evreiește', 'în limba ebraică', în ms. 4 389: „*Ovreiaște haddebarim*” (Dt., titul cărții a V-a a Pentateuhului). Numele ebraic în Vulgata este *Helleaddabrim* (= *elle haddebarim* < ebr. *d'ebarim* 'cuvinte'). Denumirea cărții este dată după primul cuvînt substantiv de la începutul textului; în ms. 4 389, vers. 1: „*Acēstea sănt cuvintele care grăi Moisei*”. Vezi ST.L.EX., p. 36–37, IV.1.5.25, ovreu.

2.2.80. pat, în sintagma: „*Pat de fier*”, probabil 'sarcofag', în BB: „*Iată patul lui* [= Og, regele Vasanului], *pat de hier... de 9 coji lungimca lui și de 4 coji lățimea lui*” (Dt., 3, 11; în ms. 45: „*Pat de fier*”; în ms. 4 389, ca în ms. 45; aici, pe margine sînt adăugate, de aceeași mînă, cuvintele: „*Patul uriașului*”). În gr.: „*ἴδω ἡ κλίνη αὐτῶν, κλίνη σιδερῷ*” [(ἡ) κλίνη, -ῆς 'lit'; (ό) σιδηρός, -οῦ 'fer']; în Vulgata: „*Lectus eius ferreus*”; în BJ: „*Le lit de fer*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Ein Sarg aus Eisen*”; G. Braulik, Dt.: „*Sein Bett war aus Eisen*”; în B 1975: „*Iată patul lui, pat de fier*”. Personajul numit Og (ebr. *Ôg*) a fost regele amorit al Basanului (Vasanului), din rasa uriașilor, care erau urmașii lui *Rafaim*. Patul lui Og era din bazalt negru. Se crede că era un sarcofag (vezi DICT. BIBLIC, p. 937, sub *Og*). Vezi mai sus, p. 60–61, 2.2.47, împărat.

2.2.81. pădure 'dumbravă sfîntă, consacrată unei divinități', pagîne', în BB: „*Pădurile lor să le tăiați*” (Dt., 7, 5; în ms. 45, la fel; în ms. 4389: „*Braniștele*”). În gr.: „*Τὰ ἄλση αὐτῶν ἐκκόψετε*” [(τὰ) ἄλσος, -εως, -ους 'bois sacré'; prin ext: 'bocage' sau 'bois en général']; în Vulgata: „*Lucosque succidite*” (*lucus, -i* 'crîng', 'dumbravă consacrată unei divinități'); în germ., G. von Rad, Dt.: „*Ihre Kultpfähle umhauen*”; în B 1975: „*Dumbrăvile*”. Vezi mai sus, p. 34, IV.1.3.4., braniște; p. 35, IV.1.3.13., crîng; p. 37, IV.1.3.36., readiu.

2.2.82. pagînătate 1. 'împietate', 'necredință' (în Dumnezeul evreilor), în BB: „*Pentru pagînătatea limbilor acestora, Domnul va surpa pre ei de cără fafa sa*” (Dt., 9, 4; în vers. 5: „*Pentru pagînătatea și fărădelgea limbilor acăstora*”; în ms. 45 și în

ms. 4 389: „*Păgăndătatea*”). În gr.: „*Τὴν ἀσέβειαν τῶν ἔθνῶν τουτῶν*” [(ἡ) ἀσέβεια, -ας 'impiet'; adj. ἀσεβής, -ής, -ές 'impie', 'criminel', 'coupable' < ἀ-priv. + vb. σέβω 'vénérer', 'honorier d'un culte religieux']; în Vulgata: „*Propter impietas suas*”; în BJ: „*En raison de leur perversité*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Wegen der Schuld dieser Völker*”; în B 1975: „*Pentru necredința popoarelor acestora*”.

2. 'recalcitranță', 'călcare a obligațiilor asumate', 'neascultare', 'nesupunere', 'rebeliune', în BB: „*Iară de vala sta mărturie nedireaptă asupra omului zicind asupra lui păgînătate*” (Dt., 19, 16; în ms. 45: „*Păgăndătate*”; în ms. 4 389: „*Năpastă*”). În gr.: „*Ἐὰν δὲ μάρτυς... καταλέγων αὐτού ἀσέβειαν*”; în Vulgata: „*Accusans eum praevericationis*”; în BJ: „*Rébellion*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Widerspenstigkeit*” (= nesupunere, recalcitranță); G. Braulik, Dt.: „*Anstiftung zum Aufruhr*” (= instigare la revoltă); B 1975: „*Nelegiuire*”.

3. 'cutezanță', 'aroganță', 'trufie', 'infumurare', 'îngîmfare', în BB: „*Întru pagînătate au grătit prorocul acela, să nu vă fiinăt de dănsul*” (Dt., 18, 22; în ms. 45 și în ms. 4 389: „*Păgăndătate*”). În gr.: „*Ἐν ἀσέβειᾳ ἐλλήλησεν ὁ προφήτης ἐκεῖνος*”; în Vulgata: „*Per tumorem animi sui propheta confinxit*” (tumor, -oris 'îngîmfare', 'trufie'); în BJ: „*Le prophète a parlé avec présomption*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*In Vermesseneheit hat es der Prophet geredet*” (Vermessenheit 'cutezanță', 'îndrăzneală', 'obrăznice', 'aroganță', 'temeritate', 'semeție'); în B 1975: „*Din îndrăzneala lui*”.

4. 'vină', 'delict', 'vinovăție', în BB: „*După pagînătatea lui... vor bate pre el*” (Dt., 25, 3; în ms. 45: „*Păgăndătatea*”; în ms. 4 389: „*Vina*”). În gr.: „*Κατὰ τὴν ἀσέβειαν αὐτοῦ*” în Vulgata: „*Pro mensura peccati erit et plagarum modus*”; în BJ: „*Proportionnel à ses torts*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Entsprechend seiner Schuld gebührende Zahl von Schlägen verabreichen lassen*”; G. Braulik, Dt.: „*Wie es seiner Schuld entspricht*”; în B 1975: „*După măsura vinovăției lui*”.

Sensurile 2–4 ale cuvîntului *păgînătate* nu sunt înregistrate în H. Tiktin², DRG, s.v.

2.2.83. pagînie 1. 'necredință', 'împietate', în ms. 4 389: „*Pentru pagîniia lor... și va potopi Domnul*” (Dt., 9, 5; în BB: „*Păgînătatea*”; în ms. 45: „*Păgăndătatea*”). Vezi cuvîntul precedent, sensul 1.

2. 'cutezanță', 'trufie', 'semeție', 'orgoliu', 'obrăznice', în ms. 4 389: „*Nădrobul se va teme și după acelaia nu vor mai face pagînie*” (Dt., 17, 13; în BB: „*Nu va mai pagîni*”; în ms. 45: „*Nu va mai pagîni încă*”). În gr.: (ἡ) ἀσέβεια, -ας; în Vulgata: „*Superbia*”; în BJ: „*Présomption*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Und nicht fermer vermessien handeln*”; în B 1975: „*Îndărătnicie*”.

2.2.84. a pagîni 1. 'a cuteza', 'a îndrăzni', 'a se încumeta', în BB: „*Prorocul carele va pagîni să grăiască pre numele meu... va muri*” (Dt., 18, 20; în ms. 45 și în ms. 4 389: „*Va pagîni să grăiască*”). În gr.: „*Ο προφήτης ὅς ἀν ἀσεβήσῃ λαλήσαι...*” [vb. ἀσεβέω, -ώ, viit. -ήσω 'être impie'; 'profaner', 'violer',

'outrager'; 'être impie envers les dieux']; în Vulgata: „*Propheta autem arrogantia depravatus voluerit loqui in nomine meo... interficietur*”; în BJ: „*Si un prophète a l'audace de dire en mon nom une parole*”; în germ.: G. von Rad, Dt.: „*Jedoch der Prophet, der sich vermisst, in meinem Namen ein Wort zu reden*” (*sich vermesssen* 'a cuteza', 'a îndrăzni', 'a se încumeta'); G. Braulik, Dt.: „*Doch ein Prophet, der sich anmaßt, in meinem Namen ein Wort zu verkünden*”; în B 1975: „*Va îndrăzni să grăiască*”. Sensul acesta, neînregistrat în H. Tiktin2, DRG, s.v., se mai întâlnește în BB: „*Norodul... să va spământa și nu va mai păgâni*” (Dt., 17, 13; în ms. 45: „*Nu va mai păgâni încă*”; în ms. 4 389: „*Nu vor mai face păgânie*”). În gr. „*Kαὶ οὐκ ἀσεβήσει*”; în Vulgata: „*Nullus deinceps intunescat superbia*”; în BJ: „*Cessera d'agir avec présomption*”; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Nicht ferner vermesssen handeln*”; în B 1975: „*Cu îndărătnicie*”.

2. 'a fi vinovat', 'a păcatui', în BB: „*Va fi vreadnic de bătaie cel ce păgânește*” (Dt., 25, 2; în ms. 45: „*Păgânește*”; în ms. 4 389: „*Celui vinovat*”). În gr.: „*O ἀσεβῶν*”; în Vulgata: „*Eum qui peccavit*”; în germ.: „*Der Schuldige*”; în BJ: „*Celui qui a tort*”; în B 1975: „*Celui vinovat*”.

2.2.85. păliciune 'febră' [*< vb. a păli 'a arde' + suf. -ciune < sl. paliti 'brennen'*], în ms. 4 389: „*Păliciune*”, cuvînt adăugat pe margine, ca sinonim al termenului *arsură*, din text: „*Cu arsură și cu ger și cu pripăc... te vor goni pănă te vor pîrde*” (Dt., 28, 22; în BB: „*Înfierbenteală*”; în ms. 45: „*Fierbinteală*”). În gr.: „*Πυρετός*” [(ō) πυρετός, -οῦ 1. 'chaleur ardente'; 2. 'fièvre'; în Vulgata: „*Febrī*”; în BJ: „*Fièvre*”; în germ.: „*Fieber*”; în B 1975: „*Lingoare*”. Vezi mai sus, p. 30–31, III.1.4.0, p. 59, IV.2.2.28., fierbinteală.

2.2.86. pălitură 'mălură', 'rugină (de grâu)', în BB: „*Toate... rodurile pămîntului tău le va topi pălitura*” (Dt., 28, 42). Vezi mai sus, p. 37, IV.1.3.32, polegnită.

2.2.87. a se părtăși (*< părtăș*) 'a fi părtăș la ceva', 'a întreprinde ceva împreună cu', în ms. 4 389: „*Cu limbile acăstea să nu te părtășești*” (Dt., 18, 14).

2.2.88. pelîță 'carne', 'trup' (cu etimologie nesigură), în ms. 45: „*Ca să dea... den pelîțele fililor lui*” (Dt., 25, 55; în BB: „*Trupurile*”; în ms. 4 389: „*Carnea*”.

2.2.89. a pesti 'a întîrzie', 'a sta undeva (peste noapte)', 'a rămîne' (cu etimologie necunoscută), în ms. 4 389: „*Să nu pestească trupul lui pre lemn, ce într-acăieș zi să-l îngropăți în mormânt*” (Dt., 21, 23; în BB și în ms. 45: „*Să nu doarmă trupul*”. Vezi mai sus, p. 46, IV.2.1.32., sensul 2.

2.2.90. petrecanie 'moarte', în ms. 4 389: „*După petrecanii mea*” (Dt., 31, 29; în BB și în ms. 45: „*La cea de apoi a morții mèle*”). Vezi mai sus, p. 30, III.1.1.0.; p. 42, IV.2.1.10., sensul 1.

2.2.91. a petrece 'a trece în', 'a pătrunde', 'a intra în posesiune', în BB: „*Să petreci întru făgăduința Domnului*” (Dt., 29, 12; în ms. 45, la fel în ms. 4 389: „*Să petreci în...*”). În gr.: „*Παρελθεῖν ἐν τῇ διαθήκῃ*

κυρίου” [vb. παρέχομαι, viit. -ελεύσομαι, aor. 2 παρῆλθον 1. 'passer le long de ou au-delà de', 2. 'dépasser', 'franchir', 3. 'pénétrer', 'entrer', 's'avancer dans', fig. 'entrer en possession de']; în Vulgata: „*Ut transeas in foedere Domini Dei tui*”; în BJ: „*Tu vas passer dans l'alliance de Yahvé*”, vers. 11; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Um in den Bund Jahwes, deines Gottes, einzutreten*”, vers. 11; în B 1975: „*Ca să închei legămînt*”.

Pentru sensul menționat al vb. *a petrece*, se poate admite un transfer semantic de la verbul grecesc menționat, anume de la sensul 3. Dar, în egală măsură, s-ar putea admite păstrarea sensului etimologic al lat. *per-traicio* 'a trece prin', 'a pătrunde', sens pe care rom. *a petrece* îl are și în următorul text din BB: „*Cum ai petrecut pustiul cel mare*” (Dt., 2, 7; la fel și în ms. 45; în ms. 4 389: „*Ai trecut pustiua*”).

2.2.92. pildă, în expr.: „*A fi (întru) pildă*” 'a fi de pomina', 'a fi de batjocura sau de risul lumii', în BB: „*Vei fi acolo întru tîlc, și pildă, și poveste*” (Dt., 28, 37; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*În pildă*”). Vezi ST.L.NM., p. 27, IV.1.6.7.

2.2.93. a (se) pîngări 1. (cu sens pasiv) 'a fi pîngărit', spurcat, prin actul sexual', în BB: „*Nu va putea bărbatul cel dentilu... să ia pre dânsa luiș miuire după ce s-au pîngărit ea*” (Dt., 24, 4; în ms. 45: „*S-au pîngărit*”; în ms. 4 389: „*Iaste... pîngărită*”).

2. 'a profana', 'a spurca', în BB: „*Să nu pîngărești pămîntul carele Domnul... dă voao cu sorju*” (Dt., 24, 4; în ms. 45: „*Pîngăriți*”; în ms. 4 389: „*Pîngăriți*”).

2.2.94. pîngărit, -ă, în sintagma: „*Topire pîngărită*” 'idol, divinitate păgănească în metal topit', în ms. 4 389: „*Blestemat omul carele va face cioplire sau topire pîngărită*” (Dt., 27, 15; în BB și în ms. 45: „*Va face cioplit și vîrsat*”).

2.2.95. plată, în sintagma: „*Plata curvei*” 'banii adunați pentru templu de prostitute sacre', în BB: „*Să nu aduci plata curvei nici schimbarea cînelui*” (Dt., 23, 19; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Să nu dai plata curvei*”). În gr.: „*Μίσθωμα πόρνης*” [(ō) πόρνη, -ῆς 'prostituée'; μίσθωμα, -ατος 'paye', 'prix du loyer']. Vezi mai sus, p. 53, IV.2.1.86., schimbare; p. 55–56, IV.2.1.102, *a vîmui*; mai jos, p. 68, IV.2.2.137, vrăjitoare.

2.2.96. plinire 1. 'abundență', 'belșug', 'prisosință', în BB: „*După ceasul plinirii pămîntului*” (Dt., 33, 16; în ms. 45: „*Plinirei*”; în ms. 4 389: „*Umplerii*”). În gr.: „*Κατ ὄφαν γῆς πληρωσεως*” [(ō) πλήρωσις, -εως 'l'action de remplir'; 'plénitude'; 'achèvement' < vb. πληρώω, viit. -ώσω 'emplir', 'remplir' < πλήρης 'plein', 'rempli'; (tō) πλήρωμα, -ατος 'plénitude']. Folosirea cuvîntului românesc *plinire*, cu sensul menționat, de către Nicolae Milescu și apoi și de către diortositorii BB, Radu și Șerban Greceanu, a putut fi rezultatul unui fenomen de atracție paronimică, fenomen similar cu cel care a dus la transpunerea în română a gr. (ō) φυλή (și tō φύλον) 'trib', prin substantivul românesc *feliu*, pl. *feliuri* 'trib', 'semînție'; vezi ST.L.NM., p. 26, IV.1.6.3.

2. 'pradă', 'captură de război', în BB: „*Toată plinirea vei prăda fie*“ (Dt., 20, 14; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Toată agoniseala lor să robești*“). În gr.: „(τι) ἀπαρτία, -ας“ 'ce qu'on emporte en partant', 'équipage de route', 'bagages'. Probabil că Nicolae Milescu a făcut o apropiere de cuvântul vechi românesc *plean* 'pradă de război' (< vsl. *płeniu*), cînd a atribuit termenului *plinire* sensul 'pradă', 'captură de război'.

2.2.97. poiană, în expr.: „*A se duce în poiană*“ 'a-și face nevoile fiziole', în ms. 4 389: „*Loc să aibi denasără de tabără și acolă să te duci în poiană*“ (Dt., 23, 12; în BB și în ms. 45: „*Vei ieși acolă afară*“). În gr.: „Καὶ ἔξελεύσῃ ἐκεῖ ξέω“ (vb. ξέρχομαι, viit. ἔξεύσομαι 'sortir', 's'en aller'); în Vulgata: „*Locum... ad quem egrediaris ad requisita naturae*“ (*requisita, -orum* 'nevoi', 'cerințe'; în BJ: „*C'est là que tu iras au dehors*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Einen Platz... wohin du austreten kannst*“; în B 1975: „*Acolo să ieși afară*“). O expresie asemănătoare, anume: „*A ieși la poiană*“, cu același sens ca cel menționat mai sus, a fost înregistrată de H. Tiktin², DRG, sub cuvântul *poiană*.

2.2.98. pomenire 'dar', 'pomană', 'cadou', în ms. 4 389: „*Ce pomenirea să o gătești lui den oilo și den grăul tău*“ (Dt., 15, 14; în BB și în ms. 45: „*Cu chelșug să-l chelșuguiești pre el*“, vers. 13). În slavonește: „*Πάματος*“ 'pomenire'; cf. vsl. *paměť* 'id.'.

2.2.99. potrivă 1. (în loc. adv.) „*Den potrivă*“ 'din partea opusă', 'de vizavi', 'din față', 'din contra' (< vsl. *protiv* 'contra'), în BB: „*Căce den potrivă vei vedea pămîntul, și acolă nu vei intra*“ (Dt., 32, 54; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Că den potrivă vei vedea jara, iar intr-ansa nu vei intra*“). În gr.: „*Anévratti*“ 'en présence de'; în germ., G. von Rad, Dt., vers. 52: „*Von gegenüber*“, în BJ: „*Du dehors*“; în Vulgata, vers. 52: „*E contra videbis terram et non ingredieris in eam*“; în B 1975: „*De departe*“.

2. (subst.) 'asemănare', 'persoană la fel, cu care să se potrivească', să formeze pereche', în ms. 4 389: „*Sau prietenul tău carele iaste într-o potrivă sufletului tău*“ (Dt., 13, 6; în BB: „*Cela e tocma cu sufletul tău*“; în ms. 45: „*Cel atocma cu sufletul tău*“). În Vulgata: „*Aut amicus quem diligis ut animam tuam*“; în BJ: „*Le compagnon qui est un autre toi-même*“; G. von Rad, Dt.: „*Dein Freund, den du wie dein eigenes Leben liebst*“; G. Braulik, Dt.: „*Dein Freund, den du liebst wie dich selbst*“; în B 1975: „*Prietenul tău care este pentru tine ca sufletul tău*“.

2.2.100. povăță, pl. *povățe* 'căpetenie', 'conducător militar', în ms. 4 389: „*Să puie purtători înaintea oștilor și povățe oștilor*“ (Dt., 20, 9; în BB: „*Înainte-povățitorii*“; în ms. 45: „*Înnainte-povățitorii*“).

2.2.101. a *povăță* 'a conduce (o unitate militară, un popor)', 'a comanda'; 'a stăpini', în BB: „*I-am pus pre ei să povătească preste voi, preste mii și preste sute*“ (Dt., 1, 15; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Să vă stăpănească*“. Cuvântul mai este folosit și în ms. 4389: „*Povățesc*“ (Dt., 1, 10), fiind adăugat pe marginea de aceeași mină, în locul termenului „*Port*“, din fraza: „*Nu poci eu săngur să vă port*“, din text. Vezi ST.L.FAC., p. 84, III.1.9.0.; ST.L.EX., p. 28, III.1.14.0.

2.2.102. povățitor (și: *povățitor*) 'comandan', 'căpetenie', 'șef de unitate militară', în BB: „*Voiu pune pre dinșii preste voi povățitorii voao*“ (Dt., 1, 13; în ms. 45: „*Povățitori*“; în ms. 4 389: „*Căpetenii*“). Și: „*Înainte-povățitorii*“, în BB și în ms. 45 (Dt., 5, 23; 20, 9; în ms. 45: „*Înnainte*“; în ms. 4 389: „*Povățe*“). Modelul este preluat din grecește: „*Προηγουμένους*“; part. prez. de la vb. *προηγέομαι* 'marcher devant', 'précéder', 'marcher en tête'.

2.2.103. a povesti 'a aduce la cunoștință', 'a anunța', 'a mărturisi', 'a da de știre', în BB: „*Povestescuți astăzi căci cu peire veți peri*“ (Dt., 30, 18; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Mărturisesc fie*“). În gr.: „*Αναγγέλω*“.

2.2.104. preț, în sintagma: „*Preț de bani*“ 'bani', în ms. 4 389: „*Bucate pre preț de bani să vă cumpărați... și cu preț să băți*“ (Dt., 2, 6; în BB: „*Cu argint*“; în ms. 45: „*Cu argintu*“).

2.2.105. prihană 1. 'metehnă', 'defect fizic', în BB: „*Iar de va fi întru el prihană, șchiop au orb, au toată hula rea*“ (Dt., 15, 21; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Vindă*“). 2. 'învinuire', 'oprobriu', 'pată morală', 'hulă', în ms. 4 389: „*Și-i aruncă prihană de-i zice*“ (Dt., 22, 17; în BB și în ms. 45, vers. 16: „*Cuvinte cu vinuire*“).

2.2.106. a se prinde, în expr.: „*A se prinde de lăcuință*“ 'a se aşeza', 'a se stabili temporar într-un loc (despre nomazi)'; 'a ocupa un teritoriu'; 'a deveni stăpîn pe un loc', în ms. 4 389: „*Și se-au prins de lăcuință în locul lor*“ (Dt., 2, 22, în BB: „*S-au lăcuit pentru dinșii*“; în ms. 45: „*S-au lăcuit pentru înșii*“). În versiunea slavonă, folosită de Daniil Panoneanul, textul echivalent este: „*И кслншаса въ нхъмѣсто*“ (cf. vb. rus. *vselitišča*, -liosj, -lišča 'a ocupa o locuință' (< selo 'sat'; bg. *sélo* 'sat', 'locuință'; vbg. *město* 'τόπος', 'χωρίον'; bg. *město* 'Stelle', 'Platz'; M. Vasmer, REW, II, p. 606). Vezi mai sus, p. 48–49, IV.2.1.55.

2.2.107. prisosit 'numeros', în BB: „*Mai prisosit te va face decât părinții tăi*“ (Dt., 30, 5; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Te va înmulți mai mult*“). Cf. *prisoseală* 'numărătoare', 'recensămînt', 'socoteală', în ST.L.NM., p. 41, IV.2.2.52., care-i calchiat după gr. (τὸ) πλεόνασμα, -ατος 'ce qui reste en trop'.

2.2.108. proaspăt 'recent', 'de curind', 'nou-venit', în BB: „*Au jîrtvuit... la dumnezei carii n-au știut, noi și proaspeti au venit, pe carii n-au știut părinții lor*“ (Dt., 32, 17; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Noi și tineri*“). În gr.: „*Katol καὶ πρόσφατοι*“ (adj. πρόσφατος, -ος, -ov 'nouveau', 'récent'; în Vulgata: „*Novi, recentesque venerunt*“; în BJ: „*À des nouveaux venus d'hier*“; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Neulingen, unlängst Aufgekommenen*“; G. Braulik, Dt.: „*Neulingen, die erst vor kurzem gekommen waren*“; în B 1975: „*Unor dumnezei noi*“).

2.2.109. rană, în sintagma: „*Rană eghipenească*“ sau „*Rana Eghipetului*“ 'ulcer', 'abces', în BB: „*Să te bată domnul cu rană eghipenească la șezuturi*“ (Dt., 28, 27; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Bate-te-va*

Domnul cu rana Eghipetului spre laturile trupului"). În gr.: „Πάταξαι σε κύριος ἐν Ἑλκαι Αἴγυπτῳ εἰς τὰς ἔδρας“ [(τὸ) Ἑλκος, -εος, -ους 'blessure', 'plaie'; plus souvent 'ulcere'; vb. Ἑλκω, viit. Ἑλξω 'violenter'; 'déchirer'; (ἡ) ἔδρα, -ας 'siège', 'anus'); în germ., G. von Rad, Dt.: „Jahwe wird dich schlagen mit ägyptischen Geschwüren“; în Vulgata: „Percutiat te Dominus ulcere Aegypti“; în B 1975: „Te va lovi Domnul cu lepra Egiptului, cu trânci“. Vezi ST.L.EX., p. 34, IV.1.4.49.

2.2.110. a răsări 'a se abate (din cale)' (< lat. *re-salire*), în ms. 45: „Si ați răsărit curându dentru calea carea au poruncit Domnul“ (Dt., 9, 16; în BB: „Ați ieșit curind din calea...“; în ms. 4 389: „Curând v-ați dat den cale în laturi“).

2.2.111. a răsplăti, în expr.: „A răsplăti județul (sau caznă) 'a pedepsi', în ms. 45: „Voi răsplăti județul nepriatenilor și celor ce urăscu pre mine voi răsplăti“ (Dt., 32, 41, în BB: „Voiu răsplăti caznă vrăjășilor“; în ms. 4 389: „Voiu da izbândă vrăjășilor“). Varianta cu *gi-* a cuvântului *giudeț* apare în ms. 45, Dt., 32, 43: „Va răsplăti giudeț nepriatenilor lui“.

2.2.112. a ridica, în expr.: „A rădica sămîntă cuiva“ 'a face copii cu soția fratelui, rămasă văduvă', 'a perpetua familia fratelui decedat', în ms. 4 389: „Fratele bărbatului ei să intre la dânsa... să rădice sămânță frâjine-său“ (Dt., 25, 5).

2.2.113. rîie, în sintagma: „Rîie sălbatecă“, în BB și în ms. 45 (Dt., 28, 27; în ms. 4 389: „Răie“). În gr.: „Ψώρα ὄγρια“ [(ἡ) ψώρα, -ας 'gale, maladie cutanée; 'gratelle', 'd'artre' et autres maladies de la peau; ὄγριος, -α, -ov 'sauvage (en parlant d'une maladie ou d'un ulcère), 'malin', 'envenime'; ψώρα ὄγρια 'gale opinâtre, rogne ou teigne (maladie)'].

2.2.114. rugină, vezi mai sus, p. 37, IV.1.3.32., *polegnijă*.

2.2.115. a se scorni (*asupra cuiva*) 'a se răscula', 'a se ridica', în ms. 4 389: „Celor ce se scornesc asupra lui“ (Dt., 33, 11; în BB: „Se scoală“; în ms. 45: „Se rădică“).

2.2.116. secetos 'însetat', ms. 4 389: „Fiind tu flămând și secetos“ (Dt., 25, 18).

2.2.117. sfîntiri 'sfînti (sens neclar), în BB: „Domnul... au sărguit den muntele Faran cu zeci de mii de sfîntiri“ (Dt., 33, 2; în ms. 34: „Cu dzeci de mii a Cadis“; în ms. 4 389: „Au venit cu întunerece de sfînti“). Vezi mai sus, p. 48, IV.2.1.54., *întunerec*. Cf. și DRL, s.v.

2.2.118. a soli 'a fi intermedier', 'a îndeplini funcția de sol', în ms. 4 389: „Iar eu [Moisi] stam între Domnul și între voi într-acea vrême ca să solesc cuvântul Domnului“ (Dt., 5, 5; în BB: „Să spuiu“; în ms. 45: „Să spui“). Vezi ST.L.EX., p. 49, IV.2.2.49.

2.2.119. a se sparge 'a se roade (despre haine)', 'a se uza', 'a se rupe de prea mult purtat', în ms. 4 389: „Hainele tale nu se-au spart pre tine“ (Dt., 8, 4; pe margine, de aceeași mînă, o notă: „Nu se-au spart hainele Israelitanilor în pustie“; în BB: „Hainele tale

*nu s-au ros de la tine“; în ms. 45: „Nu s-au frecat“; pe margine, de aceeași mînă: „Ros“). Vezi ST.L.FAC., p. 101, IV.2.3.138.; ST.L.LV., p. 40, IV.2.2.67; vezi mai sus, p. 59, IV.2.2.32., *a se freca*.*

2.2.120. stilp 'monument în formă de coloană, de pilastru, cu inscripții și sculpturi'; 'statue', în BB: „Capiștile lor să le surafe și stilpii lor să-i fărâmăți“ (Dt., 7, 5; în ms. 45: „Stâlpii lor să-i sfărâmăți“; în ms. 4 389: „Altarele lor să le răsipi și stâlpii lor să-i surapă“). În gr.: (ἡ) στήλη, -ης 'colonnes ordinaires destinées à orner un tombeau, à servir de borne'; 'stèle ou cippe ou colonne sépulcrale'. Vezi ST.L.LV., p. 18, IV.1.3.10., *capiște*; vezi mai sus, p. 34, IV.1.3.7., *capiște*.

2.2.121. știință 'înțelegere', 'pricepere', 'judecată dreaptă', 'discernămînt', în BB: „Nu iaste întru ei știință“ (Dt., 32, 28; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „Meșteșug“).

2.2.122. știr, -ă, 'sterp (despre animale)', în ms. 4 389: „Și voi nu vef fi sterpi, nici dobitoacele voastre ștird“ (Dt., 7, 14; ultimul cuvînt are în final slova (-ă=ă), pentru care vezi mai sus, p. 4, I.2.14.0.).

2.2.123. știutor 'priceput, 'cu discernămînt', 'perspicace', 'cunoscător', în BB: „Oameni înțelepți, și știutori, și cu minte“ (Dt., 1, 15; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „Ştiuți“). În gr.: „Ανθράς... ἐπιστήμονας“ [adj. ἐπιστήμων, -ov, -ov, gen. -ovoς 'qui sait', qui est instruit de', 'savant', 'habile à'; vb. ἐπιστῆμαι 'savoir', 'connaître', 'être habile en quelque chose'].

2.2.124. știut, -ă 'care știe', 'cu discernămînt', 'perspicace', 'cunoscător', în BB: „Oameni înțelepți, și știuti, și cu minte“ (Dt., 1, 13; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389; în ultimul caz, vers. 14). Vezi cuvîntul precedent.

2.2.125. a se tăia 'a face incizii pe corp' (obicei practicat cu ocazia morții cuiva), în ms. 4 389: „Să nu vă tăiați și să nu punet pleșuvire între ochii voștri“ (Dt., 14, 1; în BB: „Să nu vă curăță“; în ms. 45: „Să nu vă temeți“). Versiunea din ms. 45 redă textul grecesc: „Οὐ φοβήσετε“ [vb. φοβέω, -ώ 'effrayer', 'épouvanter']. Dar în Vulgata, apare o altă variantă: „Non vos incides nec facietis calvitie super mortuo“; în BJ: „Vous ne vous ferez pas d'incision ni de tonsure sur le front“; în germ., G. von Rad, Dt.: „Ihr dürft euch für einen Toten keine Einschnitte machen“; G. Braulik, Dt.: „Ihr sollt euch für einen Toten nicht wundritzen und keine Stirnglatzen scheren“; în B. 1975: „Să nu faceți crestături pe trupul vostru și să nu vă tundeți părul de deasupra ochilor voștri, pentru morți“.

2.2.126. tăiat 'castrat, vezi mai sus, p. 33, IV.1.1.1., *famen*; p. 59, IV.2.2.26., *feteleu*.

2.2.127. a se tîmpări, în sintagma: „A vedea tîmpindu-se la cineva“ 'ochii se vor consuma de suferință (se vor stinge) privind la ceva', în ms. 45: „Ochii tăi vor vedea tîmpindu-să la ele și nu va putea mâna ta“ (Dt., 28, 32; în BB: „Vor vedea orbindu-se la ele și nu va putea mâna ta“; în ms. 4 389: „Ochii tăi și vor vedea scoțîndu-i afară și mâna ta nu va avea tărie“). Versiunea din ms. 45 (și cea din BB) este mai apropiată

de cea grecească: „Οἱ ὄφθαλμοί σου ὅψονται σφακελίζοντες εἰς αὐτὸν“ [vb. ὄφρω, -ῶ, viit. ὅψομαι 'voir'; vb. σφακελίζω 'dégénérer en gangrène sèche', 'se gangrener'; (ό) σφάκελος, -ου 'gangrene sèche'; 'desséchement', 'mortification']; în Vulgata: „Videntibus oculis tui et deficientibus ad conspectum eorum tota die et non sit fortitudo in manu tua“; în BJ: „Chaque jour tes yeux se consumeront à regarder vers eux, et tes mains n'y pourront rien“; în germ., G. von Rad, Dt.: „Deine Augen mißten es ansehen; sie werden nach ihnen schmachten, aber du wirst machtlos sein“ (schmachten 'a lîncezi', 'a zăcea în suferință', 'a tînji', 'a se consuma', 'a se ofili'); G. Braulik, Dt.: „Du siehst dir den ganzen Tag nach ihnen die Augen aus“; în B 1975: „Ochii tăi să-i vadă și să se topească în toate zilele de mila lor, dar să nu ai nici o putere în mîinile tale“. Pentru expr.: „A putea mîna“, vezi ST.L.V., p. 29, IV.2.1.55., d).

2.2.128. topire, în sintagma: „Topire pîngărită“ 'statuie'; 'idol din metal turnat', în ms. 4 389: „Cioplire și topire pîngărită“ (Dt., 27, 15; în BB: „Blestemat omul carele va face cioplit și vîrsat“; în ms. 45, ca în BB). Textul din ms. 45 și din BB urmăzează îndeaproape versiunea grecească: „Γλυπτὸν καὶ χωνευτὸν“ [adj. γλυπτός, -ή, -όν 'coupée', 'taille'; 'sculpté' < vb. γλύπω, viit. γλύψω 'sculpter'; adj. χωνευτός, -ή, -όν 'fondu', 'fait en métal fondu' < vb. χωνεύω, viit. -ένσω 'fondre', 'exécuter en métal fondu']. Cf. mai sus, p. 54, IV.2.1.94., sucit.

2.2.129. a se truſi (< *trufă* 'trufie') 'a se îngîmfa', 'a se mîndri', 'a se fuduli', în ms. 4 389: „Să nu se trusească inima lui de frații lui“ (Dt., 17, 20; în BB și în ms. 45: „Să nu se înalte inima lui“).

2.2.130. undrea 'sulă'; 'andrea', în BB: „Vei lua undreaua și vei găuri urechea lui“ (Dt., 15, 17; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „Sulă“).

2.2.131. vas 'corabie', în BB și în ms. 45: „Te va întoarce Domnul... la Eghipet cu vase“ (Dt., 28, 68; în ms. 45: „Eghiptu“; în ms. 4 389: „În corăbiu“). În gr.: „Ἐν πλοίοις“ [(τὸ) πλοῖον, -ον 'navire', 'vaisseau', 'bateau']; în Vulgata: „Classibus“.

2.2.132. vîrsat 'statuie', 'idol din metal turnat', vezi mai sus, IV.2.2.128., *topire*.

2.2.133. a văruī 'a da cu var', în ms. 4 389: „Să pui pieptari mari și să le văruiești cu var“ (Dt., 27, 2; în BB: „Vei spoi pre dănsene cu spoială“; în ms. 45: „Pre înșii“; acord grammatical eronat). Prima atestare a vb. *a văruī*, anume anul 1703 (vezi H. Tiktin², DRG, s.v.), se modifică: ms. 4 389, cca. 1665–1680.

2.2.134. a (se) veghea 'a cruță', 'a se îndura', 'a avea milă', în expr.: „A veghea ochiul cuiva pe cineva sau pe ceva“, în BB: „Să nu vîghe ochiul tău pre el, susțet pentru susțet, ochiu pentru ochiu, dintă pentru dintă, mînd pentru mînd, picior pentru picior“ (Dt., 19, 21; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „Să nu-l cruceze ochiul tău“). Construcția are drept model versiunea grecească,

astfel că paragraful acesta ar fi putut fi introdus în capitolul precedent: „Οὐ φέισεται ὁ ὄφθαλμός σου επ' αὐτῷ“; vezi mai sus, p. 44, IV.2.1.22., *a cruță*.

Sensul menționat al vb. *a veghea* s-a dezvoltat din cel de 'a (se) păzi', 'a lua aminte', prezent în textele vechi românești (vezi H. Tiktin², DRG, s.v., sensul 3.). Apariția subst. *ochi* 'privire' (= atitudine) se explică prin prezența în textul grecesc a echivalentului (ό) ὄφθαλμός, -οῦ 'id.', iar în cel slavonesc, pentru ms. 4 389, a sl. „Око“ (vbg. *oko*, dual *oči* 'Auge', vezi M. Vasmer, REW, II, p. 259). De asemenea, folosirea vb. *a cruță* în ms. 4 389 se explică prin textul slavonesc, în care există echivalentul vbg. *štěděti, štěždø* 'φείδεσται', κῆδεσται, bg. *štadā* 'schone', 'spare', 'bin nachsichtig mit jemd.'; rus. *štaditi, štažy* 'schone'; *poštáda* 'Schonung, 'Mitleid' (M. Vasmer, REW, III, p. 443): „А не пощадитьъ ѿко твоє“.

2.2.135. verze, pl. 'legume', în ms. 4 389: „Grădină de verze“ (Dt., 11, 10; pe margine, de aceeași mînă: „Legumi“); acest cuvînt este prezent în BB și în ms. 45).

2.2.136. a vorbi 'a cuvînta', 'a grăi', în ms. 4 389: „Vorbește Dumnezeu cu omul“ (Dt., 5, 24; în BB și în ms. 45: „Va grăi“); în ms. 4 389: „Să vorbești“ (Dt., 6, 7; în BB și în ms. 45: „Vei grăi“); în ms. 4 389: „Să vorbească“ (Dt., 18, 19; în BB și în ms. 45: „Să grăiască“). „Luptă“ dintre sinonimele *a grăi* și *a vorbi* începe să aibă loc în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. În deceniile și secolele următoare, ultimul se va instala deplin în limba română literară, pe cînd *a grăi* este caracteristic pentru multe graiuri populare actuale. Vezi ST.L.FAC., p. 100, IV.2.3.105.; ST.L.EX., p. 34, IV.1.4.60.

2.2.137. vrăjitoare 'prostituată sacră', în BB: „Să nu fie vrăjitoare den fetele lui Israîl și să nu fie vrăjindu-să cătră toată ruga den fiii lui Israîl“ (Dt., 23, 18; în ms. 45: „Să nu fie vănuit den fetele Israîl și să nu fie vănuindu-să cătră toată ruga den fiii lui Israîl“; în ms. 4 389, vers. 17: „Să nu fie curve den fetele lui Israîl, nici curvari den feciorii lui Israîl“). Vezi mai sus, p. 53, IV.2.1.86., *schimbare*; p. 55–56, IV.2.1.102., *a vănui*; IV.2.2.95., *platid*.

2.2.138. a zăcea 'a avea raporturi sexuale', în ms. 4 389: „Blestemat cel ce va zăcea or-cu-ce dobitoc“ (Dt., 27, 21; în BB și în ms. 45: „Doarme“).

2.2.139. a zăloji 'a amaneta' (< vsl. *založiti*; vezi ST.L.EX., p. 34–35, IV.1.4.61.; ST.L.V., p. 6, I.3.10.2.), în BB: „Să nu zălojești moara“ (Dt., 24, 6; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „Să nu iai în zălog moara“). Alte exemple, în BB: „Să nu zălojești haina văduvei“ (Dt., 24, 17; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „Să nu iai în zălog“); în BB și în ms. 45: „Zălojaște“ (Dt., 24, 6; în ms. 4 389: „Dă în zălog“); în ms. 4 389: „Zălojind“ (Dt., 21, 20; în BB: „Făcînd zăloage“; în ms. 45: „Făcîndu-zăloage“).

2.2.140. zdrobit, vezi mai sus, p. 33, IV.1.1.0., *famen*; p. 59, IV.2.2.26., *feteleu*.

CONCLUZII

Dintre fenomenele lingvistice referitoare studiate în prezența lucrare, o atenție specială merită a fi acordată următoarelor:

I. ÎN DOMENIUL FONETICII

1. Probleme de grafie chirilică referitoare la apariția opoziției fenologice *ă / î* în româna literară din a doua jumătate a secolului al XVII-lea (vezi II.2.7.0.; 2.7.1.).

2. Originea și evoluția sonorei *ž* (= *j*) în cuvintele de origine latină care aveau *g + ž + o, u, d + ž + o, u și j + o, u*, în aria sudică a teritoriului lingvistic dacoromân și în dialectul meglenoromân, și reflexele acestui fenomen în norma limbii române literare din epoca studiată (vezi I.3.3.0.).

II. ÎN MORFOLOGIE ŞI ÎN SINTAXĂ

1. Numele proprii biblice (de țări, de regiuni, de popoare, de triburi; „traducerea“ toponimelor biblice transparente din punct de vedere lexical) (vezi I.1.6.8.-1.6.12.).

2. Influența grecească în morfologie și în sintaxă este ilustrată de următoarele calcuri gramaticale:

1. După modelul grecesc, unele substantive, pronume și adjective demonstrative cunoște modificări de gen (vezi II.1.2.0.; II.1.2.3.; II.4.4.0.; II.4.5.0.).

2. Apoziția acordată (vezi II.1.5.0.).

3. Construcția de tipul „*Ceriu ceriului*“ ‘cerul cel mai înalt’; în grecește, a fost preluat modelul ebraic (vezi III.3.1.1.).

4. Modificări în privința folosirii pronomelor (vezi II.4.1.0; 4.1.1.).

5. Verbe reflexive cu valoare pasivă (vezi II.6.2.0.).

6. Prezentul indicativ perifrastic (vezi II.6.2.1.).

7. Construcția intensivă alcătuită dintr-un verb și un substantiv, care au același radical, de tipul: „*Unghete unghi*“ (vezi II.6.3.2.; 6.3.3.).

8. Perfectul simplu al auxiliarului *a fi*, anume *fu* (*în vreme ce, den vreme ce, după ce, pren*), este folosit pentru redarea în românește a gr. (καὶ) ἐγένετο (vezi II.6.6.4.).

9. Perfectul perifrastic (vezi II.6.7.1.).

10. Construcția *a fi + participiu*, în locul gerunziului (vezi II.6.7.2.).

11. Construcția verbală intensivă de perfect compus, de tipul: „*Au ispitit întru ispitire*“ ‘au ispitit’ (vezi II.6.7.3.).

12. Forma perifrastică de viitorul I, alcătuită din *a fi*, la viitor, + gerunziul (vezi II.6.8.2.).

13. Verbul γίγνομαι este redat, uneori, prin *a (se) face* (vezi II.6.8.3.).

14. Construcții perifrastice de viitor I (vezi II.6.8.4.-6.8.9.).

15. Construcții intensive de viitor I (vezi II.6.8.10.).

16. Conjunctivul prezent al verbului *a fi*, în forma negativă, cunoaște o dislocare a elementelor componente, prin inserția adv. *cumva* între negație și verb: „*Să nu cumva fie*“, după modelul grecesc (vezi II.6.10.5.).

17. Conjunctivul prezent perifrastic (vezi II.6.10.6.).

18. Construcția verbală intensivă, de tipul: „*Cu dare să dai*“ ‘să dai’ (vezi II.6.10.7.).

19. Construcția alcătuită din imperativul negativ + dativul, de tipul „*Nu vrăjbiți moaviteanilor!*“ (vezi II.6.12.0.).

20. Folosirea frecventă a infinitivului în locul conjunctivului (vezi II.6.13.0.).

21. Construcții intensive cu infinitivul lung substantivat (II.6.13.2.).

22. Construcții verbale intensive alcătuite din gerunziu + conjunctivul, viitorul I, perfectul simplu, perfectul compus, sau din gerunziu + substantiv de la același radical cu cel al verbului (vezi II.6.15.0.-6.15.2.).

23. Locuționă adverbială *de curind*, din sintagma: „*Muiare de curind*“ ‘mireasă’, ‘soție nouă’, este calchiată din grecește (vezi II.7.5.0.).

24. Locuționă adverbială „*De cătră față*“ și loc. adv. „*Față cătră față*“ sunt calchiate din grecește (vezi II.7.20.0.; 7.20.0.).

25. Folosirea pleonastică a adv. *încă* (vezi II.7.22.0.).

26. Repetarea adv. *jos* și a adv. *sus*, ca procedeu de marcarea gradăției lingvistice (vezi II.7.26.0; 7.29.0.).

27. Interjecția „*Fie!*“, „*Să fie!*“ ‘amin’ este calchiată după gr. „*Ἐψότο!*“ ‘id.’; la rândul său, interjecția grecească este un calc după ebr. ‘āmēn < vb. āman ’așa trebuie să fie!‘ (vezi II.10.1.0.).

28. Negația *nu* apare în locul prefixului *ne-*, în: „*Pren nu-Dumnedzău*“, după gr. „*Ἐπ' οὐ Θεῷ*“ (vezi III.2.3.1.).

III. ÎN DOMENIUL VOCABULARULUI

Împrumuturile străine și calcurile semantice după limba grecească (uneori și după slavonă) sunt atât de numeroase, încât o înșiruire a lor ar echivala cu repetarea celor mai multe exemple din partea a IV-a a lucrării, care este și cea mai extinsă.